אספקלריא לפרשת וישב תשפ''ב

חינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

©

אסור להדפיס את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

תוכן העניינים (מהווה גם קישוריות למאמרים, בלחיצה):

אספקלריא לפרשת וישב תשפ"ב.....ו

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר.....ו

סיכום פסוק ב' "כי אם בתורת ה' חפצו" (1).....ו

מדוע נסמך "ובמושב לצים לא ישב" ל"כי אם בתורת וגו'"?.....ו

מדוע הקדים "אשר לא הלך וגו'" ל"כי אם בתורת"? (פתח ב"סור מרע" ומסיים ב"עשה טוב", וכדומה).....ו

אדמה לעליון - רום מעלות האדם / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'תורת רפאל', עיה"ק ירושלים.....ט

תיקון יוסף לחטא האדם.....ט

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים.....יח

"וַיַּרְא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ".....יח

"וַיִּתְּנֵהוּ אֶל בֵּית הַסֹּהַר".....כא

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי.....כד

בדברי האור החיים בענין כח בעלי הבחירה [ראיות לדבריו, קושיות והערות, החולקים עליו, וביאור דבריו].....כד

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר.....לב

"זבובים אלו ואותו חייל שוין"!.....לב

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'. לג

פניני עיון בפרשת השבוע.....לג

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס.....לז

דברי חלומות ופתרונם.....לז

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב.....מב

פשר הכתוב "וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע".....מב

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס.....מו

מדוע רק יוסף זכה שדמותו של אביו התגלתה לו.....מו

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב.....מט

חתמך ופתילך ומטך.....מט

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער).. נב
ביאור חדש "נראתו לו דמות דיוקנו של אביו".....נב

לנפש תדרשנו / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע דישיבת 'תורת דוד', מונסי ניו יורק ..... נו
'דמות דיוקנו של אביו' – בניסיון של יוסף ובנר חנוכה..... נו

מֵאוֹר שעשועי - תפילה לעני / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך' .....סד
תפילה אודות צרכים בסיסיים.....סד

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד ..... סח
הקנאה מוציאה את האדם מהעולם..... סח

מעלת התורה / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד ..... עח
בענין יסוד של כל התורה כולה, אמונה בהשגחה פרטית, אפילו מה שנעשה ע"י בעל בחירה הוא ג"כ בהשגחת השי"ת..... עח

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני בית המדרש להלכה בהתיישבות.....פה
מקור המנהג להדליק בשקיעת החמה..... פה

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית .....פח
'ה' איתו'..... פח

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית ..... צה
אודות סלסול השיער שנהג בו יוסף הצדיק..... צה

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, בני ברק ..... צו
האם איסור הלבנת פני חבירו ברבים ביהרג ואל יעבור.....צו

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי.....צט
ערכו של כל מעשה – קטן כגדול!.....צט

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער..... קג
הסוד של עשרים ושתים שנה..... קג

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק .....קח
כח הפועל בנפעל..... קח

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה ..... קיא
מורד במלכות מיתתו בסייף ..... קיא

תבונות שורש – הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד ..... קיג
השלוה והבטחון ומעט מן האור... | ביאור שורשי: שלה, שקט, נוח, רגע, רגז ..... קיג

תובנות / הרב נחמן דרקסלר ..... קיח
חותם האמת ..... קיח

חינוך ..... קכ

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי ..... קכ
למה ברא ה' 'שכל עקום'? ..... קכ

חידות ..... קכב

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ ..... קכב
שאלות בפרשת וישב ..... קכב
חדוותא דאפטרתא וישב (עמוס ב) ..... קכב
תשובות לפרשת וישלח ..... קכב
חדוותא דאפטרתא וישלח (עובדיה א) ..... קכה

כתב חידה / הרב אשר קופולוביץ ..... קכו
כתב חידה לפרשת וישב ..... קכו
פיתרון כתב החידה לפרשת וישלח: 'סוכה' ..... קכו

מלה צפונה / הרב יוסף שפר ..... קכח
חידה לפרשת וישב ..... קכח
פתרון חידת 'מלה צפונה' ..... קכט

אספקלריא לדף היומי ..... קל

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת הנלמדת ..... קל
הרב אריה גלינסקי מח"ס בירורים וביאורים – הארות בשלהי מסכת ראש השנה ..... קל
הרב אריה גלינסקי מח"ס בירורים וביאורים – הדרן למסכת ראש השנה . קל
הרב אריה גלינסקי מח"ס בירורים וביאורים – במסכת תענית ..... קלב

הרב חיים נתן היילפרין – בירור השיטות בענין תורה לשמה..... קלה
הרב גמליאל הכהן רבינוביץ מח"ס גם אני אודך..... קמג

סיפור ..... קמה

"מתוך ההפיכה" – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק..... קמה
פרק פ"ט "הטראומה מכה שנית"..... קמה
זיכרונות העבר ניעורים..... קמז

סיפור / נמסר לזיכוי הרבים ע"י ידיד אספקלריא..... קנה
עין תחת עין – יש דין לכבוד הבריות..... קנה

אספקלריא לפרשת וישב תשפ"ב

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

סיכום פסוק ב' "כי אם בתורת ה' חפצו" (1)

מדוע נסמך "ובמושב לצים לא ישב" ל"כי אם בתורת וגו'"?

(סמיכות זו מלמדת אותנו:) שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים. **[אבות ג,ב]**

(סמיכות זו מלמדת אותנו:) היושב במושב לצים גם כאשר יהיה חפצו בתורת ה', שיצטרך אל החכמה הניתנת פה אל פה, לא ימצא מי שילַמד אותו. **[אבן ספיר (ר"י פנחסי, משלי יד,ז)]**

מסמיכות הפסוקים נשמע ש"מושב לצים" הוא ההפך מ"תורת ה'", ומזה נלמד שגם "מושב לצים" פועל עם דרך ושיטה, שהם באים עם שיטות עמוקות אך ללא התאמה עם האמת. **[נחלת יוסף (רי"ז ליפוביץ, רות, עמוד נב)]**

*

מדוע הקדים "אשר לא הלך וגו'" ל"כי אם בתורת"? (פתח ב"סור מרע" ומסיים ב"עשה טוב", וכדומה)

פתח בסור מרע ומסיים בעשה טוב כי זהו סדר הדברים בדרך כלל:

הסיבה שהקדים את חלק "סור מרע": כי האדם הורגל מנערותו בדרך תאוות העולם הזה, ועמם הוא גדל, וכשעומד על דעתו ולומד להבחין בין טוב לרע אז ראשית עליו לסור מעצתם של הרשעים שבוחרים בדרך זו. **[רד"ק]**

פתח בסור מרע ומסיים בעשה טוב לומר שלא די בסור מרע:

אשרי האיש אשר לא הלך לטרטיאות וכו', שמא יאמר אדם וכו' אלך ואתגרה בשינה תלמוד לומר ובתורתו יהגה יומם ולילה. **[ע"ז יח,ב בשם "דרש ר"ש בן פזי"]**

אם רק סר מהרע ולא השלים את תפקידו לעשות מעשים הטובים, עדיין אינו ראוי לשבח המיוחד (ש"אשרי" הוא לשון "שבח"). **[רד"ק]**

פתח בסור מרע ומסיים בעשה טוב לומר שעשה טוב מביא לסור מרע:

לפי שבתורת ה' חפצו לכן לא נכשל באלו הדברים. **[כתר שם טוב]**

מדוע הקדים "אשר לא הלך וגו'" ל"כי אם בתורת"? (פתח ב"סור מרע" ומסיים ב"עשה טוב", וכדומה)

מי שאין בתורת ה' חפצו אם ישב במושב לצים לא יהיה מה שימנע אותו מלחטוא. [**קומץ המנחה (מהרא"ל צינץ, פרשת שמיני); ועוד**]

הדרך להגיע לידי כך שיוכל להבחין מהי עצת רשעים ודרך חטאים, היא על ידי עסק התורה (כי אם בתורת וגו'). [**טיב התהילות (ר"ג רבינוביץ)**]

מי ששומע למצוות ה', אשריו, שכבר שונא את הרע ('לא הלך' וגו'), והדרך להגיע לכך היא, שיחזור על הדברים פעמים רבות עד שייקבעו בלבו (יהגה יומם ולילה). [**עפ"י ברכת אברהם (האדמו"ר מסלונים, ר"א וינברג, הילולא דמרן אדמו"ר מוהר"ש זי"ע, ד"ה אמת)**]

פתח בסור מרע ומסיים בעשה טוב לומר שסור מרע מביא לעשה טוב:

שרק מי שסר מרע זוכה לתורה. [**ספרים**]

האדם הוא מלא רצונות, וכיון שלא הלך בעצת רשעים וגו' – שנמנע ממחשבות רעות – ממילא ישוטטו רצונותיו רק בדברי תורה. [**מי השילוח (רמ"י ליינער מאיזביצא, "לקוטים מכתובים" שבחלק ב)**]

פתח בסור מרע ומסיים בעשה טוב לומר שסור מרע שווה במעלתו לעשה טוב:

לומר שמי שלא הולך בעצת רשעים הוא כמו מי שהולך בעצת צדיקים, שאם ישב אדם ולא עבר עבירה למרות שיצרו פתה אותו לכך, נותנים לו שכר כשכר עושה מצוה. [**ירושלמי קידושין פ"א ה"ט (כב,ב)**]

מדוע פתח בסור מרע ומסיים בעשה טוב? פירושים נוספים [השייכים לסור מרע ועשה טוב]:

לומר שישיבה במושב לצים מביאה לידי ביטול תורה. [**ע"ז יח,ב**]

אשרי האיש שלא הלך וגו' – שקיים מצוות לא תעשה, שבזכותם יקבל שכר בעולם הזה, וכן במצוות עשה של תורת ה' חפצו, שבזכותם יקבל שכר בעולם הבא. [**חוזה דוד (ר"ד חזן)**]

שתהילותיו של איש הם כשסר לגמרי מהרע ואז עושה טוב, שלא יהיה "עירוב טוב ורע". [**דרשות חתם סופר (חלק ב, דף רפ ט"ד)**]

מדוע הקדים "אשר לא הלך וגו'" ל"כי אם בתורת" (פתח בסור מרע ומסיים בעשה טוב, וכדומה)? לימוד תורה רק אחר שסר מרע:

הקדים את יראת החטא לחכמה, לפי שכל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכו'. [**כתר שם טוב; חכמת התורה (ר"ש קלוגר, מח"ס "חכמת שלמה", דרוש לחודש אלול שנת תקפ"ד)**]

מדוע הקדים "אשר לא הלך וגו'" ל"כי אם בתורת"? (פתח ב"סור מרע" ומסיים ב"עשה טוב", וכדומה)

לומר שאם אינו סר מהרע עדיף שלא ילמד תורה, ש"לרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי", ואז גם מה שלומד זה רק מהשפה ולחוץ. [**סידור השל"ה "שער השמים" (חלק פירוש המילות. אינו מהשל"ה)**]

אם לא סר מהרע ורוצה בהנאות הגוף, החומר שלו נשאר גס, וגם אם יתאמץ לא יוכל להבין את התורה שהיא אור רוחני, ואין לו עסק עם התורה, ורק אם לא הלך וגו' אז ממילא מתבארת לו התורה. [**עבודת הגרשוני (ר' גרשון אשכנזי, פרשת תולדות, דף כז ט"ד)**]

לפי שלא הלך בעצת רשעים אין ל"סטרא אחרא" שליטה על התורה שהוא לומד ולכן הוא מבין את התורה כראוי וזה גורם לו ליהנות מהלימוד ולחפוץ בתורה. [**ישועה ורחמים**]

אדמה לעליון - רום מעלות האדם / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'תורת רפאל', עיה"ק ירושלים

תיקון יוסף לחטא האדם

כתונת פסים כנגד כתנות אור

כתב השל"ה (פסחים ו) שיוסף בא לתקן פגם אדם הראשון, ולכן עשה לו אביו כתונת פסים, כי יעקב אבינו הוא מעין שופריה דאדם הראשון, ובא לתקן חסרונו בחטא, שאדם הראשון פגם בכתנות אור, ועשה אותן 'כתנות עור' (זהר ח"א לו:)[א].

ובמגלה עמוקות (וישב, ואתחנן קעו) הוסיף, שעשה כן ליוסף, כי הוא ה'צדיק' ובכוחו לתקן את האור, שנאמר 'אור זרוע לצדיק'[ב], ולפיכך כאשר נמכר יוסף, סבר יעקב שלא יתוקן הפגם, ולכן 'וישם שק במתניו' נגד כתנות עור של אדם הראשון. וביאור דבריו טעון כמה הקדמות.

כבר כתב רמח"ל (קנאת ה' צבאות ח"ב) שמחמת חטא אדם הראשון, נמשך עור הערלה על אות ברית קודש[ג], ויוסף שעבודתו היא במדת היסוד היה ראוי לתקן את פגם החטא. אלא שהשטן קטרג, עד שגרם שהשבטים מכרו אותו למצרים. ואז חזר ממש הקלקול הראשון להתחזק, ובא לידו ענין אשת אדוניו. והוא בחינת ערות הארץ, שהיתה רוצה להדבק בו.

ובעומק הענין כתב הגר"א (ספד"צ פ"א ד"ה וענין השקל) שעור הערלה הוא בסוד כתנות עור של אדם הראשון, שעליו אמרו 'משוך בערלתו היה', ובתחלה היה כתנות אור, והוא אור הגנוז, ואחר כך נכסה בעור ונגנז, ולא יגלה עד שיוסר הסט"א. ועור הזה

[א] כי על הכתוב (בראשית ג יב) 'ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם', מצינו במדרש (ב"ר כ יב) 'בתורתו של רבי מאיר מצאו כתוב כתנות אור, אלו בגדי אדם הראשון וכו'. והיינו שקודם החטא היה גופו רוחני צלול ומאיר, כמו שאמרו (תנחומא אחרי ב) שתפוח עקבו היה מכהה גלגל חמה, ולאחר החטא נהפך לו לכתנות עור חומרי גשמי.

[ב] והוא בן 'זקנים' בגי' 'אור'. ותיקונו ע"י יעקב, כי אדה"ר פגם בג' עברות, ויעקב בא לתקן ג"ע, ועל כך נאמר 'ואלה תולדות יעקב יוסף', כי שלימות תקונו בתיקון מדת היסוד.

[ג] כמבואר באבות דר"נ (פ"ב מ"ה) שהאדם נולד מהול, ואחר החטא נעשה ערל. ובמעשי ה' (מעשי אבות יד) כתב, כי כיון שהרבה נולדים מהולים, א"כ פשוט שהערלה היא עור שנוסף לכסות את העטרה, שאין לך איבר באדם שלקצת אנשים יהיה מגולה ולקצת מכוסה אלא אבר זה, וזהו שנאמר 'ויעש להם כתנות עור', ומשמעו שעשה ערלות לערוות שלהם.

הוא עץ הדעת טוב ורע, שממנו אכל אדם הראשון ונמשכה ערלתו, ולעתיד יחזור עץ הדעת כולו לקדושה, ויהיה כולו היקף לקדושה, בסוד ׳ונגה לו סביב׳ (יחזקאל א)[ד].

כיון שזכינו להארת שלשת מאורות אלו, נבא לאחוז בקצה חוט המשולש כי לא במהרה ינתק.

לבושי ׳אור׳ ו׳עור׳

אודות ענין הסרת הערלה בברית מילה כתב הגר״א (ליקוט בסו״ס יהל אור לז.) כי ׳בהחסר מצות מילה כל המצוות אינן פועלות, שהיא שקולה ככולן, משלמתן וכוללתן, ובלעדיה הוא כמו זכר בלא נקיבה[ה], והיינו, כי הערלה שעניינה הוא התאוה האופפת את החומר, מונעת את התשוקה אל הקב״ה, ולכך אין המצוות פועלות את תכליתן להמשיך שפע טובה וקדושה לעולם[ו], ונמצא שעיקר הסרת הערלה להשיב את התשוקה אליו ית׳, והוא תיקון חלק הנוקבא, ולכן ניתנה עבודת המילה לאדם[ז], כי זה כל עניינה של כנסת ישראל הוא לתיקון הנוקבא, לקרבה אל דודה, ולפיכך קודם תיקון המילה נחשב האדם כזכר בלא נקבה[ח].

[ד] וראה עוד בביאור הגר״א לתיקו״ז (כא) שאין הגוף יכול להשאר חי כל עוד הערלה חופפת על העטרה, כי הוא ׳כתנות עור׳ של הגוף, וצריך לפושטו, עד לעתיד לבא בזמן התחיה, שהוא זמן התגלות העטרה, ואז ׳דוד מלך ישראל חי וקיים׳, ויתקיימו כל הגופות לעד, והוא סוד האדם שקושר שמים וארץ. ועוד כתב הגר״א שם, שכל אדם אחר מיתה, כשנכנס לגן עדן הוא כמו אדם הראשון קודם החטא, ואחר שחטא ונתלבש בכתנות עור נתגרש מגן עדן, כי לא יכול לעמוד שם באותו הגוף, ונגזרה מיתה כדי להפשיט את נשמתו מגוף זה, שהוא ׳כתנות עור׳ ואחר כך יכנס לגן עדן.

[ה] תורף דבריו שם, שתרי״ג איברים בגוף ותרי״ג איכות בנפש המושפעים מהרוח, ותרי״ג איכות השניים באים באבר אחד, והוא עטרת הברית בו נכלל כל התרי״ג מצוות, ולכן ברי״ת שקולה נגד תרי״ג מצוות, כי היא הנוק׳ של היסוד, שעל ידה נכללים לאחד, ונשלמים לתרי״ג איברים. וגם הרמח״ל באדיר במרום התנבא בסגנון זה, ׳שהכל נכלל בתרי״ג אלא שבאחד מן המאורות האלו נכללים התרי״ג השניים, והוא עטרת הברית שהיא לבדה מקבלת לכל התרי״ג, כי מפני המצא האור הזה במקומו נמצאו כל אותן האיכיות במאורות שיעשו המעשים הנרצים במצוות, ונמצא שהעטרה הזאת יש לה פעולה גדולה כי תקביל לכל התרי״ג וכו׳ ואי אפשר להשיג כל השלימות הזה של המצוות, אלא מי שיש בו השלימות הזה של המילה.

[ו] והן הן דברי האר״י בדרושי המילה (שער המצוות לך לך), שהערלה שהיא קלי׳ נגה, החופפת ונאחזת ביסוד שלו סביב, כאמור ׳ונוגה לו סביב׳, ומחמתה אין החסדים יורדים ביסוד למתק ה׳ גבורות שכבר ירדו שם, כדי שלא יתאחזו הקלי׳ בחסדים, ואף למעלה בדעת אין מתפשטים, וכשכורתים את הערלה ומסתלקת קליפת נוגה, אז יורדים כל החסדים, ואח״כ בפריעה מתגלים כל החסדים מת״ת דז״א.

[ז] ראה לשון הגר״א שם ׳ולכן אין העטרה מתגלה מעצמו בבריאת השי״ת כמו כל האיברים, אלא בעשיית האדם במצוות השי״ת׳, [כוונתו לדברי חז״ל (תנחומא תזריע ה) ששאל טורנוסרופוס את ר״ע מעשיו של מי נאים יותר, של הקב״ה או של בשר ודם. ובירר שאלתו, שאם הקב״ה חפץ במילה למה אינו יוצא מהול. והשיבו שלא נתן הקב״ה מצות לישראל אלא לצרף בהם. וכתבו הרמב״ם (מו״נ ח״ג מט) והחינוך (ב) שבמילה מטביעים חותמו של מלך בגופינו, במקום שהוא קיום העולם וקיום המין, ושם הוא שורש החיים, ולכן צריך שהמעשה ייעשה על ידינו]. והגרי״א חבר (פתחי שערים, עולם התיקון ג ד) ביאר את דברי הגר״א, שהסט״א מפתה את האדם לכפור בעיקר, והכל מצד הערלה החופה ומכסה על הברית, וע״י גילוי השגחה אלוקית ושידוד הטבע שהוא העברת הערלה אז אין כוח לסט״א לפתות לאדם להדיחו מעבודת שמים מאחר שרואה שליטת יחודו ית׳.

[ח] והיינו שתכלית כל אדם בישראל להשלים עצמו שיהיה ראוי להצטרף לגילוי רצונו ית׳ בעולם, ולולי צירוף זה אף אם יעשה את כל מעשי המצוות יחסר בשלימות תכליתן, והוא אשר שמח דוד המלך במילתו, כי אף שקיום מעשה המצוה כבר חלף עבר, הרי תכליתה הוא לקבוע את האדם כעוסק בתיקון העולם, וקביעות זה נשארת בו גם בהיותו במרחץ.

וכבר התבאר (בפרשת וישלח) ששלשה מחיצות יש בערלה, כמבואר בתיקוני זהר (לז, פו:), שצריך לעשות מילה ופריעה והטפת דם, כדי לסלק שלש ערלות, שהן מחיצות של 'עור' הבא מצד התאוה, וכולו הסתר וחציצה בין הגוף להקב"ה, ואין לו תיקון אלא הסרה, אך אחריהם באה הרביעית שיש לה צד לקדושה, והיא כענין הגילוי וההסתר שבלבושים, שמצד אחד הלבוש מסתיר, ולאידך הוא מעמיד גבול לגילוי ומתאימו כראוי להשגה חיצונית, ומחיצה זו קיימת בכל מקום ושלב של מעבר בין חול לקודש, כגון במקדש, נקבעה פרוכת בין הקדש לקדש הקדשים, שתכליתה לחיבור נכון בין דרגות גילוי הקודש, וזאת בהיותה בטילה אל הקודש, וכן היא דרגת חולין שנעשו על טהרת הקודש ועל טהרת תרומה, שאינם סותרים לקודש, אלא שלב המיצוע, שמצד עצמו הוא חול, אך הוא קרב אל הקדושה ובטל אליה.

עוד הובא לעיל, שהגר"א (ח"א ברכות נד: יהל אור שלח קסא.) כתב ששלשה שלבי תיקון לערלה היו בדרכי האבות, ויוסף הוא הרביעי, ולהמבואר, בעוד שלשת הערלות טעונות הסרה, הרי המחיצה הרביעית היא הנחשבת כ'לבוש', ולה די בתיקון וקריעה, שלא תשאר בצד הפסול של קליפת נוגה, וכנגדה זכה יוסף לכתונת פסים, כי צורת הפסים מורה על עניינה של קלי' נגה, שיש בה צד לטוב וצד לרע. אור לצד עור[ט].

ואכן, בזוהר (ח"ג קסג.) מבואר שקלי' נוגה מתוקנת בפריעה, וכתבו האר"י (ליקו"ת טעמי המצוות לך לך) והגר"א (תיקו"ז כד) שהמילה היא הסרת ג' קליפות טמאות, ופריעה היא בקלי' נוגה, ולכך אין מסירים אותה לגמרה, רק קורעים ומגלים את העטרה דקדושה[י].

והענין הוא כמבואר, ובהקדם דברי האר"י (שם) ורמח"ל (ריש אדיר במרום), שבמצוות מילה מתגלה שם שד"י, כי הראש והידיים והגוף שבתווך הם צורת אות ש', ושתי הידים הם ד', ובגילוי העטרה מתגלה ומצטרף אות י'. הרי ששם שד"י הוא העמדת לבוש לאות י' הפנימית, וכמו שכתב רמב"ן (שמות ו) ששם שד"י משדד מערכות ומגלה את שם השי"ת בתוך הטבע, ונמצא שאותיות ש' ד' בפני עצמם מורים על גוף וחסרון, אך הם לבושים לאות הי' הפנימית שהיא גילוי רצונו של הקב"ה בתוך הטבע.

נמצא שאחר הסרת הערלה, שאינה 'לבוש' אלא מחיצה בפני האור העליון, אזי צריך את הפריעה להיתקן ולהעמיד את קליפת נוגה, באופן שיתגלה אור השי"ת בלבושו

[ט] וראה בליקו"ת פר' וישב שפסי"ם הוא ר"ת פ'סקון ס'גרון י'וסף מ'שה או מ'טטרון, כי יוסף ומטטרון הכל אחד בסוד נשמת אדה"ר, כמבואר בספר הגלגולים פ"ז, ומקורו מתקו"ז (תי' נז עי"ש), והן שרוש הדברים דפה, שצורת הפסים מורה על אור והעדרו לסירוגין. ולהרחבת הענין ראה לש"ו (הדע"ה ח"א דרוש ו סי' ב אות ג).

[י] וכתב הגרי"א חבר (פת"ש פנימיות וחיצוניות כב) שעל כך נאמר 'וארח צדיקים כאור נגה הולך ואור עד נכון היום', שהצדיקים במעשיהם הטובים מעבירים הערלה מן הברית, ואז מיחזי נהורא דרקיע, והוא אור הפנימי המאיר בעור החיצון שהוא נג"ה, והוא סוד מעשיהם של ישראל בגלות אף שהוא מכוסה בנגה, כאמור 'סכותה בענן לך', מ"מ נרשמים התיקונים למעלה ובכל יום התיקונים נוספים ואור הפנימי מאיר ביותר עד ימות המשיח בסוף אלף הששי בעטרת היסוד.

הראוי להאיר ולהשפיע בו, ודווקא לבוש זה שיבוא כחולין שנעשו על טהרת הקודש, הוא הלבוש שעל ידו דווקא מתגלה במעלתו,

והוא אשר כתב הגר״א (יהל אור שלח קסא.) בשלבי תיקון ערלה שהיו בדרכי האבות, ׳באברהם נתקנה הפסולת של נוק׳, ואח״כ נצטרף יצחק, ונולד יעקב, אז נתתקן פריעה׳, כי לאברהם ניתנה עצם המילה, ובה כבר חל העמדת ישראל כנוק׳ לאביהם שבשמים, אך תיקון הפריעה חל רק ביצחק, שהוא עולה תמימה, ושוב אין להם צד אחר.

החיים שנתנו לדוד המלך

והנה מצינו בזהר (ח״א קסח.) שאמר רבי שמעון, שלא היה לדוד המלך חיים עד שנתן לו אדם הראשון שבעים שנים משלו, ולכן דוד המלך חי שבעים שנים, ואילו אדם הראשון חי אלף שנים חסר שבעים, נמצא שאלף שנים הראשונות שייכות לאדם הראשון ודוד המלך. וגם האבות הניחו משנות חייהם לדוד המלך, אברהם הניח לו חמש שנים, שהיה ראוי לחיות מאה ושמונים שנה[יא], וחי מאה ושבעין וחמש. יעקב היה ראוי לחיות כשנות אברהם, ולא חי אלא מאה וארבעים ושבע שנים, הרי שהניח לדוד עשרים ושמונה שנים, ויחד הם שלושים ושלש שנים. ויוסף שחי מאה ועשר שנים, היה ראוי לחיות כאביו מאה וארבעים ושבע שנים, אלא שנתן שלשים ושבע שנים לדוד, ויחד היו לדוד שבעים שנים[יב]. והטעם שיוסף נתן לו יותר שנים ממה שנתנו לו כל האבות, הוא משום שיוסף נחשב ככולם, בהיותו ׳צדיק׳, והוא ראוי להאיר ללבנה יותר מכולם, שנאמר (בראשית א יז) ׳ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ׳. והיינו, כי כיון שיוסף הוא במדת יסוד, וממנה נמשך כל השפע למלכות, לכן הוא כולל את כל הבא מעליו[יג].

[יא] ענין ק״פ שנות חיים מבואר בשער מאמרי רשב״י (פר׳ וישלח) כי מאה בסוד כתר, כללות כל האצילות. ושמנים בסוד שמנה ספירות עד יסוד, כי שם סיומא דדכורא, כל אחת כלולה מעשר הרי שמונים. וראה שם ביאור קמ״ז שנות יעקב.

[יב] וראה בביאור הגר״א לתיז״ח (נב.) שיוסף היה צריך לחיות ק״פ שנה כיצחק שהוא בדרגתו, ונתן שבעים שנה לדוד. והיינו שגם חלקו של אברהם עבר לדוד דרך יסוד יוסף.

[יג] בזהר שם מבואר שיצחק לא נתן משנותיו לדוד, כי עניינם אחד. וביאר מהר״ח ויטאל (עץ הדעת טוב, פר׳ ויחי), שהאבות הם גלגולי אדם הראשון וגם יוסף, ולכן הוצרכו לחזור וליתן את החיים לדוד, ויצחק חי ק״פ שנה שהוא שיעור החיים הקצוב לאבות, ולא נתן כלום, לפי שמת בן ל״ז שנים בעת העקידה, בה פרחה נשמתו ונכנסה אחרת, כי ב׳ נשמות יש לכל צדיק, וליצחק הוצרכו שנים וחיים מנשמתו החדשה, ולכן לא נתן חיים לדוד, ונכנס תמורתו יוסף, ונתן לדוד ל״ז שנים כנגד ל״ז שני חיי יצחק קודם העקידה, וראה שם שביאר בזה את היחס בין יוסף ליצחק. ויש להוסיף טעם בדבר, כי כל מהות התיקון היא להשיב את התשוקה והחיבור אל העליון ללא מחיצה גשמית [כאמור בספד״צ שעל המתקלא נאמר (תהלים סב י) ׳במאזנים לעלות המה מהבל יחדיו׳, כי שפע האור יורד לפי התשוקה אליו, ולאידך התשוקה גורמת להתעלות אל מקור השפע, ושוב יורד שפע דוכרא לגבי נוקבא עד שהם בהשוואה יחד], וזה שורש עניינו של דוד, כי המלכות לית לה מגרמיה כלום, ולכך כל חייו ממתנת האבות, אך אינה מקבלת מצד יצחק שכולו עולה ע״ג המזבח, ובצד זה הוא שווה לדוד כי אף הוא בתשוקה שלימה.

וכתב השל"ה (פר' תולדות), כי אף שאדם הראשון כבר נתן משנותיו שבעים שנה לדוד, הוצרכו להנתן שוב על ידי האבות, כי הרי התכלית היא תקון אדם, הכולל כל העולם, והוא נעשה בצלם אלהים, ואדם הוצרך להתקן על ידי האבות, דהיינו ששבעים שנה של אדם נתקנו והאירו על ידי שבעים שנה של יעקב ויוסף, כי שופריה דיעקב מעין שופריה דאדם (ב"מ פד.), ועל יוסף נאמר 'ויהי יוסף יפה תאר' וזאת משופריה דאביו, כי יוסף דוגמת יעקב, ולכן דוד הבא מהם נאמר בו 'יפה עינים וטוב ראי' (שמואל א' טז יב). וכשיבוא משיח אז יתקן אדם לגמרי, בסוד אד"ם אדם דוד משיח. ועדיין הדברים טעונים ביאור הראוי למיעוט ערכנו.

שיעור החיים שנקצבו לדוד התבאר במדרש (יל"ש בראשית מא) 'זה ספר תולדות אדם, העביר לפניו כל הדורות הראהו דוד חיים חקוקין לו ג' שעות, אמר לפניו רבונו של עולם לא תהא תקנה לזה וכו', אמר ליה שבעים שנים משנותי יהיו למזל זה', הרי שזמן החיים שניתן לדוד, הוא כחיי אדם הראשון קודם החטא, כאמור בפסיקתא שעד סוף שעה שישית היה גולם, ואילו בעשירית כבר סרח, ויתכן שהם הם אותן שלש שעות שעליהם אמר דוד (ברכות ד.) ש'כל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות, ואני אקום להודות לך'.

וממוצא הדברים עולה עוד, שמתנת החיים שנתן אדם הראשון לדוד, היתה מן השעות שקדמו לחטאו, שהרי אמרו (ב"ר כד ב) 'עד שאדם הראשון מוטל גולם לפני מי שאמר והיה העולם, הראה לו דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו דור דור וסופריו דור דור ומנהיגיו שנאמר (שם) גלמי ראו עיניך, גולם שראו עיניך כבר הם כתובים על ספרו של אדם הראשון, הוי זה ספר תולדות אדם', הרי שהשגת אדם הראשון בתכלית תיקונו שתתגלה בדוד, היתה מצד קיומו קודם החטא, וקיום זה נמשך באותן שלש שעות, שמהם נמשך כל קיומו של דוד.

לעומת זאת, יוסף נתן לדוד ל"ז שנה משנותיו האחרונות, שהיו כבר בשנות מלכותו, וכאמור, כיון שהוא היה רביעי באבות, הרי שבו כבר לא היה צד ערלה, וראוי לכתונת פסים המקפת את המלכות, ולכך ממנו בא כח המלכות אל דוד.

ונמצא, שאדם הראשון נתן לדוד את עצם הקיום, מאותן שעות קודם שסרח, בעוד שהיה לבד בעולמו, וגילה כבוד מלכותו לעולם ועד, וממנו בא לדוד הכח לגלות את המלכות ללא קץ, להאיר לעולם כולו בשלש שעות שכל המלכים ישנים, אולם הארה זו מוגבלת, כי אחריה חטא אדם הראשון, ולכך הוצרך לקבל מלכותו מכוחו של יוסף, שבו שב תיקון כתנות האור.

ובזה נתגלתה מרגניתא דתותי חספא, לירד לעומק הענין שהוצרכו האבות ליתן לדוד שבעים שנות חיים, אף שכבר נתנו לו מאדם הראשון, כי הנה כבר כתב רמח"ל (דרך ה ח"א פ"ג, דע"ת קכו, קנב) שלשת דרגות הן באדם, קודם החטא, ואחר החטא, ומה שהיה ראוי להגיע אילו לא חטא 'שהיתה נשמתו מזככת את גופו זיכוך אחר זיכוך, עד שהיה

מזדכך השיעור המצטרך ונקבע בתענוג הנצחי', וכיון שלבסוף חטא האדם, הרי התברר שכל החיים שנתן האדם לדוד מכוחו בשלש שעות שקודם החטא, לא היה בהם כדי לעלות אל מה שראוי אליו ללא החטא, ולכך כאשר שבו האבות והעמידו את דרך התיקון, הוצרכו לשוב וליתן לו חיים מחלקם.

וזו היא גם ישוב התמיהה למה יצחק לא השתתף בנתינת זמני החיים לדוד, כי הרי חיי יצחק אחר העקדה הן מאותם חיי הנשמה ששייכים לשלב שאחר הזיכוך והעילוי [וכאמור, שבו לא נעשית הסרה לערלה, אלא פריעה, ולכך בא תחתיו יוסף, שהוא רביעי כנ"ל], ואילו תכליתו של דוד הוא לתיקון הנוק', בעבודה שקבעו האבות לדרך התיקון.

'ונגה לו סביב, דא מלכות יון'

בזהר חדש (פר' יתרו) אמרו 'ונגה לו סביב, דא איהו מלכות יון, דסחרא לון נגה, ולא בהו נגה, דכתיב בהו סביב, בגין דלית בכל מלכוון דאינון קרבין לאורח מהימנותא כוותיה'. ובמגלה עמוקות (פר' מקץ) כתוב 'מזל יוסף הוא נוגה, וכן קליפת יון נוגה', ונבא לביאור הדברים על פי האמור לעיל.

הנה ארבע מלכויות בעולם, ואופיים כולל את שרשי המידות הרעות[יד], כאשר כל אחת מהמלכויות ציירה את ישראל באחת משרשי המידות, ובכך זיככתם מצד מדה זו, עד שעלו ממנה והוציאו בלעה מפיה, ועשאוה כמצולה, ובמדרש (ויק"ר יג ה) מבואר שמידותיהם נמשלו בארבעת החיות שראה דניאל (פ"ד ואילך) והם כנגד שם אדנ"י, א'ריה, ד'וב, נ'שר, י' היא חיה בלי שם.

חלוקת שרשי המידות מבוארת בדברי הגר"א (ח"א ברכות נד:) שיש 'ארבעה יצרין[טו], תאוני וכעסני[טז] והחמדה[יז], ולצני'[יח]. ואילו במקום אחר נקט שהן שלשה ראשים, וכלשונו

[יד] וראה חלוקה נוספת במהר"ל (נר מצוה יא ואילך, נצח ישראל פי"ח) שארבעת המלכויות הם שרשי הכוחות הרעים המושכים לרע, בבל בנפש, לע"ז, מדי בגוף, לג"ע, יון בשכל, לשפ"ד, ואדום שהיא כח הרע הכולל כל שלש המלכיות הקודמות לו.

[טו] בביאור הגר"א למשלי (ל, יד) שכתב 'ד' יצה"ר תאוה וגאוה וכעס וחמדה, שהן כלל כל העבירות', ואילו בברכות נקט את הלצני תחת גאוה, ויתכן דהיינו משום שנובע מגאוה, כמו שנקט רבינו יונה (שע"ת ש"ג קעד) מהכתוב (משלי כא, כד) 'זד יהיר לץ שמו'.

[טז] ביאור הגר"א (משלי א, יא) 'ב' מיני יצה"ר תאוני וכעסני, והן נגד לא תרצח ולא תנאף, ולכן אמר תחילה הפתויים של הכעסני ואח"כ של התאוני, וראה ביהל אור (לקוטים לפר' בהר) ששתי מדות אלו כוללות הכל, והם בראשי שבעים האומות, ישמעאל, בו התאוה, כי בשר חמורים בשרם, ועשו משול לשור, שבו מדת הכעס, כשור נוגח.

[יז] בביאורו למשלי (ב, טז) ביאר הגר"א, שהתאוה היא להנאת הגוף, והחמדה למה שאינו הנאת הגוף, ולכן התאוה נקראת 'נכריה', כי התאות אינן ראוין לבני ישראל כלל, ואילו החמדה היא נקראת 'אשה זרה' כי היא מותרת לקחתה לאשה, רק אשה זרה שלקח אותה מאיש אחר לזו אסור ליגע כלל, וכן החמדה הפרנסה והממון אינו אסור מכל וכל, אלא שלא יגע בממון של איש זר.

(משלי כ ד) ש׳כלל כל המדות הרעות, תאוני וכעסני וליצני׳[יט], ומבואר שיש לחמדה צד שהיא משלימה ונכללת באחת מן המידות.

וראה באדרת אליהו (בראשית ג, ו) שהתאוה היא לדבר הערב אף שאינו מועיל, ואילו החמדה היא לדבר רוחני או אל ההשכלה אשר יגיע ממנו הכבוד[כ], ואם כן בשרשה היא שייכת לצד התאוה, אך עומדת כנגד הליצני, שעניינו היפך הכבוד, והם שני צדדים של מידות רעות.

והנה מדברי המדרש שם עולה שמידותיהם מקבילות אל החיות שבהם נמשלו, וכיון שאמרו ׳נמר שוקד על עריהם זו יון׳, הרי שמלכות יון יש לה את תכונת הנמר, שהיא עזות, כאשר נפסק בראש שולחן ערוך (או״ח א א) ׳הוי עז כנמר׳, ואמנם כבר ביאר הב״ח שמלחמת יון באה בעת שהתרשלו בעבודה, ולהאמר הרי שלעומת זה התגברה עזות היונים, וזה גופא הביא לנצחון החשמונאים, כאשר התאזרו כנגדם בעזות דקדושה, ובכך הוציאו בלעם מפיהם, ובטלה מלכות יוון.

אמנם עצם משל מדת העזות לנמר לכאורה תמוהה, שהרי מצינו בביצה (כה:) שהכלב הוא עז שבחיות. אכן, על עזות הנפש של הכלבים נאמר (ישעיה נו יא) ׳והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה׳ והיינו שמדת הכלב היא מה שמתאוה תמיד, כאמור (חבקוק ב ד) ׳ועז נפש לא ישרה נפשו בו׳, כי הכלב כל מהותו הוא לקיחה, כמו שאמרו (נדרים כד.) ׳לאו כלבא אנא דשקילנא ולא יהיבנא׳, ובזה טבע הכלב הוא עז בין טבעי החיות שנבראו, אך כל שחסרונו הוא מצד טבעו, אין זה מורה על צד רע, כי סופו יתגלה כמעלה, ובעת התיקון הוא יגלה את גודל ההכנעה, ולכך שירת הכלבים היא (תהלים צה ו) ׳באו נשתחוה ונכרעה נברכה, לפני ה׳ עושנו׳[כא], אך על עזות הנמר כבר כתבו הרע״ב ומגן

[יח] הגר״א נקט שהליצני הוא הרביעי, וכולל הכל, ובח״א (מגילה יב.) כתב ׳מיני׳ תחת ליצני, לאמור כי הליצנות מביאה לידי מינות וכפירה. ויבואר עפ״ד רבינו יונה (משלי א כב, יד ו, ושע״ת ש״ג אות קעז) שהליצנות מורה על פריקת עול מלכות שמים, ואין ללץ תקוה, כי אינו מקבל תוכחה, והרחיבו בזה המהר״ל (נתיב הליצנות פ״ב) והגר״א (משלי כ, ד, ואמרי נועם כט:).
והנה שנינו בפרקי דר״א (פ״י), קשה היא הליצנות, שקראה הכתוב ארבע מדות רעות, זמת, אולת, חטאת, תועבה, שנאמר (משלי כד, ט) ׳זמת אולת חטאת ותועבת לאדם לץ׳. א״כ וראויה הליצנות להקבע כרביעית, כי מהותו של הרביעי היא לכלול ארבע צדדים, כמו שכתב מהר״ל (נצח ישראל א, נר מצוה ט.) שג׳ קווין הם עמוד האמצעי, ואילו הרביעי הוא היוצא מהם, ועניינו להפיצם לד׳ רוחות וקצוות.

[יט] ובח״א (מגילה יב.) כתב ׳מיני׳ תחת ליצני, לאמור כי הליצנות מביאה לידי מינות וכפירה. ואמנם מצינו (משלי ל יד) שנקט הגר״א חלוקה ל׳ארבעה יצר הרע׳, ׳תאוה גאוה כעס וחמדה, שהן כלל כל העבירות׳, וכן כתב הח״א (ב״ק ס:) בביאור ד׳ אבות מזיקין.

[כ] ונמצא שהשלשה הם אלו ששנינו באבות שמוציאין את האדם מן העולם, כי תאוני - תאוה, כעסני - קנאה, חמדה - כבוד, וראה מהר״ל (דרך חיים ד, כב) שהקנאה מהנפש, תאוה מהגוף, וכבוד מצלמו של אדם.

[כא] וראה בפרק שירה וביל״ש (שמות פי״א רמז קפז) ׳רבי ישעיה תלמידו של רבי חנינא בן דוסא התענה חמש ושמונים תעניות, אמר כלבים שכתוב בהם והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה יזכו לומר שירה׳, והיינו ששירה זו היא היפך מידתו העזות. ועל כך ענה לו מלאך מן השמים שנאמר בכלבים ׳ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו׳, והיינו שבעת התיקון הם סמל ההכנעה, ולכן זכו לומר שירה. וזה גופא שסיים שם ׳מה ששאלת חזור לאחוריך ואל תוסיף בדבר הזה עוד, כמו שכתוב שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו׳, לאמור כי עצם הנידן יש בו עזות, ו׳לא יחרץ לשונו׳.

אבות (אבות ה כ) שהיא נובעת מפני שהוא ממזר, ונולד מחזיר הבא על הלביאה, הרי שאינו מדה טבעית שלו, כי אם תוצאה של שילוב המדות בממזר, שאין לו מדות תולדה טבעית, אלא שילוב של מדות הבאות מבחוץ. והיינו שאף בלא טבע פנימי של תאוה, כי עניינו הוא רק חמדה, מכל מקום הוא עז, מחמת שיש לו גם טבע רע חיצוני[כב].

ועל דרך זו יבואר מה שכתב הרמח"ל (אדיר המקום ח"ב, בביאור חלום דניאל) על הכתוב (ירמיה יג כג) 'היהפוך כושי עורו ונמר חברבורתיו', נח התכוון לתקן, ושם את כנען עבד, ויופיו של יפת באהלי שם. אך יון שנה ופירש שהוא קשה מכולם (פסחים מט:), כי שנה ופירש לא ימצא אלא במי שיש טינא בלבו, וזה שורש חברבורות הנמר, כי אם שני צבעים יתחברו ביחד, אף שיעשו לצבע אחד, באיזה מקומות יתגבר ויבקע הצבע הנסגר בו, ויעשה חברבורות. ואכן שנינו (חגיגה ט.) 'מעות לא יוכל לתקון' על שני אופנים, א. הבא על הערוה והוליד ממזר, ב. מי ששנה ופירש, שאף הוא מענין הממזר, כי אור הקדושה שנטל בכח התורה שלמד, כשפירש הוא מתערב בטינא אשר בו.

הרי שצורת החברבורות היא כענין כתונת הפסים של יוסף, ושניהם תולדה של תהפוכות קלי' נגה, והצד השוה שבהם הוא תערובת טוב ורע, אלא שביוסף 'אמרו צדיק כי טוב הוא', ואילו יון כנמר שוקד לרע, ולכן סמלה של יון הוא הנמר שהוא ממזר, כי מבואר בעץ חיים (מט ג) שמקור הממזר הוא מאותן ניצוצין אשר נשארו להתברר בקליפות נגה, וביאר רמ"ז בערכי הכינויים (מם) שכיון שנוסדים ע"י החטא, לכן לא זכה לנשמה מצד התיקון, והוא עומק האמור בזו"ח שעניינה של יון הוא בנגה.

והרי זה כאור נגה לדקדוק דברי חז"ל ביחס בין המלכויות לתואר החיות, שכך דרשו (שם את הכתוב (ירמיה ה) 'על כן הכם אריה מיער' זו בבל, 'זאב ערבות ישדדם' זו מדי, 'נמר שוקד על עריהם' זו יון, והנה בעוד בבל ומדי תוארו כחייתו יער, הבאים מבחוץ, הרי שהנמר תואר כ'שוקד על עריהם', וסיבת החילוק היא כמבואר, כי בעוד כל המלכויות באים מבחוץ, הרי שיון הם כנמר, שהוא שוקד סמוך לקדושה, וכפי קרבתו כך סכנתו, כאמור 'ונגה לו סביב'[כג].

ובזה יש ליתן טעם בכפלות ענין 'הלל והודאה' בחנוכה, כי כבר הובא בשפת אמת משם חידושי הרי"ם שהלל והודאה, הם שמחה והכנעה, ועומדים כנגד יוסף ויהודה, כי הלל

[כב] ואמנם ענין חזיר הבא על הלביאה, הוא התגברות החזיר הרע, על לביאה שיש בה צד טוב, כי שורש כל החיות מפני ארי שבמרכבה (נפה"ח ג י), והיינו שהלביאה היא ענין החמדה, שהיא צד של תשוקה, אלא שיש בה טעות כ'אשה זרה'. ואילו הכלב כולו תאוה רעה, והוא מלכות אדום הנמשכת ממלכות יון, כמו שביאר הגרי"א חבר (אפיקי מים כב אותיות) בפייט 'לעת תכין מטבח מצד המנבח', שהוא נסוב על מלכות אדום הנקראת כלב, וכוחה נמשך מהנמר של יון. וציין שיסוד דבריו הוא על פי דברי הרמב"ן (במדבר כד כד) 'זה דבר ברור למלכות רומי היוצא מיון, שהוא אחד מבניו והוא המסיר התמיד ולכן נראו לו שניהם בהמה אחת'.

[כג] וראה בביאור הגר"א לשה"ש (ד ז) על הכתוב 'ממעונות אריות מהררי נמרים', שאריות היינו עשו וישמעאל, ונמרים הם סיחון ועוג שנמר הוא עז אך אינו גבור כל כך כאריה שהוא גיבור בעצם, וכך ארץ סיחון ועוג חציו בקדושה וחציו בחול. והיינו כאמור, שהנמר יש לו צד קדושה, ולכך הוא הכי סמוך אליה, כסיחון ועוג לארץ ישראל.

הוא מלשון 'בהלו נרו', שהוא התגלות האור, וזאת ע"י יוסף שהוא פתיחת המעין להוריד השפע, ואילו הודאה היא ביהודה, מצד נפשות בני ישראל המקבלים את השפע, ולהאמור יש בו רובד נוסף, כי ההודיה היא ביטוי להכרת הטוב, והיא מענין 'הוד' הבוקע מפנים לחוץ, והוא מצד ההכנעה שהיא בכח ההודאה של יהודה, אולם ההילול בהלל הוא מצד הארת 'בהילו נרו עלי ראשי', ובה מכח השגת מעלתו מצד שורש נשמתו, וזהו כוחו של יוסף להמשיך שפע ושמחה מצד העזות של ההתגברות על הקלי', בהילו נרו.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

"וַיַּרְא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ"

"וַיַּרְא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה ה' מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ" ע"כ (וישב טל ג)

בפי' רש"י (שם) בד"ה "כי ה' אתו" **שם שמים שגור בפיו**, עכ"ל.

-א-

באוצר מדרשים (אייזנשטיין, מדרש לעולם סוף פרק יב), לעולם אל יאמר אדם לעשות דבר אלא בגזרת המקום[כד] (אם ירצה השם) שנאמר "רבות מחשבות בלב איש" וגו' (משלי יט כא), עכ"ל.

וכן הוא בשל"ה (שער האותיות, אות א), בכלל דביקות האמונה שיאמר על כל פעולה שרוצה לעשות אפילו לזמן קרוב, יאמר **אעשה זה "אם ירצה השם"**, הן שיהיה דבר גדול או דבר קטן, וסימנך "עצת ה' היא תקום" (משלי יט כא), "**היא**" ר"ת "אם ירצה השם", **ואז תקום** וכו', וכן כשהולך לעשות איזה עסק, יאמר אני הולך לעשות זה ברשות הש"י ולמען שמו, ו"יתפלל תפלה קצרה" וכו', עכ"ל.

ויש לפרש שמה שאמרו שיוסף הצדיק היה מזכיר שם שמים בפיו, היינו שהיה אומר שעושה בעזרת ה' יתברך, ולכן הצליח ויכל לעשות את כל אשר בדעתו לעשות, וזהו שכתוב "**וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו**".

-ב-

"וַיִּתֵּן שַׂר בֵּית הַסֹּהַר בְּיַד יוֹסֵף אֵת כָּל הָאֲסִירִם אֲשֶׁר בְּבֵית הַסֹּהַר וְאֵת כָּל אֲשֶׁר עֹשִׂים שָׁם הוּא הָיָה עֹשֶׂה" ע"כ (שם כב).

בפי' רש"י (שם) בד"ה הוא היה עושה, כתרגומו '**במימריה הוה מתעביד**', עכ"ל. פי' מה שכתב "הוא היה עושה" הכוונה שנעשה על פי דיבורו.

"אֵין שַׂר בֵּית הַסֹּהַר רֹאֶה אֶת כָּל מְאוּמָה בְּיָדוֹ בַּאֲשֶׁר ה' אִתּוֹ וַאֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה ה' מַצְלִיחַ" ע"כ (שם כג).

בפי' רש"י (שם) בד"ה "באשר ה' אתו" **בשביל שה' אתו**, עכ"ל.

והוא על דרך שפי' לעיל (שם ג) "כי ה' אתו", שהיה "**שם שמים שגור בפיו**".

[כד] **נקט כאן תיבת מקום** משום שהקב"ה הוא מקומו של עולם ודו"ק. **במדרש רבה** (ויצא סח ט), **ובתוס' יו"ט** (אבות פ"ב מ"ט).

בבעל הטורים (שם כג) בד"ה "ואשר הוא עושה ה' מצליח", ולא כתוב **ה' מצליח בידו** כמו למעלה (שם ג), לפי שכאן היה בבית האסורים, ולא היה לו עסק בידו- כמו למעלה שהיה בבית אדוניו ומתעסק בשל אדוניו, עכ"ל.

-ג-

ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב" ע"כ (דברים א י).

באור החיים (שם) בד"ה ה' אלקיכם וגו', קשה הרי לא מצינו שנתרבו ממה שהיו במצרים ריבוי שיש בו היכר וכו'. ואולי שנתכוין עוד על פי מה שאמרו בזוהר (ח"ג ריא ב) **שע"י הזכרת רבוי טובה יפעיל השלטת כח במשטין להרע**, ואמרו (שם ריב א) שבכל מקום שמזכיר שם עליון עליו אין כח בכוחות הרע לשלוט בו (עי"ש), ולפי שאמר משה "לא אוכל לבדי" וגו' (דברים א ט), הרי הוא מפליג בריבויים ויש בזה חשש האמור, **לזה הזכיר שמו יתברך עליהם ואמר "ה' וגו' הרבה אתכם", שבזה אין מקום למריע כאמור שם** וכו', עכ"ל.

מבואר בדבריו דבכל מקום שמזכיר שם עליון עליו אין לשטן כח להרע.

-ד-

ולהמתבאר אפשר שיש לפרש דמה שכתוב "ואשר הוא עושה ה' מצליח" (שם כג), דקאי על **לאחר שכבר נעשה, וגם אז היה איש מצליח**, פי' שלא היה בכוחות הרע לשלוט בו, **והוא ע"י שהיה ה' אתו, פי' שהזכיר שם שמים על עשייתו, ואז לא היה בכח הרע לשלוט במעשה ידיו.**

ולכן לא אמר מצליח בידו, משום דכאן מיירי לאחר עשייתו, וקאי על מלאכה שנעשית כבר, ולא שייך לשון בידו, ודו"ק.

-ה-

נתבאר דצריך שיהיה שם שמים שגור בפי האדם בתמידות, הן קודם עשיית המעשה והן לאחר עשייתו.

וכן כתב השל"ה (בהעלתך ט יח) "על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו", "על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו" (שם כג). יש רומז מוסר בכאן, על כל פעולה או תנועה שהאדם עושה יאמר **אם ירצה ה'** או **בעזרת ה'**. למשל בלכתו בדרך יאמר הנני נוסע **בעזרת ה'**, ובדעתי לחנות במקום פלוני **בעזרתו יתברך אם ירצה**. וכשבא למקום החניה, אז יחזור ויתן שבח ויאמר הנה **בעזרת ה'** באתי הנה, ובדעתי ליסע לזמן פלוני **בעזרתו יתברך אם ירצה**, נמצא שם שמים שגור בפיו **בשעה שעולה במחשבתו, ובשעת מעשה**, ככה בכל פעולתיו, עכ"ל.

ולהמתבאר מבואר מה שכתוב "כל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו" (שם ג) פי' שהיה אומר קודם עשייתו אעשה זה אם ירצה ה', ואז נתקיים בו "עצת ה' היא תקום" (משלי יט כא). וכמו כן נתקיים מה שכתוב "ואשר הוא עושה ה' מצליח" (שם כג) והיינו לאחר

שנעשה הדבר הזכיר שמו יתברך עליהם, לכן לא היה מקום למריע להרע והיו מעשיו מתקיימים.

-ו-

בספר זרע קודש (ויצא עמוד כח טור א) באה"ד שם, **וצריך לקשר כל דבר בשורשו**, למשל ששמעתי בילדותי סגולה מפי האומרים, שמי שרוצה שלא ליתן עין הרע לתינוק יסתכל למעלה, **ולדעתי אפשר אמר זאת איזה צדיק בחכמתו**, **כי עין הרע בא מזה** כאשר אדם רואה איזה דבר נאה או איזה גדולה בממון או בבנים או בגבורה או בכל מעלה, **והוא מתמיה מאוד על מעלתו של זה**, אע"פ שמתמיה באהבה זה לזה, **אעפ"כ גורם רעה בזה שהוא מתמיה** שהוא מפריד הדבר משורשו, **כי אילו הרואה חכם ודבוק בהשי"ת לא היה מתמיה כלל**, כי מה שייך לתמוה על מדת תפארתו של הקב"ה [כביכול] כי זה שהוא רואה הוא לתפארת ה', או דמיון לחכמתו יתברך מה שהאציל בצלמו ודמותו, **רק צריך לישא למרום עיניו ובזה מקשר הדברים לשורשו**, **וזה עין טובה ולא עין הרע** וכו', עכ"ל.

וכ"ה על דרך זה בספר קדושת לוי (פקודי) בד"ה א"י באה"ד, והנה **שורש עין רעה כמו בלעם** דבכל מקום שנתן עיניו היתה מארה באותו הדבר, **מחמת דהרשע הסתכל באותו הדבר הפריד אותו משורש העליון של מקור החיים** וכו', **אבל לא הסתכל בכח השי"ת אשר יש בתוכו**. **אבל גבי זרע ישראל כתיב "עיניך ברכות בחשבון"** (שיר השירים ז ה) וכו', מחמת שהאיש הישראלי בכל דבר אשר רואה ומסתכל, אז רואה בכח הבורא אשר נמצא בו, **וכיון שמדביק הדבר ההוא לשורשו, אז בראיה זו ממשיך ברכה ושפע ממקור העליון על הדבר ההוא**, וזהו שאמר "עיניך ברכות", כמו ברכות ומעינות ההשפעה אף בדבר חשבון וכו', עכ"ל. יעו"ש.

-ז-

ויש לפרש ג"כ עד"ז מש"כ בזוהר (ח"ג ריא ע"ב) שהובא באוה"ח, שבכל מקום שמזכיר שם עליון אין כח בכוחות הרע לשלוט, והטעם כיון דע"י הזכרת שם ה' יתברך עליו נמצא מדביק ומקשר הדבר לשורשו וכמו שנתבאר בזרע קודש ובקדושת לוי, ושוב לא יוכל כח הרע לשלוט בו.

*

"ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו" ע"כ (ירמיה יז ז, הפטרת בחקתי).

במדרש תנחומא (וישב פי' ח) "וימאן ויאמר אל אשת אדניו" (וישב טל ח), זה שאמר הכתוב "ברוך הגבר אשר יבטח בה'" (ירמיה יז ז), ע"כ.

מבואר דקאי על יוסף הצדיק, אמנם צ"ב כפילות הלשון, "אשר יבטח בה'", "והיה ה' מבטחו".

ויש לפרש על פי מה שנתבאר- דכשהולך לעשות איזה פעולה, עליו לומר לפני עשייתו **שעושה בעזרת השם יתברך**, ולאחר שכבר עשה הפעולה, עליו לומר **ברוך ה' על שנעשה**.

וזה ג"כ כוונת הקרא ד**ברוך הגבר, אשר קודם העשייה בוטח בה'** ואומר שעושה בעזרת השי"ת. **וגם לאחר העשייה 'ה' מבטחו'**, שאומר ברוך ה' על שנעשית ועל ידי זה יש הצלחה בעשייתו.

ולפי מה שנתבאר מבואר מש"כ במדרש תנחומא דקאי פסוק זה על יוסף הצדיק, משום דתמיד היה שם שמים שגור בפיו, דקודם עשייתו אמר שעושה בעזרת ה', ולאחר עשייתו אמר שעשה כן בעזרת ה'. ולכן היה מצליח.

*

"וַיִּתְּנֵהוּ אֶל בֵּית הַסֹּהַר"

"וַיִּקַּח אֲדֹנֵי יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ אֶל בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר אסורי אֲסִירֵי הַמֶּלֶךְ אֲסוּרִים וַיְהִי שָׁם בְּבֵית הַסֹּהַר" ע"כ (וישב טל כ).

"כִּי אִם זָכַרְתַּנִי אִתְּךָ כַּאֲשֶׁר ייטב יִיטַב לָךְ וְעָשִׂיתָ נָּא עִמָּדִי חָסֶד וְהִזְכַּרְתַּנִי אֶל פַּרְעֹה וְהוֹצֵאתַנִי מִן הַבַּיִת הַזֶּה: כִּי גֻנֹּב גֻּנַּבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים וְגַם פֹּה לֹא עָשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי שָׂמוּ אֹתִי בַּבּוֹר" ע"כ (שם מ יד-טו).

ובתרגום אונקלוס תרגם תיבת 'בור', וכן תיבת 'הבית': 'בית אסירי', וכן תרגם בפסוק "ויריצוהו מן הבור" (מקץ מא יד), בית אסירי והכוונה בכולם אחת היא.

-א-

"וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן הַבּוֹר וגו' ע"כ (מקץ מא יד).

ובפי' רש"י (שם) מן הבור, מן בית הסוהר שהוא עשוי כמין גומא, וכן כל בור שבמקרא לשון גומא הוא, ואף אם אין בו מים קרוי בור פוש"א בלע"ז [חפירה], עכ"ל.

בפי' רבי אליהו מזרחי (שם) בד"ה מן הבור מן בית הסוהר שהוא עשוי גומא כו'. אבל גבי "כי שמו אותי בבור" (וישב מ טו) לא הוצרך לפרש זה, משום דהתם מצינן לפרושי ששמוהו בבור קודם ששמוהו בבית הסוהר עמהם, והכתוב קצר ולא הזכירו וכמוהו רבים. **אבל הכא, דכתיב "ויריצוהו מן הבור" דמשמע שקורא בור את בית הסוהר שהיה שר המשקים ושר האופים בו, הוצרך לפרש**, עכ"ל.

ובגור אריה (שם) מן בית הסוהר. אבל למעלה אצל "כי שמו אותי בבור" (וישב מ טו) לא הוצרך לפרש, שיש לומר מתחלה שמו אותו בבור קודם שנתנו אותו בבית הסוהר, אבל כאן קשה שהרי בבית הסוהר היה (כ"ה בראב"ם). ועוד דלעיל יש לומר כיון שבית הסוהר עמוק בבור קראו אותו יוסף "בור", והכי קאמר - לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבית הסוהר עמוק כמו בור, **אבל כאן שהכתוב קרא אותו "בור", אין לומר מפני שהיה עמוק, דמאי נפקא מיניה בזה**, עכ"ל.

מבואר בדבריהם בפי' רש"י כמו שנתבאר בתרגום אונקלוס, שמתחילה ועד סוף היה יוסף באותו מקום, ופעמים קורא לו הכתוב 'בור' פעמים קוראו 'בית הסוהר' ופעמים 'הבית הזה'.

-ב-

בספר צרור המור (וישב מ יד) ואיני שואל ממך דבר גדול, אלא והוצאתני מן הבית הזה, ולא מן הבור. כי אתה רואה בעיניך שאיני אסור בבית האסורין, אלא פקיד וממונה עליהם, עכ"ל.

בפי' ר' חיים פלטיאל (מקץ מא יד) ויריצוהו מן הבור. תימא והלא לא היה בבור כ"א בבית הסוהר כדכתיב "ויהי שם בבית הסוהר", **אלא נ"ל כי בשעה ששלח פרעה להביאו אותו שעה הורידוהו בבור כדי שלא יכעוס פוטיפר על (סר) [שר] בית הסוהר**, עכ"ל.

ובטור הארוך (שם) ויריצוהו מן הבור. אע"ג דכתיב "אין שר בית הסוהר רואה את כל מאומה בידו" (לעיל וישב טל כג), אם כן לא היה בבור. יש לומר כששמע שר בית הסוהר ששלח פרעה בשבילו, לא ידע אם לדונו אם לאו, ולכך החזירו לבור, וכו'[כה] עכ"ל.

ולפי דבריהם יש לפרש לכאורה את הפסוקים, דתחילה פוטיפר שם את יוסף בבור שהיה בבית האסורים, ואח"כ משנתן ה' חינו בעיני שר בית הסוהר, הוציאו מן הבור ועשאו פקיד וממונה על כל האסירים. אמנם בשעה ששלח פרעה אחריו, נבהל וחבש אותו בבור, כדי שלא יכעס עליו פוטיפר.

-ג-

בספר אמרי שפר (ר"ש קלוגר וישב אות יז) "כי אם זכרתי אתך כאשר ייטב לך ועשית נא עמדי חסד והזכרתני אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה" וגו', "וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור" (וישב מ יד-טו). יש לדקדק הנה תחילה הזכיר לשון הבית הזה, ואח"כ אמר "כי שמו אותי בבור", והיה לו לומר תחילה נמי מן הבור הזה, וכמ"ש בפרשת מקץ "ויריצוהו מן הבור" (מא יד) אך הכוונה וכו'[כו], עכ"ל.

גם יש ליישב ובהקדם מה שכתוב "וַיָּבֵא אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בַּבֹּקֶר וַיַּרְא אֹתָם וְהִנָּם זֹעֲפִים" ע"כ (וישב מ ו).

[כה] **שם:** וזה היה תחלת סבת מאסרו שמבית האסורים יצא למלוך, שמתוך כך יתעלה יותר, שאם היה יושב ושומע החלום דרך מקרה והיה פותר אותו לא היה מעלתו כל כך, אבל אחר ששלח לכל חרטומי מצרים וכל חכמיה ולא ידעו פתרונו ושלחו אחריו ופתר אותו נתעלה עכ"ל.

[כו] **שם: אך הכוונה** דיוסף היה מובטח ששר המשקים יבקש עבורו להוציאו מן התפיסה, רק שחשש נהי שיוציאו אותו מן התפיסה אולי יחזירוהו לבית אדוניו להיות שם עבד כבתחילה, ולכך שם על זה בקשתו ואמר "והוצאתני מן הבית הזה" לגמרי מבית אדוניו, "כי גנוב גונבתי מארץ העברים" ואינני עבד כלל, "וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור", וא"כ כיון שהם רשעים כאלו ששמו אותי בבור בחנם, ראוי לקנסם לעשות אותי חפשי לגמרי ולא למכור אותי שנית לביתו. ולכן תראה להשתדל להוציא אותי לגמרי מביתו, ודו"ק וא"ש, עכ"ל.
בהעמק דבר (וישב מ יד) בד"ה מן הבית הזה. לא רק מבור בית הסוהר שישוב שמה בצאת השרים ממשמרתם, כמבואר להלן (מקץ מא יד) "ויריצהו מן הבור", אלא אפילו מכל הבית שאני לו לעבד, עכ"ל.

באבן עזרא (שם) בד"ה ויבא אליהם - יתכן שבלילה היה לן בבור, עכ"ל.

ובאבן עזרא (בא יב כט) בד"ה ויהי בחצי הלילה השניה. **אמר יפת, כי השבויים הטוחנים בריחים ביום בבית הסהר, יכניסם בבור בלילה, וישימו הריחים על פי הבור, וזהו "אשר אחר הריחים"** (לעיל יא ה). **והנה הוא כמו בבית הסהר**, עכ"ל.

ונראה דיש לפרש דמש"כ באבן עזרא 'יתכן שבלילה היה לן בבור', הוא על דרך שהביא בפרשת בא בשם יפת, שהדרך היתה שהיו השבויים ביום בבית האסורים ובלילה היו בבור.

ולפי זה מתיישבים שפיר הפסוקים (וישב יד-טו) שבתחילה הזכיר שהיה בבית הזה ולבסוף אמר שהיה בבור, **משום שהיו זמנים שהיה בבית האסורים והיו זמנים שהיה בבור. ולכן ביקש משר המשקים שיזכירהו לפני פרעה שיוציאו אותו מן הבית הזה.**

*

בספר שפתי כהן (מקץ מא יד) "וישלח פרעה ויקרא את יוסף **וירצהו" כתיב,**[כז] **שנתרצה לו הקב"ה בקבלת היסורין.** מן הבור, מעת שהשליכוהו בבור (וישב לז כד) הזמין לו אנשים מדינים וכו' הולכים להורידו מצרימה (שם כח) לעלותו ולהמליכו, **ולזה אמר "מן הבור" ולא אמר מבית הסוהר, כי לא נזכר ששמוהו בבור אלא בבית הסוהר** וכו'.

עוד נאמר "וירצהו מן הבור" כל הרצון והכבוד והמעלה והשררה שבאה לו היה מן הבור לפי שהפילוהו אחיו בבור, כמו שאמרו ז"ל (שבת פט ב) עתיד היה יעקב לירד בשלשלאות של ברזל אלא שחס הקב"ה עליו והורידו בכבוד, זהו "ויבוא ישראל מצרים ויעקב גר בארץ חם" (תהלים קה כג), **יאמר כשירד יעקב למצרים ירד בשררה לזה הזכירו בלשון ישראל, אבל אחר כך ויעקב גר, נעשו בו עקבות וגרות שהתחיל הגלות. אם כן כל הרצון שבא לו סיבתו הבור, שאם לא כן היה לו לומר מבית הסוהר**, עכ"ל.

לתגובות: **a0527677650@gmail.com**

[כז] ואפשר שכוונתו ממה שלא כתוב לשון ויעלוהו כמו דכתיב לעיל (וישב לז כח) "וַיַּעֲלוּ אֶת יוֹסֵף".

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

בדברי האור החיים בענין כח בעלי הבחירה [ראיות לדבריו, קושיות והערות, החולקים עליו, וביאור דבריו]

וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ (לז, כא)

הקשו המפרשים, (הזוה"ק שהובא להלן, הרא"מ, מהרש"א חגיגה ג., ועוד), מה הצלה היא זו כאשר הכוונה היא להשליכו אל אחד הבורות אשר היה מלא בנחשים ועקרבים, וכפי שהביא רש"י בסמוך עה"פ והבור ריק אין בו מים (לז, כד) מדברי הגמרא בשבת (כב.) "מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו", והרי אמרו (ברכות לג., יבמות קכא.) נפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים מעידין עליו שמת, כלומר שמיתתו היא ודאית ומתירים את אשתו להינשא לאחר.

[אמנם יעויין ברמב"ן ובשפת"ח ועוד מפרשים שמבואר בדבריהם שהאחים לא ידעו שיש בבור נחשים ועקרבים, ואם כן ברור שכאשר ראובן אמר זאת - הוא לא ידע שיש בבור נחשים ועקרבים. וכן הביא בספרים בשם הגר"א זי"ע. (וכ"כ בספר 'שמירת הלשון' ח"ב לפרשתנו). והחת"ס בדרשות (ח"א סד-א), וכן ה'תורה תמימה' כאן ביארו על פי זה את סמיכות שתי המימרות של ר' נתן בר מניומי משמיה דר' תנחום בשבת כב.].

אולם ה'אור החיים' מוסיף לדייק את התיבה "ויצילהו **מידם**", שלכאורה היה מספיק לכתוב 'ויצילהו', שכן היתה זו הצלה לגופו של יוסף, וברור אפוא שההצלה היא מידיהם של הקמים עליו.

וכתב ב'אור החיים' הקדוש בזה הלשון: פירוש, לפי שהאדם בעל בחירה ורצון ויכול להרוג מי שלא נתחייב מיתה, משא"כ חיות רעות לא יפגעו באדם אם לא יתחייב מיתה לשמים, והוא אומרו "ויצילהו מידם" פי' מיד הבחירה וכו'. עכ"ל.

כלומר, ידע ראובן כי חוק קבע הקב"ה בעולמו, שאדם שהוא 'בעל בחירה' יכול להרוג אדם אחר גם אם לא נתחייב אותו אחר מיתה בשמים, וזהו מכוחות הבחירה של ראובן. לעומת זאת יצור שאינו 'בעל בחירה' לא יוכל להרוג אדם אם לא נגזר עליו מיתה מן השמים. ועל כן פעל ראובן להוציא את יוסף מידיהם של האחים, שכן הם בעלי בחירה ומסוגלים להרגו גם אם הוא חף מפשע, והעדיף להביאו למקום בו שולטים יצורים שאינם בעלי בחירה, שאז במידה ויוסף זכאי ולא נגזר עליו מוות לא יוכלו להמיתו.

ובזה מיושב גם מה שהקשו המפרשים מדוע מייחסת התורה את הצלת יוסף לראובן, הרי סוף סוף הבור אשר יעץ להשליך אותו, היה כידוע מלא נחשים ועקרבים, שבדרך

הטבע ודאי היו עלולים להמיתו. וכן גם עצם עצתו 'להצילו' על ידי השלכתו לבור, נתבטלה כשלאחר זמן הוציאוהו ומכרוהו לעבד. ובכל זאת רואים אנו שנתנה התורה לראובן את השבח כמצילו של יוסף, והלא דבר הוא.

אכן לפי דברי האור החיים אתי שפיר, שהתורה מייחסת את ההצלה של יוסף, בזה שראובן הוציא את יוסף "מהם" היינו מן "השבטים" שהם בני בחירה, ונתן את יוסף ביד בעלי חיים נחשים ועקרבים, שאינן בעלי בחירה, וזו היתה באמת הצלתו של יוסף.

קשה מנפל לבור נחשים ועקרבים וכו'

אלא שעדיין צ"ב ממה שאיתא בגמרא הנ"ל שהנופל לבור מלא נחשים ועקרבים אנו מניחים שבודאי ימות, אפילו שנפל בידי בעלי חיים שאינם בעלי בחירה, והרי דוחק לחלק בין אופן שהאדם **נפל** לבור כזה, לבין השליכוהו לבור כזה, [שבנפל מעצמו התברר שזו גזירת שמים עליו שימות ע"י נחשים ועקרבים], שהרי בפשטות אין לחלק בזה, וגם כשמשליכים אדם לבור של נחשים ועקרבים דינא הכי שאשתו מותרת.

וצריך לומר כפי שביאר מרן הגרי"ז זצ"ל, שביאר את ההצלה בהשלכתו לבור על פי דברי הגמרא בברכות (לג.), מעשה במקום אחד שהיה ערוד והיה מזיק את הבריות, באו והודיעו לו לרבי חנינא בן דוסא, אמר להם: הראו לי את חורו. הראוהו את חורו, נתן עקבו על פי החור יצא ונשכו, ומת אותו ערוד. נטלו על כתפו והביאו לבית המדרש, אמר להם: ראו בני, אין ערוד ממית אלא החטא ממית!

ועל פי זה מבאר מרן הגרי"ז זצ"ל, שלכן היה בטוח ראובן, שהנחשים והעקרבים לא ימיתו את יוסף, וכאשר היה באמת שלא פגעו בו לרעה. עכ"ד.

ובאמת שהדבר מבואר להדיא בדברי האור החיים עצמו בדיבור שלאחריו, שכתב (בד"ה לא נכנו נפש), כי ראובן ידע נאמנה כי חית השדה השלמה לו ולא יריעו ולא ישחיתו הנחשים והעקרבים בזרע יעקב וכו'. עכ"ד.

ראיות לדברי האור החיים שבכח בעל בחירה להרוג גם מי שאינו מחוייב מיתה

א. בעיקר החידוש שמבואר בדברי האור החיים, שגם מי שאינו מחוייב מיתה, יתכן להורגו מכח הבחירה, לכאורה כבר מבואר כדבריו גם בזוה"ק על אתר (אות קל"א, וציינו גם במשך חכמה), שכתב בזה הלשון: "וכי לא חייש ראובן להאי, דהא אינון נחשין ועקרבין ינזקון ליה וכו', בגין דהכא אתר דנחשים ועקרבים, אי איהו צדיקא, קב"ה ירחיש ליה ניסא, ולזמנין דזכו דאבהן מסייעין ליה לב"נ, וישתזיב מנייהו, אבל כיון דיתמסר בידא דשנאוי, זעירין אינון דיכלין לאשתזבא ע"כ. [תרגום, שאם הוא במקום נחשים, אז אם צדיק הוא הקב"ה יעשה לו נס, ופעמים שבזכות אבותיו יינצל, אך אם הוא ביד שונאיו, מועטים הם היכולים להנצל]. ולפלא על האור החיים הקדוש שלא הביא את דברי הזוהר שמבואר כדבריו.

ב. לפי דעת האור החיים הקדוש יש לבאר היטב את הפסוק בשמואל (ב', כד יד) "ויאמר דוד אל גד, צר לי מאד, נפלה ביד ה' כי רבים רחמיו, וביד אדם אל אפלה". וצ"ב וכי יש נפילה ביד אדם שאינה ביד ה'? אולם לדברי האור החיים הקדוש הכוונה היא, שדוד ביקש שלא ליפול ביד אדם שיעשה כן מכח הבחירה ולא מכח גזירה שתגזר עליו.

ג. לכאורה כדברי האור החיים מבואר גם בדברי הרבינו חננאל בחגיגה (ה.) גבי יש נספה בלא משפט שכתב: "כגון אדם שהרג חבירו". ולכאורה זהו כדברי האור החיים.

ד. בפני יהושע בר"ה (יח:) כתב לבאר החילוק שקבעו תענית דוקא על יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם, ומאי שנא ממיתת שאר הצדיקים שלא קבעו תענית על מיתתם, וביאר, דשאר צדיקים שמתו בעונתן אין בו צרה כל כך, דמשל לפתילה שכבה בזמנו כו', משא"כ בגדליה שנהרג ע"י **אדם שהוא בעל בחירה** מת שלא בזמנו, עכ"ל. הרי מבואר בדבריו ג"כ כהאור החיים הנ"ל.

ה. ובספר 'ממדבר מתנה' [לידידי הגר"א זכריש שליט"א] הביא ראיה לדברי האור החיים מפירוש רש"י לעיל בפ' ויצא (לא, לט), דכתיב התם "טריפה לא הבאתי אלין וגו' גנובתי יום וגנובתי לילה". ופירש רש"י "גנובת יום או גנובת לילה הכל שילמתי". והנה לעיל בפסוק ל"ח כתיב "זה עשרים שנה אנכי עמך רחליך ועזיך לא שכלו", ופירש רש"י "לא הפילו עוברם". ולכאורה הוא נס גדול שבמשך עשרים שנה בעדר רב ועצום של לבן לא הפילה בהמה אחת עיבורה, והכל נעשה עבור יעקב כדי שלא יעליל עליו לבן שהוא גנב את הולד. ומעתה לכאורה יש להקשות אמאי לא נעשה גם כן נס שלא תיגנב אף בהמה אחת מהצאן? והמבואר בזה כדברי האור החיים הנ"ל, והיינו דאף שהיה נס שלא שיכלה שום בהמה, מכל מקום גניבה שהוא על ידי בעל בחירה שפיר היה, ועל כן כתב רש"י ששילם כל הגניבות. עכ"ד. [מלבד אם נימא שדבר כזה שלא יגנב בארצו של הגנב הארמי הוא נס גלוי טפי...].

ו. ולפי דברי האור החיים יש לבאר גם את הגמ' בברכות (נח., ובב"ב צא:) שאיתא שם "אפילו ריש גרגותא מן שמיא מנו ליה". פירוש, גם המינוי של שואב המים לא נעשה כי אם על פי הסכמה מן השמים. ולכאורה צ"ב מה צריך ילפותא ע"ז ומה חידוש יש בזה, הרי כבר ילפינן בחולין (ז:) אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא"כ מכריזין עליו מלמעלה.

אולם לפי דברי האור החיים הנ"ל שיש חילוק מדבר שאין לו בחירה לדבר שנעשה על ידי בעל בחירה, א"כ י"ל דזה גופא מאי דקמ"ל הכא, שכל מינוי שהוא שמקבל האדם מידי בני אדם, זהו גם כן רק לאחר שמינוהו מלמעלה.

אך לכאורה יש לשאול שמכאן יהיה ראיה שלא כדברי האור החיים, דהרי מבואר כאן שגם מה שנעשה בידי בעלי בחירה הוא רק משמיא. ואולי יש לחלק בין 'בחירה לטוב' ל'בחירה ברע', שכל דברי האור החיים הם דוקא שאדם בעל בחירה יכול לחטוא מעצמו,

אולם לעשות טוב לזולת לא שייך בלתי מה שנגזר עליו, כי לגבי עשיית הטוב עיקר תפקיד האדם הוא רק עצם הבחירה, ויש לעיין.

קושיות והערות על דברי האור החיים

א. לכאורה צ"ב במה שכתב שאדם בעל בחירה ורצון יכול להרוג מי שלא נתחייב, שהרי יוסף בעצמו אומר להם בפרשת ויגש (מה, ח) "ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה כי האלהים", ואיתא בגמ' (מגילה טז:) שאמר להם דברים שמתקבלין על הלב, "ומה עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד, נר אחד היאך יכול לכבות עשרה נרות"?! ומפורש בדברי חז"ל, שיוסף עצמו אמר להם, שכמו שאין להם אפשרות להזיק לו, כך אין לו אפשרות להזיק להם.

ב. לכאורה יש להקשות על האור החיים מהגמרא בחולין (ז:) "אין אדם נוקף אצבעו למטה אלא אם מכריזים עליו מלמעלה", וא"כ איך יתכן שיארע לאדם מיתה שלא בגזירת הקב"ה.

ג. בספר 'חפץ חיים' על התורה (בפרשת משפטים על הפסוק ורפא ירפא) הביא ראיה ברורה שבעל בחירה לא יכול להזיק, מהגמרא בב"ק בפ' החובל (פה.) שדורשת מן הפסוק 'ורפא ירפא' - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות. ופירש רש"י, ולא אמרינן רחמנא מחי ואיהו מסי. אבל עכ"פ מיירי בקרא דנחבל על ידי בעל בחירה, ככתוב 'וכי יריבון אנשים' וגו', ואעפ"כ מכנה הגמרא את ענין ההכאה הזו בלשון 'רחמנא מחי'. והיינו כי אילו לא היה נגזר עליו משמים, לא היה חבירו מכהו. עיי"ש. [ובאמת יש לדחות הראיה ע"פ עיי"ש בתוס' דקמ"ל דאפילו חולי הבא בידי שמים וכו'].

ועדיין יש לעיין בזה, דאפשר לדחוק ולומר, דאף אם יש בכח בעל בחירה להזיק גם אם לא נגזר, מכל מקום זה ודאי דכשחבירו כבר הזיק שפיר שייך לומר הלשון 'רחמנא מחי', דהא סו"ס כאשר האדם מייחס זאת להקב"ה שהענישו על עונותיו ה"ז מכפר לו, וכמו שממשיך הח"ח שם להביא ראיה מדוד שאמר כשקללו שמעי בן גרא ה' אמר לו קלל, שכל מה שנעשה בבריאה זהו לטובת האדם. אבל אכתי יתכן שעצם הפעולה נגדו התחיל על ידי הבחירה של הזולת. ויל"ע.

ד. והנה מרן הגרי"י קניבסקי זי"ע בספרו 'ברכת פרץ' (בסוף פרשת שמות), כתב בזה הלשון: "ולפעמים מניחים את האדם על בחירתו הרעה להיות מקל חובלים לאחרים כפי מה שראוי להם צער כזה, והרבה שלוחים למקום ב"ה, אלא שבתור נסיון מניחים לאדם רע שיהא הוא המזיק באחרים בבחירתו, לא שנגזר שזה המזיק יעשה כן, רק נגזר שזה הניזק יקבל צער כזה, ואין מעכבים משמים את זה שבבחירתו בחר לעשות פורענות זו, שמגלגלין חובה ע"י חייב, והוא עתיד ליתן את הדין ולבא לידי אבדון רח"ל עבור בחירתו הרעה, כי אין זה שייך לו כלל מה שהניזק חייב בדיני שמים בעונש שכזה, כי הוא המזיק

מוזהר בלא תגנוב ולא תגזול ולא תונו וכל האזהרות שבתורה על ענינים שבין אדם לחבירו.

וכן אמרו חז"ל בתענית (יח:) בהרוגי לוד שאמרו לטוריינוס שחיק טמיא, אנחנו נתחייבנו מיתה לשמים, ואם אין אתה הורגנו הרבה שלוחים למקום ב"ה, אלא שלא מסרנו הקב"ה בידך אלא שעתיד ליפרע דמינו מידך, עיי"ש. ואפילו בגזרת "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם" שכבר נגזרה גזרה שיהא איזו עם שולט עליהם ועבדום וענו אותם, מ"מ כתיב "וגם את הגוי וכו' דן אנכי", ובזה פלפלו הראשונים ז"ל למה נתחייבו המצריים עונש מאחר שכבר נגזר שאחד מהעמים יהא עושה כן, עיין ברמב"ן ז"ל בפ' לך לך בפסוק "וגם את הגוי אשר יעבודו" וכו', אבל מה שבשמים נגזר על הניזק להיות ניזק, פשיטא שאין בזה אמתלא כלל לפטור את המזיק. עכ"ד.

ולכאורה מתבאר מדברי הגמרא בתענית הנ"ל שבאמת אין הבדל בין חיות רעות שממיתים לאדם הממית, שבשניהם אי אפשר להם להמית אלא אם כן נגזר על המת שראוי למות. וחכם אחד רצה לדחות על פי דברי רש"י שם שאמרו שנתחייבו הריגה על חטא, היינו חייבי מיתת ב"ד. אולם אין בזה כדי לדחות כלום, כי אע"פ שחייבים מיתה לשמים מכל מקום אינם מוכרחים למות מיד, וממה שמסרו נפשן למיתה כעת מוכח דלא כהאור החיים. ויל"ע.

החולקים בזה על האור החיים

א. ה'רבינו בחיי' על הפסוק בפרשת משפטים (שמות כא, יג) "ואשר לא צדה והאלוקים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה", כתב בזה הלשון: ואשר לא צדה - בשוגג. וענין לא צדה שלא הזיד בדבר ולא היה צודה את נפשו לקחתה, והאלוקים הזמין לידו שהרגו מפני שכבר נתחייב הריגה מעוון אחר ולכך הזכיר הא' כלומר במדת הדין, וזהו שאמר שלמה המלך ע"ה (משלי יג-כג) "ויש נספה בלא משפט", כלומר בלא משפט מאותו עון אלא מחמת עון אחר שנתחייב בו כבר עכ"ל. הרי לן, שמבואר בדבריו להדיא שלא כה'אור החיים' הקדוש.

ב. מובא בספר 'ר' יוסף זונדל מסלנט ותולדותיו' בשם הגר"א וז"ל: זה טעות מה שמורגל בפי העולם שבעל בחירה יכול לעשות לאדם בלתי גזירת הבורא, רק שבכל דבר נגזר על האדם באיזה אבן ינגף, אבל בבעל בחירה, לא נגזר איזה בעל בחירה יעשה לו, אבל אם לא נגזר לו מן השמים, אין בעל בחירה יכול לעשות לו מאומה עכ"ל.

ג. ב'קובץ מאמרים' כתב הגר"א וסרמן וז"ל: לולי דבריהם היה אפשר לומר, דאין שום חילוק בין עצמו לאחר, דכמו שאין ביכולתו להרוג לאדם אחר אלא אם כן נגזר על פלוני שיהרג, הכי נמי אין בידו להמית את עצמו אם לא שנגזר הכי מן השמים וכו'.

ד. ומביא שם מדברי הרמב"ן בשער הגמול, וז"ל: ודע והבן שהאיש שנכתב ונחתם בראש השנה להריגה, לא ינקה הלסטים ההורגו בעבור שעשה מה שנגזר עליו, הוא רשע

ובעונו ימות, ודמו מיד הרוצח יבוקש. והוא הדין להורג את עצמו, ודאי נגזר בר"ה שיהרג, דאל"כ לא היה יכולת בידו להרוג את עצמו כמו שאין ביכלתו להרוג אחרים אם לא נגזר עליהם מיתה, ומ"מ רשע הוא שהרג את עצמו כאילו הרג אחר, עכ"ל.

ה. ו'בספר החינוך' (מצוה רמא) כתב וז"ל: לא לנקום - משרשי המצוה, שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע הוא סיבה שתבוא מאת השי"ת. ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצונו ב"ה, על כן כי צערהו או יכאבהו אדם, ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו, ואשר השי"ת גזר עליו כך ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו, כי הוא אינו סיבת רעתו, כי העוון הוא המסבב, וכמו שאמר דוד ע"ה (שמואל ב טז, יא) "הניחו לו ויקלל כי אמר לו השם", תלה הענין בחטאו, ולא בשמעי בן גרא עכ"ד.

ו. וזה לשון ספר חובת הלבבות (שער הבטחון פ"ג): שאין ביד אחד מהברואים להועיל את נפשו, ולא להזיקה, ולא לזולתו, כי אם ברשות הבורא יתברך.

ז. החפץ חיים (שם עולם פ"ג) כתב: אפילו אם אחד מחרף או מגדף את חבירו, הכל מן השמים. ואפילו אם אחד הכה אותך במזיד, זה ג"כ השגחה מלמעלה, אלא שמגלגלין. [וע"ע בספר חפץ חיים על התורה בפרשת משפטים על הפסוק רק שבתו יתן וגו', ובספר "לב אליהו" ויקרא עמ' מ"ב].

ח. בספר 'שיח יצחק' (להגרי"י בורודיאנסקי שליט"א, בראשית בפ' ויגש בסוף עמ' תפ"ג), כתב בזה הלשון: ואפילו אם יש בספרים שבעל בחירה יכול לעשות לחבירו גם מה שלא נגזר צריך לדעת שאין האמת כן, ואין לנו אלא מה שכתבו ב'חובת הלבבות', מסילת ישרים, וספרי רבינו יונה וכמקובל בידינו מרבותינו, וכמבואר בכתבי הגר"ז מסלנט שכן שמע מהגר"ח מוואלאז'ין בשם רבינו הגר"א שהאמת היא שכל מה שנעשה לאדם הכל נגזר ממרומים גם מה שנעשה דרך בעל הבחירה, וכמש"כ החינוך שזהו משרשי המצוה של לא תקום ולא תטור את בני עמך, כי הכל משמים הוא ולא מיד האדם באה לו, ואין מקום להסתפק בזה כלל מאחר שהדברים מפורשים בסוגיא בכתובות (ל.) שגם אריא וגנבי בידי שמים הוא וכו' עיי"ש.

ביאור בדברי ה'אור החיים' שכשנופל בידי בעל בחירה מתעורר יותר מידת הדין

והנה מצאנו כמה נוסחאות בביאור דברי האור החיים, אשר היסוד בכולם הוא שאע"פ שמיסודי האמונה הוא שכל דבר נגזר בשמים, מ"מ יתכן שבעל בחירה יכול להזיק אע"פ שבלעדיו לא היה הזולת מתחייב, אם משום שבכוחו לעורר קיטרוג על חבירו, ואם משום שצריך יותר זכויות להנצל מבעל בחירה וכדומה. אבל סוף דבר הוא שהכל הולך למקום אחד ש'אין עוד מלבדו'! ואביא כאן מה שהעלתי בביאור הענין.

א. הנה קיי"ל בשבת (לב., ובתענית כ:) לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס וכו'. וכן איתא בברכות (נה., וב"ר טז:) ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם ואלו הן קיר נטוי וכו'. והמבואר שאע"פ שאין על האדם גזירה

שימות, מכל מקום אם נכנס למקום סכנה יש חשש שיקראו אסון, והפשט בזה משום שמעיינים יותר במעשיו לדקדק בהם אם ראוי לנס להינצל. [וכעין מה דאיתא בנדרים (כב.) אילו הוה ידעת דפתחין פינקסך וממשמשין בעובדיך וכו', ופי' הר"ן שמתוך שהוא נודר נראה שהוא מחזיק עצמו כחסיד וכו']. וכן איתא במד"ר בפ' מקץ (צ"א ט') עה"פ פן יקראנו אסון (מב, ד) א"ר אליעזר בן יעקב מכאן שהשטן מקטרג בשעת הסכנה.

וממילא יש לומר, דאה"נ שיש סכנה גדולה יותר כשהאדם נתון בידי בעל בחירה שחפץ להורגו, דלא גרע משאר מקום סכנה שאסור לאדם להיכנס בהם אע"פ שלא נגזר עליו מיתה עדיין, אבל באמת לא שייך מיתה ללא גזירת עליון.

ב. כעין זה ביאר בספר "דרך שיחה", כי לא יתכן שיהרג אדם אם לא שנגזר עליו מן השמים, אלא שכנגד בעל בחירה צריך יותר זכויות להינצל, ויש פעמים שנגזר על האדם מיתה ויש לו זכות שמעכבת, ובבעל בחירה צריך זכויות יותר. ובמסכת סנהדרין (סז:) אמרו, למה נקרא שמן כשפים? שמכחישין פמליא של מעלה וכו', שאני ר"ח שנפיש זכותיה, והיינו שלכן צריך יותר כח שיהיה עליו השפעה. עכ"ד.

אלא שלפי המבואר בדבריו נמצא שבאמת בעל בחירה יכול להמית דוקא באופן שכבר היה על האדם גזירת מיתה קודם לכן, אלא שיש לו זכות שמעכבת וכו', ואלו לפי מה שכתבנו מתפרש אפילו באופן שקודם לכן לא היה עליו עדיין גזירת מיתה, אלא שזה מתעורר כעת כאשר שנכנס למקום סכנה, ומתחדש עליו קיטרוג.

ועדיין יש בזה חידוש, דהא לכאורה גם בבור נחשים ועקבים הוי מקום סכנה, ורק שאם נמצא בידי בעל בחירה הוי מקום סכנה גדול יותר, ואפ"ה אמרינן שסגי להיחשב להצלה. והיינו, שאילו היה יוסף נהרג על ידי בעלי בחירה, יתכן שהיו גורמים לעורר מדת הדין עליו, אבל כשהשליכו אותה לבור, ומסרו אותו לידי בעלי חיים שאינם בעלי בחירה, אז תוכל מדת הרחמים להגן עליו.

ג. בספר הזכרון 'מכתב מאליהו' בקובץ אגרות (עמ' יז), מובא שדיבר על ענין זה עם מרן החזו"א זצ"ל ואמר לו החזו"א כי יש ברמב"ן כדברי האור החיים הנ"ל, (אולי כוונתו למה שכתב בפרשת שמות ג, יב). ודעתו לפרש, כי כשקם נגדו הבוחר נעשה מקום סכנה ומתגבר הקטרוג של מידת הדין, ומשתנה הדין, ואם יתגבר הבוחר על יצרו יתבטל מקום הסכנה, ועי"ז יתבטל הקטרוג וזה שייך רק בבוחר.

והיינו, שזה שיעור ב"מקום סכנה", דאין הפשט שבעל בחירה יכול לעשות בניגוד למה שנגזר על האדם, אלא דכמו שקיי"ל שבשעת או במקום סכנה בודקים את מעשיו ומזכירין עונו, וצריך יותר זכות להנצל, הרי שכשהאדם מסור ביד בעל בחירה זהו המקום המסוכן ביותר שקיים ורק אם יש לו זכות גדולה ומוחלטת יכול הוא להנצל.

ד. ומצאתי שכבר ביאר כעין הדברים הללו הגאון בעל 'מסגרת השלחן' (הובא בספר שמועות טובות עמי קל"ח), דודאי הכל הוא מהשי"ת אפילו מה שבא ע"י אדם בעל

בחירה, רק האדם יכול לפעמים לגרום שגם בבי"ד של מעלה ידונו את הנפגע למיתה, וכמבואר בנדרים (מ.) שרבא בימים הראשונים שחלה צוה לאנשי ביתו שלא יגלו זאת לאיש 'דלא ליתרע מזליה'. וביאר שם השיטה מקובצת וז"ל: דאין לך אדם שאין לו שונאים ויאמרו בדין יש לבוא עליו חולי שכך וכך עשה ומזכירין עונותיו ויש לחוש שמא למעלה ידינוהו על פי דבריהם וכו', ולכן העונש שבא ע"י האדם הוא גדול מהעונש שבא ע"י דבר אחר, כי השונא יכול לגרום ע"י דבריו שידונו כן בבי"ד של מעלה.

ה. בדרך נוספת ביאר את היסוד הנ"ל בספר 'ברכת שמעון', וז"ל: כיון שתכלית בריאת העולם היתה יצירתו של האדם, ומעלתו של האדם על כל הבריאה הוא בזה שהוא בעל בחירה וכאילו ניתן העולם בידו להנהיגו בדרך שירצה, לכן אין רצון השי"ת לבטל בחירת האדם, ולכן מצינו במשה רבינו ע"ה וביעקב אבינו ע"ה בהיותם בסכנה ונזקקו לנס של הצלה, הצילם הקב"ה באופן של ביטול הטבע ולא בדרך ביטול בחירתו של אדם, (וכמובא במכילתא, דכשביקש פרעה להרוג משה נעשה צוארו כעמוד של שיש, וכשביקש עשיו להרוג את יעקב נעשה צוארו שיש). והנה מכיון שביטול הבחירה הוא כביכול קשה לפני המקום, א"כ ממילא צריכין לזכויות מיוחדת לזכות לזה, ולכן אפשר שאדם שזכיותיו מספיקין שיעשה לו נס להנצל מחיות רעות, מ"מ אין די בזכיותיו שיבטל הקב"ה בשבילו בחירתו של אחר, ולכן נחשב זה למעשה הצלה לראובן במה שיעץ להשליך את יוסף לבור כי חשב אולי מידי בעל בחירה לא יוכל להינצל, אבל נס מהשמים כן יעשה לו. ועפ"י כל האמור לא יקשה, דאיך זה ימות אדם בלי עתו ובלי שנגזר עליו מן השמים ע"י בעל בחירה, מכיון דאם יש לו באמת זכיות גדולות שראוי להנצל תיבטל הבחירה מידי שונאו ויהפך לבבו לטובה או שהבעל בחירה לא יוכל לו כהצלת יעקב אבינו ומשה רבינו ע"ה, אבל כשמדובר באדם שאין לו זכיות מספיקות להנצל מבעל בחירה, ומ"מ מספיקות שינצל מחיות רעות, בזה אם יזדמן לפני בעל חיים ינצל ואם יזדמן לפני בעל בחירה לא ינצל. עכ"ד.

שוב ראיתי זה הלום ספר חדש ונפלא בשם "חמודי יצחק" על ספר בראשית, להגאון רבי יצחק חיים פוס שליט"א מירושלים (נכדו חביבו של מרן הגאון הגדול רבי שלמה זלמן אויערבאך זצוק"ל), והאריך שם בענין זה בחלק הסימנים סי' כ"ב, עיי"ש ותמצא נחת.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר

"זבובים אלו ואותו חייל שוין"!

וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרַיְמָה וַיִּקְנֵהוּ פּוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים אִישׁ מִצְרִי מִיַּד הַיִּשְׁמְעֵאלִים אֲשֶׁר הוֹרִדֻהוּ שָׁמָּה (לט, א)

במדרש תנחומא (וישב ג) סמכו מעשה על פסוק הנ"ל, ברבי שמעון בן רבי יהודה הנשיא ורבי חייא הגדול שהלכו בדרך, וראו חייל רומאי אימתני וגבוה, אומר רבי שמעון לרבי חייא "ראה כמה פטומין עגלים של עשיו". אחז בו רבי חייא, הוליך אותו לשוק והראה לו סל של ענבים ותאנים שיש עליהם זבובים, והוא אומר לרבי שמעון: "זבובים אלו ואותו לגיון שוין".

כשפגש רבי שמעון את אביו רבי יהודה, הוא סיפר לו את הסיפור, ראינו חייל רומאי אני אמרתי כך ורבי חייא אמר כך, ענה לו רבי יהודה "כל כך הרבה נתן רבי חייא לחיילים הרומאים עד שהשווה אותם לזבובים"?! לפי שהחיילים האלו לא ראויים לכלום, אבל הזבובים הקב"ה עושה בהם שליחותו, שנאמר (ישעיה ז) "והיה ביום ההוא ישרוק ה' לזבוב אשר בקצה יאורי" וגו', וכן (שמות כג) "ושלחתי את הצרעה ובבנים וצפרדעים".

הגרא"י ברזל זצ"ל ר"י מיר ברכפלד תמה בזה, למה רבי חייא ורבי יהודה הנשיא כל כך זלזלו בחיילי רומי? הרי במציאות היתה להם גבורה ורושם ויוקרה, ויש מספיק דרכים להסביר למה אצלנו זה לא חשוב, אבל למה לומר עליהם "זבובים" או "פחותים מזבובים"?

אכן הדברים מבוארים מתוך המדרש עצמו, חיילים אלו "אינן ראויים לכלום"! ואילו זבובים "הקב"ה עושה שליחותו בהן"! אם מתבוננים במטרה האמיתית של הבריאה, אם מתבוננים בכך שהעולם הזה פרוזדור ושביל, אבל העיקר לא נמצא פה, מה יש מתפקיד כזה או אחר אם כל כולו אך ורק לגשר ולשביל?

ויותר מכך, הרי האדם מרומם משאר הבריות בגלל השכל שניתן לו, בגלל החכמה והדעת שיש לו יותר משאר בעלי בחיים, וממילא אם הוא מנצל את השכל למעלות אמיתיות ולהשגת החכמה האמיתית, הוא באמת מרומם מעל כולם. אבל אם היכולת השכלית מוקדשת לשטויות, להרשים בהופעה, לעשות טקסים ומצעדים, תחרויות וספורט, אז הוא פחות מהזבוב! כי הזבוב מחטט באשפה על ענבים רקובים, אבל לכך הוא נוצר וזהו השליחות שלו לפי סודות היצירה, מלבד השליחות העתידית שלו, מה שאין כן בן אדם שמנצל את השכל לדברים חסרי תועלת. וד' יזכנו לנצל את השכל, וכל הכישרונות שנתן לכל אחד מאיתנו, לדברים הנכונים והמועילים להשלים שליחותינו בעולם.

השבת של מ״י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח״ס ׳מנחת יחיאל׳ ו׳השבת של מ״י׳

פניני עיון בפרשת השבוע

לז, ג: כי בן זקונים הוא לו.

כתב בעל הטורים, זְקֵנִים, נוטריקון זרעים, קדשים, נשים, ישועות, מועד.

ומה שלא נמנה גם סדר טהרות, ראיתי מובא בשם מרן הגרח״ק שליט״א משום שבתחילה היו קדשים וטהרות סדר אחד מכיון שקדשים צריך לאוכלם בטהרה, רק כאשר התרחבו הדברים והדינים בברייתות חילקום לשני סדרים לכן כאן כולם יחד.

*

לז, ה: ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו ויוסיפו עוד שנוא אותו.

כתב העמר נקא [לרבינו עובדיה מברטנורה] בזה״ל צריך ליישב **מה היה החלום הזה**, שאין לומר שהיה החלום מהחלומות [דלהלן], שא״כ לא הוי ליה לומר ויגד לאחיו לאמור שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי וכו׳ שהרי כתיב אח״כ ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו, ועוד שאילו היה אותו חלום לא היה לו לומר ״על חלומותיו״ **שהרי לא היה אלא חלום אחד**.

ונראה לי **שהחלום הראשון היה מה שאמר רש״י בסוף פרשת ויחי ״עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד״** כלומר שלא יכלו להזיקו, וזה החלום לא חשש הכתוב להוציאו כי מזה לא אמרו דבר רק ששנאו אותו, אבל כשאמר שיהיה מושל עליהם אז חששו לדבריו וענו אותו, ולכך אמר אח״כ על ״חלומותיו״ לשון רבים ששניים היו חלום הנרות והאלומים, וזה החלום הראשון נתקיים כשהשליכו אותו אל הבור ע״כ.

ואפשר להוסיף עוד מדכתיב בתריה שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי, **יש לדקדק ״הזה״ מכלל דאיכא חלום אחרניתא שכבר חלם**, וכיוצא בזה כתב ברוקח [בראשית עמ׳ קסב] עה״פ מה זאת עשית לנו מכלל דאיכא אחרת עיין שם. וא״כ על כרחך הפסוק הקודם שסתם ויחלום יוסף חלום זהו חלום נוסף כדפירש העמר נקא.

אמנם האור החיים הקדוש על הפסוק שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי [פסוק ו] כתב אמרו [החלום] ה״א הידיעה **להיות שכבר הגיד להם שחלם חלום ולא פירש החלום, וחזר לומר שמעו נא החלום הזה** שהגדתי לכם שחלמתי עכ״ד. ולדבריו שמעו נא וכו׳ זהו פירוש לפסוק הראשון שסתם שחלם חלום **ולא היה כאן חלום נוסף**.

והנה לפי האור החיים הקדוש קשה אמאי כתיב חלומותיו לשון רבים, הלא עדיין לא חלם רק חלום אחד. בדעת זקנים תירצו שנכתב המקרא על שם העתיד לספר להם חלום אחר, אי נמי בשביל שסיפר להם תמיד כתב חלומותיו.

ויש להוסיף דחלום שנשנה כמה פעמים בא להורות שהוא חלום אמת וכמו שדרשו בברכות [נה, ב] שחלום שנשנה מתקיים. שוב ראיתי להגר״ח פלאג׳י בספרו ובחרת בחיים [בפרשתנו] שתירץ כאמור שיוסף חלם חלום זה כמה פעמים ובראותו שחלומו אמת סיפרו לאחיו וזהו שכתוב ויחלום יוסף חלום כי את אותו חלום חלם כמה פעמים.

*

לז, ח: ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו ועל דבריו.

פירש״י, ועל דבריו, **על דיבתם רעה שהיה מביא לאביהם**. במשכיל לדוד הקשה בזה״ל דא״כ שנאת הדיבה הוי ליה למימר בתחילה לעיל **שהרי הדיבה היתה קודם החלום**.

ויש לומר דבשלמא בתחילה לא היו שונאים אותו על הדבר, דסברי דילמא לפי דעתו אנו חוטאים, ומה שלא הוכיח אותנו פנים בפנים היינו לטובה לפי שהוא יודע שהוא קטן מכולנו ואנו חשובין ממנו ואינו כדאי להוכיחנו, ולפיכך הוא מגיד לאבינו כדי שהוא יוכיחנו. אבל השתא שסיפר להם החלום וידוע דאין מראים לו לאדם אלא מהרהורי לבו [ואם מראין לו בחלום גדולה על אחיו סימן שהוא באמת היה סבור כך], א״כ שמע מיניה שהוא מחזיק עצמו בעיניו לגדול ממנו, ואם כן למה לא הוכיח אותנו פנים בפנים לפי דעתו, אין זה כי אם רוע לב ואין דעתו במה שסיפר לנו אלא להוציא עלינו שם רע, ולכך השתא שנאוהו על הדיבה.

*

לז, טו: וימצאהו איש והנה תועה בשדה וישאלהו האיש לאמור מה תבקש.

פירש״י, וימצאו איש, זה גבריאל שנאמר (דניאל ט, כא) והאיש גבריאל.

בפירוש עץ יוסף [לאגדת בראשית פרק עב] ביאר שחז״ל דיקדקו ד״איש״ זה מלאך, הוא ממה שאמר לו האיש מה תבקש בהחלט כאילו יודע שהוא תועה, ומאין ידע דילמא אזיל ומסייר נכסיה. ואם שראהו הולך ושב כדרך התועים המבקשים דרך הישר, א״כ מה זו שאלה מה תבקש, הוי ליה למימר אנה תבקש שיורהו הדרך לילך בה.

*

לז, כח: ויעברו אנשים מדינים סוחרים וגו׳.

פירש״י זוהי שיירא אחרת, והודיעך הכתוב שנמכר פעמים הרבה.

במדרש חדש בפרשתנו כאן אמר רבי לוי מיום שברא הקב״ה את העולם צפוי לפניו שישראל משתעבדין למצרים וגילה הקב״ה לאברהם בברית בין הבתרים מה שעתיד להיות, **ד׳ מלכויות היאך הן עתידין לשעבד בניו כנגד ד׳ מכירות שנמכר יוסף**, האחד מכרו לישמעאלים, לסוחרים, וסוחרים למדינים ומדינים למצרים, וכנגדן נשתעבדו למצרים ד׳ מאות שנה, וכתב המפרש הכוונה מלידת יצחק כמשאחז״ל, ומחשיב מאה שנה על כל מכירה ומכירה.

*

לח, יח: ותאמר חותמך ופתילך ומטך אשר בידך.

למה **דוקא ביקשה את הערבון הזה**, פירש רשב״ם שלושה כלים הללו מזומנין לתת שאינן מלבוש. אמנם מובא בשם החתם סופר על פי הראשונים שאומרים שקודם מתן תורה היה שייך יבום גם על ידי אבי המת, וזה מה שרצתה תמר שיהודה יקח אותה בתורת יבום כיון שמת בעלה, אך ידוע הדין שמלך אינו מייבם [משנה סנהדרין יח, א] ויהודה היה מלך. אולם רש״י לעיל על הפסוק וירד יהודה מאת אחיו פירש שירד מגדולתו היינו שירד ממלכותו, **והסתפקה תמר האם פסק ממנו דין מלך וחייב ביבום או שעדיין שם מלך עליו**, מה עשתה תמר בקשה ממנו את חותמו ומטהו, והיא ידעה דקיימא לן שלהדיוט אסור להשתמש בשרביטו של מלך ואם יתן לה את זה סימן דס״ל שאין לו דין מלך וממילא הוא יתחייב ביבום, ובאמת כשנתן לה היא הסכימה להתחייבם עכ״ד.

ולפי זה יש לעיין דבב״ר [צב, ה] בפסוק וישבו לפניו הבכור כבכורתו איתא ״**היה יוסף מערים ומריח בגביע אמר יהודה שהוא מלך ישב בראש**״, וצריך ביאור הרי יהודה כבר לא מלך מאז שהורידוהו ממלכותו בגלל מכירת יוסף כדפירש״י שם, וא״כ כאן שלא ידעו והכירו שזה יוסף השליט, למה לא אמרו ליוסף שיהודה אינו מלך.

*

לט, כג: ואשר הוא עושה ה׳ מצליח.

עיין בעל הטורים שכתב **ולא כתיב מצליח בידו כמו למעלה [לט, ג]**, לפי שבכאן היה בבית האסורים ולא היה לו עסק בידו כמו למעלה שהיה בבית אדוניו ומתעסק בבית אדוניו עכ״ל.

וכבר עמד בזה הזוהר הקדוש וז״ל [בתרגום] בֹּא וראה בכל מקום שהצדיקים הולכים הקב״ה שומר אותם. דוד המלך אמר גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עִמָּדִי שבטך ומשענתך וגו׳. יוסף הלך בגיא צלמות והורידוהו למצרים והשכינה היתה עמו, זהו שנאמר ויהי ה׳ את יוסף, ומשום ששכינה היתה עמו בכל מה שהיה עושה היה מצליח בידו. **שאפילו מה שהיה בידו והיה מבקש אותו אדונו בצורה אחרת – היה מתהפך בידו לאותה צורה שרצה אדוניו**, כמו שנאמר וירא אדוניו כי ה׳ אתו וכל אשר הוא עושה ה׳ מצליח **בידו.** מצליח בידו ודאי, כי ה׳ אתו. בֹּא וראה ״וידע אדוניו כי ה׳ אתו״ לא כתיב, אלא ״וירא אדוניו״, **שהרי בעיניו היה רואה מעשה ניסים בכל יום שהקב״ה עושה בידו** ע״כ.

ולפ״ז יתכן לבאר דלמעלה שהיה יוסף עבד בבית אדוניו והיה זכות לאדוניו לתבוע בידו דברים, הקב״ה עשה לו ניסים להקל מעליו העבדות, ומה שרצה אדוניו והיה ביד יוסף דבר אחר, ה׳ עשה נס וזה נהפך לאותו דבר שרצה האדון וראה האדון בעיניו ניסים אלו בכל יום, וממילא לא היה טירחא ליוסף כלל בזה. אבל בבית הסוהר שלא הוטל עליו עבודות כלל אלא שהיה עושה אומנות לצורך פרנסתו [עיין אבן עזרא פסוק כב ד״ה

ואת], רק שלא יעשה דברים רעים או שיברח מבית הסוהר [עיין תרגום יונתן בפסוק כאן], א״כ אין צורך כלל בנס שמה שבידו יתהפך לדבר אחר שהוא נס פלאי יוצא מגדר הטבע רק דבאומנות שיוסף התעסק בה השרה הקב״ה שם הצלחה וברכה במעשי ידיו.

*

לט, כ: ויתנהו אל בית הסוהר מקום אשר אסירי המלך אסורים, ויהי שם בבית הסוהר.

מה **שהוצרכה התורה לבאר** שבית הסוהר הוא ״מקום אשר אסירי המלך אסורים״, כתב האבן עזרא ״לא נדע אם הוא לשון הקודש, או לשון מצרים, ובעבור שפירש אחריו ואמר מה הוא [היינו ממה שהוצרך הפסוק לבאר מהו ״בית הסוהר״, **ש״מ שהוא לשון מצרי**]. ורבינו בחיי הבין שהוא לשון הקודש, **אלא שהיה בית הסוהר המיוחד לגדולי המלכות, והוסיף וזהו שאמר הפסוק ״מקום אשר אסירי המלך אסורים״**, כי שני בתי הסוהר היו שם, אחד לגדולי המלכות גדול האורה, ואחד לשאר העם קטן האורה ע״כ.

ולפי שהיתה ההשגחה על יוסף שיתנוהו בבית הסוהר של שר המשקים והאופים ״אסירי המלך״ ולא של המון העם, יתבאר מה שאומר יוסף להלן [מ, יד] והוצאתני **מן הבית הזה**, ופסוק אח״כ כי שמו אותי בבור, וכן להלן ״ויריצוהו מן הבור״, ואינו שני דברים אלא הכל ענין אחד כמבואר דהבית הוא הבור. [ובהעמק דבר כתב שם בדרך אחרת, מן הבית הזה, לא רק מבור בית הסוהר שישוב שמה בצאת השרים ממשמרתם כמבואר להלן מא, יד ויריצהו מן הבור, **אלא אפילו מכל הבית שאני לו לעבד**].

והרד״ק בספר השורשים שורש ״סהר״ פירש שנקרא בית הסוהר על שם **שהוא עגול כדמות הסהר** היינו סיהרא מלשון אגן הסהר. והרמב״ן פירש **שהוא מלשון צוהר** [שסמ״ך מתחלפת בצד״י] ונקרא כן מפני שהוא בור בבית הבנוי בתוך קרקע ויש לו פתח קטן מלמעלה, שבו מכניסים את האסורים וממנו בא להם האור.

*

מ, כג: ולא זכר שר המשקים.

במדרש לקח טוב כתב וז״ל ואתנה לבי לדעת חכמה **כי הפרשה כולה התחלת הפסוקים בוי״ו חוץ משמונה פסוקים** וסימנם אל״ה א״ב כך״ב... **כנגד מילה שניתנה לשמונה,** שכל הפרשה סיפורים של ווי״ם, ווי היה במכירת יוסף, ווי במיתת אשת יהודה ובניו, ווי באשת פוטיפרע, ווי בבית האסורים, ווי לסריסי פרעה, חוץ משמונת פסוקים שאמרנו למעלה **שזכתה אסנת בת פוטיפרע להזדווג למולים** עכ״ד. [וכן הוא ברוקח כאן וברח״ח פלטיאל ריש הפרשה] וכבר העירו שם בהערות שנמצא עוד התשיעי והוא אין שר בית הסוהר [לט, כג] עכ״ד. אמנם בחישוקי חמד [ר״ה יז, ב עמ׳ ר״ו] כתב שיש שתירצו שיש מסורה שקורין ״ואין שר בית הסוהר״ עכ״ל. ולא מצאתי לעת עתה.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס

דברי חלומות ופתרונם

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו חֲלוֹם חָלַמְנוּ וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הֲלוֹא לֵאלֹהִים פִּתְרֹנִים סַפְּרוּ נָא לִי: וַיְסַפֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת חֲלֹמוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה גֶּפֶן לְפָנָי (מ, ח-ט)

כ"ק האדמו"ר מערלוי זצ"ל כתב מכתב תורני למרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל. הוא מסביר בתחילת המכתב, שפורסם ב"קובץ תשובות", שהוא כותב אותו מפני שבלילה ראה בחלומו את רבנו הגרי"ש אלישיב והם שוחחו בלימוד בעניין עליו נסוב המכתב...

יעקב אבינו ראה בחלומו את הסולם הנודע, כמובא בפרשת ויצא. בפרשת שבוע שעבר אנו למדים על חלומות יוסף הצדיק, בסוף הפרשה -על חלומות שר המשקים ושר האופים ובפרשתנו נקרא על חלום פרעה ופתרונותיו של יוסף. בתנ"ך מופיעים חלומות נוספים שהתקיימו וחז"ל הקדישו חלק מפרק "הרואה" במסכת ברכות, לנושא החלומות ופתרונם. להבדיל, המדענים משערים שכרבע מהשינה מוקדשת לחלום.

מצאנו בדברי חז"ל התייחסויות שונות לדברי החלומות. מצד אחד נאמר ש"דברי חלומות אינם מעלים ואינם מורידים" ומאידך אמרו ש"חלום הוא אחד משישים בנבואה". חז"ל גם אמרו ש"אין אדם חולם אלא מהרהורי ליבו, ממה שהוא מהרהר ביום". הגמרא שואלת שבפסוק אחד נאמר "בחלום אדבר בו" ומכאן שה' יתברך מגלה לצדיקים את הנסתרות דרך החלום, ואילו בפסוק אחר נאמר "והחלומות שווא ידברו". ומתרצת הגמרא: "כאן בחלום על ידי מלאך, כאן בחלום על ידי שֵׁד". התשב"ץ מסביר את העניין כך: "יש מהחלומות שהן צודקים ויש חלומות בלתי צודקים. החלום הבלתי צודק מגיע בהיות הכח המדמה בלתי בריא, מפני שורש יצירתו של האדם או מפני שאכל מזונות עבים המולידים אדים שחורים ויטרידוהו, וזה מה שאמרו חז"ל "על ידי שד", והוא מרוח רעה החזקת והשודדת את האדם, ולחלומות אלו אין לחוש כלל".

רבי יצחק ערמאה ז"ל בעל ה"עקידה" מסביר שישנם שלושה סוגי חלומות. סוג החלום הראשון הוא "חלום הנבואה", חזיון לילה בו מראה הקב"ה לנביאיו את נבואותיו. ישנו סוג של "חלום רוח הקודש", בו מפיל הקב"ה תרדמה על אוהביו וצדיקי ישראל, מבטל את כוחות גופם ומראה להם בחלום מגילוייו וסודותיו, וישנו סוג חלומות המשותפים לכולם, המגיעים על ידי כח הדמיון הפועל במוחנו גם בשעת השינה. "מהם שיש בהם עניין מעט והרבה דברים בטלים כמו תבן בתוך הבר, ומהם שיש בהם גילוי דעת להרבה מהדברים העתידיים". ה'עקידה' מסביר שחלק מהחלומות הם כ"ניצוץ מהנבואה", אך היא הקטנה שבמדרגות הנבואה, ולכן אמרו חז"ל שבחלום יש "אחד משישים בנבואה",

כדי להסביר לנו שהחלום נחשב ל"בטל בשישים" מבחינת רמת הנבואה האמיתית. בכל חלום, גם בחלום שחלק ממנו יכול להתגשם, ישנו חלק נכבד שלא יתגשם והוא הגיע מכוחות הדמיון ומהחלק הדמיוני והלא מציאותי. רבי נהוראי סיפר, כמובא בגמרא, ש"עשרים וארבע פותרי חלומות היו בירושלים והלכתי אצל כולם, ומה שפתר לי זה- לא פתר לי זה, וכולם נתקיימו". וזאת כיצד? מסביר ה"עקידה" שהחלום מורכב מפרטי-פרטים וכל פותר חלומות יכול להצביע על נקודה נכונה מתוך החלום, ולכן ייתכן שכל פתרונות החלומות, אותם פתרו "פותרי חלומות" מוצלחים, יתממשו במציאות.

"פותרי חלומות" טובים ידעו להבין חלום, לנפות את החלק הדמיוני שבו וגם להכיר את תכונות הנפש של החלום עצמו. רבי יוחנן אמר שכאשר עם הארץ חולם על יין- זהו סימן רע לו, אך כשתלמיד חכם חולם על יין- החלום נפתר לו לטובה. ומבאר ה'עקידה' שכל חלום קשור למי שחלם אותו. כשעם הארץ חולם על יין, אזי היין קשור להיותו "מר נפש" ("ויין למרי נפש"), וכשהתלמיד חכם חולם על יין, הרי "יין ישמח לבב אנוש". כשנגר חולם על עצים, החלום, מטבע הדברים, קשור לעצים בו עסק במהלך היום, וכשבן ישיבה חולם על עצים, לפעמים הכוונה לסטנדר- העץ בו למד במשך היום... כשעקרת בית חולמת על דלי מים וסמרטוט רצפה, החלום קשור כנראה לשטיפת הבית, וכשתלמיד חכם חולם על דלי ומי ספונג'ה, יתכן שלָמַד באותו שבוע על מי השופכין שמותר לשפוך בימות הקיץ ברחוב (ב"ק ו, א)...

ה"לבוש" כותב ש"דָּבָר יָדוּעַ וְכָל הָעוֹלָם יוֹדְעִים שֶׁרֹב הַחֲלוֹמוֹת וְרֻבָּם דְּרֻבָּם כֻּלָּם הֵם דְּבָרִים בְּטֵלִים וּכְזָבִים וַהֲבָלִים וְאֵין בָּהֶם אַף דָּבָר אֶחָד שֶׁהוּא אֲמִתִּי, כִּי יָבוֹא בְּרוֹב עִנְיָן וּבְרוֹב הִמְיוֹן שֶׁיֵּשׁ לְאָדָם, אוֹ עַל יְדֵי הָאֵדִים הָעוֹלִים בְּגוּף הָאָדָם מֵהָאִצְטוֹמָכָא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ חַכְמֵי הַטֶּבַע. וַאֲפִלּוּ הַחֲלוֹמוֹת הָאֲמִתִּיִּים הַבָּאִים מִצַּד הַנְּבוּאָה וְהַשֵּׂכֶל, יֵשׁ בָּהֶם קְצָת דְּבָרִים בְּטֵלִים".

דברים דומים כתב הרמב"ם ב"מורה נבוכים". לדבריו, אנשים רגילים חולמים בדרך כלל חלומות דמיוניים, המגיעים לאדם מתנודות המוח גם בשעת השינה. החלום מתערב עם מציאות והדמיון רב על האמת. הרמב"ם כותב שההתייחסויות בתנ"ך ובגמרא לחלומות, היו בגלל שהחולמים היו אנשים גדולים, שהקב"ה גילה להם דברים בחלום. אך בדרך כלל, אין לחלומות משמעות מיוחדת, חוץ ממקרים יוצאים מן הכלל, שהחלום יכול להתממש.

למרות שבתקופות קדומות היתה סיבה מסוימת לחשוש לחלומות ולקחת אותם ברצינות (למרות שבאופן כללי למדנו מדברי רבותינו ש"חלומות שווא ידברו"), אך בדור שלנו כתבו הספרים שאין צורך בדרך כלל להתייחס לחלומות, ואין צורך לצום עליהם, ובוודאי שלא בשבת.

זאת מדוע? בספר "פסקי תשובות" (סימן ר"כ) מצטט מגדולי הדורות שהסבירו שכשישנה סיבה שנחלום על דבר מסוים, כמו למשל כשדפקנו בפטיש במשך היום

וחלמנו בלילה על פטיש, או שבצהריים דפק שכננו בדלת ובלילה אנו חולמים עליו, אזי אין שום סיבה להתייחס לחלום. לכן נפסק בהלכה שאדם שחולם שנפלו לו השיניים ובמהלך היום כאבו שיניו, אין סיבה לחשוש לחלום.

בכך שונים חיינו מהחיים של פעם. בעוד שבעבר אדם ראה אריה או פיל אולי פעם אחת בחייו וחוץ מלראות את חבריו ב"שטעטל", הוא כמעט ולא ראה דבר, הרי בזמננו יכול אדם לקום בבוקר ולראות תמונת פיל על בקבוק שתיה, ב"יתד", בשלט חוצות או בפרסומת בגב האוטובוס. כל דרדק קורא בספריו הצבעוניים כמעט כל יום על חיות ובהמות, ארצות רחוקות ואנשים מוזרים. בעולם שהתקשורת והנגישות כה השתנתה, הרי אין כמעט משמעות לשום חלום. אם נחלום על משהו ונשב ונחשוב כמה דקות, נגיע בדרך כלל להסבר מהיכן הוא הגיע למוחינו.

יהודי התקשר אלי בעבר וסיפר בבהלה על חלום מוזר, בו ראה גמלים נדרסים בכביש. דובבתי אותו מספר דקות ואז התברר שהאיש שהה בשבת האחרונה בדרום, וראה שיירת גמלים חוצה את הכביש...

האתרוג והרב מבריסק

ובכל זאת, למרות שרוב החלומות הם דברים בטלים ו"חלומות שווא ידברו", מכל מקום חששו חז"ל לדברי חלומות במקומות מסוימים.

הגמרא בסנהדרין (ל,א) כותבת, שכאשר אדם הצטער וניסה לדעת היכן אביו שנפטר הניח את מעשרותיו, או שהצטער היכן אביו שנפטר החביא את כספו הפרטי, ואביו הופיע בחלומו והראה לו היכן הניח את פירות המעשר או את כספו, והאיש קם בבוקר ואכן, הוא גילה באותו מקום פירות או כסף- אזי למרות שהפירות או הכסף אכן נמצאו באותו מקום, בכל זאת אין לחוש לחלום ולשברו. וזאת מפני שהחלומות מעורבים בדברים בטלים ויתכן שהחלום צדק בכך שמונחים שם פירות, אך אין זה אומר עדיין שהפירות הם פירות מעשר. וכן אם נמצא שם כסף, יתכן שהחלום צדק בכך שיש שם כסף, אך אין הכרח שהחלום צדק בכך שהכסף שייך לאביו...

שאלה זו עלתה גם בתלמוד הירושלמי (מע"ש פ"ד ה"ו) ושם נחלקו התנאים האם יש לחוש לחלום כזה או לא ובאיזה מקרה.

התשב"ץ סובר שהגמרא, הקובעת שאין להתייחס לחלומות, התייחסה רק לנושאים כספיים, כאשר ישנה "חזקה" בעניין והחלום אינו מוציא מידי "חזקה". אך כאשר אדם חלם חלום על חתיכת בשר שהיא אסורה, עליו להחמיר מספק ולא לאכול את אותה החתיכה, מפני שלמרות שבדרך כלל החלומות הם דברים בטלים, אך ישנם חלומות נכונים ואמיתיים, המגלים את העתיד והשופכים אור על העבר וההווה.

היו מרבותינו הראשונים שהורו הלכה או חזרו בהם מפסק הלכה שנתנו קודם לכן, לפי חלום שחלמו בשנתם. המהר"ם מרוטנבורג כתב פסק הלכה בדין מלמד בחיידר שעזב את עבודתו, והוא שינה את פסקו בעקבות חלום שחלם, בו גילה שהוא טעה בחלומו.

הראב"ן בנה יסוד בדין כלי יין נסך לפי חלום, הסמ"ג מנה את הפסוק "השמר לך פן תשכח" בחשבון הלאוין לפי חלום שחלם בעניין, התשב"ץ חידש דין לפי חלום בעניין "מכה בדופן", רבנו אפרים פסק הלכה לאור חלום על כשרות דג הברבוטא וה"בית יוסף" מביא שה"רקאנטי" שינה את פסקו על סמיכות האתרוג ללולב בשעת הברכה, לפי חלום בו ראה שהוא מפריד את שני חלקי שם ה' זה מזה למחרת בבוקר בתפילה... ואמנם, רבותינו האחרונים לא הסכימו לכל פסקי ההלכה עליהם קראנו זה עתה.

הש"ך כותב על כך ש"דברי חלומות לא מעלים ולא מורידים". וה"נודע ביהודה" כותב על דברי רבנו אפרים בעניין דג הבבוטא ש"חלום יעוף הוא, ולמה לא בא בעל החלום אל שאר בעלי התוספות שהתירו דג זה?!"...

הגר"ש פוברסקי זצ"ל סיפר לידידיו שבחלום ניגלה אליו מרן הרב מבריסק זצ"ל ואמר לו שהאתרוג שקנה, הוא אתרוג פסול. "בדקתי את האתרוג והוא כשר למהדרין, ומכיון שלא יכול להיות שהבריסקער רוב טעה"- אמר הגר"ש פוברסקי- " אז כנראה שעל החלק שהאתרוג פסול נאמר בחז"ל ש'אין חלום בלי דברים בטלים".

השיב לו הגרש"מ דיסקין זצ"ל: "...ואולי החלק של ה"דברים בטלים" בחלומך, הוא זה שהרב מבריסק אמר לך שהאתרוג פסול?!"...

למכור את החלומות לגויים

רבי יהודה החסיד בספר חסידים כתב: "שאם יאמר לו בעל החלום לעבור על המצוות, שלא ישמע לו".

רבי יהודה החסיד הוסיף וכתב שיהודי שחלם חלום רע, רשאי למכור את החלום לנכרי, ויועיל לו להינצל מרוע החלום, כי רעת החלום תעבור ותתקיים בקונה הגוי [ומביא שם מעשה שכן היה].

הריטב"א במסכת תענית (דף יב ע"ב) כתב כך: "אַף עַל פִּי שֶׁבִּדְבָרִים דִּעָלְמָא אָמְרוּ חֲכָמִים דִּבְרֵי חֲלוֹמוֹת לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין, וַאֲפִילּוּ בִּמְקוֹם אִסּוּר, מ"מ כְּשֶׁבָּא לוֹ הִתְעוֹרְרוּת בַּחֲלוֹם עַל עִנְיְנֵי עַצְמוֹ רָאוּי לוֹ לָחוּשׁ לְדָבָר אִם רוֹאֶה עַצְמוֹ נִבְהָל וְנִפְחַד, שֶׁזֶּה וַדַּאי הֶעָרָה מִן הַשָּׁמַיִם הוּא שֶׁבָּא עָלָיו שֶׁיְּחַפֵּשׂ בְּמַעֲשָׂיו וְיַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה, וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה אָמְרוּ בִּנְדָרִים (שָׁם) בְּמִי שֶׁנִּדּוּהוּ בַּחֲלוֹם שֶׁיֵּלֵךְ לִפְנֵי עֲשָׂרָה דִּתָּנוּ הִלְכְתָא וַיַּתִּירוּ לוֹ, וְהַטַּעַם כִּי הֶעָרָה הוּא מִן הַשָּׁמַיִם שֶׁעָשָׂה נִסְתָּרוֹת וְהָיָה צָרִיךְ לְנַדּוֹת, אוֹ הָיוּ נִגְלוֹת, אוֹ שֶׁעָשָׂה עֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת שֶׁהוּא נָזוּף לַשָּׁמַיִם, וּמִתּוֹךְ שֶׁיִּטְרַח בְּכָל זֶה יְפַשְׁפֵּשׂ בְּמַעֲשָׂיו, וְאוֹתָן חֲכָמִים יוֹרוּהוּ דַּרְכֵי הַתְּשׁוּבָה, וּלְפִיכָךְ כֹּל שֶׁרוֹאֶה חֲלוֹם שֶׁמַּפְחִידוֹ רָאוּי לוֹ לְהִתְעַנּוֹת וְלַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה".

רבה של עיר הקודש חברון מביא בספרו הנודע שדי חמד (ח"א מערכת ד אות מה) בשם ספר יד נאמן שמצא בקונטרס מחמיו של ה'פרי חדש'," מעשה ברופא שהיה מוכן לעשות תרופה להחולה, ואמרו לו בחלום שלא יעשה לו אותה תרופה כי החולה עתיד למות, והשיב דאם מסופק באותה תרופה יש לחוש לדברי החלום בשב ואל תעשה, ואם ברור

לו שלא יזיק לו לא ישגיח בדברי החלום, ואם הוא מסופק ורופא אחר אינו מסופק, לא ישגיח לדברי חלום חברו", עכ"ד.

ובספר אמרי נועם (ברכות דף י ע"א) כתב בשם הגר"א, "שיש חלומות שהם על ידי מלאך, ויש חלומות שהם על ידי שדים, ובחלומות שהם למחר או לזמן קרוב, אפילו שהם על ידי שדים, הם יכולים להיות אמת, אבל לזמן רחוק, רק החלומות שהם על ידי מלאך, הם אמת, אבל השדים אינם יודעים לזמן רחוק".

הגר"י זילברשטין שליט"א מספר: מעשה באחד שהיה צריך לנסוע לחו"ל לרגל מסחרו, וכבר הזמין כרטיס, בלילה חלם שאביו בא אליו, ומזהירו שלא יעלה על המטוס, ויבטל את הכרטיס, האם יש לו לבטל את הכרטיס, ולהפסיד כסף, או שמא דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין?

הגר"י זילברשטין מצטט רבים מדברי הפוסקים שדנו באמיתות החלומות, והוא כותב: לאור זאת בענייננו כיון שהוא דבר שנוגע לעצמו, וחושש לנסוע, אולי יש לחוש לדברי החלום, דהוי מלתא דסכנתא ואולי זה הערה מן השמים, והוי כעין נבואה, ונראה שיעשה הטבת חלום, דכשם שהתרה מועילה לנדוי בחלום, ויפשפש במעשיו ויחזור בתשובה, וילך לברכת כהנים ויאמר הרבש"ע, וכמבואר בילקוט שמעוני (שיר השירים רמז תתקפו) שכתב אפילו אדם רואה בחלומו חרב שלופה ונתונה על צווארו, משכים בבוקר והולך לבית הכנסת ורואה את הכהנים נושאים את כפיהם והחלום הרע מתבטל ממנו, ועדיין צ"ע".

הגר"י זילברשטין נשאל על יהודי שחלם שחברו יקנה כרטיס פיס ויזכה, וחברו שמע בקולו ואכן זכה בסכום גדול, האם צריך לשלם דמי תיווך לחולם החלום? הוא מאריך בענין וכותב שדמי תיווך משלמים רק על תיווך מקובל, אך כיון שמספר החלום, כך מסתבר, לא התכוין לדרוש דמי תיווך על סיפור החלום, לכן אינו חייב לשלם לו דמי תיווך. אך אם חולם החלום הגיע לאותו יהודי ואמר לו במפורש: "אספר לך מה חלמתי, ואם החלום יתממש- תשלם לי דמי תיווך", עליו לשלם לו.

*

(**קטעים נוספים תמצא בספר החדש 'מחשבה בפרשה'**, ובו לקחי מוסר ותבונה, סיפורי מופת, עובדות מגדולי ישראל, הגיונות מחשבה ופניני תורה והלכה, בצירוף הליכות והנהגות ממרן הגר"ח קניבסקי שליט"א. הפצה ראשית: יפה נוף).

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

פשר הכתוב "וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע"

וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְאוֹנָן בֹּא אֶל אֵשֶׁת אָחִיךָ וְיַבֵּם אֹתָהּ וְהָקֵם זֶרַע לְאָחִיךָ. וַיֵּדַע אוֹנָן כִּי לֹא לוֹ יִהְיֶה הַזֶּרַע וְהָיָה אִם בָּא אֶל אֵשֶׁת אָחִיו וְשִׁחֵת אַרְצָה לְבִלְתִּי נְתָן זֶרַע לְאָחִיו (לח, ח-ט)

הנה על פי הפשט כמעט אין שום הבנה איזה דבר ידע אונן שכל כך חשש מפניו, עד כדי כך שלא רצה להוליד בנים כלל, וחז"ל אמרו כן גם על אחיו הגדול ער, אם משום שהבן יקרא על שם המת מה אכפת לו בזה, וגם על פי דינא דגמרא א"צ לקרוא לבן כשם המת, ובודאי גם אז לא נהגו כן, וכמו שהאריך הרמב"ן כאן, ובתרגום אונקלוס כתב "וידע אונן ארי לא על שמיה מקרי זרעא", ובת"י כתב: "וידע אונן ארום לא על שמיה אקרון בנין והוה כד עליל לות אנתתה דאחוי הוה מחבל עובדוי על ארעא דלא למקמא בנין על שמיה דאחוי", ולכאורה משמע קצת שלא רצה לקראו על שם המת (כמו הפירוש שדחה הרמב"ן), אך זה אינו, כי א"כ אין שום הבנה למילים "לא על שמיה מתקרי זרעא", שפשט המילים משמע שרצה לקרוא לבן על שם עצמו, וזה לא יתכן, כי לא מצאנו בתורה אף אחד שקרא את שם בנו כשמו, ומדוע שירצו ער ואונן דבר כזה.

ועל דרך הפשט לכאורה היה מקום לומר שלקרוא לבן "על שמו" אין הכוונה לקרוא ממש את אותו השם שיש לו, אלא על שם מאורעותיו ועניניו, שהרי הדורות הקדמונים היו קוראים לבניהם על שם המאורע, כמ"ש בב"ר פל"ז ז': "רבי יוסי אומר הראשונים על ידי שהיו מכירים את ייחוסיהם היו מוציאין שמן לשם המאורע אבל אנו שאין אנו מכירים את ייחוסינו אנו מוציאין לשם אבותינו, רשב"ג אומר הראשונים על ידי שהיו משתמשין ברוח הקודש היו מוציאין לשם המאורע אבל אנו שאין אנו משתמשין ברוח הקודש אנו מוציאין לשם אבותינו", וא"כ י"ל ש"על שמו" היינו על שם מאורעותיו, וכמו שמצינו בסוטה ל"ו ע"ב שכל עשרת בניו של בנימין נקראו על שם יוסף, אף שקראו להם שמות אחרים לגמרי, אך הכוונה היא שכולם נקראו על שם המאורעות שקרו ליוסף, בלע שנבלע בין האומות ובכר בכור לאמו היה וכו' [וכן במאמרי לפרשת כי תצא תש"פ הראיתי שכל מקום בתנ"ך שכתוב שנקרא "על שם" אין הכוונה שנקרא באותו שם ממש אלא שנקרא בשם הרומז לזה שקראו על שמו, כמו שמר על שם שומרון, פורים על שם הפור, חות יאיר על שם יאיר, יד אבשלום ע"ש אבשלום, ועוד].

וכן ראינו בהרבה שמות בתורה שנקראו על שם המאורע שהיה להוריהם, כמו קין על שם קניתי איש את ה', שת כי שת לי אלקים זרע אחר, יצחק על שם כי השומע יצחק לי, ראובן כי ראה ה' בעניי, שמעון שמע ה' כי שנואה אנכי, לוי הפעם ילוה אישי אלי, וכן כל שמות השבטים, וא"כ אולי יש לפרש שלפי מנהגם היה צריך לקרוא לבן על שם המאורעות של האח המת, אך אונן רצה לקרוא לבן על שם המאורעות של עצמו.

אכן גם זה אינו נכון, כי לא נראה כלל שהיה מנהג לקרוא לבן על שם האח המת, כי גם אצל יהודה ותמר ובועז ורות היה כעין הקמת השם של היבום כמפורש במגילת רות "להקים שם המת על נחלתו", וכמ"ש הרמב"ן כאן, ולא קראו לבניהם על שם מאורעותיו של המת.

וגם אם נתעקש שביבום של אשת האח ממש כן היה נהוג כך, מ"מ ודאי לא די בזה ליישב את הענין, כי לא מסתבר שער ואונן חששו כל כך מפני דבר קל וקטן כזה, שהוא מנהג בעלמא (ואין ספק שבניו של יהודה שהיו גם נכדיו של יעקב אבינו אף שהיו עדיין נערים מ"מ היו אנשים גדולים מאוד, וגם החטאים שלהם היו חטאים של אנשים גדולים, שאין לנו השגה בהם), ומה גם שמצאנו בזמנם הרבה אנשים שלא נקראו על שם המאורעות של הוריהם אלא על שם עצמם או על שם דבר שהיה בימיהם, כמו פלג כי בימיו נפלגה הארץ ויקטן שהקטין את עצמו כמ"ש במדרש, ופרץ על שם שפרץ ראשון, וזרח על שם השני, ויעקב על שם שידו אוחזת בעקב עשו, ועוד, ולכן ודאי וברור שלא זהו פשר הדברים.

וגם לשון הכתוב "וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע" לא מתפרש כלל על ענין קריאת השם, אלא כפשוטו שאונן ראה שהזרע לא יהיה שלו, וצ"ב איך ובמה ולמה לא יהיה הזרע שלו, בשעה שהוא המולידו והוא המגדלו ולא אחר, וכן צ"ב מה היא כוונת התרגום במה שכתב "ארי לא על שמיה מתקרי זרעא".

ובמאמרי לפ' כי תצא תש"פ הארכתי בס"ד לבאר שהפירוש הפשוט של מה שכתוב בתורה במצות יבום "והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת" הוא שהבנים הם "שמו" של האדם כמ"ש בישעיה (נו ה) "וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד **וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת** שֵׁם עוֹלָם אֶתֵּן לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת", וביבום, הבן הנולד לא נחשב כבנו ו"שמו" של האח החי אלא כבנו ו"שמו" של האח המת, ועל ידי זה לא ימחה "שמו" של המת מישראל, וזה הוא ממש עומק פשוטו של מקרא, כי זו הוראת המילים "על שם" בלשון התנ"ך בכל מקום, כמו שאמר יעקב ליוסף "וְעַתָּה שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בֹּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיְמָה לִי הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי. וּמוֹלַדְתְּךָ אֲשֶׁר הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם לְךָ יִהְיוּ **עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקָּרְאוּ בְּנַחֲלָתָם**", שהכוונה שאפרים ומנשה נחשבים בנים 'שלי' כמו שראובן ושמעון הם בנים שלי, וכמו שאמר "הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל רָע יְבָרֵךְ אֶת הַנְּעָרִים **וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי** וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק", דהיינו שיהיה נחשב כאילו הם בניו.

וכן מצינו בכמה מקומות בחז"ל ש"על שם" היינו שהוא נחשב כבנו, כמו בנדרים ל"א ע"א "וישראל מי נפיק מכלל בני נח כיון דאיקדש אברהם **איתקרו על שמיה**", ובסנהדרין י"ט ע"ב "וכי מיכל ילדה והלא מירב ילדה ומיכל גידלה **לפיכך נקראו על שמה**, ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב **כאילו ילדו**", וכן "ותקראנה לו השכנות שם לאמר יולד בן לנעמי וכי נעמי ילדה והלא רות ילדה אלא רות ילדה ונעמי גידלה **לפיכך נקרא על שמה**", וכן אמרו שם על בתיה ויוסף ומשה, ע"ש,

וממילא גם "יקום על שם אחיו המת" היינו שהבן הבכור שיוולד מהיבום יהיה נחשב כבנו של המת, ע"ש במאמר שהארכתי בזה.

וזהו שאמר התרגום כאן "וידע אונן ארי לא על שמיה מתקרי זרעא", דהיינו שהבנים לא יחשבו בנים שלו כלל אלא של אחיו, וזהו שאמר הת"י "דלא למקמא בנין על שמיה דאחוי".

ומה שאמר רבא ביבמות כ"ד ע"א "אע"ג דבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו הכא אתאי גזרה שוה אפיקתיה מפשטיה לגמרי", כתבתי שם שבהכרח אין כוונתו לפשט הלשון, דאדרבה פירושם של חז"ל מתאים מאוד עם פשט לשון הכתוב, אלא כוונתו לפשט של הבנת הדברים, כי גם אם זהו הפירוש מ"מ על פי הפשט אין שום הבנה איך ובמה ולמה יחשב הבכור כבנו של המת, הרי במציאות מי שהוליד אותו הוא היבם ולא המת, א"כ על פי הפשט א"א להבין איך מתקיים הכתוב "והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת", אלא דבר זה הוא סוד מסודות התורה כמ"ש הרמב"ן כאן, וכוונתו למה שכתבו המקובלים שנפשו של המת מתגלגלת בנפש הבן הבכור (ובאמת ע"פ הפשט א"א להבין גם את מה שאמר יעקב שאפרים ומנשה הם בנים שלו ולא של יוסף, אך רבא דיבר רק על מה שנוגע להלכה).

ובאמת המעיין במימרא דסוטה ל"ו ע"ב הנ"ל יראה שמה שנקראו בניו של בנימין על שם יוסף לא היה זה קריאת שם בעלמא, אלא שלפי האמת גם המה היו מזרעו של יוסף, וז"ל הגמרא שם:

"תניא היה ראוי יוסף לצאת ממנו י"ב שבטים כדרך שיצאו מיעקב אביו שנאמר אלה תולדות יעקב יוסף, אלא שיצא שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו, **ואעפ"כ יצאו מבנימין אחיו, וכולן נקראו על שמו** שנאמר ובני בנימין בלע ובכר ואשבל וגו' בלע שנבלע בין האומות ובכר בכור לאמו היה ואשבל ששבאו אל גרא שגר באכסניות ונעמן שנעים ביותר אחי וראש אחי הוא וראשי הוא מופים וחופים הוא לא ראה בחופתי ואני לא ראיתי בחופתו וארד שירד לבין אומות העולם א"ד וארד שפניו דומין לוורד".

הרי לנו שעשרת בניו של בנימין היו הנשמות של י' הטיפות שיצאו מיוסף, וכולם נולדו ע"י אחיו בנימין, והוא קצת כעין מה שביבום האדם מוליד בנים הנחשבים של אחיו.

וכן מצאנו עוד דבר בתורה שהוא כעין זה, במה שאמרה שרה (לעיל טז, ב) "הנה נא עצרני ה' מלדת בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה", וכן אמרה רחל (לעיל ל, ב) "הנה אמתי בלהה בא אליה ותלד על ברכי ואבנה גם אנכי ממנה", וע"פ הפשט הכוונה שרצו להפקד בבנים בזכות שהכניסו צרה לביתם, אך בביאור הגר"א על תיקו"ז ק"ו ע"ב (הובא בחומש הגר"א) ביאר שהכוונה שהבנים של שפחתם יחשבו כבנים שלהם, וכתב שהוא כעין רזא דיבום.

וז"ל הגר"א שם: "וזהו שנאמר בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה, הנה אמתי בלהה בא אליה ותלד על ברכי ואבנה גם אנכי ממנה, שלא זכיתי להבנות, וכן הוא באשה

הגשמי שע"י שפחתה שתלד והתפשטות רוח שפחתה בולד יכולה להתפשט רוחא דילה ג"כ בולד ע"י שמגדלת אותו, ועל ידה ילדה ורח דילה קרובה לגברתה והיא משתעבדת תחותה, וכן הוא ברזא דיבום דאחיו, דע"י שהוא קרוב לו הוא מתבנה על ידו, דכמו שהגופות מתקרבין באחוה כן הוא בנשמות יותר, ולכן באחיו ובאשתו שהן הקרובים יותר מתבנה, וזה שנאמר ותלד על ברכי, ואף באחר אמרו כל המגדל בן חבירו כאילו ילדו, והוא ג"כ שמתפשט רוחו בתוכו ע"י התקרבותו לו". עכ"ל.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס

מדוע רק יוסף זכה שדמותו של אביו התגלתה לו

וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ (לט, יא)

"רב ושמואל, חד אמר מלאכתו ממש, וחד אמר לעשות צרכיו עמה, אלא שנראית לו דמות דיוקנו של אביו וכו', כדאיתא במסכת סוטה" (רש"י).

יש לבאר, מה טעם רק אצל יוסף זכה שנראית לו דמות דיוקנו של אביו, והצילתו מן החטא, ולא זכו לזה יהודה במעשה דתמר או האחים במכירת יוסף.

ויש ליישב שאלה זו בכמה אנפי:

א. בזוה"ק {וישב} מובא בזה"ל: "אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף, כְּמָה דְאִתְּמַר, דְּכָל דְּיוֹקְנָא דְיַעֲקֹב, הֲוָה בֵּיהּ בְּיוֹסֵף, וְכָל מַה דְּאֵירַע לְהַאי, אֵירַע לְהַאי" ע"כ. ותרגומו, שכל צורתו של יעקב היה ביוסף, וכל מה שקרה ליעקב קרה ליוסף, ושניהם הולכים ביחד, ע"ש סוד הענין.

וכן מובא במדרש {בר"ר וישב אות פ"ד}: "א"ר שמואל בר נחמן, אלה תולדות יעקב יוסף. לא היה צריך קרא למימר כן, אלא אלה תולדות יעקב ראובן, אלא מה ת"ל יוסף, אלא **שכל מה שאירע לזה אירע לזה**, מה זה נולד מהול אף זה נולד מהול, מה זה אמו עקרה אף זה אמו עקרה, מה זה אמו ילדה שנים אף זה אמו ילדה שנים, מה זה בכור אף זה בכור, מה זה נתקשה אמו בלידה אף זה נתקשה אמו בשעת לידה, מה זה אחיו שונא אותו אף זה אחיו שונאים אותו, מה זה אחיו בקש להרגו אף זה בקשו אחיו להרגו, מה זה רועה אף זה רועה, זה נשטם וזה נשטם, זה נגנב שתי פעמים וזה נגנב שתי פעמים, זה נתברך בעושר וזה נתברך בעושר, זה יצא לחוצה לארץ וזה יצא לחוצה לארץ, זה נשא אשה מחוצה לארץ וזה נשא אשה מחוצה לארץ, זה הוליד בנים בחוצה לארץ וזה הוליד בנים בחוצה לארץ, זה ליווהו מלאכים וזה ליווהו מלאכים, זה נתגדל ע"י חלום וזה נתגדל ע"י חלום, זה נתברך בית חמיו בשבילו וזה נתברך בית חמיו בשבילו, זה ירד למצרים וזה ירד למצרים, זה כלה את הרעב וזה כלה את הרעב, זה משביע וזה משביע, זה מצוה וזה מצוה, זה מת במצרים וזה מת במצרים, זה נחנט וזה נחנט, זה העלו עצמותיו וזה העלו עצמותיו" עכ"ל המדרש.

ומתוך דברי המדרש והזוהר מבואר שהיו נשמותיהם של יעקב יוסף אחוזות ומחוברות בשורשם, ולפיכך זה הטעם והשייכות שדווקא יוסף הצדיק זכה להתגלות דמות אביו להצילו מן החטא, לפי שדווקא הוא היה משורש נשמתו ולא אחר.

ב. ועוד יש לתרץ על דרך המוסר, דהטעם שזכה דווקא יוסף להתגלות רוחנית עליונה זו של דמות דיוקנו של אביו יותר משאר האחים, הוא לפי שגם טרם למעשה זה היה הוא עומד בנסיונות קשים ומרים מצד אשת פוטיפר, שלא היתה מרפה ממנו יום ולילה.

וכמו שמובא בגמרא ביומא {ל"ה ע"ב}: "אמרו עליו על יוסף הצדיק: בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים, בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית, בגדים שלבשה לו ערבית לא לבשה לו שחרית. אמרה לו: השמע ליי! אמר לה: לאו. אמרה לו: הריני חובשתך בבית האסורין. - אמר לה: ה' מתיר אסורים - הריני כופפת קומתך - ה' זקף כפופים, - הריני מסמא את עיניך - ה' פקח עורים. נתנה לו אלף ככרי כסף לשמוע אליה לשכב אצלה להיות עמה ולא רצה לשמוע אליה" ע"כ.

הרי לך כי כבר טרם המקרה שאירע ביניהם, היה משתדל יוסף ביותר ללכת בדרכי ה', למרות היותו לבדו בארץ ששקועה במ"ט שערי טומאה, ללא אב או אח וללא נפש יהודי סמוכה אליו. לפיכך י"ל דכאשר ראו מן השמיים עד כמה יוסף מתאמץ ללכת לבדו בגבורה ובאומץ רב נגד פיתויי אשת מעבידו, גם בשעת הניסיון עצמו שלחו לו מן השמיים את דמות דיוקנו של אביו שתסייע לו בשעת הקושי והמשבר, שלא יאבד את עולמו ואת כל השגיו הרוחניים ברגע אחד.

לעומת זאת לא מצינו בשאר השבטים שעמדו בנסיונות גדולים טרם החטא, שלכן יהיו הם ראויים למעלה כזו של דמות דיוקן אביהם.

ג. ועוד יש להוסיף ולומר, כי הטעם שדווקא במעשה יוסף נגלתה לו דמות דיוקנו של אביו, ולא במעשה יהודה או מעשה מכירת השבטים, הוא משום כי מעשה השבטים במכירת יוסף, לא היה נחשב לחטא גמור, דהא אפילו נצטרפה עמהם השכינה במכירה זו, והטעם כבר מבואר בספה"ק כי הקב"ה בעצמו גלגל את ענין מכירת יוסף וירידתו למצרים, כדי שמזה תצמח ישועת יעקב, וכדברי הגמ' בשבת {פ"ט ע"ב}: "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל, אלא שזכותו גרמה לו" ע"ש. וכמו שאמר יוסף בעצמו: "וישלחני אלהים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה" {לקמן מ"ה, ז'}.

ובילקוט שמעוני {תהלים רמז תתס"ג} איתא: "ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל, ועשה הקדוש ברוך הוא כמה עלילות וכמה מנגנאות, ויקרא רעב, אמר ר' פנחס הכהן בר חמא משל למה הדבר דומה לפרה שהיו מבקשין למשוך אותה למקולין ולא היתה נמשכת, מה עשו משכו את בנה תחלה והיתה רצה אחריו, כך מי הוריד יעקב למצרים יוסף" עכ"ל.

וכן אצל יהודה מצינו, כי מן השמים גלגלו לפתחו ענין זה של תמר, וכמו שמובא במדרש {בר"ר וישב פ"ה}: "אמר ר' יוחנן, בקש לעבור, וזימן לו הקדוש ברוך הוא מלאך שהוא ממונה על התאוה, אמר לו יהודה היכן אתה הולך, מהיכן מלכים עומדים, מהיכן גדולים עומדים, ויט אליה אל הדרך, בע"כ שלא בטובתו" ע"כ. הרי שמן השמיים כיוונו

את יהודה למעשה זה, וא"כ לא היה ענין למונעו, אלא אדרבה לגלגל את ענין הולדת זרע דוד המלך ומשיח צדקנו בדרך כזו מפותלת כידוע שיש סוד גדול בענין, למנוע את הקטרוג על כך,

ולפיכך דווקא אצל יוסף שאביו בעצמו אמר לו שאם יפול בחטא זה הרי הוא יוצא מכלל השבטים, וכמו שמובא בילקוט {וישב רמז קמ"ו}: "אמרה לו {דמות אביו}, יוסף, עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה עמהם, רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא ורועה זונות יאבד הון, מיד "ותשב באיתן קשתו ויפוזו זרועי ידיו" נעץ צפרניו בקרקע" וכו' ע"כ, לכן דווקא שם נתגלתה לו דמות אביו ולא אצל האחרים.

להתענג על ה׳ / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

חתמך ופתילך ומטך

וַיֹּאמֶר מָה הָעֵרָבוֹן אֲשֶׁר אֶתֵּן לָךְ וַתֹּאמֶר חֹתָמְךָ וּפְתִילֶךָ וּמַטְּךָ אֲשֶׁר בְּיָדֶךָ וַיִּתֵּן לָהּ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַתַּהַר לוֹ (לח, יח)

בפרשתנו יש הבדל עצום בהתנהגות האחים הקדושים, שמצד אחד יוסף הקטן שבאחים עמד בניסיון מעל הטבע. ומאידך גדול האחים יהודה לפשוטו של מקרא אינו עומד בניסיון עם תמר[כח], ואכן בפסוקים אלו יש סודות עמוקים, וכמו שמוכח שממאורעות אלו יצאו שני המשיחים, כי בהתגברות יוסף זכה שיצא ממנו ׳משיח בן יוסף׳. וממעשה יהודה ותמר יצא[כט] ׳משיח בן דוד׳. ואמנם לפי פשוטו של מקרא יש להתבונן בלימוד מפסוקים אלו.

רבינו הכלי יקר כותב לבאר שהטעם שתמר ביקשה מיהודה כערבון דווקא את חותמו ומטהו ופתיל, שבאה לרמוז לג׳ דברים שמונעים את האדם מלחטוא. א. **חותמך** מרמז לחותם ברית קודש. והחותם שהיה ביד יהודה היה מזכיר לו לשמור חותם בשרו. ב. **פתילך**. רומז לבגד הציצית שיש בו פתיל תכלת, ובזמן שאדם לובש בגד זה ניצול מהחטא, כמו שמסופר בגמרא מנחות (מד.) באחד שבא לעשות עבירה ובאו ד׳ ציציותיו וטפחו לו על פניו, ומשום כך נמנע מלחטוא. ג. **מטך** מרמז להיותו רועה ומנהיג [מלך], שהתורה ציוותה בו ״לא ירבה לו נשים״. (דברים יז, יז). ובזה שיהודה נתן לה את שלשה דברים אלו, נגרם שלא היו לו מה שיציל אותו מהחטא.

והנה אמרו חז״ל שכל מה שאירע לאבות היה סימן לבנים, (תנחומא בראשית ט). והיות שממעשה זה נולד המשיח שיבוא לגאול אותנו במהרה, הפרטים שמסופרים בתורה בזה, רומזים לעניני הגאולה. ולדרך זו יש לפרש שבמה שאמרה תמר ליהודה ׳מה תתן לי׳. התכוונה לשאול מה התכלית שיצא לה ממעשה זה, ועל זה השיב לה ׳אנכי אשלח גדי

[כח] במדרש (ב״ר ח, לח) עה״פ ״ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה״. אמר ר׳ יוחנן בקש לעבור וזימן לו הקב״ה מלאך שהוא ממונה על התאוה, אמר לו יהודה היכן אתה הולך, מהיכן מלכים עומדים מהיכן גדולים עומדים, ויט אליה אל הדרך, בע״כ שלא בטובתו.

[כט] ואמנם כבר כתב הש״ך עה״ת פרשת וישב בשם הר״י אריז ז״ל שקיבל מרבותיו למה היחס והשררה והמלכות של ישראל יהיה על זה הדרך שהרואה יראה שח״ו יש בו צד ממזרות.. אלא שעשה הקב״ה כן כדי להביא מלך המשיח בהיסח דעת כדי שלא יקטרג המקטרג.. עשה הקב״ה כן כדי שיסיח השטן דעתו ויאמר השררה והמשיח לא יבואו אלא מהיחס והקדושה, ולא יבא על זה הדרך. וכעי״ז איתר בליקוטי תורה (איוב) להאר״י הק׳ וז״ל: כי החיצונים כשיש נשמה יקרת הערך ביניהם שם, הם ניזונים על ידה ואינם מניחים אותה לצאת משם כלל, האומנם כוונתם לטמאה בכל הבא בידם, כדי שתשאר תמיד בידם.. לכן כשרואים איזה מקום פגום עד מאד הם נותנין שם אותו הנשמה ומניחין לצאת כדי שתתקלקל ממה שהיתה ותחזור להם יותר פגומה מבראשונה כדי שתעמוד בידיהם ימים רבים, והנה שמור סוד זה כי כבוד אלהים הסתר דבר עכ״ל.

עזים׳. דהיינו שיצא ממנה גואל לישראל, שהוא יצילם מהגלות, שנרמזים במילת ׳עיזים׳. כמו שמסופר בגמ׳ (שבת עז:) שרבי זירא מצא את רב יהודה בשעה של קורת רוח, שעל כל שאלה שיישאל ממנו על מה שנעשה בחלל העולם הוא ישיב לו. ושאל שם מדוע העיזים הולכות בראש העדר, ורק אחריהן הולכות הרחלות? והשיב לו שזה בדומה לבריאת העולם שקודם היה חושך ואח״כ אור. ולכן העזים שהן בדרך כלל שחורות, קודמות לרחלות שהן בדרך כלל בהירות. ובוודאי שבא לרמוז בשאלה זו מדוע אומות העולם קודמים לישראל בהצלחתם, והשיב לו שדבר זה הוא כברייתו של עולם שמתחילה שימש החושך ואחר כך האור, כך האומות ההולכים בחושך תשמישם בעולם הזה תחילה, ואחר כך ישמש אור ישראל.

ועל הוסיפה לשאול ׳ומה הערבון׳ דהיינו במה יהיו עם ישראל בטוחים שיהיה כך? ועל זה השיב לה שיש שלשה דברים ממושכנים כל זמן שישראל בגלות. **משכון ראשון חותמך.** ומרמז על חותמו של הקב״ה, דהיינו שם י״ה אשר חתם ה׳ על השבטים, **ה**ראובני, **ה**חנוכי, **ה**פלואי. וחותם זה ממושכן, כי בכל מקום שגלו שכינה היתה עמהם, והטעם שרק ושם י״ה הוא החותם, ולא כל שמו של הקב״ה, כיון שכל זמן שעם ישראל בגלות אין כיסא ה׳ שלם כמו שנאמר ״כי יד על כס יה מלחמה לה׳ בעמלק״. (שמות יז טז). [וגם הפתיל רמוז במשכון זה, היות והפתיל שבציצית מרמז לכסא הכבוד כמו שאמרו חז״ל (מנחות מג:) תכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד]. **משכון שני ׳פתילך׳.** והוא רמז למשכן שהקב״ה השרה שם שכינה, וכמו שכתוב על על המשכן ״וקצץ פתילים״. (שמות לט, ג). וכמו דאיתא במדרש (ש״ר נא, ג) ״אלה פקודי המשכן משכן״. שנתמשכן שתי פעמים בעוונם של ישראל. **משכון שלישי מטך.** שהוא מרמז על אליהו הנביא שעתיד לבשר על הגאולה. שאמרו חז״ל (במדרש חסרות ויתירות) שנכתב חמש פעמים אליהו חסר וי״ו, וחמש פעמים כתיב יעקוב מלא בוי״ו, כי אליהו נתן אותם משכון ליעקב שיבוא ויגאל את בניו. ונרמז במטה, שהוא צורת אות וי״ו.

*

בספר בת עין כתב שאיתא בכתבי האר״י ז״ל שעיקר סוף גמר החתימה היא בחנוכה. ולפי״ז יש לומר שזה מרומז בפסוקים אלו על דרך זה:

״**ויהי כמשלש חדשים**״. היינו מראש השנה עד חנוכה שאז עיקר גמר חתימה. לכן בא המקטרג על בני האדם לפני בורא עולמים ב״ה שהוא מרומז בתיבת ׳יהודה׳. לומר״ ״**זנתה תמר כלתך**״. היינו כנסת ישראל שדמתה לתמר כמש״כ ״הנה קומתך דמתה לתמר״. (שה״ש ז, ח). שהיא מכונה בשם כלה, זנתה וסרה ממך והלכה אחר זנונה, ולא די לה בזה שהלכה אחר תאות לבה הרע אלא שגם ״**היא הרה לזנונים**״. הרה היא בחינת דביקות היינו שמעצמה היא דבוקה תמיד בתאותה בלי שום גורם לזה.

״**ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף**״. דהיינו שהקב״ה גוזר שריפה על כנס״י מפני שבלי שום גרמא ומניעה היא הרה לזנונים רק מעצמה היא הרה ודבוקה לתאות לבה הרע.

"**היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר**". ואז כנס"י באה בהתנצלות לפני הקב"ה לומר ששקר ענה השטן לומר שהם דבוקים בגודל תשוקה לתאוות רעות, אלא האמת הוא כך שרק: "**לאיש אשר אלה לו אנכי הרה**". דהיינו שרק בהקב"ה אנו דבוקים באמת. ומה שאנחנו עושים לפעמים נגד רצון הבורא הוא רק מחמת רוב טרדת הזמן וטרדת הפרנסה ושאר מאורעות של בני האדם, אבל באמת בפנימיות הלב דבוקים אנחנו בגודל חיבה ותשוקה רק לבורא עולמים ב"ה. ותאמר עוד לבורא עולמים ב"ה.

ועל זה מביאה כנס"י ראייה אמיתית באומרה: "**הכר נא למי החתומת**". מרמז על השמן של נרות חנוכה שהיה חתום בחותמו של כהן גדול. "**והפתילים**". מרמז על הפתילות של נר חנוכה. "**והמטה**". מרמז על הכלי של נר חנוכה, כי תיבת המט"ה עם הכולל גימטריא כל"י. דהיינו שממצות נר חנוכה שאנו מקיימים כמצות רצונך, היא ראייה מפורשת שאנחנו הולכים רק אחר רצונך וחשוקים ודבוקים רק בך ולא ח"ו וכו' רק מה שאנחנו עושים לפעמים נגד רצונך הוא רק מחמת הנ"ל.

"**ויאמר יהודה צדקה ממני**". כביכול אומר הקב"ה שמודה להם שהם צודקים, כי אני רואה שהאמת הוא שהמה דבקים רק בי, ומה שהמה עושים לפרקים נגד רצוני ח"ו הוא רק מחמת: "**כי על כן לא נתתיה לשלה בני**". כי בתיבת של"ה מרמז על משיח צדקנו כמאמר הכתוב "עד כי יבוא שילה". (בראשית מט, י). היינו מחמת שזה זמן רב שלא נתתי ומסרתי אותם לרועה נאמן הוא משיח צדקנו לכן טרדות הגלות הם שמונעים מהם לקיים המצוות.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן הייליפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)

ביאור חדש "נראתו לו דמות דיוקנו של אביו"

לכבוד שביעי של פסח תשפ"א בביאור הפסוק "וירא הים וינס" נתחדש בס"ד דבר חידוש אודות הכח שהיה לו ליוסף הצדיק להתגבר על הנסיון בה"א הידוע שלומדים עבורה בפרשת השבוע. הצעתי ביאור חדש בכוונת חז"ל "שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו", והעליתם על שלחן מלכים, מאן מלכי רבנן בגליון הנפלא "אספקלריא", ונהנתי מאד ממה ששלח לי הרה"ג ר' משה יהודה פריד, ראש כולל "מאור התורה" ס.פאולא ברזיל, ומו"ל גליונות "מי נהר" שיסוד החידוש מפורש מדברי חז"ל, ולכן אציין כאן הדברים מכח פרשת וישב ואיזה מראה מקום שלח לי הרה"ג ר' משה יהודה שליט"א.

השלשה פשטים בפרש"י "בן זקונים"

יש שלשה ביאורים בפרש"י עה"פ "בן זקנים הוא לו", (א) שנולד לו לעת זקנתו, (ב) ע"פ דברי התרגום "בר חכים" מבאר כי כל מה שלמד משם ועבר מסר לו, (ג) שהיה זיו איקונין שלו דומה לו. והקשה הישמח משה על זה כמה קושיות, א' – מה השבח הזה, שנולד לו לעת זקנותו, דבשלמא באיש המוני יהיה לו אהבה לילד כזה ביתר שאת, אבל לא דעת חכם אמיתי המתנהג על פי שכל. ב' - פירוש התרגום לבד קשה, מדוע לא מסר לשאר בניו כמו לו. ג' - מה זה השבח במה שזיו אקונין דומה לו.

ומבאר הישמח משה (וע' בקצרה בכלי יקר) כי כל השלשה פשטים אחד הם, כי תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין דעתם מתוספת, כי גשמיותם יותר נחלש ונפרד, כמ"ש המפרשים שם בהמשנה (מסכת קנים פ"ג מ"ו), ולכן הבנים שמולידין לעת זקנה הם בשלמות יותר. והרי חכמת אדם תאיר פניו, ובגלל שראה יעקב זיו איקונין של יוסף שדומה לו, לכן בחר בו ביותר למסור לו מה שלמד בישיבת שם ועבר, ע"ש עוד (כמה פרטים בזה). נמצינו למדים דבר נפלא כי עצם מה שיוסף הצדיק היה לו זיו איקונין של יוסף היה סיבה שיזכה לקבל מאביו יותר תורה, כי ראה בו שהיה מוכשר לזה.

[והנה אודות מש"כ כי "הבנים שמולידין לעת זקנה הם בשלמות יותר" יש לציין בזה מה שציוה הרה"ק מרוז'ין זי"ע (עירין קדישין ח"ב ערך "אחדות") לבניו הקדושים בזה"ל "אינגער פאר עלטיר דארפן ממילא דרך ארץ האבין, עלטיר פאר אינגער דארפין האבין דרך ארץ ווארין איך האב איהם גיהאט אויף דער עלטיר" – (- הקטנים ממילא צריכים לכבד את הגדולים, והגדולים צריכים לכבד את הקטנים, כי נולדו אצלי כשהייתי גדול)].

ביאור חדש "דמות דיוקנו של אביו" ומקור לזה

והנה בהקדם דברי הכלי יקר והישמח משה אלו יש להציע דבר חידוש, כי אולי מה שנראתה לו "דמות דיוקנו של אביו" היינו ע"פ דברי הרמב"ם סוף הל' איסורי ביאה

שכותב "גדולה מכל זאת אמרו, יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה, **שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה**". וכמו כן מפורש בחז"ל (קידושין ל') "בראתי לו יצה"ר בראתי לו תורה תבלין", ולכן **כאשר נראתו לו לעצמו, דמות דיוקנו של אביו – היינו הדמות דיוקנו של אביו שהיה בו בעצמו, כי זיו איקונין שלו היה דומה ליעקב, ומכח זה נמסר לו התורה שלמד בישיבת שם ועבר, ובכח התורה"ק זכה להתגבר על יצרו**. אולם לא מצאתי מקור בחז"ל לחידוש זה, ואמרתי הדברים בנוסח "אלמלא דמסתפינא אמינא".

אולם שוב שלח לי הרה"ג ר' משה יהודה מקור לזה בדברי חז"ל שלימוד התורה של אביו הצילתו מן החטא, מילקוט שמעוני בראשית רמז קמ"ו: ויבוא הביתה לעשות מלאכתו, רבי אליעזר אומר, שבת היה, דכתיב "כי בו שבת מכל מלאכתו", **ומה מלאכה היתה לו, שונה וקורא מה שאביו למדו!** והחפץ חיים בנדחי ישראל פרק י"ב כתב על כך דהכוונה להורות שזה מה שהצילו מן החטא, וכן כתבו עוד בספרים רבים, [ודוק בלשון המדרש שנקט 'מה שאביו למדו' דייקא, וזה סמך גדול לדבריכם]. וציין עוד לספרו "עטרת שלום" פרשת מקץ עמ' שמ"ה ובהערה נ"ב, ועי"ע שם ס"פ וישב. ושמחתי שמחה עצומה.

עוד הראה הרב מ.י. פריד שליט"א הנ"ל, מקור אשר בכח התורה"ק הצליח יוסף הצדיק להתגבר על הנסיון מדברי התרגום יונתן על הפסוק (פר' ויחי מט כד) ותשב באיתן קשתו ויפזו זרועי ידיו מידי אביר יעקב, ואיתא בתרגום יונתן "וכביש יצריה מן אולפן תקיף דקביל מן יעקב", ובספר דליות יחזקאל להגר"י סרנא בהערות ופירושים בתרגומים כתב על כך: יוסף למד דרכי כבישת היצר מיעקב, עכ"ל. אבל לפי דרכינו הרי בהחלט ניתן להביא מכאן מקור וסמך 'תקיף' ליסודו ,שמכח מה שלמד יוסף מאביו הצליח להתגבר על יצרו,

זאת אומרת שיוסף כבש את יצרו מכח "הלימוד החזק" שקיבל מיעקב.

ראשי תיבות נפלאים עד למאד!

בהאי ענינא שמעתי שלשה ראשי תיבות נפלאים במילת "וימאן" מהספר "אור מלא" מהקוסונער רב (לפני המלחמה) הרה"ג ר' ישראל צבי רוטונברג הי"ד. "**ו**'ירא יוסף **מ**'ראה **א**'ביו **נ**'גדו" - ו'יאמר **י**'עקב **מ**'חושן **א**'תה **נ**'מחק (ע' סוטה לו:) - **ו**'ימאן **י**'וסף **מ**'לטמא **א**'ת **נ**'פשו.

ארונו של יוסף – ברייתא דר' ישמעאל

וע"ע בלוית ח"ן שביעי של פסח תשפ"א שהארכנו בס"ד לבאר בזה המדרש וירא הים וינס, מה ראה, ארונו של יוסף עפמש"כ האורהח"ק (פ' בשלח י"ד, כ"ז) כי כל הבריאה משועבד ללומדי תורה, ולכן מכח הקבלת התורה"ק, היה מחייב לקרוע הים, וכמו כן מצינו ביעקב אבינו שלאחר שלמד י"ד שנים בשם ועבר, נאמר "כי במקלי עברתי את הירדן הזה" כי היה לו "קריעת הירדן" כפרש"י שם. ואולי זהו הכוונה בדברי חז"ל "מה

ראה, ברייתא דר' ישמעאל" כי היינו עיקר הכח של תורה שבע"פ לדרוש בהתורה שבכתב, וזה היה הכח בקריעת ים סוף, ע"ש עוד.

מה שמלמדים דיברו ביניהם אודות נסיונות הדור

והנה לפני כמה חדשים כמה מלמדים ישבו יחד והתעסקו אודות נסיונות השעה איך הוא קל למאד ליכשל רח"ל בעבירות חמורות, וכמה מהם הכירו כלי ראשון מנסיונות שונות מתלמידיהם וחיפשו עצות והדרכות וכו' - עד שאחד מהם הזכירו מה דברי חז"ל מפורשים (קידושין ל') שהאירו אז בפנים חדשות "**בראתי יצר הרע - בראתי לו תורה תבלין**", דהיינו שהבריאה של היצר הרע הוא מציאות שקיים, אבל כנגד זה נאמר התרופה "תורה תבלין"! ולכן חייבים לדעת ולהתחזק, כי עד כמה בקל ליכשל, הרי על כרחך זה לעומת זה, יש "תורה תבלין".

משל הנפלא של המסילת ישרים בהאי ענינא

וראוי לציין משל נפלא הנוקב עד התהום שמצינו במסילת ישרים (פרק ה') "הא, למה זה דומה, לחולה שדרש ברופאים והכירו חליו ואמרו לו שיקח סם זה. והוא, מבלתי שתקדם לו ידיעה במלאכת הרפואה, יניח הסם ההוא ויקח מה שיעלה במחשבתו מן הסמים, הלא ימות החולה ההוא ודאי. והנמשל "כן הדבר הזה, כי אין מי שמכיר בחלי היצר הרע ובכחו המוטבע בו אלא בוראו שבראו, והוא הזהירנו שהרפואה לו היא התורה. מי איפוא יניחה ויקח מה שיקח זולתה ויחיה". עוד כתב שם "והנה פשוט הוא, **שאם הבורא לא ברא למכה זו אלא רפואה זו, אי אפשר בשום פנים שירפא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה, ומי שיחשבו להנצל זולתה, אינו אלא טועה**.. כי הנה היצר הרע באמת חזק הוא באדם מאד, ומבלי ידיעתו של האדם הולך הוא ומתגבר בו ושולט עליו. ואם יעשה כל התחבולות שבעולם ולא יקח הרפואה שנבראה לו שהיא התורה, כמו שכתבתי, לא ידע ולא ירגיש בתגבורת חליו...".

לבאר מילת "תורה תבלין"

והנה יש להבין מה שחז"ל השתמשו במילת "תורה **תבלין**", הרי "תבלין" מכניסים לתבשיל לבסם אותה, ושיהיה יותר טעים ויותר טוב, וא"כ הרי לכאו' אדרבא, התורה מתשת הכח של היצר הרע, והול"ל לכאו' בראתי יצר הרע, בראתי לו תורה **להסירו**"? אולם יש לבאר בהקדם דברי רבי צדוק זי"ע בספרו "פרי צדיק" (לר"ח שבט אות א') וז"ל "**שעיקר בריאת היצר שהוא החשק היה כדי שיהיה חמידו דאורייתא להיות חדוותא דשמעתא** ". דהיינו שהיצר הרע שמעורר חשק, הוא לטובתינו (!) שעי"ז נהיה לנו חשקת התורה"ק, ואדרבא, לפי"ז מי שיצרו תקפו ביותר, ידע נאמנה כי בידו לזכות לחשק נפלא ביותר בתורה"ק וללמוד מתוך שמחה וגעשמאק! ואה"נ בינתיים יצרו לוחם עמו, ויצרו מחזק ומתגבר עליו בכל יום, אבל בתורה ותפלה לס"ד יגיע למדריגה עצומה, באופן שהתורה יהיה ה"תבלין", ויוכל להתשמש בכח היצר להתעלות עוד.

חנוכה – תורה - קדושה

והנה האי סוגיא שייכת מאד לנשמת חנוכה, כי הרי היוונים "טמאו כל השמנים" והיו להם קפידא ושאיפה להכשיל כלל ישראל בהגזירות נגד בנותינו, ולטמא, ועל זה מהללים ומודים בנוסח על הניסים, "טמאים ביד טהורים" – ובד בבד – המנורה מכוון נגד התורה"ק כידוע. (וע' בהעמק דבר ריש פרשת תצוה אודות מה שהארון נגד תורה שבכתב והמנורה נגד תורה שבעל פה). ויש לציין בזה לדברים נפלאים בשם משמואל (פרשת מקץ - חנוכה - שנת תרע"א) שמבאר איך שיש בכח התורה"ק להועיל נגד היצר המתאווה, ואלו דבריו:

משנת השם משמואל

"הנה ידוע שז' קני המנורה רומזים לז' מדות, והשמן והאור רומזים לחכמה השופעת על המדות, שהיא חכמת התורה, דאורייתא מחכמה עלאה נפקת, והיא שופעת על המדות לזככן ולטהרן שיעתקו מטבען הגשמי עד שהאדם לא יתאוה כלל לגשמיות רק הכל עפ"י התורה, וכמו כן בשאר המדות שיעתקו מטבען הגשמי. וזה הוא רק בכח התורה דמחכמה עלאה נפקת, וכתיב (תהלים ק"ד) כולם בחכמה עשית ואמרו ז"ל (ב"ר פ' א') הביט בתורה וברא את העולם, **על כן יש בכח התורה לשנות טבע המדות ממהותן שנבראו ככה ובכח התורה יוכלו להשתנות לטבע אחר**. ומובן מאליו שלחכמה הטבעית אין כח זה לשנות המדות ממהותן. כי אף שידע האדם וישכיל היטב בחכמה הטבעית שאין נאה לו להיות להוט אחר התאוה, מ"מ הרוח הטבעית איננה משתנית מכמו שהיתה. ואף שלפעמים יתגבר כח השכל הטבעי למנוע מתאוה זו, מ"מ התאוה הנטועה בלב במקומה עומדת. כמו שסיפרו על אריסטו ראש הפילוסופים שהוא בעצמו חיבר ספר המדות והבין בשכל אנושי שבו כמה גרוע הוא בעל תאוה, ומ"מ מת מחולי שהעלה לבו טינא, עכ"ד המאירים כאור שבעת הימים להבין ולהשכיל למה ואיך יש בכח התורה"ק לשנות עצם טבע האדם, דברים המעוררים ומחזקים מאד".

"לגשת אל הקודש ולקבל עליו מהיום והלאה.."

ויש לסיים בלשונו הנפלא של השם משמואל (חנוכה - ליל ד') בסוף דבריו "**וממוצא הדברים שבימי חנוכה ביכולת אדם להרהיב עוז בנפשו לגשת אל הקודש ולקבל עליו מהיום והלאה סדר קדושה והבדלה יותר מכפי מצבו ומכפי הראוי לו, ונפשו תדרוך עוז ברגש קודש כאחד מבני עלי', השי"ת יטע בלבבנו אהבת תורה ויראת שמים, אמן**".

לנפש תדרשנו / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע דישיבת 'תורת דוד', מונסי ניו יורק

'דמות דיוקנו של אביו' – בניסיון של יוסף ובנר חנוכה

אין לנו כל מושג בעוצם הניסיון של יוסף הצדיק. די לנו בכך שחכמינו ז"ל השוותו לניסיון העקדה, ולדבריהם הוא אף יותר קשה ממנו. אלו דברי המדרש (ב"ר וישב, פ' פז): **אָמַר, "אַבָּא נִתְנַסָּה, זְקֵנִי נִתְנַסָּה, וַאֲנִי אֵינִי מִתְנַסֶּה?", אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, "חַיֶּיךָ שֶׁאֲנִי מְנַסֶּה אוֹתְךָ יוֹתֵר מֵהֶם!".**

אמנם התורה הקדושה אינה מפרשת במה גדל כל כך הניסיון של יוסף, אבל חכמינו ז"ל גילו לנו טפח ממה שעבר עליו באותו זמן, וכמו שדרשו מהפסוק 'וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ אֶל יוֹסֵף יוֹם יוֹם' (לט, י): **אֵין 'יוֹם יוֹם' אֶלָּא שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ**. וכן אמרו (יומא לה, ב): **בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית, בגדים שלבשה לו ערבית לא לבשה לו שחרית**. יצטרף לזה גם מה שהביא רש"י (לט, א): "**שראתה באצטרולוגין שלה שעתידה להעמיד בנים ממנו**". כלומר, היא הוכיחה לו שזו מציאות שמחויבת לקרות, ואין טעם שינסה להימלט ממנה.

אך יוסף עמד בגבורה בניסיון, **וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה** (לט, יב). "וינס" הוא מלשון "נס", כי העמידה שלו בניסיון היתה בבחינת "נס" – למעלה מדרך הטבע. על פי דרך הטבע לא היתה שום אפשרות שיוכל לעמוד בניסיון כזה.

זכות עמידה זו בניסיון עמדה להם לישראל בעת שהתייצבו על הים ומצרים נסעו אחריהם. על הפסוק **'הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס'** (תהלים קיד, ג), אמרו חז"ל **'עצמותיו של יוסף ראה'** (מדרש תנחומא, פ' נשא ל), וכן אמרו (ב"ר וישב, פ' פז): **'בִּזְכוּת עַצְמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף נִקְרַע הַיָּם'**. יוסף הצדיק התגבר על הטבע, ולכן חוקי הטבע לא יכול לעמוד כנגדו, ונקרע הים לפניו.

והנה, הדור שלנו הוא דור של ניסיונות עצומים. בגדים שלבשה שחרית לא לבשה ערבית. יש את הניסיונות של שחרית ויש את הניסיונות של ערבית, והם אינם דומים האחד לשני, כל שעה והאתגרים שלה. היצר בא בכל מיני תחפושות במטרה לפתות אותנו, וצריך רחמים רבים שלא ליפול ברשתו.

כיהודים מאמינים יודעים אנו, כי אם הקב"ה נותן לנו ניסיון, נותן הוא לנו גם את הדרך לעמוד בו. ננסה אפוא ללמוד מעמידתו של יוסף בניסיון הגדול ביותר שמפורש בתורה – ומכך נדע גם אנו מהי הדרך לעמוד בניסיונות שלנו ובאתגרי התקופה.

*

איתא בגמרא (סוטה לו, ב), שברגע הגורלי, בשעה של 'ותתפשהו בבגדו', ראה יוסף את דיוקנו של אביו בחלון, ואמר לו אביו: "**יוסף! עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה**

ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם?!". הגמרא מספרת, שאותו חיזיון הוא שנתן ליוסף את הכח לעמוד בניסיון.

בספרים הקדושים הקשו (פרי הארץ ועוד), אם ראה יוסף את דיוקנו של אביו, והוא הזהיר אותו שלא לעבור את העבירה, מהי הרבותא המיוחדת בכך שעמד בניסיון?

עוד יש לעמוד בלשון חז"ל "שנראית לו **דמות דיוקנו** של אביו". אמנם בגמרא נאמר שיוסף ראה 'דיוקנו' של אביו, אבל ברש"י, וכן במדרש תנחומא, נאמרה הלשון שנראית לו 'דמות דיוקנו' של אביו. וצריך ביאור, מהי משמעות הלשון 'דמות דיוקנו', הרי לכאורה זו כפילות של שתי מלים נרדפות?

ואולי אפשר לפרש בזה, על דרך שביארנו (בפרשת ויצא), שיש לאדם 'שכל עליון' ו'שכל תחתון'. השכל התחתון הוא השכל של הגוף, השכל הפשוט ששוקל כל דבר לפי הכלים של המח הטבעי שבאדם. אבל יש לנו עוד שכל, שכל עליון, שכל גבוה שמאיר לאדם מכח אור הנשמה, וכאשר יהודי חי וחווה את העולם עם המשקפיים של השכל העליון, הריהו מקבל מבט אחר לגמרי על כל החיים. עם המבט הגבוה ההוא, מתגמדים גם הניסיונות הקשים ביותר, גם הרי הברזל של העולם הזה הופכים למישור, ואז נשאר האדם בכל מצב דבוק בה' וביישוב הדעת.

לאור זאת יש לבאר, ש"דמות דיוקנו של אביו" שראה יוסף, היינו הדיוקן הפנימי, הדמות של הדמות של אביו, הלוא היא אותה הדמות החקוקה בכסא הכבוד, שמשם נמשך השכל העליון.

בפרט, על פי הידוע, שהחכמה העליונה מכונה בספרי המקובלים בשם "אבא". לפי זה ייתכן שאפשר לבאר, ש'דמות דיוקנו של אביו' היינו פנימיות 'אביו', בחינת 'אבא', שהוא השכל העליון. זה מה שנראה לו בחלון, והוא אשר האיר את מוחו ולבו להתרחק מן העבירה.

*

עיקר הקושי לעמוד בניסיון, הוא משום שבשעת ניסיון אין האדם רואה דבר בעולם חוץ מתאוותו. באותה שעה הוא מונח כולו תחת שליטת השכל התחתון, שמצמצם את מחשבתו כאילו אין בעולמו דבר אחר חוץ מאותו הניסיון. לכן האדם מתחיל לחשוב כל מיני מחשבות, על דרך: המעשה אינו בכלל באמת כה נורא, או: בין כך לא אצליח להתגבר, עדיף לגמור עם זה מיד וזהו, ועוד מחשבות כהנה.

ברגע הניסיון הנורא, התגבר יוסף בכוחות על-טבעיים, התעלה מעל לשכל התחתון, והתחבר עם השכל העליון – 'דמות דיוקנו של אביו'. ברגע שהאיר בו השכל העליון, קיבל יוסף הצדיק מבט עילאי על כל המתרחש.

זהו ביאור דברי המדרש, שאמר לו אביו "**עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם?!**". זוהי ההסתכלות הנכונה על מה שמתרחש,

כאשר רואים את התמונה הגדולה. בעת שהאיר עליו השכל העליון, ראה יוסף הצדיק את הדברים בפרופורציה האמיתית שלהם. הוא הכיר במעלה העצומה להימנות על שבטי י-ה והבין מה יפסיד על ידי העבירה. או אז נהפכה העבירה אצלו לדבר המאוס ביותר, שגם עבור כל הון שבעולם לא ייאות לה, '**וינס** ויצא החוצה'!

*

יוסף מחייב את הרשעים (יומא לה, ב). בעת ניסיונו של יוסף הצדיק, מלבד עצם המאבק שלו עם אש התאוה שהתלבשה בו, הרי היה במצב קשה ביותר מבחינה רגשית. הוא נמצא לבד בארץ נכריה, גנוב מבית אביו שכה אהב, הוא נמכר לעבד על ידי אחיו שארי-בשרו, ועל פי דרך הטבע לא נראה שאי-פעם הוא עתיד לצאת מהמצב הזה. הרי אביו חושב שהוא נהרג בדרך, והאחים, גם אם ירצו משום מה לחפש אחריו ולהשיבו, הרי הם כלל אינם יודעים איפה הוא נמצא. במצב כזה, איזה רצון יכול להיות לו להתגבר על היצר הרע? מניין ישאב את הכח?

התשובה נעוצה בכך, שמחשבות כאלו קיימות רק אצל מי שנתון תחת שליטת השכל התחתון. המחשבות האלו הן מחשבות חיצוניות, מחשבות שטחיות של השכל הטבעי שבאדם. **וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בְּבִגְדוֹ לֵאמֹר** וגו', היצר הרע ניסה למשוך אותו לעבירה עם מחשבות של בחינת 'בגדו', מחשבות שנובעות מהממד החיצוני של השכל. יוסף הצדיק לא נכשל, כי הוא עזב את השכל התחתון, **וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ** וגו'. בכוחות על-טבעיים הוא התגבר על השכל התחתון, עזב את המחשבות החיצוניות השייכות לבחינת 'בגד', והתחבר עם השכל העליון, השכל הקדוש של הנשמה.

גם אצלנו ישנם מצבים בהם אנו מרגישים כי אפסה תקוה ח"ו, הֵן גָּוַעְנוּ אָבַדְנוּ כֻּלָּנוּ אָבָדְנוּ. נדמה לנו כי אין סיכוי שנצא אי-פעם ממצב-הביש בו אנו שרויים. האחים שלנו מכרו אותנו לעבדות – העניינים הארציים וההרגלים השליליים, שחשבנו שהם "אחים" לנו, שהיינו סבורים שטוב ונעים לנו איתם, הם עצמם מכרו אותנו להשתעבדות...

"ותתפשהו בבגדו". ברגעים הקשים האלו, כשאנחנו כה זקוקים לקורטוב של חיזוק וטל של תחיה, דוקא אז מזכיר לנו היצר את כל ה'בגידות' שלנו – כמה בגדנו בה', כמה עברנו על רצונו וכמה אנו גרועים. אבל לפי האמת כל זה רק 'בגדו', זו רק החיצוניות שלנו. יוסף מחייב אותנו, כי הוא מראה לנו שגם במצבים הכי קשים אפשר לעזוב את הבגד, להתנער מכל המחשבות של השכל התחתון ולראות את 'דמות דיוקנו של אביו' – להתחבר עם השכל העליון ולהתעלות מעל לכל הבלבולים והמחשבות האלו.

*

ידוע מהספרים הקדושים, ויסודו מדברי הזוהר הקדוש, כי כל האורות שיורדים במשך השבוע, יורדים בשבת שלפניו. והנה שבת פרשת וישב חלה תמיד בחנוכה או בשבת שלפניה – ולא בכדי. כי בעצם, ענין זה של ראיית דמות דיוקנו של אביו בחלון, הוא הוא סוד האור של חנוכה.

בספרים הקדושים מבואר, כי בנרות החנוכה מאיר 'האור הגנוז'. ישנו האור הגנוז שהוא אור שבעת ימי בראשית שנגנז לצדיקים, כנודע, אך יש עוד אור גנוז, הוא הגנוז בתוך כל אחד ואחד. אור הנשמה שהוא השכל העליון, הוא האור הגנוז בתוך כל יהודי, ובחנוכה אפשר לגלות אותו.

בפזמון 'מעוז צור' המושר במקהלות עמך בית ישראל בימי החנוכה, נאמר: "**וּמְנוֹתַר קַנְקַנִּים נַעֲשָׂה נֵס לַשּׁוֹשַׁנִּים**". צריך ביאור הלשון 'מנותר קנקנים', למה פך השמן הטהור שנמצא חתום בחותמו של כהן גדול, מכונה בלשון 'נותר'? ולמה נאמר 'קנקנים', הרי לא נמצא אלא פך אחד?

ויובן, כי הלשון 'נותר' מורה על הבחינה העל-טבעית. הקב"ה ברא את הבריאה במידת הצמצום, וכלשון הגמרא (חגיגה יב, א): **מאי דכתיב "אני א-ל ש-די"** (בראשית לה, יא), **אני הוא שאמרתי לעולם די**. כאשר מתעלים מעל לצמצום, למעלה מהטבע, הרי זה בחינת 'נותר', היפך בחינת 'די', זה מחוץ לגבולות הטבע. מסיבה זו נקראת גם הנשמה היתירה של שבת בלשון 'יתירה'. כי יש את הנשמה של כל השבוע, שחי במסגרת הטבע של העולם הזה, ואילו בשבת זוכים לדרגה גבוהה, נשמה 'יתירה', בחינת 'נותר', למעלה מהטבע ומעין עולם הבא.

בימי החשמונאים, כשעמדה מלכות יון הרשעה על עם ישראל להעבירם מחוקי ה', על פי דרך הטבע לא היתה דרך לעמוד נגדם. וכלשון רש"י על הפסוק 'מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו' (דברים לג, א): **ראה שעתידין חשמונאים ובניו להלחם עם היוָנים, והתפלל עליהם, לפי שהיו מועטים – י"ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות**.

ואיך באמת יצאו למלחמה זו, שהייתה לכאורה חסרת כל סיכוי? אלא, כי החשמונאים לא פעלו לפי ההיגיון של השכל התחתון, הם פעלו לפי השכל העליון! רק השכל התחתון משועבד לחוקי הטבע, אבל השכל העליון רואה את הכל במבט שמימי, שאינו גורס כלל את חוקי הטבע. הוא רואה כי 'דבר ה' יקום לעולם' ואין שום כוח בעולם שיכול לעמוד נגדו! לכן יכולים גם שלשה עשר איש ללחום נגד רבבות, כי מבחינתם אין בכלל מספרים ואין כח יחסי, יש רק את רצון ה', מה ה' דורש ממני עכשיו, ורק לפיו מתנהגים!

זהו "ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים". 'נותר קנקנים' הוא השכל העליון. שמן רומז למידת החכמה, ובחינת ה'נותר' שלו רומזת לחכמה עליונה. לכל אחד יש קנקן של שמן שהוא בבחינת 'נותר', למעלה מהטבע. בזכות שהחשמונאים התעלו ופעלו לפי השכל העליון, "נעשה נס לשושנים" – הם זכו לניסים הגדולים, שניצחו במלחמה והספיק להם פך אחד של שמן לשמונה ימים. כי גם הענין שמצאו פך אחד של שמן בזמן שנטמאו כל השמנים, ומה שהדליקו בו אפילו שידעו שאין להם די שמן אלא להדליק ממנו לילה אחד, הכל נובע מכך שהם חיו ופעלו לפי השכל העליון, ועל כן זכו במידה כנגד מידה שגם הקב"ה התנהג איתם באופן של למעלה מהטבע, והנרות דלקו שמונה ימים.

*

חנוכה הוא חג עם כח אדיר, שמסוגל לחולל אצלנו שינוי מן הקצה אל הקצה.

יש זמנים שאנו מרגישים שהיוונים טימאו את כל השמנים שלנו – קליפת יון, התרבות החילונית והחולנית של ימינו, חדרה לתוכנו, עד כדי שהיא הגיעה לקודש-הקדשים שלנו, ואינה מותירה אצלנו אפילו פך אחד של שמן טהור. אין לנו מנין לקחת קצת שמן טהור להדליק ממנו אור של קדושה, אור שיגרש את החושך שאנו שרויים בו.

אבל לפי האמת, אצל יהודי אין כזה דבר. ליהודי יש נקודה פנימית, 'יחידה תמה ונקיה', בבחינת 'אור הגנוז', אותה לא שייך לטמאות לעולם. לא מדובר באור חיצוני, אלא באור פנימי הקיים בתוכנו! החושך שאנו שרויים בו הוא ה'חיצוני', זו לא האמת שלנו. השפעת היוונים, הרוחות הרעות המנשבות בעולמנו, הם שסנוורו אותנו והכניסו אותנו לעולם של חושך, אבל האמת היא שאנחנו לא שייכים לשם. חנוכה זהו הזמן לצאת מהחושך ולהתחבר בחזרה לאמת שלנו, לנקודה הפנימית שלנו.

שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה. החשמונאים התעלו מעל עצמם, הם התחברו עם השכל העליון דוקא בימים הכי קשים – עת נטמאו כל השמנים וכלל ישראל היו שרויים בחשכות נוראה. לכן, בכל שנה ושנה כאשר מדליקים את נרות החנוכה, חוזר וניעור אור הימים ההם, ואפשר לזכות לגילוי מ"האור הגנוז". כאשר נאמין באמונה שלימה כי הקב"ה הוא אבינו אב הרחמן, אשר חפץ בנו ומחכה בציפייה שנשוב אליו, או אז, כאשר נסתכל בנרות הקדושים ונתבונן בהם, נוכל לראות בתוך הנרות המרצדים של החנוכייה את 'דמות דיוקנו של אביו'.

יש בחינה שזוכים לראות את דמות דיוקנו של אביו הנראית 'בחלון', וכדברי חז"ל (ברכות כא, ב) לגבי נרות חנוכה '**מניחה בחלון**', ויש בחינה של '**נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ**' (שם). בנרות החנוכה מתגלה לנו 'דמות דיוקנו של אביו' במראה של אבא רחימאי העומד על פתח הבית וקורא לנו להיכנס פנימה, להתחבר בחזרה אל הקדושה, אל הנקודה הפנימית שלנו, למי שאנחנו באמת!

*

בספר "בדידי הוה עובדא" מאת הרב שמואל דוד פרידמן, מסופר הסיפור המופלא דלהלן, שכה ממחיש ומתאר את הכח של אור החנוכה להאיר את המח ואת הלב לשוב ולהתקרב אל אבינו:

פעם הגיע גבאי צדקה מירושלים לאיטליה כדי להתרים לטובת מוסדות תורה בירושלים. הוא התארח בבית גביר שחי בבית מפואר ביותר, ובעודו סוקר את שכיות החמדה שבארמונו של העשיר המארח, צדו עיניו מראה מוזר מאוד: חנוכיית זהב ענקית ניצבה על אחד ממדפי הוויטרינה היוקרתית, וסמוך לה היו מונחים שברים של בקבוק זכוכית... הגביר הבחין במבטיו התמוהים של גבאי הצדקה, ואמר לו: ודאי מתפלא אתה מה עושות כאן זכוכיות ישנות, שלא כל כך משתלבות ברקע של שאר המוצגים יקרי

הערך, אבל אומר לך את האמת: עבורי זכוכיות אלו יקרות יותר מכל שאר כלי הזהב, הכסף והקריסטל שנמצאים כאן. את כל עולמי חייב אני לשברים אלו!".

אז סיפר הגביר ל'משולח' מירושלים את סיפור חייו:

"נולדתי בהולנד, שם למדתי בישיבה וחשבתי שאשאר בן ישיבה כל ימי חיי, אך כשהגעתי לגיל שלש עשרה, הגיע אלי מכתב מסבי שהתגורר באיטליה, וביקש שאבוא לעזור לו בחנותו במשך תקופה קצרה, מאחר שאינו חש בטוב. הוריי הסכימו, וכך מצאתי את עצמי עוזר לסבי בחנות מבוקר ועד ערב, כשאני עוזב את שקידת התורה ועובר לחיי מסחר.

לצערי מצבו של סבא החמיר, ולאחר זמן מה הוא נפטר. אני כבר שקעתי בעולם המסחר, ההצלחה האירה לי פנים ועשיתי חיל בעסקי, וכתבתי להורי שאני נשאר באיטליה. העסקים פרחו מיום ליום, פתחתי סניפים רבים, והייתי עסוק בניהול העסק מבוקר עד ליל.

"כאשר רבו הטרדות, התחלתי אט אט להתרשל בשמירת התורה והמצוות. זה התחיל טיפין טיפין, אבל עבירה גוררת עבירה, ולא חלף זמן רב עד שעזבתי לגמרי את הדת ה"י. נישאתי ונולדו לי ילדים שלא ידעו שמץ מיהדות, ר"ל.

"באחד הימים בלכתי ברחוב, ראיתי קבוצה של ילדים יהודיים משחקים. בצד, הבחנתי בילד קטן, מוקף בחבריו, ממרר בבכי קורע לב. חבריו שעמדו סביבו ניסו להרגיעו, אך הילד לא נרגע. כל הזמן הוא חזר על אותן המילים: 'מה אגיד לאבא?! מה אגיד לאבא?!'. ניגשתי אל הילד ושאלתי אותו 'מה קרה?', כל מה שהצליח לענות היה 'אני בצרה צרורה, מה אגיד לאבא?!'.

הוא היה בכזאת סערת רוח, שלא הצליח להוציא מפיו עוד מילה חוץ מזה. במקומו, הסבירו לי חבריו, שהוא בא ממשפחה ענייה מאוד, אביו חסך לאורך תקופה ממושכת פרוטה אחר פרוטה לצורך רכישת בקבוק שמן זית להדלקת נרות חנוכה בהידור. היום אחר הצהריים הוא שלח את בנו לקנות את השמן, כשהוא מזהירו לבל יתעכב בדרך ויבוא תכף הביתה כדי שחס וחלילה לא יישבר הבקבוק. הילד אמנם קנה את הבקבוק, אך כשפגש את חבריו המשחקים, שכח את אזהרותיו של אביו, והצטרף למשחקם. חלפו אך כמה דקות, והבקבוק – נשבר לרסיסים...

"הבטתי בילד שהמשיך למרר בבכי, ולבי התמלא עליו רחמים. ביקשתי ממנו להתלוות אלי לחנות, ושם קניתי עבורו בקבוק שמן זית – גדול בהרבה מהקודם... השמחה חזרה לעיניו של הילד וכל הילדים השתתפו בשמחתו.

"באותו ערב, בדרכי הביתה, הדהדו באוזניי המילים ששמעתי מהילד הבוכה: 'מה אגיד לאבא? מה אגיד לאבא?'. הרהרתי גם אני על עצמי, 'באמת, מה אגיד לאבא?!', אבא שבשמים הפקיד בידי נשמה יקרה וציווה עלי לשמור עליה, מה אענה לו ביום פקודה?! איזה צידוק אמצא כשאעמוד לפני אבא שבשמים ביום הדין?!

"המחשבות האלו זעזעו אותי עד עמקי נשמתי. בו במקום חזרתי אל המקום בו עמדו הילדים, אספתי את שברי הבקבוק מהרחוב והבאתי אותם לביתי. באותו הלילה עשיתי מה שלא עשיתי כבר שנים רבות: הדלקתי את נר החנוכה, לתדהמתם של אשתי וילדיי. בכל לילה שעבר הדלקתי נר נוסף. התבוננתי בנרות המרצדים, ובלבי הבהבה תקווה. נזכרתי בהורי, בביתי ובילדות, ומשם התחילה דרך החזרה שלי לשורשיי היהודיים ולקיום המצוות.

"עכשיו מבין הנך מדוע כה יקרים בעיני שברי זכוכית אלו?" סיים הגביר את דבריו בהתרגשות.

*

לפעמים, דוקא הזעזוע של "ואיך אעלה אל אבי" הוא שמעורר אותנו ומביא אותנו להתחבר עם השכל העליון. כאבי המצפון האדירים של "איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי", מביא אותנו לגלות את המקום שבו הנער 'כן' אתי. כי הרי לפי האמת "ונפשו קשורה בנפשו", כל יהודי קשור בעבותות של אהבה לאביו שבשמים, וצריך רק לגלות את אותה נקודה.

*

בספר מלכים ב' (פרק ד) מסופר על אשה מנשי בני הנביאים שבעלה מת והשאיר אחריו חוב גדול. כיון שלא היה לה איך לשלם את החוב, בא הנושה לקחת את שני ילדיה לעבדים תמורתו. הלכה האשה אל אלישע הנביא וצעקה לו מה תעשה. שאל אותה אלישע: "מה יש לך בבית?", והיא ענתה "**אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹל בַּבַּיִת כִּי אִם אָסוּךְ שָׁמֶן**". אומר לה אלישע לשאול כלים מכל שכניה – "**כֵּלִים רֵקִים אַל תַּמְעִיטִי**", ואז לסגור את הדלת בעדה, וליצוק לתוך כל הכלים הריקים שמן מן האסוך הקטן שלה. האשה עשתה כדבריו, ובאופן נסי, היא מילאה את כל הכלים בשמן מאותו אסוך קטן. האשה חזרה אל אלישע, והוא אומר לה: **לְכִי מִכְרִי אֶת הַשֶּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת נִשְׁיֵךְ וְאַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיִי בַּנּוֹתָר**.

יש זמנים בחיים שאנו קולטים, כי כל האסטרטגיות והטכניקות שחשבנו למצוא דרכן עצה ופתרון לבעיות שלנו – פשוט לא צולחות. והסיבה לכך, בדיוק בגלל זה, כי אלו 'שיטות', 'טכניקות', הן שייכות לטבע, ומה שאנו צריכים באמת זה פשוט לגעת בעצם שלנו! להתרומם מעל לטבע ולמצוא את הנקודה הפנימית שלנו. זוהי הדרך היחידה שיש לנו להשתנות ולהתחדש באמת.

בכל יהודי טמון פוטנציאל אדיר, כוחות עצומים מוסתרים עמוק בקרבו. גם כאשר קלקל את הכל, כאשר "לשפחתך אין כל בבית", נשאר אצלו תמיד "אסוך שמן", פך שמן טהור, שהוא חתום בחותמו של הקב"ה, ומכחו של אסוך זה אפשר לתקן את הכל, ועוד לחיות בנותר!

אבל הבעיה שלנו, שאנו שרויים תחת השפעת השכל התחתון, שמטיף לנו תמיד כי אנו אבודים, ומצייר לנו את נוף החיים שלנו שחור משחור. זה מה שגורם לנו לחשוב כי אין

לנו סיכוי לשנות אי-פעם את המצב שלנו, ולכן אנחנו תקועים, ואין לנו במה לשלם את החוב...

אבל דוקא אז, כאשר אנו רואים את בעל החוב בא לגבות את חובו ומודעים לכך ש"אין לשפחתך כל בבית", זה מעורר אותנו לצעוק ולבקש דרך. ואם אנחנו באמת רוצים, ואנו דבוקים במטרה להכיר את מי שאנחנו באמת, נמצא מסילות בלבבנו – לפלס דרך אל הנקודה הפנימית שלנו, ולמצוא את אסוך השמן הפלאי המוחבא בנו.

בספרים הקדושים מובא, כי הסיפור של 'אסוך השמן' רומז לנס חנוכה. חנוכה, זהו הזמן לגלות את אסוך השמן, את פך השמן הטהור שאינו מוגבל לחוקי הטבע, ולהמשיך ממנו אור וחיות לנו ולזרענו אחרינו עד עולם, "**וְאַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיִי בַּנּוֹתָר!**".

*

לתגובות: a0527151544@gmail.com

ניתן להאזין לשיעורים (באנגלית) בקו "חזק" של "חפץ חיים הריטג' פאונדיישן" שלוחה 1 – 5

בארץ הקודש: 0707□929□03 | בארה"ב: 6665□356□845 או 2008□258□718 | באנגליה: 44□203□375□1580

מֵאוֹר שעשועי - תפילה לעני / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוֹסר דרך'

תפילה אודות צרכים בסיסיים

וַיַּרְא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה ה' מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ (לט, ג)

הכיצד "רואה" אדוניו "כִּי ה' אִתּוֹ"?

אלא הכוונה שאדוניו "ראה" ש"שם שמים שגור בפיו" (רש"י).[ל]

גם דברי רש"י צריכים ביאור, ונחלקו ראשונים ואחרונים בכוונתו, אך הרא"ם הביא את דברי התנחומא: "...שלא היה שמו של הקדוש ברוך הוא זז מפיו. היה נכנס לשמשו והוא היה מלחש ואומר, 'רבון העולם, אתה הוא בטחוני, אתה הוא פטרוני, תנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ובעיני פוטיפר אדוני'. ופוטיפר אומר לו, 'מה אתה מלחש? שמא כשפים אתה עושה לי?' והוא משיבו, 'לא, אלא אני מתפלל שאמצא חן בעיניך".

מרן הג"ר מיכל יהודה לפקוביץ זצ"ל למד מדברי חז"ל אלו יסוד בהלכות תפילה ("דרכי החיים" פרק יח): "...בכל פעולה שעושה, הכל תלוי רק ברצונו של הקב"ה ובהשגחתו הפרטית, ולכן צריך לבקש ולסמוך רק על תפילה אליו יתברך שמו. זהו חיים של אמונה המביאה לידי תפילה שלימה. ואכן מכח זה שהיה שם שמים שגור על פיו זכה יוסף ל'ויהי איש מצליח', שהקב"ה השפיע לו ברכתו שיצליח בכל מעשיו, ובית המצרי נתברך בגללו".

מרן הגרמ"י לפקוביץ זצ"ל אף הוסיף סיפור לחזק את הענין: "סיפר לי זקן אחד ז"ל על אחד מיקירי ושפירי ירושלים זצ"ל שהיה בכל יום בסוף תפילת שמונה עשרה מוסיף תפילה פרטית של בקשה מפורטת מאת הקב"ה שיצליחו בכל פרט ופרט ממה שהוא עומד לעשות היום, והיה מונה והולך כל דבר קטן וגדול, וכלל אף בקשה שהיום צריך לילך לחנות לקנות דברי מאכלו, על כן מבקש שיצליחהו ה' וימצא מה שצריך ולא ירמהו המוכר. וכן בהיפך, שהוא לא יכשל באונאה, וכהנה".

ל והנה לפי זה לכאורה קשה, שהיה צריך לכתוב "וישמע' אדוניו... כי שם שמים שגור בפיו"? אך אין זו קושיה כלל, וכמו שכתוב (שמות כ, טו) "וכל העם רואים את הקולות", ובאבן עזרא שם כתב "...טעם 'רואים' את הקולות, כי כל ההרגשות מתחברות אל מקום אחד", עיי"ש, ועיין "גליוני הש"ס" (מגילה דף ו ע"א) לגאון ישראל רבי יוסף ענגיל זצ"ל (מח"ס "אתוון דאורייתא" ועוד), והנני מעתיק רק מעט מזעיר מדבריו שם בקיצורים ודילוגים: "ולמה נקרא שמה כינרת? דמתיקי פירי כקלא דכינרי'. יש כאן התחלפות חוש הטעם - מתיקות, בחוש השמע - קלא דכינרי... והרי זה חילוף חוש השמע בחוש הטעם. ועיין רבי אברהם אבן עזרא (קהלת יא, ז), 'ומתוק האור', עיי"ש. וכדבריו שם כן הוא בפירושו על התורה בכמה דוכתי דהחושים מתחלפים מפאת היות שורשם בחוש אחד, חוש המשותף... ועיין עוד גיטין (דף כג ע"א) 'בטביעות עינא דקלא', והוא גם כן חילוף השמע בראות, דקרינן ל'קול' טביעות 'עין'", וכו'.

"זהו חיים של שם שמים שגור על פיו", (שם).

והנה לפנינו מאמר בענין תפילה מאת ראש ישיבת אור אלחנן מוה"ר הגאון רבי צבי אליעזר וינפלד שליט"א, ובתוכו ביאור אודות החובה להתפלל אף אודות הצרכים הבסיסים ביותר:

"מסכת בבא קמא פותחת במשנה 'ארבע אבות נזיקין' וכו', ואחד מהם הוא 'המבעה', ובגמרא (ג ע"ב) נחלקו רב ושמואל מהו 'מבעה'. לשיטת שמואל זה שן דבהמה, ולשיטת רב זה אדם המזיק. ולמה נקרא בשם 'מבעה'? מבארת הגמרא שהוא מלשון 'תבעיו' – בקשה, דהיינו תפילה, שאדם מבקש בתפילה. ומבואר בדברי רב שמה שמגדיר את האדם הוא 'המבעה', התפילה שלו.

ויש לעיין מדוע המציאות של האדם מוגדת על שם שמתפלל? אמנם כן, אדם צריך להתפלל ערב בוקר וצהריים, אך מדוע כל מהותו נקראת על שם התפילה עד כדי שלאדם המזיק קוראים 'מבעה'?

ונראה לבאר, דהנה בתהילים (פרק פו) על הפסוק 'חנני ה' כי אליך אקרא כל היום' כתוב במדרש וז"ל, 'וכי אפשר לאדם להתפלל כל היום? אלא העולם הזה שהוא יום לאומות העולם ולילה לישראל. הוי, חנני ה' כי אליך אקרא כל היום', ודברי המדרש צריכים ביאור.

ושמעתי מהג"ר משה שפירא זצ"ל לבאר, שישנם שני סוגי תפילות שאנשים מתפללים:

האחת, בעת צרה, שאז האדם מתפלל מעומק ליבו ומתחנן שהצרה תסור ממנו.

והשניה, במצב רגיל, שאין לאדם צרה, שאז אין תפילתו תחנונים וכביכול מרגיש שאין לו מה לבקש.

וזו טעות בגישה, דודאי יש ענין לתפילה בעת צרה, והרמב"ם מונה את זה בתור מצוה מיוחדת, אולם התפילה הקבועה שהאבות תקנו, וכמו שמבואר בגמרא, אברהם תיקן שחרית, יצחק מנחה, ויעקב ערבית, יסדום להתחנן, וכלשון הרמב"ם. והאדם צריך להרגיש בעת התפילה שאין לו שום דבר ושהוא צריך לבקש על כל דבר מתחילה. ולמשל כשבא לבקש דעת, שלא ירגיש שמבקש על תוספת דעת וכשרון, אלא צריך להרגיש שמבקש על הדעת הבסיסית שמבדילה את האדם מבהמה, וכן בברכת 'רפאנו' לא יחשוב שאם עתה הוא בריא אז יש לו חזקת בריא ואינו צריך להתחנן, אלא יחשוב בליבו כאילו אין לו כלום, לא בריאות ולא כח ולא פרנסה, ויתחנן לקבל כל דבר מחדש.

וזהו ביאור דברי המדרש, 'עולם הזה שהוא יום אצל אומות העולם', היינו שהם רואים את המציאות ממשיכה ולא רואים סיבה לשינוי, ולא נותנים דעתם לבקש על כל דבר ודבר. אולם אצל עם ישראל העולם הזה הוא בבחינת לילה, שלא יודעים מה יהיה עוד רגע, וזה חשיכה. וכל זמן וזמן צריך להתחנן לקב"ה על הכל. וזה כל המהות של 'תפילות

אבות יסדום', שיסוד התפילה הוא לא לראות את קיום הבריאה כמובן מאליו, אלא להרגיש שאנו מקבלים הכל בכל רגע מחדש.

וידועים דברי הגמ' בברכות (דף ה ע"ב) שאחד הדברים שהיה אבא בנימין מצטער עליהם הוא שתהא תפילתו סמוכה למיטתו, כלומר שמיד שקם יתפלל. ולכאורה מה המעלה בזה שמתפלל מיד? לא לכל היותר זה מעלה של 'זריזין מקדימין'! אבל למה היה זה אחד הדברים שכל ימיו היה מצטער על זה? אמנם הביאור כנ"ל, שזאת ההרגשה שצריכה להיות ליהודי, להתבונן שכל רגע ורגע כל קיום הבריאה תלוי וקיים בחסדי הבורא, ולא לראות את העולם כמובן מאליו. ואמנם האבות יסדו תפילות רק ערב בוקר וצהריים, אך ההכרה שצריך תפילה על כל דבר היא בכל רגע ורגע ומקיפה את כל היום.

ולכן אדם נקרא 'מבעה', דהיינו מתפלל, כי זוהי מציאותו, דבלי תפילה הוא לא יכול ללכת בלילה, דהיינו בעולם הזה. וזהו שאמרו שהקב"ה מנע מהאבות פרי בטן, כיון שהקב"ה מתאוה לתפילתם של צדיקים, כלומר הקב"ה רצה שההכרה שלהם תהיה בכל רגע ורגע, שהרי מי שאין לו בנים חשוב כמת, וזה תפילות שהאבות תיקנו מציאות זו. ובמהר"ל כתוב דבמה שאנחנו מתפללים את תפילת האבות אנחנו נחשבים לבנים של האבות. ובמדרש מבואר דהאבות הם מרכבה של הקב"ה בעולם, ועכשיו שאין את האבות אנחנו שממשיכים את האבות בתפילות שהאבות תיקנו, ואנחנו נחשבים למרכבה של הקב"ה.

ותפילה, כמו שכתוב בחז"ל, זה מהדברים העומדים ברומו של עולם וצריכים חיזוק, וזה זמן להתחזק בתפילה, וההרגשה צריכה להיות שאם חסר בתפילה חסר בכל צורת האדם שלנו, כי כמו שביארנו עיקר ההגדרה של האדם היא על שם התפילה, וצריך שיתחנן על כל דבר ודבר, וירגיש שבכל עניין הוא נתון לחסדי הקב"ה ואין מובן מאליו, ונזכה שיתקבלו תפילותינו, עד כאן מאמרו של ראש ישיבת אור אלחנן מוה"ר הגאון רבי צבי אליעזר וינפלד שליט"א.

ואבוא אחרי המלך, מאן מלכי רבנן מוה"ר ראש הישיבה רבי צבי אליעזר וינפלד שליט"א, ואוסיף הערה קטנה: הנה בנוסח ברכת החודש מבקשים, "וְתִתֵּן לָנוּ חַיִּים אֲרוּכִּים. חַיִּים שֶׁל שָׁלוֹם. חַיִּים שֶׁל טוֹבָה. חַיִּים שֶׁל בְּרָכָה. חַיִּים שֶׁל פַּרְנָסָה. חַיִּים שֶׁל חִלּוּץ עֲצָמוֹת. חַיִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם וְיִרְאַת חֵטְא. חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם בּוּשָׁה וּכְלִמָּה. חַיִּים שֶׁל עֹשֶׁר וְכָבוֹד. חַיִּים שֶׁתְּהֵא בָּנוּ אַהֲבַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם. חַיִּים שֶׁיְּמַלְאוּ מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ" וכו', והרי שלפני כל בקשה מבקשים "חיים". ולכאורה היה אפשר לבקש "ותתן לנו חיים ארוכים של שלום, של טובה של ברכה" וכו', ומדוע מבקשים 'חיים' מחדש עם כל בקשה חדשה?

אלא שאנשים חיים בהרגשה שיש להם "חזקת חיים" ושצריך לבקש רק על "שלום", "טובה", "ברכה", "פרנסה" וכו' [המכונים היום "איכות החיים"]. אולם באמת לא כן הוא! צריך לבקש על החיים עצמם. צריך להבין ולהפנים שהחיים עצמם הם מתנת-הבורא

ואינם מובנים מאליהם. אין "חזקת חיים". לפני כל בקשה צריכים לבקש את ה"חיים" עצמם! רק אחר כך אפשר להתפלל אודות "צורת" או "איכות" החיים.

קודם יש לבקש "חיים". רק אחר כך על "שיש בהם"...

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

הקנאה מוציאה את האדם מהעולם

בראשית פרק לז פרק לז פסוק ב אֵלֶּה תֹּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם: (ג) וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת יוֹסֵף מִכֹּל בָּנָיו כִּי בֶן זְקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים: (ד) וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי אֹתוֹ אָהַב אֲבִיהֶם מִכֹּל אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אתו וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם: (יא) וַיְקַנְאוּ בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר:

שאלות:

א: ויש לשאול מדוע התורה מאריכה בסיפור החלומות של יוסף וקנאת אחיו? ב: ועוד הקשו הראשונים מהו ויאהב את יוסף כי בן זקונים והרי בנימין יותר בן זקונים ממנו?

הקנאה מחלת לב:

אחד התכונות והמידות אשר מכלות כל חלקה טובה היא מידת הקנאה אשר לצערנו רבים חללים הפילה וקשה לאדם לראות שזולתו מצבו טוב ממנו ואם לשני דירה נאה או רכב מכובד או ריהוט יפה או בגדים נאים וכן תכשיטים וכדומא כואב לו או לאשה מדוע נבצר ממנו הדבר, ומידה זו מעבירה את האדם על דעתו וגורמת לשנאה ומחלוקת ואפילו לרצח ואין לו מרגוע נפשי ולבו דווה עליו וסובל עד שמוציאתו מהעולם, ותורתנו מלמדת אותנו עד כמה קשה מידת הקנאה שאפילו בארזים נפלה שלהבת, ורק בחיזוק האמונה שהכל מאת השם ואין מה לקנא בחברו כי לכל אחד יש יעד ותכלית וכפי זה הקב"ה מזמן לו את צרכיו ואינו על חשבונו וגם לא תועיל קנאתו להשיג את מבוקשו ובזה זוכה להתגבר על מידת הקנאה בחברו.

ביאור הנהגת יעקב עם יוסף וקנאת אחיו:

הנה כתבו המפרשים לבאר את הנהגת יעקב שאהב את יוסף יותר משאר אחיו, כתב ר' חיים פלטיאל 1. מפני שלמד תורתו של יעקב וזקנים ראשי תיבות של ששה הסדרים, והרמב"ן 2. הוסיף הסבר נוסף מדוע אהב יעקב את יוסף יותר מאחיו מפני שכל אדם מצמיד אליו בן זקוניו לעוזרו ולשרתו, ביאור הדבר בשפתנו שיוסף היה המשב"ק של יעקב והיה צמוד אליו עד שהוא לא הלך לרעות הצאן כיתר אחיו מפני שהיה משרתו, והנה מתוך הערכת ואהבת יעקב את יוסף טעה והדבר בא לידי ביטוי בזה שעשה לו בגד מיוחד בשונה מכל אחיו, ולמרות זאת שיש הצדקה להתייחסות יעקב ליוסף יותר מאחיו גרם לאחיו לקנא בו מאחר וכל זמן שלא ראו בעיניהם את הביטוי לאהבה בצורה גלויה

לא חששו ואדרבא חשבו בליבם שכולם שוים בעיני יעקב אביהם, אבל כאשר עשה בגד מיוחד הבליט את אהבתו ליוסף יותר מכולם הדבר גרם לקנאה ולכן שנאו אותו. **ולזאת התורה** מאריכה להרחיב את הדברים ללמדנו עד היכן גרועה מידת הקנאה שאפילו שבטי ישראל נכשלו במידת הקנאה כדכתיב ויקנאו בו אחיו וכך ביארו חז"ל בפסיקתא 3. עד שרצו להורגו ועל כל פנים זרקו אותו לבור שימות ולאחר מכן מכרו אותו לעבד דבר שלא יאומן ולא יסופר שאפילו גדולי עולם יכולים להגיע לכך מפאת מידת הקנאה להתעלל באחיהם הקטן כמו שהעידה התורה ויקנאו בו אחיו, ומה יאמרו אזובי קיר עד כמה צריך לעקור מהשורש את מידת הקנאה אשר מאבדת את השפיות והאנשויות מהאדם.

המקנה ומבקש מה שאינו שלו מאבד הכל גם שלו:

ועוד יותר מבואר במסכת סוטה 4. שהכלל בהנהגת השם יתברך כל מי שנותן עיניו במה שאינו שלו לא רק שאינו משיג את רצונו אלא מאבד גם מה שיש לו, וכך ראינו מתחילת הבריאה כיצד מידת הקנאה גרמה להביא מיתה לעולם מפני שהנחש קינא באדם הראשון ואיבד גם מה שיש לו, וכך קין למרות גדולתו שהקב"ה מדבר עימו בגלל מידת הקנאה שקנא באחיו לפרש"י בגלל התאומה הנוספת של הבל עד שרצחו ואיבד מה שיש לו, וכן קרח שקינא באליצפן האדמה פתחה את פיה ובלעה אותו ואיבד גם מה שהיה לו, וכן בלעם קינא בכספו של בלק ומבואר במסכת סנהדרין 5. בא לתבוע שכרו והרגו אותו בחרב, וכן דואג קינא בחכמת דוד כמבואר במסכת סנהדרין 6. וכן אחיתופל קינה במלכות דוד ורצה למלוך כמבואר במסכת סנהדרין 7. וכן גחזי חמד את אשר לא לו ונענש בצרעת כמבואר במסכת סנהדרין 8., וכן אבשלום מבואר באבות דרבי נתן 9. קינא במלכות אביו ולכן רצה להרוג אביו ולמלוך ואיבד הכל, וכן מבואר בנביא 10. על אדוניהו שרצה למלוך במקום שלמה ואיבד הכל, וכן מסופר בנביא 11. על עוזיהו שקינא בכוהנים ורצה לעשות עבודה בבית המקדש ואיבד הכל. וכן המן כמסופר במגילת אסתר 12. שלא הסתפק בגדולתו וקינא במרדכי ואיבד הכל. כמו כן מצינו בחז"ל במסכת חולין 13. על קנאה הירח בשמש ונעשתה קטנה.

הקנאה מוציאה את האדם מהעולם:

והן הם דברי התנא בפרקי אבות פ"ד [כג] רבי אליעזר הקפר אומר, הקנאה, והתאוה, והכבוד, מוציאין את האדם מן העולם: וכתב בספר אורחות צדיקים שער הקנאה הקנאה באה מגריעות הנפש. אם הוא מקנא ביפיו של אדם, או בגבורתו, או בעשרו, **הרי אינו חפץ במה שגזר הבורא,** יתברך. וזה דומה לעבד שיש לו תלונות על מעשה אדוניו ואינו מתרצה בעניני אדוניו - אין זה עבד נאמן. וכל שכן שאין להתרעם על הבורא, יתברך, אשר כל מעשיו ישרים ונכוחים, שאין להרהר אחריו. מן הקנאה תבוא מחלוקת, כמו שתראה בקרח שקינא בכבוד אליצפן בן עוזיאל (במדבר רבה יח), מתוך כך נאבד הוא וסיעתו, אפילו יונקי שדים. **הקנאה לבני אדם כחולי הגוף, והיא מביאה שחפת.** אמר

החכם לבנו: השמר לך מן הקנאה, כי היא ניכרת בך שפניך משתנים מרוע לב, ולמה ישמח שונאך וינקום בך? המקנא חומס נפשו, **כי הוא מתאבל תמיד**, ושכלו מתחסר מרוב קנאה הטמונה בקרבו, ואין לבו פנוי ללמוד ולהתפלל בכוונה ולעשות מעשים טובים. כל אדם מוצא טעם ערב במאכלו, **חוץ מן המקנא שאינו טועם טעם טוב במאכלו**, עד שתסור הטובה מחבירו.

דברי הרמב"ם וחובת הלבבות הקנאה מחוסר אמונה וביטחון:

וכתב הרמב"ם בפירושו וז"ל רבי אלעזר הקפר אומר הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם, אמר הקנאה והתאוה ואהבת הכבוד מוציאין את האדם מן העולם. והוא **כי באלה המדות או באחת מהן יפסיד אמונת התורה** בהכרח ולא יגיעו לו לא מעלות שכליות ולא מעלות המדות עכ"ל: **הראת לדעת כי שורש הקנאה נובעת מחוסר אמונה.** ואכן עוד יותר מפורש הדבר **בספר חובות הלבבות שער ד - שער הביטחון פרק ה** והבוטח בה' חסד יסובבנו. **ומי שאיננו בוטח באלהים** אין לו אוהב ולא מרחם עליו, מפני שהוא **בכל עת חומד אותם ומקנא בם,** וחושב כל טובה שתגיע אליהם, סרה ממנו, ושטרפיהם לקוחים מטרפו, וכל מה שנמנע ממנו מתאוותיו הוא בעבורם, ובידם להגיעו אל תאוותיו.

דברי המהרח"ו על גדולי האומה שנכשלו במידת הקנאה:

וכתב רבי חיים ויטל זצ"ל בספר שערי קדושה - חלק ב שער ד וז"ל הקנאה, היא גרמא לבא לידי שנאה, **וגם היא יותר קשה כי מורד על הקדוש ברוך הוא למה השפיע טובה לחבירו יותר ממנו**, ואמרו ז"ל (אבות פ"ד כ"א) הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם, **צא ולמד כי כל הראשונים לא נענשו אלא בשביל הקנאה,** כי הנה **קין** המדבר פה אל פה עם השם יתברך נטרד מן העולם הוא וזרעיותיו על שקנא לתאומתו של הבל ועל ידי כן עבר כל אותם העבירות, **ועשרת השבטים** לא גלו למצרים אלא בעון ויקנאו בו אחיו וסוף סוף נענשו בעשרה הרוגי מלכות, **וירבעם** שכל חכמי דורו לפניו כעשבי השדה נטרד מן העולם בקנאתו ממלכי בית דוד, **גם שאול** בחיר השם כבן שנה שלא טעם טעם חטא ולא היה במלכותו שום דופי כמו שאמרו ז"ל (יומא דף כ"ב ע"ב), נטרד ממלכותו ונהרג הוא ושלשת בניו ונהרגו נוב עיר הכהנים וגלו ישראל ביד פלשתים ונחרב משכן שילה, והכל על שקינא לדוד בענין גולית סרה מעליו רוח הקדש ונחה עליו רוח עועים עכ"ל:

קָשָׁה כִּשְׁאוֹל קִנְאָה:

ובזה אפשר לבאר הכתוב בשיר השירים פרק ח (ו) שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ כִּי עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָהּ: וצריך ביאור מהו הלשון קשה כשאול קנאה? ונראה ששלמה המלך מרמז לדברי התנא שהאדם צריך לדעת כי מידת הקנאה כל כך גרועה וקשה שהיא מזיקה לאדם ולכן צריך לברוח ממנה

כמו שבורח מהשאול שזה המות, מאחר וכל מי שיש בו מידה זו מביאתו עד לשאול מאחר ומאבד את השפיות ואת דעתו ופועל ועושה מעשים שיגרמו לו להגיע לשאול, ולכן כמו שהוא בורח מהשאול כך צריך לברוח ממידת הקנאה.

אפילו משה רבנו אמר מאה מיתות ולא קנאה אחת:

וכבר אמרו חז"ל במדרש דברים רבה (וילנא) (פרשת וילך) פרשה ט סימן ט מיד השכים משה והלך לביתו של יהושע נתיירא יהושע ואמר משה ר' בוא אצלי יצאו להלוך הלך משה לשמאלו של יהושע נכנסו לאהל מועד ירד עמוד הענן והפסיק ביניהם משנסתלק עמוד הענן הלך משה אצל יהושע ואמר מה אמר לך הדיבור א"ל יהושע כשהיה הדיבור נגלה עליך יודע הייתי מה מדבר עמך, אותה שעה צעק משה ואמר מאה מיתות ולא קנאה אחת ושלמה מפרשה (שיר השירים ח) כי עזה כמות אהבה קשה כשאול קנאה.

רוב מעשיו של האדם נובעים ממידת הקנאה:

על ענין זה אמר שלמה המלך בספר קהלת פרק ד פסוק (ד) וְרָאִיתִי אֲנִי אֶת כָּל עָמָל וְאֵת כָּל כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה כִּי הִיא קִנְאַת אִישׁ מֵרֵעֵהוּ גַּם זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ: **וכתב לבאר האבן עזרא (ד)** וראיתי - רוב עמל האדם גם כשרון מעשיהם בעבור בני האדם שיקנאו זה בזה וירצה להתפאר על חברו ושלא יהיה הוא חסר ממנו בדירתו ומלבושיו ובניו ומאכלו וחכמתו וטוב השם: ללמדנו עד כמה קשה להינצל ממידת הקנאה שיכן וכל מעשיו מקורם ממידת הקנאה.

משל החומד והקנאי:

וכתבו על כך חז"ל משל על רוע מידת הקנאה כמו שכתב במגן אבות לרשב"ץ על אבות פרק ד ולפי שהתאוה מוציאה את האדם מן העולם הזה, היה הדיבור האחרון מעשרת הדברות, מזהיר על החמדה ועל התאוה. **ומשלו בספר מבחר הפנינים** על הקנאה ועל החמדה, משל יפה. כי הקנאי והחומד, פגע השטן בהם ואמר, אחד מהם ישאל דבר אחד וינתן לו, ולחברו כפלים. הקנאי לא רצה לשאול תחילה, שהיה מתקנא לחברו שמא ינתן לו כפלים. והחומד, היה מתאוה לשתיהן. דחק החומד את הקנאי לשאול תחילה, ושאל שינקרו לו עין אחת ולחומד שתים.

מעשה שהיה כיצד הקנאה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם:

סיפר הרב דסלר זצ"ל בספרו "מכתב מאליהו" חלק א' עמ' א בנידודי דרך ארצות הצפון ראיתי עדת זאבים רעבים רצים ומחפשים מזונם וימצאו נבלת חיה קטנה מושלכת על דרכם ויקפצו כולם עליה מבוהלים ודחופים אבל לא יכלו לאכול טרפם כי כל אחד קפץ על גבי חבירו מבלי לוותר על נתח בשר לרעהו וכה נשכו זה את זה וילחמו זה בזה עד אשר כולם היו פצועים ושסועים ויזוב דמם לרוב כה המשיכו בעקשנות במלחמה עזה על חתיכת הנבלה עד אשר כולם נפלו חסרי אונים על השלג וחלקם נהפכו גם המה לנבילות רק אחדים הגיבורים שבהם המה שמו שיניהם בנבילה ויעבור רגע ואביטה והנה גם אלה

נלחמו זה בזה ויכו וינשכו זאב את רעהו נשוך ופצוע עד שגבר אחד חטף את הנבילה וינוס כל עוד רוח חיים באפו התבוננתי למראה וראיתי את המנצח נס רחוק וכל דרכו אשר רץ עליה מליאה דם מפצעיו אשר פצעוהו חביריו שבתי וראיתי בנשארים והינם פצועים קשה והרוגים דמם אבד וכוחם סר מעליהם ומה הועילו במלחמתם.

מעשה שהיה בגלל הקנאה קיפח חייו:

מובא בספר מתוקים מדבש שבליל הסדר היה נוהג הרב הקדוש מנחם מנדיל מרימנוב זצ"ל לספר את המעשה שהיה עם הרה"ג רבנו יצחק נוניס זצ"ל אשר היה יועצו של מלך קונסטנטינופול ובכל יום היה נפגש עם המלך, יום אחד נעדר והמלך התפלא על העדרותו, ויצא לטייל המלך וראה יהודי לבש בגדי חג שאלו מה יום מיומים והסביר לו כי חג הפסח ליהודים, המלך החליט ללכת לביתו של היועץ לראות מה עושים בחג, הגיע לביתו של היועץ דפק על הדלת, כאשר פתח היועץ הופתע למראה המלך, כמובן קיבלו בכבוד מלכים, המלך התיישב וראה כיצד הוא עסוק בהכנת החג, לאחר מכן הגיע זמן הסדר והציע היועץ למלך האם הוא מעוניין לשבת איתם לסעודת החג, השיב המלך כן, ואכן ישב ואף כיבדו ממאכלי החג והמצות, המלך נהנה מאוד ובמיוחד מהמצות שממש יצא מגדרו איזה טעם מיוחד יש להם ושייר חתיכה למלכה, והיועץ הוסיף לו עוד מצות, חזר המלך לארמונו ועשה משתה לשריו ובמשתה הציע להם הפתעה שיטעמו דבר שלא טעמו בחייהם, אולם אכלו ולא נהנו כלל ולכן התגובות היו בהתאם, התפלא המלך מה קרא שמע השייח את תמיהת המלך, והשיבו האם המצות שחילק לשרים זה אותן מצות שאכל, השיבו לא כיון שהמצות שאכל הן מהשלחן אולם מה שחילק הן מצות שהוסיף לו אח"כ ממקום אחר, אמר השייח למלך השקט ושמע המצות שאכלו על השולחן הם מיוחדות כי מנהגם למרוח אותן בשומן חזיר אבל שאר המצות לא, ותדע שהכשיל אותך שהאכיל אותך בשומן חזיר שאסור לפי האסלאם, כעס המלך ומיד קרא לו ושאלו מה ההבדל בין המצות ואם אכן טענת השייח נכונים, היועץ תמה מאוד איך יתכן הרי גם לנו אסור כמוכם אבל ביקש שלושה ימים להשיב למלך, והנה בלילה חלם נגלה אליו אדם הדור פנים ואמר לו שיחזור למלך והוא יעזור לו, ואכן למחרת בבוקר כבר חזר למלך ותשובה בפיו, שאל את המלך הרי אסור לכם לטעום חזיר כמונו ואם כן כיצד השייח יודע שהמצות של ליל הסדר טעימות יותר בגלל שומן החזיר, לא ידע המלך להשיבו, וביקש היועץ שילכו יחד לביתו, למרות שהיה זמן שהוא מתבודד, הסכים המלך והלכו יחד לביתו של השייח וזו היית שעה שהוא מתבודד ולא נכנס אליו אף אחד ולכן אמר להם השומר שלא ניתן להיכנס, אולם המלך פתח הדלת ונכנס, ולא ראו אותו תוך החדר, אמר המלך ליועץ שהוא בזמן הזה עולה לשמים ללמוד עם הנביא ולכן איננו, אולם היועץ התבונן בחדר וראה בקיר אחד שטיח הסיט אותו וראה שיש פתח, אמר למלך הוא נמצא כאן הוא נכנס, נכנסו ורואים בחצר בריכה ומצאו אותו עובד לצלם ומשתחוה לו, אמר היועץ הנך רואה שהוא אינו מוסלם אלא נוצרי ואף טובל בבריכה

מהאסלאם בכל פעם, ולכן הוא אכל חזיר ויודע טעמו, המלך לא האמין למראה עיניו כמה הוא שקרן ורמאי ולכן גזר דינו למות, נמצא צדיק מצרה נחלץ ורשע נפל תחתיו. הראת לדעת היות והוא היה אכול קנאה מהיהודי העליל עליו לפגוע בו והקב"ה השיב לו גמולו בראשו והקנאה שלו הוציאה אותו מהעולם.

עד היכן גדול בתורה מגיע בגלל הקנאה:

ועוד מעשה מבהיל המובא בהקדמה לספר "באר יצחק" על גיטין של הגאון ר' אברהם יצחק גליק, עד היכן יכולה הקנאה להגיע ממש עד לאיבוד נפש רח"ל. ועוד יותר מבהיל שמדובר בקנאת אדם בעל שעור קומה וגדול בתורה, אשר קינא בגאון הצדיק ר' אברהם יצחק גליק, שאותו הת"ח היו לו בנים שרצה מאד שיהיו גדולי תורה כהשל"ה הקדוש וכהקצות החשן וכדומה, ולכן גם קרא לבניו בשמותיהם של אותם גאונים וצדיקים, אך ראה שאין בניו עולים בסולם השלמות כמו שרצה, ואילו התלמיד אברהם יצחק היה משיג ויודע בלמוד הרבה יותר מהם, מה עשה אותו אדם? הלך אל המלמד וא"ל שיאמר לאביו כי אין בנו אברהם יצחק מתקדם בלמוד ואינו משיג ומגיע ללמודים וחבל שהוא יגע ויעמול לריק, וכן עשה אותו מלמד, כששמע האב כן בכה בכי גדול ויצטער על בנו, והלך לשאול את אותו ת"ח וא"ל אותו ת"ח שכן גם הוא חשב כי בנו יהיה מורה הוראות בישראל. אך למרבה הצער אינו כן וחבל לטרוח ודי שילמד קצת חומש מתחילת הפרשה עד כמה שיוכל לתפוש ומיד בכה אביו בכי גדול, ואמר אל הנער הזה התפללתי והנה סתם השם תפלתי וימנעני השם מכבוד. וכן היה ונתנו לו להסתובב בזמנו הפנוי, ופעם הגיע מלמד למקום וראה כי אותו תלמיד תופס הלמוד מהר, ואף מקשיב לשעור הגמרא ורש"י ושאל את הילדים מדוע אין אברהם יצחק לומד עמכם וענו לו כי ראו שאין מוחו תופס הלמוד לכן נתנוהו בין לומדי החומש, כששמע המלמד הענין הרגיש כי דקרו אותו במדקרות חרב, מיד פנה אל אביו ושאלו על הענין. ואמר האב כי האמין לאותו ת"ח שהוא גדול מאוד. ואז הבין אותו מלמד, כי רמוהו והכל נבע מתוך קנאה עוורת ואמר לאבי הילד דע לך כי בנך יגדל מאד בתורה ואני מתחייב ללמדו חמשים דף גמרא ועוד הוא יהיה לאחד הגדולים, וכן היה וכשהבין האב כי אותו ת"ח הטעהו העביר את בנו לעיר אחרת, ואותו ת"ח ראה כי עשה מעשה רע מאד, ובניו רח"ל לא הלכו בדרך ה' ואלו אברהם יצחק גדל להיות ת"ח מופלג עד שעמד פעם ודרש בפני קהל דרשה עמוקה מאד והיה באותו מעמד אותו ת"ח, ולאחר הדרשה קם ונשקו על מצחו. ממעשה נורא ומבהיל זה נלמד עד היכן הקנאה יכולה להגיע ואפילו עד לאיבוד נפש יקרה בישראל.

רקב עצמות קנאה:

עוד כתוב במשלי פרק יד פסוק ל (ל) חַיֵּי בְשָׂרִים לֵב מַרְפֵּא וּרְקַב עֲצָמוֹת קִנְאָה: **ומבואר במסכת שבת דף קנב ע"ב** מספרת הגמרא על רב נחמן שהביא פועלים לחפור בחצרו וכאשר חפרו שמעו קול מתוך האדמה הלכו וסיפרו לרב נחמן הגיע למקום ושאל מי קבור כאן והשיבו אחאי בר יאשיה, שאלו רב נחמן איך גופך לא הפך לעפר שהרי כתוב

וישוב לעפר, אמר לו זה נאמר בקהלת אבל במשלי כתוב ורק עצמות קנאה מי שיש לו מידת קנאה מרקיבין עצמותיו ומי שאין בו קנאה אינו מרקיב, ושוב שאל רב נחמן הרי כתוב בתורה אחרי חטא אדם הראשון כי עפר אתה ואל עפר תשוב, אמר לו זה מתקיים שעה אחת קודם תחיית המיתים. ללמדנו עד כמה מעלת אדם שעובד על מידת הקנאה, וכעת ביום חמישי יד כסליו תשפ"ב סיפרו לי עדי ראיה שהעלו נפטרים ממרוקו שנפטרו לפני שנה וחצי מהמגיפה והיו מונחים בארונות פלסטיק וכעת העלו אותם לקוברם בארץ וראו את הגופות ממש שלמים ונראים כבני אדם יושנים פלא פלאים מראה על צדקותם.

מעשה שהיה:

כתב בספר לב ישראל פרשת מקץ מספרים: בעיר וילנא גר יהודי שעסק למחייתו כסנדלר פשוט, בקושי הצליח לכלכל ולפרנס את משפחתו. לימים קנה שטר גורל, התמזל מזלו ומן השמים הועידו אותו לגדולות, וכשהגיע יום ההגרלה נודע לו שמספרו עלה בגורל. ביום אחד נהפך מעני מרוד לעשיר מופלג, קרנו עלתה מיום ליום, והנה זכה לארס את בתו לחתן עילוי ותלמיד חכם עצום, בן לאחד מחשבי הרבנים בוילנא. בשכונתו של העשיר החדש, התגורר סנדלר אחר, שעסק הרבה שנים במלאכתו בצוותא עם מיודענו העשיר. כשראה הסנדלר את חבירו שעלה לגדולה, החלה לבעור בו הקנאה כאש תבערה שגברה מיום ליום, וכששמע שזכה להשתדך עם בנו של אחד הרבנים המפורסמים כבר יצא לגמרי מדעתו מרוב קנאה. בעת שנערך מעמד החופה בהשתתפות רבנים וראשי ישיבות וקהל מכובדים, עלה הסנדלר לבימת המכובדים. בעזות נפש השיל נעלו, הגישה למחותן, וצעק: אולי תוכל לתקן את הנעל?!!! אבי הכלה החוויר כסיד, מרוב בושה ובזיון אחזו שבץ, ולעיני החתן והכלה וכל הקהל התמוטט ונפח את נשמתו. ממעמד של שמחה נהפך המאורע לאבל ותוגה. המעשה הנורא והמחפיר, הותיר רושם עז וצער עמוק בליבות כל המשתתפים; עד היכן הדברים מגיעים! מה אדם מסוגל לעשות מרוב קנאה.

מוסר השכל:

נמצינו למדים שמידת הקנאה קשה מאוד ואפילו גדולי עולם נפלו ברשת הקנאה כמו קין השבטים וירבעם ושאול, ולזאת חובתנו להתחזק ולברוח ממידה רעה זו אשר מוציאה את האדם מהעולם שהוא מאבד את העשתונות והדעת ופועל לנקום בכל דרך כדי להרגיע את קנאתו ונתפס ברעתו ומאבד עולמו, והוא אשר התנא מלמדנו ששלושה מידות רעות אלו גורמים לאדם שלא רק שאינו משיג את שאיפתו אלא מפסיד גם מה שיש לו ואינו נהנה מכלום, ולכן חובת האדם לעקור מהשורש את מידת הקנאה כי לא תועיל קנאתו להשיג את תאותו ואף יפסיד את מה שיש לו ומידה זו גורמת להרס שלום בית בבתים רבים הבעל או האשה שאינם מסוגלים להכיל את מה שרואה אצל שכנו או חברו ואף גם זאת פעמים נכנסים לחובות גדולים בשביל להשתוות לשכניהם וסובלים כל ימיהם, ולזאת אמר התנא איזהו גיבור הכובש את יצרו ויתחזקו באמונה שהכל ביד השם

ומאיתו יתברך נותן לכל אדם כדי צרכיו ובזה ישכון לבטח ותשרה השכינה בביתם בשמחה ובששון וטוב לבב אמן.

1. **כתב ר' חיים פלטיאל** בראשית פרק לז פסוק ג (ג) כי בן זקנים. [זקנים ר"ת] זרעים, קדשים, נשים, ישועות, מועד, למד לו וזהו מזקנים אתבונן. ללמדנו שאהבת יוסף יותר משאר אחיו נבע מלימוד כל תורתו אשר למד בבית שם ועבר לעומת אחיו.

2. **כתב הרמב"ן** בראשית פרק לז פסוק ג והנראה בעיני כי מנהג הזקנים שיקחו אחד מבניהם הקטנים להיות עמו לשרתו, והוא נשען על ידו תמיד לא יפרד ממנו, והוא נקרא לו בן זקוניו בעבור שישרתו לזקוניו, והנה לקח יעקב את יוסף לדבר הזה והיה עמו תמיד, ועל כן לא ילך עם הצאן ברעותם במקום רחוק:

3. **כתבו חז"ל בפסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרק לז** ה) ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויוסיפו עוד שנא אותו. היינו דתנן הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם.

4. **מבואר במסכת סוטה דף ט ע"א** תנו רבנן סוטה נתנה עיניה במי שאינו ראוי לה, מה שביקשה לא ניתן לה, ומה שבידה נטלוהו ממנה שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו, מה שמבקש אין נותנין לו, ומה שבידו נוטלין הימנו. [**ובדף ט ע"ב**] וכן מצינו **בנחש הקדמוני**, שנתן עיניו במה שאינו ראוי לו, מה שביקש לא נתנו לו, ומה שבידו נטלוהו ממנו אמר הקב"ה אני אמרתי יהא מלך על כל בהמה וחיה, ועכשיו [בראשית ג] ארור הוא מכל הבהמה ומכל חית השדה אני אמרתי יהלך בקומה זקופה, עכשיו על גחונו ילך אני אמרתי יהא מאכלו מאכל אדם, עכשיו עפר יאכל הוא אמר אהרוג את אדם ואשא את חוה, עכשיו איבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה. וכן מצינו **בקין, וקרח, ובלעם, ודואג, ואחיתופל, וגחזי, ואבשלום, ואדוניהו, ועוזיהו, והמן**, שנתנו עיניהם במה שאינו ראוי להם, מה שביקשו לא ניתן להם, ומה שבידם נטלוהו מהם ע"כ. **ופרש"י במסכת סוטה דף ט ע"ב קין** נתן עיניו בתאומה יתירה שנולדה עם הבל ששתי תאומות נולדו עמו והיינו דכתיב (בראשית ד) את אחיו את הבל שני אתים שני ריבויים.

5. **מבואר במסכת סנהדרין דף קו ע"א** [במדבר ל"א] ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם וגו' ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב. בלעם מאי בעי התם? אמר רבי יוחנן שהלך ליטול שכר עשרים וארבעה אלף [שהפיל מישראל]. אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב היינו דאמרי אינשי גמלא אזלא למיבעי קרני, אודני דהוו ליה גזיזן מיניה. **וכן פרש"י במסכת סוטה דף ט ע"ב בלעם** בממונו של בלק לקלל את ישראל ונהרג במדין שהלך ליטול שכר עשרים וארבעה אלף שנפלו מישראל בעצתו.

6. **ומבואר במסכת סנהדרין דף צג ע"ב** דוד דכתיב [שמואל א' ט"ז] ויען אחד מהנערים ויאמר הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי ידע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר וה' עמו וגו'. ואמר רב יהודה אמר רב כל הפסוק הזה לא אמרו דואג אלא

בלשון הרע. **ופרש"י במסכת סוטה דף ט ע"ב דואג** אביר הרועים וגדול שבתלמידים היה ונתקנא בדוד שראהו נבון דבר ואיש תואר ומראה פנים בהלכה כדכתיב (שמואל א טז) הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי וגו' ואמר באגדה דחלק (דף צג) דכל הפסוק הזה דואג אמרו בלשון הרע.

7. **כן מבואר במסכת סנהדרין דף קא ע"ב** אחיתופל ראה צרעת שזרחה לו על אמתו, הוא סבר איהו מלך, ולא היא בת שבע בתו הוא דנפקא מינה שלמה. **ופרש"י במסכת סוטה דף ט ע"ב ואחיתופל** נתן עיניו במלוכה כדאמר בחלק (דף קא) ראה אש יוצא מאמתו וכסבור שעתיד למלוך ומה שבידו נטלו הימנו לא יחצו ימיהם. **גחזי** בממונו של נעמן ונצטרע.

8. **מבואר במסכת סנהדרין דף קז ע"ב** גחזי, דכתיב [מלכים ב' ה'] ויאמר נעמן הואל וקח ככרים (ויפצר) [ויפרץ] בו ויצר ככרים כסף וגו'. ויאמר אליו אלישע מאין גחזי ויאמר לא הלך עבדך אנה ואנה ויאמר אליו לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות, ומי שקל כולי האי? כסף ובגדים הוא דשקל אמר רבי יצחק באותה שעה היה אלישע יושב ודורש בשמונה שרצים. נעמן שר צבא מלך ארם היה מצורע. אמרה ליה ההיא רביתא דאישתבאי מארעא ישראל אי אזלת לגבי אלישע מסי לך. כי אתא אמר ליה זיל טבול בירדן. אמר ליה אחוכי קא מחייכת ביי? אמרי ליה הנהו דהוו בהדיה מאי נפקא לך מינה? זיל נסי. אזל וטבל בירדנא, ואיתסי. אתא אייתי ליה כל הני דנקיט לא צבי לקבולי מיניה. גחזי איפטר מקמיה אלישע, אזל שקל מאי דשקל, ואפקיד. כי אתא חזייה אלישע לצרעת דהוה פרחה עלויה רישיה. אמר ליה רשע הגיע עת ליטול שכר שמנה שרצים, וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך לעולם, ויצא מלפניו מצרע כשלג [מלכים ב' ז'] וארבעה אנשים היו מצרעים פתח השער אמר רבי יוחנן גחזי ושלשה בניו ע"כ.

9. **מבואר במסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק מה** אבשלום חשב בלבו ואמר אני אהרוג את אבי ואירש את המלכות שנאמר (ויגנוב) [ויגנב] אבשלום את לב אנשי ישראל (שמואל ב' ט"ו ו') ומנין שגלה המקום מחשבתו לכל באי עולם שנאמר ויאמר אבשלום מי ישימני שופט בארץ (שם שם ד') **ואחריתו הייתה מרה שמת ונתלה בשערו.**

10. **מסופר במלכים א פרק א** (ה) וַאֲדֹנִיָּה בֶן חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו (מג) וַיַּעַן יוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לַאֲדֹנִיָּהוּ אֲבָל אֲדֹנֵינוּ הַמֶּלֶךְ דָּוִד הִמְלִיךְ אֶת שְׁלֹמֹה **נמצא שבסופו הורידו אותו מהמלכות.**

11. **מסופר בדברי הימים ב פרק כו** (טז) וּכְחָזְקָתוֹ גָּבַהּ לִבּוֹ עַד לְהַשְׁחִית וַיִּמְעַל בַּיקֹוָק אֱלֹהָיו וַיָּבֹא אֶל הֵיכַל יְקֹוָק לְהַקְטִיר עַל מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת (יז) וַיָּבֹא אַחֲרָיו עֲזַרְיָהוּ הַכֹּהֵן וְעִמּוֹ כֹּהֲנִים לַיקֹוָק שְׁמוֹנִים בְּנֵי חָיִל (יח) וַיַּעַמְדוּ עַל עֻזִּיָּהוּ הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא לְךָ עֻזִּיָּהוּ לְהַקְטִיר לַיקֹוָק כִּי לַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן הַמְקֻדָּשִׁים לְהַקְטִיר צֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ כִּי מָעַלְתָּ וְלֹא לְךָ לְכָבוֹד מֵיקֹוָק אֱלֹהִים (יט) וַיִּזְעַף עֻזִּיָּהוּ וּבְיָדוֹ מִקְטֶרֶת לְהַקְטִיר וּבְזַעְפּוֹ עִם הַכֹּהֲנִים וְהַצָּרַעַת

זָרְחָה בְּמִצְחוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים בְּבֵית יְקוָק מֵעַל לְמִזְבַּח הַקְּטֹרֶת (כ) וַיִּפֶּן אֵלָיו עֲזַרְיָהוּ כֹהֵן הָרֹאשׁ וְכָל הַכֹּהֲנִים וְהִנֵּה הוּא מְצֹרָע בְּמִצְחוֹ וַיַּבְהִלוּהוּ מִשָּׁם וְגַם הוּא נִדְחַף לָצֵאת כִּי נִגְּעוֹ יְקוָק (כא) וַיְהִי עֻזִּיָּהוּ הַמֶּלֶךְ מְצֹרָע עַד יוֹם מוֹתוֹ וַיֵּשֶׁב בֵּית הַחָפְשׁוֹת הַחָפְשִׁית מְצֹרָע כִּי נִגְזַר מִבֵּית יְקוָק וְיוֹתָם בְּנוֹ עַל בֵּית הַמֶּלֶךְ שֹׁפֵט אֶת עַם הָאָרֶץ נמצא שבגלל שרצה להקטיר קטורת השייכת לכוהנים נענש לכל ימיו להיות מצורע עד מותו.

12. **כמסופר במגילת אסתר פרק ג** (א) אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה גִּדַּל הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶת הָמָן בֶּן הַמְּדָתָא הָאֲגָגִי וַיְנַשְּׂאֵהוּ וַיָּשֶׂם אֶת כִּסְאוֹ מֵעַל כָּל הַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ (ב) וְכָל עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ כֹּרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לְהָמָן כִּי כֵן צִוָּה לוֹ הַמֶּלֶךְ וּמָרְדֳּכַי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה (ג) וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ לְמָרְדֳּכָי מַדּוּעַ אַתָּה עוֹבֵר אֶת מִצְוַת הַמֶּלֶךְ (ד) וַיְהִי באמרם כְּאָמְרָם אֵלָיו יוֹם וָיוֹם וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם וַיַּגִּידוּ לְהָמָן לִרְאוֹת הֲיַעַמְדוּ דִּבְרֵי מָרְדֳּכַי כִּי הִגִּיד לָהֶם אֲשֶׁר הוּא יְהוּדִי (ה) וַיַּרְא הָמָן כִּי אֵין מָרְדֳּכַי כֹּרֵעַ וּמִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ וַיִּמָּלֵא הָמָן חֵמָה **וסופו מבואר בפרק ז** (ט) וַיֹּאמֶר חַרְבוֹנָה אֶחָד מִן הַסָּרִיסִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ גַּם הִנֵּה הָעֵץ אֲשֶׁר עָשָׂה הָמָן לְמָרְדֳּכַי אֲשֶׁר דִּבֶּר טוֹב עַל הַמֶּלֶךְ עֹמֵד בְּבֵית הָמָן גָּבֹהַּ חֲמִשִּׁים אַמָּה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ תְּלֻהוּ עָלָיו (י) וַיִּתְלוּ אֶת הָמָן עַל הָעֵץ אֲשֶׁר הֵכִין לְמָרְדֳּכָי וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה **הרי חשב להרוג את מרדכי ולא הסתפק בגדולה שקיבל מעל כל השרים, וסופו שאיבד הכל בגלל דבר זה.**

13. **מבואר במסכת חולין דף ס ע"ב** רבי שמעון בן פזי רמי, כתיב [בראשית א׳] ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים וכתיב את המאור הגדול ואת המאור הקטן אמרה ירח לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע, אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד? אמר לה לכי ומעטי את עצמך.

בידידות ואהבה

מרדכי מלכא

מעלת התורה / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח״ס ׳מי מנוחות׳, לייקווד

בענין יסוד של כל התורה כולה, אמונה בהשגחה פרטית, אפילו מה שנעשה ע״י בעל בחירה הוא ג״כ בהשגחת השי״ת

וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רְאוּבֵן אַל תִּשְׁפְּכוּ דָם הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר וְיָד אַל תִּשְׁלְחוּ בוֹ לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לַהֲשִׁיבוֹ אֶל אָבִיו. (לז, כא-כב)

הרא״ש (אורחות חיים להרא״ש אות כ״ו) כתב וז״ל, ״לבטוח בה׳ בכל לבבך ולהאמין בהשגחתו הפרטית - ובזה תקיים בלבבך היחוד השלם, בהאמין בו כי עיניו משוטטות בכל הארץ ועיניו על כל דרכי איש, ובוחן לב וחוקר כליות, כי מי שאינו מאמין ״אשר הוצאתיך מארץ מצרים״, אף ב״אנכי ה׳ אלקיך״ אינו מאמין, ואין זה יחוד שלם, **כי זה הוא סגולת ישראל על כל העמים וזה יסוד כל התורה כולה**״, עכ״ל. דברים נוראים!! שיסוד של כל התורה כולה הוא האמונה והבטחון בה׳. והיינו להאמין שהוא ית׳ משגיח בהשגחה פרטית על פרט שנעשה בכל העולם כולו. וזהו האמונה ״שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים״.

ואיכלל בזה, גם מה שנעשה ע״י בן אדם, הגם שיש לו בחירה לעשות מה שלבו חפץ, מ״מ כל מה שנעשה ע״י, ג״כ הוא בהשגחה פרטית. אמנם, נשמע מדברי האור החיים כנגד זה, וע״כ החובה לבאר דברי האור החיים.

והבור רק אין בו מים - אבל נחשים ועקרבים יש בו

פי׳ רש״י: ״והבור רק אין בו מים - ממשמע שנאמר והבור רק, איני יודע שאין בו מים, מה תלמוד לומר אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו״, עכ״ל. והקשו המפרשים מהא דקי״ל ביבמות (קכא, א): ״נפל לבור אריות אין מעידין עליו שמת, לחפירה מלאה נחשים ועקרבים מעידין עליו שמת״, א״כ צ״ב, איזו הצלה יש כאן שראובן רצה להצילו ע״י שביקש שישליכוהו לבור מלא נחשים ועקרבים, הרי בודאי ימות שם?

ועל זה בא האור החיים הקדוש לבאר הצלתו של ראובן וז״ל, ״ויצילהו מידם - פי׳ לפי שהאדם בעל בחירה ורצון, ויכול להרוג מי שלא נתחייב מיתה, משא״כ חיות רעות לא יפגעו באדם אם לא יתחייב מיתה לשמים, והוא אומרו ׳ויצילהו מידם׳, פי׳ מיד הבחירי, ובזה סתר אומרו ונראה מה יהיו חלומותיו וגו׳ כי הבחירה תבטל הדבר, ואין ראיה אם יהרגוהו כי שקר דבר״, עכ״ל.

בענין יסוד של כל התורה כולה, אמונה בהשגחה פרטית, אפילו מה שנעשה ע"י בעל בחירה הוא ג"כ בהשגחת השי"ת

האור החיים בא לבאר מה היה התועלת בזה שראובן השליך את יוסף לאחד מן הבורות כדי להצילו, הרי היו בבור נחשים ועקרבים שיכלו להרגו, וא"כ לא היה שום תועלת בזה, וליכא שום הצלה, וע"ז בא האור החיים וביאר שהטעם שביקש שישליכו את יוסף לבור, "שבעל בחירה יכול להרוג מי שלא נתחייב מיתה, משא"כ חיות רעות לא יפגעו באדם אם לא יתחייב מיתה לשמים".

אין כח לבעל בחירה

ובפשטות משמע מדבריו שבעל בחירה בכוחו לפעול דבר אשר לא נגזר מן השמים, שהרי יש לו בחירה, וע"י בחירתו יכול להרוג גם מי שלא נתחייב מיתה, וזו היתה התועלת במה שהשליכו את יוסף לבור. אולם, חלילה וחס להבין דבריו כפשטן, שהרי **אנו מאמינים באמונה שלימה שהבורא יתברך שמו הוא הבורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים,** ואם נימא שבעל בחירה יכול לפעול ולעשות איזה פעולה אשר אינו בגזירת השי"ת, נמצא שהשי"ת אינו "לבדו" עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, שהרי יש כח אחר, והיינו כח של בעל בחירה. לא יתכן כלל וכלל שהמאמין בהשי"ת באמונה שלימה יאמר כך. חלילה וחס לומר שיש כח לבעל בחירה לעשות דבר אשר אינו בגזירת השי"ת. וע"כ, אין לסתור ולאבד עיקרי האמונה מדברי האור החיים. [ויש עוד מקורות בדברי חז"ל שנשמע כן, אבל לא יתכן כלל ועיקר להבין דבריהם כפשטן.]

טעם איסור נקמה

ידוע דברי הספר החינוך (מצוה רמ"א) בביאורו לענין "איסור נקמה" שהאריך לבאר שכל האיסור מיוסד על עיקרי האמונה בהשי"ת שכל פועלה שאחד עושה הוא אך ורק מאת השי"ת וע"כ אסרה התורה לנקום בו וז"ל, "משרשי המצוה, **שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע, הוא סיבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא, ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא, על כן כשיצערהו או יכאיבהו אדם, ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו והשם יתברך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סיבת רעתו,** כי העוון הוא המסבב, וכמו שאמר דוד עליו השלום (שמואל ב' טז, יא): הניחו לו ויקלל כי אמר לו השם יתברך, תלה הענין בחטאו ולא בשמעי בן גרא. ועוד נמצא במצוה תועלת רב להשבית ריב ולהעביר המשטמות מלב בני אדם, ובהיות שלום בין אנשים יעשה השם שלום להם", עכ"ל. הרי מפורש להדיא בדבריו, שחובת האמונה להאמין, שגם מה שנעשה ע"י בעל בחירה, גם זה כולו נגזר מאת השי"ת, והבעל בחירה אינו סיבת הרע, רק השי"ת שהוא "עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות".

וכ"כ החפץ חיים (שמירת הלשון שער התבונה פ"ז) לבאר הטעם של איסור נקמה, והוסיף דבר נפלא שאמרו חז"ל שבאותה שעה שאמר דוד המלך "ה' אמר לו קלל" - זכה להיות הרגל הרביעי למרכבה. דברים נוראים!

כל חבלה ג"כ בהשגחתו ית'

וכן מבואר היטב הך יסוד בחפץ חיים על התורה (שמות כא, יט) וז"ל, "ורפא ירפא. ובחז"ל (ב"ק פח, א) מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות. פרש"י שם וז"ל, "ולא אמרינן רחמנא מחי ואיהו מסי". ויעוי' בתוס' שם (ד"ה שנתנה רשות וכו'). **מכל זה מוכח להדיא, שכל עניני צער שמזדמן לאדם, ואפילו אם אחד מחרפו ומגדפו הכל הוא מן השמים, אלא שמגלגלין חוב ע"י חייב,** וכמו שאחז"ל על הפסוק והשבות אל לבבך שעונותיך הם המחרפים אותך. ולא עוד **אלא אפילו אם אחד הכה אותו במזיד, זה ג"כ השגחה מלמעלה אלא שמגלגלין.** וראי' ברורה לזה, הוא מהכתוב הנ"ל, המדבר בענין מריבה בין איש לרעהו, ככתוב וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו. וא"כ המוכה בעצמו הוא ג"כ חייב, שהלא לא היה צריך לצאת לריב עם חבירו, ואעפ"כ מכנה הגמ' את ענין ההכאה הזאת בלשון **"רחמנא מחי".** אלא ע"כ דגם ענין שכזה ג"כ מן השמים. וכן מצינו בדוד שקלל אותו שמעי בן גרא ויסקל אותו באבנים ועפרו בעפר, השיב דוד, ה' אמר לו קלל. וכ"ז עושה הקב"ה לטובת האדם, כדי שיכופרו עונותיו ע"י העלבון, ואינו צריך ליתן לב לזה כלל להשיב תשובה למחרפו, אלא אדרבה יודה לה' על שנזדמן לו כפרה כזאת, וע"ז אמרו ז"ל (גיטין לו, ב) הנעלבין ואינן עולבין וכו' עליהן הכתוב אומר ואהביו כצאת השמש בגבורתו", עכ"ל. הרי מפורש להדיא בדברי החפץ חיים, שאפילו אם חבל בו בעל בחירה, הוא כולו אך ורק מאת השי"ת, ואין לבעל בחירה שום כח כלל לפעול דבר אשר לא גזר השי"ת.

טעות גדולה

וכן מפורש שזהו "טעות" לומר שבעל בחירה יכול לפעול דבר שלא נגזר מן השמים, בספר תולדות ר' יוסף זונדל מסלאנט (עמ' קל"ז) וז"ל, "אמר הרב הגאון רשכה"ג מוהר"ח זלה"ה מוואלאזין, שמעתי מחסיד ז"ל [הגאון והחסיד במאמר זה הוא הגר"א] וגם אני אמרתי כן אפי' מנערותי **שזה טעות מה שמורגל בפי העולם שבעל בחירה יכול לעשות לאדם בלתי גזירת הבורא, רק שבכל דבר נגזר על האדם באיזה אבן ינגף, אבל בבעל בחירה לא נגזר איזה בעל בחירה יעשה לו לטוב ולמוטב, אבל אם לא נגזר לו מן השמים אין בעל בחירה יכול לעשות לו מאומה",** עכ"ל. הרי, דאם לא נגזר מן השמים שיבוא על האדם שום דבר רע, או שום הפסד, אין בעל בחירה יכול לגרום לו שום רע בשום פנים ואופן. ורק אם כבר נגזר על האדם מן השמים שיבוא לו שום פגע רע או הפסד, בזה יש מקום לבעל הבחירה לבחור, דהיינו, ע"י מי יבוא עליו מה שנגזר עליו והאופן שיבא על האיש אותו רע.

וכן הוא להדיא בדברי בגמ' (שבת לב, א): "תנא דבי רבי ישמעאל: כי יפל הנופל ממנו (ממנו) **ראוי זה ליפול משׁשׁת ימי בראשׁית, שהרי לא 'נפל' והכתוב קראו "נופל". אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב",** ע"כ. הרי, להדיא שבעל בחירה אין

בכחו לעשות שום דבר אשר לא נגזר מששת ימי בראשית, רק ע"י בחירתו יכול להיות הוא השליח להביא הרעה על אדם שכבר נגזר עליו.

ויש להוסיף מה שכתב החובת הלבבות (שער הבטחון פ"ד) שאפילו מי שהמית את עצמו, כגון ששתה סם המות - ומת, גם אותו מיתה הוא בגזירת השי"ת, והוא נתבע על זה שהמית עצמו. כמו שמבואר מדברי הגמ' לעיל שמדין מגלגלין חובה ע"י חייב נתבע אם אחד המית את חבירו, הגם שאותו מיתה כבר נגזרה, מ"מ ע"י בחירתו הוא היה האופן שמת, וע"ז נתבע בשמים, כמו כן מי שהמית את עצמו, ג"כ מיתתו הוא בגזירת שמים, ונתבע עליו על זה שהוא היה האופן שמת.

יסוד הבטחון

ובאמת, יש להביא ראי' ברורה שאין עליו תשובה, שא"א לומר כלל ועיקר, שבעל בחירה יכול לפעול דבר שלא נגזר מן השמים. שהרי, לכו"ע יש חובה על כל יהודי לבטוח בה' [ונחלקו הראשונים מהיכן נלמד, ואכמ"ל בזה]. ואחד מן היסודות הנצרכות מאוד למדת הבטחון, היינו שיהיה מי שסומך עליו בר סמכא. שהרי, מי שאינו בר סמכא א"א לסמוך עליו. וא"כ אם נימא שבעל בחירה יכול לפעול דבר שלא נגזר מן השמים, הרי נמצא דלא יתכן כלל וכלל לסמוך על השי"ת ולהיות "בטוח", שהרי הוא ית' אינו בר סמכא, שיש כח לבעל בחירה, ובעל בחירה יכול לבטל גזירת השי"ת. וע"כ מעצם מצות וחובת הבטחון יש ראי' ברורה שאין עליה תשובה, שבעל בחירה אין בכחו כלל לעשות שום פעולה אשר אינו בגזירת השי"ת.

וכן האריך החובת הלבבות (שער הבטחון פ"ב) שאחד מן התנאים להיות בוטח הוא, שיהא כולו נמסר ביד מי שבוטח עליו וז"ל: "שיהיה ענין הבוטח כולו מסור בידו, ולא יוכל אדם להזיקו ולהועילו ולא להטיב אליו, ולא לדחות נזק מעליו זולתו, כעבד האסור, אשר הוא בבית הבור ברשות אדוניו. וכשיהיה הבוטח ברשות מי שבטח עליו על הענין הזה, יהיה יותר ראוי לבטוח עליו", עכ"ל.

וכתב החובת הלבבות (בפ"ג) שתנאי זה נמצא אך ורק בהשי"ת וז"ל, "**שאין ביד אחד מהברואים להועיל את נפשו ולא להזיקה ולא לזולתו, כי אם ברשות הבורא יתברך**, כי העבד כשיהיה לו יותר מאדון אחד ויהיה כל אחד מהם יכול להועילו, לא יתכן לו לבטוח על אחד מהם, מפני שמקוה התועלת מכל אחד מהם. ואם יהיה אחד מהם יכול על תועלתו יותר משאריתם, יהיה חוזק בטחונו בו כפי יכלתו, אף על פי שהוא בוטח בשאריתם, ואם לא יוכל להועילו ולהזיקו, כי אם אחד מהם בלבד, על כרחו יבטח עליו לבדו, מפני שאינו מקוה תועלת מזולתו. **וכן כשירגיש האדם, שלא יועילנו ולא יזיקנו אחד מהנבראים אלא ברשות הבורא ית', ישוב לבו מיראתם ותקותם, ויבטח על הבורא לבדו**, כמ"ש: אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה", עכ"ל. הרי להדיא בדבריו, שגם מה שנעשה ע"י בעל בחירה הוא כולו בהנהגתו, דאי לא כן, לא שייך כלל ועיקר לבטוח בה', שהרי אינו נמסר לגמרי בידו.

מבעל בחירה צריך זכויות הרבה

וע"כ מבואר מכל הנ"ל שחלילה וחס להבין דברי האור החיים כפשוטו, ולסתור עיקר האמונה בהשי"ת "שהוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים". וע"כ דברי האור החיים צ"ב טובא. וכבר עמד מרן שר התורה הגאון ר' חיים קניבסקי שליט"א (דרך שיחה פרשת וישב) על דברי האור החיים וכתב: **"לא יתכן שיהרג אדם אם לא שנגזר עליו מן השמים, אלא שכנגד בעל בחירה צריך יותר זכויות להנצל,** ויש פעמים שנגזר על האדם מיתה ויש לו זכות שמעכבת, ובבעל בחירה צריך זכויות יותר", עכת"ד. וכעין זה איתא בדברי הנצי"ב (הרחב דבר) וז"ל, **"ואמנם חלילה לומר שאין ביד ההשגחה העליונה לשמור גם מבחירת האדם, אלא כך יש לנו לומר דלזה בעינן זכות יותר"**, עכ"ל. ומקור לדבריהם הוא מפורש בדברי הזוהר (ח"א דף קפה), ובאמת כל דברי האור החיים מיוסדים על דברי הזוהר, וכד מעיינת היטב בדברי הזוהר מבואר היטב הך חילוק, שלגבי בעל בחירה צריך זכויות יותר להינצל ממנו, משא"כ להינצל מן החיות אינו צריך זכותים כ"כ.

ועדיין יש לבאר, שאם בעל בחירה אינו יכול לפעול שום דבר אשר אינו בגזירת השי"ת, מדוע צריך זכויות יותר להינצל מבעל בחירה, ואילו להינצל מחיות רעות אינו צריך זכותים כ"כ, סכ"ס הרי הכל בגזירת השי"ת.

הכל תלוי באמונתו

ויש ביאור נפלא מהגאון רבי אברהם יעלין זצ"ל בספרו ארך אפים [וקיבל הסכמה על ספרו ממרן החפץ חיים], שבא לבאר דברי הזוהר וז"ל (ויוסף אברהם סי' ז אות א): "דהנה נודע מספרים דהשגחת הש"י על האדם הוא כפי אמונת האדם בהשגחתו ית', ולכן בכל סכנה מדבר שאינו בעל בחירה, קלה הצלתו של אדם כשר, מפני שהאדם אינו משים אז אל לבו לבקש רק מהש"י, והרי קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת, ולכן בנקל יכול האדם להנצל אז כי הוא מבקש אז באמת מכל קירות לבו רק להשי"ת כי אין לו מאחר לבקש, אבל כשהאדם הוא בסכנה מנזק אדם, אזי קשה הצלתו, משום שכשהאדם הרואה שחבירו רוצה לעשות לו רעה, נדמה לו אז שזה תולה בבחירת אדם זה, והוא עומד ומתחנן לאדם זה שלא ירע לו, ומסיח אז דעתו מאמונת השגחתו ית' שהכל לבדו הוא וכל מה שחבירו עושה ויעשה לו אין זה תלוי כלום ברצון חבירו, וחבירו זה אינו אלא כרגזן ביד החוצב בו, שהגרזן אין לה בעצמה שום יכולת רק החוצב בה, ולפי זה כשחבירו רוצה לעשו לו רעה אין באמת לבקש רק להבורא ית', ואף שבאמת רצונו ית' שנעשה בכל ענין גם קצת דרך הטבע למען לא תתבטל הבחירה, ומה"ט הצורך ג"כ לבקש לפני האדם הרוצה להרע לו, אבל כל מחשבת האדם צריכה להיות שידע ויזכור שאין זה תלוי רק בהבורא ית' לבדו ויעשה הבקשה לחבירו רק טפל ותהיה רק משפתיו ולחוץ, ועיקר תפלתו ובקשתו מקרב לבו לא תהיה רק להבורא ית' לבדו, וידע ויזכור היטב כי "אין עוד מלבדו", אבל סתם ע"פ רוב הרי הדרך שאף אדם כשר וצדיק עושה אז

העיקר טפל והטפל עיקר והוא עומד ומתחנן מקרב לבו לפני חבירו הרוצה להרע לו, וחושב אז שזה תלוי ברצון חבירו, ולכן מה"ט ממילא סרה אז השגחתו ית' ממנו ויכול ליפול ביד אדם זה.

וזהו שפירש הזוה"ק בכונת ראובן שציוה להשליך את יוסף אל הבור אף שגם שם יהיה בסכנה גדולה מהנחשים ועקרבים שהיו בבור, משום שחשב ראובן כן, שאם ישליכו אותו אל הבור הרי בודאי יצעק שם יוסף מאוד להשי"ת להצילו מהנחשים ועקרבים, ולא ישים אל לבו שום בטחון אחר, יפנה בכל לבו רק לה' לבדו, ולכן גם השי"ת יפנה אליו מפני תפלתו בכל לבו אליו, ובצירוף זכות אבותיו, ויצילהו שם מהנחשים ועקרבים, אבל אם יהיה ביד אחיו הרי יפנה יוסף בבקשתו אל אחיו לבקש מהם רחמים שיניחוהו בחיים, ויסיר אז אמונתו מהשגחתו ית' שהכל אך בידו ולעשות עיקר התפילה רק אליו, ולכן ממילא תסור ג"כ השגחתו ית' ממנו, ולב אחיו ידע ראובן כי כל בקשותיו אליהם לא יועילו כי כבר הוסכם ביניהם שלא ירחמו עלו, ולפ"ז הרי בודאי יהיה נהרג ולכן בחר להשליכו אל הבור", עכ"ל הזהב.

ה' צילך

להרחיב דבריו, ידועים דברי המדרש (הובא בנפש החיים שער א' פרק ז'): "ה' צלך על יד ימינך. היינו שכמו שנטיית הצל של איזה דבר, הוא מכוון רק כפי תנועות אותו הדבר לאן נוטה. **כן בדמיון זה כביכול הוא ית"ש מתחבר לנטות העולמות כפי תנועות ונטיית מעשי האדם למטה"**, ע"כ. הרי, הנהגת השי"ת תלוי כפי דרגתו של כל אחד כמה פונה להשי"ת. וכדברי החובת הלבבות (ריש שער הבטחון): "**ומי שבוטח בזולת ה' מסיר האלהים השגחתו מעליו, ומניח אותו ביד מי שבטח עליו**", עכ"ל. שכל זה הוא הנהגת השי"ת, שהשגחתו של כל אחד ואחד תלוי כפי דרגתו שפונה להשי"ת. ומי שהוא שלם במדת האמונה ובטחון, א"א כלל לשלוט בו שום רעה, ואפילו בעל בחירה, כדמבואר בדברי הנפש החיים בביאור דברי הגמ' (חולין ז, ב) בההיא איתתא שרצתה לפעול כישוף על ר' חנינא, ור' חנינא אמר לה: "שקולי, לא מסתייעא מילתיך, אין עוד מלבדו כתיב". וביאר הנפש החיים, שכוונתו לומר דכיון שהוא שלם במדת האמונה ובטחון בהשי"ת, והיה ברור לו שאין שום שליטה אחרת, רק השי"ת הוא בעל הכוחות כולם, ע"י אמונה זו לא שייך שתשלוט בו שום רעה – ואפילו ע"י בעל בחירה.

ומי שאינו שלם במדת האמונה ובטחון, זהו סיבה שתהא השגחתו וגזירתו של השי"ת שישלוט בו רעה. ומי שעולה על דעתו מחשבה שבעל בחירה בכוחו לפעול פעולה, זה סיבה שהשי"ת יגזור עליו שישלוט בו רעה מאותו בעל בחירה. ואינו מכח עצם בחירתו של הבעל בחירה, שהרי בעל בחירה אינו יכול לפעול כלל דבר שלא נגזר מאת השי"ת, רק מכח חסרון האמונה בהשי"ת זו היא סיבה שיגזור השי"ת שתבא עליו רעה מאת הבעל בחירה. ונמצא, דלעולם בעל בחירה אינו יכול לפעול כלל מה שלא נגזר. והכל תלוי כפי האדם עצמו מה עולה על דעתו, אם יפנה דעתו להשי"ת או לא.

וא״כ, מי שנמצא בסכנה מבעל בחירה, ותולה כל הצלתו אך ורק בהבעל בחירה, אז השי״ת מסלק השגחתו, ועל פי גזירת השי״ת ראוי לבא עליו רעה. ובשביל להינצל מהך רעה צריך האדם זכויות הרבה, כמו שצריך האדם זכותים לזכות לדבר שאינו ראוי לו. כמו דאיתא בגמ׳ שבת (לב, א) שמי שאינו ראוי לנס, אם נעשה לו נס מנכין לו מזכויותיו.

ולפי זה מובן היטב בטוב טעם ודעת דברי האור החיים, שאין כוונת האור החיים לומר שבעל בחירה בכוחו לפעול דבר אשר לא נגזר מאת השי״ת, אלא שראובן רצה להציל את יוסף, וע״כ כל זמן שהצלתו תלוי ביד בעל בחירה, אפשר שישים יוסף תקותו ובטחונו באחיו שהם יצילוהו, ועי״ז השי״ת יגזור עליו שישלוט בו רעה, שזהו הנהגת השי״ת שהשגחתו של כל אחד תלוי כפי דרגתו שפונה להשי״ת, וע״כ ראובן השליכו לבור שהיה מלא נחשים ועקרבים, משום שידע שעי״ז יוסף יתלה כל בטחונו אך ורק בהשי״ת, ולא בבשר ודם, ויזכה להנצל ולא ימות.

לתגובות: adebstein@gmail.com

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני בית המדרש להלכה בהתיישבות

מקור המנהג להדליק בשקיעת החמה

שיטת הגר"א / קיום מצוות החג מבעוד יום / קטן שהגדיל בחנוכה – מתי ידליק / המקור לשיטת הגר"א / גדר עונת המעשרות / משתשקע – לשון התחלה או לשון הקדמה

. מנהג הישיבות וקהילות הפרושים בירושלים להדליק נר חנוכה עם שקיעת החמה. במעשה רב (רלה) משמע שכך נהג הגר"א. חכמי ירושלים, בהם גם הגרי"ח זוננפלד זצ"ל (הנהגות עמ' 100) הגרי"ז והגרש"ז אויערבך זצ"ל הקפידו לשמר המנהג.

[גם בקרב קהילות יוצאי ליטא לא כולם אימצו את המנהג להדליק בשקיעה. החזון איש היה מדליק כשמונה עשרה עשרים דקות אחר השקיעה. (חוט שני חנוכה עמ' שיח). רבי משה פיינשטיין (אגרות משה ד, קא), הגרי"ש אלישיב ועוד].

קיום מצוות החג מבעוד יום

הפוסקים ראו כן ותמהו היאך אפשר לקיים מצוות חנוכה לפני כה בכסלו. הרי הדלקה עושה מצוה. ועוד, יש שכתבו להקפיד ולכוון בברכת שהחיינו ביום ראשון של חנוכה גם על עצם היום. כימד יברכו על היום כאשר עדיין לא נכנס.

לכאורה אם נר חנוכה דינו ככל מצוות דרבנן אפשר שהקלו בהם בין השמשות, וכמו שמצינו בהלכות שבת. אלא שהשו"ע (תפט, ב) החמיר בספירת העומר, תוס' (ע"ז לד, א ד"ה מתענין לשעות) בתענית ציבור, הפמ"ג (תרצב, משב"ז ג') בקריאת מגילה, ובהרבה מצוות שאין לקיימן בין השמשות אלא ימתין לצאת הכוכבים.

קטן שהגדיל בחנוכה – מתי מדליק

קטן שהגדיל באחד מימי החנוכה, ומנהג אבותיו להדליק בשקיעת החמה, נסתפקו האחרונים אם יברך בקטנותו או ימתין עד שיגדיל, היינו לצאת הכוכבים, וידליק כמצווה ועושה.

במנחת שלמה דחה כל הספיקות והורה שידליק ויברך בשקיעה, כמנהג ביתו. והקשו עליו האחרונים מדוע לא יחכה לצאת הכוכבים הרי בזמן השקיעה הוא עדיין קטן.

מקור הדין והתקנה

זמן הדלקת הנר מפורש בגמרא (שבת כא, ב): מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה, לא, דאי לא אדליק מדליק וא"נ לשיעורה.

וכן ברמב"ם (חנוכה ד, ה): אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין. שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק

והולך עד שתכלה רגל מן השוק. וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר. עבר זמן זה אינו מדליק.

ומשם בטור ובשו״ע (תרעב, א): אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה, אלא עם סוף שקיעתה. לא מאחרים ולא מקדימים.

העיר הגר״א: עם סוף שקיעתה. כ״כ הטור, וכ״כ הרא״ש בפרק א׳ דתענית על מ״ש שם כל תענית שלא שקעה וכו׳. אבל ברשב״א ור״ן משמע בהדיא שהוא תחילת השקיעה... ועיין בהגהות מרדכי פרק ב׳ דשבת שכתב דלשון משתשקע מוכח שהוא תחילת השקיעה כמש״כ בפרק הפועלים (ב״מ פח, ב) משיפקסו עד שיפקסו כו׳. וכן עיקר.

מבואר בדבריו שההלכה להדליק עם השקיעה מיוסדת על סוגיית עונת המעשרות. אמנם, צ״ב מה מצא הגאון בהגהות מרדכי מעבר למפורש בסוגיא שם להדיא.

גדר עונת המעשרות

עונת המעשרות היא השלב בגידול הפרי בו הוא הופך להיות אוכל. כלשון הרמב״ם (מעשרות ב, ג): פירות שאינן ראויים לאכילה מקטנן כגון הבוסר וכיוצא בו אינן חייבין במעשר עד שיגדלו ויעשו אוכל, שנאמר מזרע הארץ מפרי העץ עד שיהיה פרי. וכן התבואה והקטניות, שנאמר את כל תבואת זרעך עד שתעשה תבואה. וזו היא עונת המעשרות.

ומכאן לסוגיא שהביא הגר״א מן המרדכי: אמר רבי ינאי אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית שנאמר בערתי הקדש מן הבית. ורבי יוחנן אמר אפילו חצר קובעת שנאמר ואכלו בשעריך ושבעו.

מתיב מר זוטרא איזהו גורנן למעשרות בקישואים ובדלועים משיפקסו, ואמר רבי אסי משינטל פיקס שלהן. מאי לאו משיפקסו אפי׳ בשדה, [ותיובתא דרבי ינאי ורבי יוחנן] לא משיפקסו בבית. אי הכי משיפקסו עד שיפקסו מיבעי ליה, אי תנא עד שיפקסו ה״א עד דגמר לפיקוסייהו קמ״ל משיפקסו מכי אתחולי פיקוסייהו.

מכאן למד היראים שכל מקום שנקטה הגמרא לשון עד משמעו איחור. כל מקום שנקטה לשון מש כוונתו להקדים. והביאו המרדכי שם. ומכאן שגם את לשון הגמ׳ בחנוכה יש לפרש תחילת שקיעה.

משתשקע – לשון הקדמה או לשון התחלה

והנה, כמה מן המחברים שדו ביה נרגא. הסוגיא דמעשרות לא דמי כלל להדלקת נר חנוכה. עונת המעשרות היא נקודת ציון של רגע אחד, בו הופך הבוסר להיות אוכל, מה שאין כן בהדלקת נרות חנוכה, שאמנם קבוע לה זמן אבל זמן ארוך, משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק.

סתם "מש" משמש בלשון התחלה. משנכנס אדר, משנכנס אב. עד משמש לשון סיום, עד הפסח, עד שיעבור ניסן וכדומה. כך גם המצוות, זמן קריאת שמע וכדומה הוא מ... עד... בכל המצוות שזמן המצוה נמשך.

קושיית הגמרא בב"מ היתה לעניין עונת המעשרות. שם לא שייך לומר מש, שכן אין לה התחלה וסוף אלא היא רגע אחד. מה שאין כן בזמן הדלקת נר חנוכה, שם מפורש מתחיל משקיעת החמה ומסתיים כשתכלה רגל מן השוק.

אלא שהמעיין בהגהת הגר"א יראה שלכן ציין על התיבות לא מאחרים ולא מקדימים. להדגיש שגם הדלקת נר חנוכה אינה מצוה נמשכת אלא זמנה ברגע מסוים, כמו עונת המעשרות. והדגיש שברמב"ם הוא מפורש יותר.

עוד הקשו, שקיעת החמה אינה דומה לעונת המעשרות, כיון שהיא עצמה אינה נקודת זמן קבועה. ולכן אינה דומה לפיקוס הקישואים והדלועים.

אולם גם כאן המדייק בהגהת הגר"א רואה שהביא את הגהות המרדכי ולא את הגמרא. המרדכי מביא מהיראים שהשווה את שקיעת החמה לפיקוס. וכמו ששם אפשר להבין או תחילת פיקוס או סוף פיקוס כך גם בשקיעה ניתן להבין תחילת או סופה. וכמו ששם משיפקסו משמעו תחילת פיקוס כך משתשקע משמעו תחילת שקיעה. כל זה מפורש במרדכי ואינו חידוש של הגר"א.

סוף דבר

עלה בידינו אפוא שכאשר מפורש בגמרא משתשקע החמה אי אפשר לפרש תחילת זמן ההדלקה, שכן נר חנוכה אינה שמצוה שזמנה נמשך. ממילא כאשר נכתב משתשקע ודאי הכוונה לתחילת השקיעה. כמו שכתבו המרדכי והרא"ם. בהכרח שחז"ל תקנו להדליק מבעוד יום, בתחילת השקיעה.

מה טעם תקנו כך, לא נתפרש. אבל אחרי שתקנו ודאי שזהו הזמן לקיום המצוה, ואף לקטן המגדיל לא תקנו זמן אחר.

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

'ה' איתו'

וַיֻּגַּד לְתָמָר לֵאמֹר הִנֵּה חָמִיךְ עֹלֶה תִמְנָתָה (לח, יג)

תמר, היתה בעלת רוח הקודש. היא ידעה, שמצבם של נשמותיהם של ער ואונן, בעליה הקודמים שחטאו – הוא מאוד גרוע. הם מסתובבים בעולם הרוחני, ללא תקנה.

היא ידעה גם – שיש בידה היכולת לתקן אותם. חלק מה'רוח' שלהם, היה עדיין בתוכה (עי' זוה"ק קפח סוע"א וע"ב. ובביאור מתוק מדבש שם).

היא גם ראתה מאות שנים קדימה: מלכות בית דוד. זרע יהודה, חמיה.

והיא ידעה. התפקיד שלה כאן – הוא מרכזי. עליה להביא לעולם את אותה מלכות. ואז היא עשתה את מה שעשתה.

והיא גם הצליחה. ער ואונן – חזרו לכאן. מלכות בית דוד בדרך. או–טו–טו – והכל מתגלה בעולם. התוכנית 'דופקת' כמו שצריך.

ופתאום, הכל – משתבש: 'הוציאוה ותישרף'.

ואם היא נשרפת, אין ער ואונן. אין מלכות בית דוד. אין משיח. אין שום דבר!

והיא – שותקת.

רק נתאר לעצמנו, איך זה היה – אם זה היה קורה היום. בעצם עדיף שלא לתאר...

[מי שאינו מודע לטירוף ההולך וגובר בעולם, אשריו ואשרי חלקו. ומי שמודע, יודע – שהמילה 'טירוף' היא ההגדרה הקלה ביותר למצב הנורא השורר כאן. ואכמ"ל.]

'נח לו לאדם'. למדנו מתמר – לדורות.

נח לו שימות. בייסורים נוראים, כבשן האש. ואל ילבין פני חברו.

נח לו גם, שבניו ימותו עימו [ויל"ע]. נח לו – שלא תהיה מלכות בית דוד. לפחות לא על ידו. גם תיקונים נשגבים, חסד עצום לנשמות תועות, לא יהיה. ובלבד שלא ילבין פני חברו ברבים.

[בהמשך לנכתב לעיל, היום – אנשים רודפים אחר הלבנת פנים. לא, לא ה'מולבנים'. רק ה'מלבינים'. יש 'סקופ', והוא דוחה את כל התורה כולה.

יתכן שבמחנינו הדברים נראים טוב יותר. אבל עלינו להיות מודעים קצת למתרחש 'שם'. וזה כבר לא כל כך 'שם'. כידוע – ליודעים.

ה'ערב רב' משתלט. מרים ראש. אנחנו בסוף הדורות. לפני בוא משיח. הגאולה מתדפקת על דלתותינו. הסוף הטוב נראה באופק.

זה לעומת זה עשה ה'. ה'צד האחר', מתחזק. ברגעיו האחרונים. הזוהמא המסואבת ביותר – כבר שם. ואם חשבנו שהגענו לקרקעית התהום, באה המציאות וטפחה לנו על פנינו. כנראה, שאין שם באמת 'קרקעית'. זה כמו הכינרת בשנות הבצורת. בכל פעם ה'קו האדום' יורד בכמה מעלות נוספות.

אותו 'צד', שהערב רב הם ה'נציגים' הכי נאמנים שלו – מפרפר. וה'פרפורים' שלו, מתיזים רפש לכל עבר. כל מי שעדיין קצת 'מחובר' אליהם, עלול להתלכלך.

'דעת' מחברת, ו'דעת' – מנתקת. המחשבות שלנו, הן מציאות אמיתית ממש. אם ה'דעת' שלנו מחוברת למשהו – אז אנחנו מחוברים אליו. ממש מחוברים. גם אם בעולם הגשמי זה לא נראה כך. והערב רב, אינו 'כתובת' ל'חיבור'. ממש לא. עלינו להזכיר לעצמנו תמיד – אנחנו משהו אחר לגמרי. לא חלק מהם ומהמונם. אין לנו כל ענין בהם.]

איך מגיעים לדרגה הזו. איך.

איך אפשר לוותר על כל הרצונות, על כל התוכניות – ומדובר בתוכניות רוחניות כבירות, לעתיד של המציאות כולה; וגם לוותר על החיים של האדם ושל משפחתו – ובלבד שלא להעליב מישהו.

*

מלחמת חרמה

אנחנו במלחמה. תמיד. וזו מלחמת חרמה אמיתית.

כל אחד מכיר. כל אדם נורמלי – חש את זה היטב על בשרו.

היצר שלנו הינו חסר כל בושה. הוא מושך אותנו למקומות הכי נמוכים שיש. כל מה שאפשר לדמיין. וגם מה שאי אפשר.

ה'חוץ', מלא ב'אפשרויות'. כמעט בלתי מוגבלות. ואותו 'חוץ', כבר נכנס עמוק עמוק ל'פנים'. וכבר אמר אחד מתלמידי החכמים שבדור – אין אפשרות לחזק את בדקי ה'חומה', כי כבר מזמן – אין בכלל 'חומה'.

ההתמודדות – קשה מתמיד. הנפש שלנו – הולכת ונחלשת. ירידת הדורות כיום, תלולה מאי פעם. והיצר לעומתה – הולך ומתחזק. הוא יודע שאלו רגעיו האחרונים, והוא משתמש בכל ארסנל הנשק שנותר באמתחתו.

דוהוא מתקיף. ללא רחמים.

וההתקפות – אינן מופיעות ב'הזמנה'. לעולם אינך יודע מתי הוא יסתער. זה בא פתאום, כשאנחנו בלתי מוכנים.

עלינו למצוא משהו, שיתן לנו כח. שימלא אותנו בעוז ותעצומות. שכשהיצר ינסה להפתיע, הוא בעצמו יופתע. הוא יגלה – ש'רבים אשר איתנו מאשר איתם'.

*

פלנטה אחרת

יוסף. נער בגיל שבע עשרה. בשיא כוחו.

[אין איתנו יודע מעלתו של יוסף, וגם לא מאות קילומטרים תחתיה. אך עלינו ללמוד את התורה כפי שהחיים שלנו עצמנו נראים – כדי לקחת משהו למציאות שלנו; וודאי שאין אנו מדברים על יוסף הצדיק בעצמו.]

כל שנותיו, הוא היה תחת צילו של אביו הגדול. ב'חממה' הרוחנית של בית יעקב. אם נתפייט קצת, נוכל לספר על שלוה פסטורלית, עצי פרי, וציוצי ציפרים. על שבע עשרה שנה (כמעט), מלאות בעושר גשמי ורוחני.

ופתאום, ברגע אחד, הוא מושלך לבור. נחשים. עקרבים. אבנים גדולות מושלכות עליו (עי' תנחומא אות יג).

לאחר מכן, הוא נמכר – למדינים.

המדינים, כבר מוכרים לנו. ומאוד לשימצה. הם החברים של בלק ובלעם. אנשים מופקרים, מלאי זימה. 'אין אומה דביקה יותר בזנות כמו אלו' (ח"א למהר"ל, סוטה מג.).

ובדיוק יוסף הצדיק, שהוא 'היה קדוש ונבדל מן הזנות' (שם), היה תחת מרותם. חשוף לדיבוריהם ומעשיהם הנבזים.

וגם במצרים.

הוא היה שם – לבד. לגמרי לבד. הכל סביב היה מלא זימה. מלא הפקרות. מלא – חטא.

קשה לתאר את הקושי. היה זה נסיון יום יומי, במשך תקופה ארוכה מאוד. ואשת פוטיפר לא היתה היחידה.

בית הסוהר. 'בירא עמיקתא'. בתוך ה'בירא' של מצרים. בור בתוך בור.

וגם שם – הנסיונות המשיכו.

ויוסף הצדיק – צלח את הנסיון הנורא. ובהצלחה כה גדולה, שעד היום זה משפיע על כל כלל ישראל (עי' ספר טה"ק מאמר שמיה"ע סוף פ"ה).

והכל היה כאמור – לבד.

– בעצם, ממש לא לבד.

'וירא אדוניו כי הוי"ה אתו'.

ה', היה איתו.

נראה, שזה היה סוד כוחו.

הוא מעולם לא היה ברשותם של המדינים/פוטיפר/שר בית הסוהר.

– הוא היה תמיד – ב'ה' איתו'.

זה לחיות ב'עולם' אחר לגמרי. במציאות אחרת. ב'פלנטה' אחרת.

*

כשלונות

וגם – 'ויפוזו'.

– הכישלונות.

זה מאוד קשה. האדם מרגיש – מושפל. מובס. לא יוצלח. אין לי סיכוי. זהו.

החטא הוא כל כך נורא. כל כך מזעזע. איך אפשר לתקן. איך אפשר בכלל לעשות משהו.

זה מרגיש – כאילו הוא 'שקוע' בתוך ביצה עמוקה. אין דרך יציאה. כל מה שהוא ניסה – לא 'הלך'. גהינום כאן, וגם לעתיד לבוא.

אכן, נורא.

אבל – יוסף הצדיק, עבר גם את התהום הזו. היה 'ויפוזו'. היה גם 'לעשות מלאכתו'.

– והוא – ה' איתו. תמיד. בכל מצב. בכל תהום.

והוא גם מעלה אותו משם. לו יתברך, אין בעיה של 'חוסר אפשרות'.

וכשאתה מודע לכך – שה' איתך; כשאתה יודע – שזה ה'אינטרס' שלו יתברך כביכול, להוציא אותך מכל ביצה, עמוקה ככל שתהיה; כשאתה מפנים את העובדה הפשוטה, שאין לו מישהו אחר שיהיה ל'נחלה לו' – חוץ ממך, אז הוא באמת יוציא אותך.

– מכל עומק שהוא.

*

טיפול אישי

'מודים אנחנו לך'. שלש פעמים ביום.

– 'על טובותיך'.

ואכן – הטובות רבות מספור. בכל יום, בכל שעה, בכל רגע. והן לא מגיעות מ'שום מקום'. הן – 'טובותיך'.

יתכן, שה'מודים' העיקרי, הוא על עצם העובדה – שאלו 'טובותיך'. שזה אתה.

כי אם אתה קוטף פרח יפה, זה נחמד. זה גם מרענן.

ואם רב העיר יעניק לך פרח במתנה, זה יהיה הרבה יותר חשוב. הרבה יותר מרגש.

'מודים אנחנו'. על – 'שאתה הוא הוי"ה אלוקנו'. שאתה, עצמך, מנהיג אותנו. שלא מסרת אותנו בידיהם של שרי מעלה למיניהם.

על כך – שאתה הוא 'צור חיינו'. על 'חיינו המסורים בידך'. על כך, שאתה – מלך מלכי המלכים – 'מטפל' בנו, בעצמך. על העובדה, שכל המתנות שלנו – הן מידך ממש. ללא 'שליחים'.

כשהמלך, בכבודו ובעצמו, קוטף פרח – ומגיש לך אותו באהבה –

– אז אתה לא תגיד 'קיבלתי פרח'.

אתה קיבלת – את עצם העובדה, לקבל מידו של המלך! זו המתנה העיקרית!

עלינו – להפנים את זה. להזכיר זאת לעצמנו שוב ושוב. לשנן, ושוב לשנן. עד שזה יוטמע בתוך עצם ההויה שלנו.

– עד שזו תהיה ה'דעת' הפשוטה שלנו.

עד – שזה גם יהיה מגולה ל'חוץ': 'וירא אדוניו כי הוי"ה איתו'.

'וראו על עמי הארץ, כי שם הוי"ה נקרא עליך'.

*

התוכנית שלו

אפשר, שגם תמר היתה בדרגה זו.

כשהתכניות משתבשות, יש שני אופני תגובה.

האחד:

עוד פעם זה קורה לי. אני אתבע את המדינה הזו לבית המשפט. אני אביא עורך דין, ואשיג פיצוים. או–הו פיצוים. הם יתחרטו על כך שהם 'התחילו' איתי.

– וכן על זה הדרך.

והשני:

מה שקרה – היה מאת ה'. זהו. אני נכנע ל'תוכניות' שלו יתברך.

נפלא.

אבל יש גם אפשרות שלישית.

לדעת מלכתחילה, שבעצם – אין לי שום תוכניות. יש רק אחד שיש לו תוכניות. אחד ויחיד. אני – רק חייל שלו. ובאותו הרגע שהוא משנה את הכל, אז מיד – 'גם ברוך יהיה'.

התוכניות של תמר – היו גדולות. באמת גדולות. תיקונים. כלל ישראל. העתיד של המציאות כולה. רצון ה' יתברך!

וברגע אחד – ה' החליט לשנות את זה. הלא 'נח לו לאדם'. ואותו 'נח', מלמד אותנו – שעכשיו התוכנית היא 'להפיל עצמו לכבשן האש'.

אם זו ההלכה, אז זו התוכנית. ואין שום תוכנית אחרת בסביבה.

זה ה'מקום' בו היא חיה.

– 'ה' איתו'.

ורק ה' איתו.

רק – התוכנית שלו.

*

להכניס אותו יתברך אלינו

'אמן יהא שמיה רבא מברך'.

– אחד מיסודות היהדות.

לא לחינם צידדו חז"ל, שיש להפסיק עבורו אפילו באמצע תפילת שמו"ע (ולא נפסק להלכה. עי' ברכות כא:, ושו"ע או"ח קד, ז).

ומהו פירושו של משפט גורלי זה?

– ששמו הגדול, יהיה מבורך. בכל העולמות: 'עולם' – אצילות. 'עלמי' – בריאה יצירה. 'עלמיא' – עשיה.

כל העולמות. כל המציאות כולה.

'מבורך' – מתפשט. היינו, ששמו הגדול, שנמצא 'למעלה' – יתפשט 'למטה'. בכל העולמות. בכל המציאות.

ואין זו הסוגיא של 'אין עוד מלבדו'. כי באותו הרובד של 'אין עוד מלבדו', הוא אכן מחזיק את כל המציאות כולה – אבל אין לנו קשר אישי איתו.

שם הוי"ה, זהו הגילוי שלו יתברך. הגילוי – שיכול להיות לנו 'שייכות' איתו. יש לו 'שם'. אתה יכול 'לקרוא' לו. ברובד העליון של 'אין עוד מלבדו', אין 'שם'. אין הגדרה, אין גילוי.

ואת הגילוי הזה, של שמו הגדול – אנחנו יוצרים. אנחנו מגלים.

אמרנו, 'מבורך' – בכל העולמות.

– טוב, אלו העולמות ה'עליונים'. זה לא קשור אלי...

אז זהו, שזה כן קשור. ועוד איך קשור.

יש לנו – 'נשמה'.

היינו – המציאות הפנימית שלנו. החיים שזורמים בתוכנו. המחשבות, הרגשות. הרצונות. אפילו התאוות.

הנשמה הזו, מתחלקת לכמה רבדים: 'נפש', 'רוח', 'נשמה', 'חיה', ו'יחידה'.

לדוגמא, התאוות שלנו – מקורן בחלק שנקרא 'נפש'. המחשבות – שייכות ל'נשמה'. וכך כל תחושה, תובנה, וכדו' – שייכים לחלקי הנשמה.

ואותם חלקי נשמה, שייכים לאותם עולמות דלעיל, ה'עליונים'.

ה'חיה' – לאצילות. ה'נשמה', לבריאה. ה'רוח', ליצירה. והנפש – לעשיה.

אז כשאנחנו, במילים שלנו, מגלים את שמו יתברך, ו'ממשיכים' את אורו ל'עולמות' – אז בעצם אנחנו גם 'מכניסים' אותו אלינו. אל המחשבות שלנו, אל התובנות. אל המידות, ואפילו למקומן של התאוות.

והוא באמת נכנס! באמת באמת!

– אם רק נהיה מודעים ליכולת הזו שלנו, ונרצה שזה יקרה.

ואז מה קורה לנו?

– אז 'קורעים לו גזר דינו'. וגם – 'אפילו יש בו שמץ של עבודה זרה, מוחלין לו'. 'אפילו' עבודה זרה. כל שאר העוונות – נמחלים. נמחקים.

הוא יתברך, רוצה שזה יקרה. מאוד רוצה. הלא זו כל תכלית הבריאה שלו. לשכון – בתוך ה'נפש' שלנו.

הוא רוצה – שנהיה תמיד 'ה' איתו'.

הוא רק מחכה לנו, שנעשה את זה. שנביא אותו – לכאן.

שיתגלה, אפילו לאותו דרגה נמוכה של 'אדוניו' – המצרי, שה' – עימנו.

ויהי רצון שנזכה לכך.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

אודות סלסול השיער שנהג בו יוסף הצדיק

פסוק ו. וַיַּעֲזֹב כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּיַד יוֹסֵף וְלֹא יָדַע אִתּוֹ מְאוּמָה כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל וַיְהִי יוֹסֵף יְפֵה תֹאַר וִיפֵה מַרְאֶה:

רש"י. כיון שראה עצמו מושל, התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו, אמר הקדוש ברוך הוא אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך, אני מגרה בך את הדב, מיד כו':

רבינו הרוגוצ'בער זצ"ל כותב ביאור חדש למה יוסף סלסל בשערו, על פי הא דאיתא בשבת דף קל"ט ע"א דיוסף היה נזיר דכתיב ולקדקד נזיר אחיו. והנה ברמב"ם בהלכות בית הבחירה פ"א הי"ז דישראל פרוע ראש אסור ליכנס לעזרה עד שיעשה ראשו מחלפת. והיינו לסלסל בשערו וכמבואר בירושלמי פ"א ה"ט שעי"ז ניתן לו חן. וזהו פשר לשון סלסול השייך לנזיר בנזיר דף ב' ע"א דף ג' ע"א ודף ד' ע"ב.

על פי זה, מכיון שהיה יוסף בפלטרין של פוטיפר ושם זה בזיון המלכות להלך פרוע ראש, לכן היה מסלסל בשערו.[לא]

רבינו ביאר בזה דבר נפלא נוסף. במדרש ילקוט יואל א'. דבר ה' אשר היה אל יואל בן פתואל [בן שמואל], רבנן אמרין למה נקרא שמו פתואל שהיה מסלסל בשערו כבתולה הזאת. בנזיר דף ס"ו ע"א איתא ששמואל היה נזיר. ובקידושין דף ע"ח ע"ב איתא שהיה נמצא שמואל במשכן כל הזמן. ואיך היה מותר ליכנס כשהוא מגודל שער ראשו. אלא היה מסלסל בשערו שלא יהיה בזיון המקדש, ועי"ז הותר לו[לב]. [צ"פ עה"ת בהוספות (אחרי דברים) עמוד ש"מ ובשו"ת צ"פ דווינסק ח"ב סי' ט"ו ושו"ת צ"פ וורשא סי' ק"א וסי' רנ"ח ושו"ת צ"פ החדשות ח"א סי' ס"ט ח"ב סי' קט"ו ח"ג מכתב ז' ח"ד סי' כ"ז]

*

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

---

[לא] והעיר הרב יהודה איינשטיין שליט"א, דלעיל (ל"ז ב') כתב רש"י והוא נער שהיה מתקן בשערו, הרי שהיה מתקן בשערו עוד בהיותו בבית יעקב, ולא משום פלטין של פוטיפר. ונראה לומר דלעיל הלשון 'מתקן' בשערו, ואינו לשון 'סלסול', כי סלסול עשה רק בבית פוטיפר משום כבוד הפלטין כמוש"כ רבינו. אכן עיין בב"ר ששם הלשון 'מתקן' בשערו גם לעיל וגם כאן, ויל"ע.

[לב] עי"ש בזית רענן אות א' מה שכתב ומה שכתב ע"ז המגיה ולד' רבינו ז"ל הכל מיושב. וראה גם באו"ש על הרמב"ם פ"א הי"ז מביאמ"ק.

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, בני ברק

האם איסור הלבנת פני חבירו ברבים ביהרג ואל יעבור

הֱיֵה מוּצֵאת וְהֵיא שָׁלְחָה אֶל חָמִיהָ לֵאמֹר (לח, כה)

ופירש רש"י "לא רצתה להלבין פניו ולומר ממך אני מעוברת.. אמרה אם יודה מעצמו יודה ואם לאו ישרפוני ולא אלבין פניו, מכאן אמרו נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים.

ובב"מ נ"ח: כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים.. דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חיוורא, כל היורדין לגיהנום עולין חוץ משלשה שיורדין ואינם עולים.. והמלבין פני חבירו ברבים. עוד בגמ' שם נוח לו לאדם שיבא על ספק אשת איש ואל ילבין פני חבירו ברבים [ומבואר בתוס' שם דאפילו וודאי אשת איש נמי].

ומבואר כאן חומר האיסור של מלבין פני חבירו ברבים ששקול כשפיכות דמים, ונוח לו שיפילוהו לכבשן האש ולא ילבין פ"ח ברבים. ובטעם הדבר שהלבנת פנים חשובה כמיתה כתב רבינו יונה בשערי תשובה (ש"ג אות קל"ט) בב' דרכים, א. כי פניו יחוורו ונס מראה האודם ודומה אל הרציחה, - וכונתו שיש כאן רציחה קלה מצד עצם המעשה. ב. כי צער ההלבנה מר ממוות – והיינו שאין כאן פעולת רציחת נפשו אלא ביחס לצער, צער ההלבנה חשוב כצער המיתה.

חיוב מסירות נפש על איסור זה

ויש לדון באופן שכופים אותו נכרים לבייש חבירו ברבים ואם לאו יהרגוהו, או כגון שיכול להציל עצמו ממיתה ע"י הלבנת פני חבירו, האם מחויב למסור נפשו כדי שלא להלבין חבירו ברבים או לא.

[וממה שאמרו נוח לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש, יתכן שאין הכרח ובאמת אינו חיוב אלא "נוח", והיינו שטובתו הרוחנית היא להפיל עצמו לאש ולהמנע ממעשה מגונה זה, ומה שעשתה תמר היה מחומרא בעלמא, ומ"מ למדנו ממנה את חומר הדברים].

ובשו"ת בנין ציון (סי' קע"ב וקע"ג) דן בזה, וכתב דממה שאמרו "כאילו שופך דמים" אין ראיה שהרי גם כעס וחילול המועדות נאמר בהם כאילו עובד ע"ז ולא שמענו בהם יהרג ואל יעבור, וע"כ שאינם כע"ז ממש.

והוכיח מדברי התוס' סוטה י: (ד"ה נוח) שהקשו מדוע לא הוזכר איסור זה עם ג' עבירות החמורות שיהרג ואל יעבור,ותירצו שנקט רק עבירות המפורשות בתורה, משא"כ איסור זה שאינו מפורש בתורה, ומפורש בדבריהם שמלבין פני חבירו ביהרג ואל יעבור.

וכן הוכיח מדברי רבינו יונה (שע"ת ש"ג אות קל"ט) שמנה ג' עבירות שדינם יהרג ואל יעבור, וכתב שאבק שלהן [דהיינו החלק הקל שבהן] גם הוא ביהרג ואל יעבור כמו ריפוי

בעצי אשירה – אבק ע"ז, וסיפור עם א"א - אביזרייהו דג"ע, והלבנת פ"ח ברבים – אביזרייהו דש"ד, ומבואר כנ"ל שדינם ביהרג ואל יעבור[לג].

והביא שכן מבואר בתיבת גומא וכ"כ הפר"ח במים חיים שדינו יהרג ואל יעבור, וכ"נ לכאו' מהעתקת הרי"ף והרא"ש בב"מ נ"ח: עיי"ש.

אמנם ברמב"ם (פ"ה מיסודי התורה הביא ג' עבירות ואביזרייהו, ולא הזכיר הלבנת פנים ברבים, ויתכן דפליג, ואפשר שסובר שהוא איסור בפנ"ע ולא אביזרייהו.

פליאה גדולה מדוע שיך כאן טעם דיהרג ואל יעבור

והנה בטעם הדבר ששפיכות דמים דינה יהרג ואל יעבור, מבואר הטעם בסנהדרין ע"ד. דסברא הוא "דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דחברך סומק טפי", וביאר רש"י "דכי אמר רחמנא לעבור על המצוות משום וחי בהם משום דיקרה בעיניו נשמה של ישראל, והכא גבי רוצח כיון דסו"ס איכא איבוד נשמה למה יהא מותר לעבור".

ולפי"ז צריך עיון גדול מה שייכת סברא זו באיסור מלבין פני חבירו ברבים, דאמנם יש כאן צער מר ממוות וגם מיתה פורתא, מ"מ נפש ישראל לא נאבדת[לד], וא"כ כאן חשיבות נפש ישראל היא סיבה מספקת להתיר לו לעבור ולא להיהרג.

ועוד שגם סברת מאי חזית דדמא דידך סומק טפי לא שייכת כאן שהרי נפשו תיאבד לגמרי אבל נפש חבירו לא תיאבד לגמרי אם ילבינוהו וא"כ דמו סומק טפי, ומדוע יהרג ולא ילבין פני חבירו ברבים, וצע"ג.

מלבין פני חבירו ברבים האם יכול לברך ברכת כהנים

בשו"ת שבט הלוי (ח"ח ת' קע"ב) נשאל לפי דברי הבנין ציון שהסיק שדינו יהרג ואל יעבור ומבואר שחשוב כשפיכות דמים ממש, א"כ כפי שמצינו שההורג נפש אינו יכול לישא כפיו ה"ה המלבין פני חבירו ברבים, והשיב דבאמת נכון מאד חומר האיסור עד כדי דמיון לרציחה, מ"מ יש לחלק, לא מיבעיא לדעת התוס' יבמות ז. שאינו אסור מעיקר הדין אלא אפילו לדעת הרמב"ם פט"ו מתפילה שנראה שהוא מדינא, משום שיסוד האיסור משום שהרגו בידיו אלו ואין הידיים קטיגור נעשה סניגור, משא"כ כאן שלא הרגו בפיו, ולומר שיאסר לברך בפיו כיון שהרגו בפיומנ"ל לומר דבר זה.

ספק ילבינו פניו האם יהרג ואל יעבור

יש לדון לדברי התוס' ורבינו יונה שיהרג ואל יעבור, איך הדין באופן שמסופק אם יתבייש חבירו, והנה לגבי גוף האיסור פשוט שאסור ככל ספק דאורייתא לחומרא, אמנם

[לג] ובזה יישב הבנין ציון קושית התוס' למה לא מנו איסור זה ביהרג ואל יעבור, משום שהוא אביזרייהו דש"ד וכלול בזה , כפי שלא נמנו יתר אביזרייהו.

[לד] דאם היה נחשב מאיזה טעם שנפשו נאבדת היה זה סיבה מספקת לעבור איסורים משום צער הלבנה, ולא מצינו כן, ורק במקום כבוד הבריות הקלו בדרבנן או בשב ואל תעשה.

לגבי דין יהרג ואל יעבור לכאו׳ היה תלוי במחלות הראשונים האם ס׳ דאוריתא לחומרא הוא מן התורה או מדבריהם, שאם הוא מן התורה א״כ חומר האיסור בספק כמו בוודאי, אמנם כאן יש לדון מצד אחר שאי״צ למסור נפשו, משום שתמיד יש כאן נפש ישראל שתמות בוודאי וע״כ אמרי׳ מאי חזית, אך כאן שלא ברורה מיתת השני מסתבר שאינו צריךלמסור נפשו. [ובאמת ה״ה בספק מיתה ממש].

הלבנת פנים בקטן

לשון הרמב״ם (פ״ג מה׳ דעות) שאסור להלבין פנים בין גדול ובין קטן, וכ׳ הכס,מ דה״ה קטן בן יומו, אך הבנין מיון השיג שהרי הצער הוא אזיל סומקא ואתי חיוורא וזה ל״ש בקטן בן יומו, וע״כמבואר בב״ק פ״ו דדין בושת בקטן היינו בגיל דמכלמי ליה ומיכלם, [ומ״מ ישן אסור כמבואר שם].

המכבד חבירו ברבים שכרו עצום

ולולי דמסתפינא אמינא דמדה טובה מרובה, דהמכבד חבירו ברבים ומשמחו, שכרו הרבה מאד עפ״י פעלו והרי הוא כמחיה מתים במאמרו.

לתגובות: yehudit2761@gmail.com

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג״ש בכולל תורת מרדכי

ערכו של כל מעשה – קטן כגדול!

וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרָיְמָה (לז, כה)

מובא בתוספתא (ברכות ד, טז): מעשה ברבי טרפון שהיה מיסב בצילו של שובך במנחה בשבת, הביאו לפניו דלי של צונין, אמר להם לתלמידיו השותה מים לצמאו מה מברך? אמרו לו ילמדנו רבנו, אמר להם בורא נפשות וחסרונן. אמר להם אשאל? אמרו לו ילמדנו רבנו, אמר להם הרי הוא אומר ״וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה מִגִּלְעָד וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרָיְמָה״, והלא אין דרכן של ערביים להיות נושאים אלא עורות וריח רעה ועטרן, אלא שנתנו אותו צדיק בין דברים חבובין, והלא דברים קל וחומר, ומה אם בשעת כעסן של צדיקים מרחמין עליהם, בשעת הרחמים על אחת כמה וכמה.

על פניו דברי התוספתא אינם מובנים, מה עניינה של ברכת המים אצל הובלת יוסף הצדיק על ידי הישמעאלים? ומה הקשר בין ברכת בורא נפשות לריח שהריח יוסף הצדיק בשעה שהובל למצרים?

כיוצא בזה מביא רש״י בשם מדרש רבה: למה פרסם הכתוב את משאם, להודיע מתן שכרן של צדיקים, שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, ולזה נזדמנו בשמים, שלא יוזק מריח רע.

אלא שבדברים אלו טמון רעיון עמוק. כתובה כאן מהי הראיה הנכונה על פי התורה על כל מעשה וכל מאורע המתרחש ובא על האדם.

דרך העולם להביט על מעשים קטנים כחלק מתוך תמונה גדולה ועצומה ולראות כל ארוע הבא עלינו בראיה כוללת ורחבה, ואף אם קורה משהו טוב בעת מצוקה, ארוע משמח בתוך ים של שכול, אין מביטים על אותה הטבה בפני עצמה, אלא מודדים אותה כפרט קטנטן ושולי בתוך התמונה הגדולה, וממילא נעלמת השמחה ובטילה ברוב בתוך סאת היגונים.

אדם השרוי במצוקה, לא שם לב אם הוא הולך בדרך נאה ואווירית, כי שקוע בהרהורים על מצבו הכללי ואינו שת לבו לכל פרט קטן המטיב עמו ואמור לשובב את נפשו. הרי אם היה ריח לא נעים באותו המקום, והדרך היתה מלאה מהמורות וטיט ורפש, היה מגדף את רוע מזלו ואת גורל חייו. אך כאשר הדרך ישרה וסלולה ואוירה נעימה שורה בה, אין הוא רואה בכך כל סיבה להודות ולשבח.

התורה מבודדת כל מעשה וכל פרט בפני עצמו, ונותנת להם ערך מלא. זהו המבט הנכון אותו אנו צריכים לאמץ!

כאשר אדם נגש לשתות כוס מים צוננים, מים פשוטים ללא תוספות ותמציות, הרי שבראיה גשמית פשוטה, בדעת בעלי בתים, אין בשתיה זו כל חשיבות ומעלה, כי אין מדובר במשקה יקר ומשובח או ביין ישן ועתיק. אין אלו, אלא מים פשוטים חסרי טעם, ואם היה האדם נשאל איזו ברכה יש לברך על שתיה פשוטה זו, היה משיב שאין כאן דבר גדול, ואין הוא רואה צורך להאריך ולהודות ולשבח על כוס מים פשוטים ללא תוספות, ורק בשתיית משקה חשוב ומלא טעם יש להלל ולשבח.

רבי טרפון בדבריו הקצרים מלמד אותנו מהי הראיה הנכונה והאמיתית על פי התורה – ״השותה מים לצמאו מה מברך, בורא נפשות רבות וחסרונן״. רבי טרפון השכיל לבודד ולייחד את כוס המים הפשוטים הללו מכל השפע הרב סביב האדם, להביט על כוס מים זו בנפרד בראיה חודרת ומעמיקה. הרי כוס מים זו מחיה נפשות ומשיבת רוח. אלפי אנשים בכל הדורות נלחמו במצבים מסויימים ונאלצו להאבק בצמא בהעדר כל אפשרות לזכות ללגימה מחיה אחת ממים פשוטים אלו. רבי טרפון בראיה הנכונה לפי דרך התורה ראה בכוס מים זו הצלת חיים, תחיית נפשות, משום שהוא לא הלך שבי אחרי השפע הגדול הסובב את האדם בכל סוגי השתיה המרווים העומדים לרשותו, אלא הביט על כוס מים זו בנפרד ועל כוחה ועוצמתה בהחייאת נפש כל חי, ומשום כך אמר לתלמידיו בפשטות ״השותה מים לצמאו מברך בורא נפשות רבות וחסרונן״.

זהו אם כן טעמו שהסמיך ענין זה למה שקרה עם יוסף הצדיק בשעה שהובל למצרים על ידי הישמעאלים. יוסף היה במצב של ירידה מאיגרא רמא לבירא עמיקתא. עזוב ונשכח, נמכר על ידי אחיו לנכרים ערלים, ומובל למצרים – ערוות הארץ, בלי לדעת מה יעלה בגורלו ואיך יצליח לצאת מהבוץ אליו נקלע...

בתוך כל זה ה׳ יתברך רומז לו: עמו אנכי בצרה. לא עזבתיך ולא שכחתיך אף לרגע. לכל אורך הדרך אני אתך. הריח הטוב שאתה מריח כעת – הוא העדות לכך!

לראות דבר קטנטן זה כמעלה בפני עצמה ולא כדבר שולי חסר משמעות – זו אספקלריה של תורה. זו הראיה הנכונה שצריכה להיות לנו.

כאשר אברהם אבינו מכניס את אורחיו [אשר נדמו לו כערביים המשתחוים לאבק שברגליהם. רש״י] במסירות נפש [יום שלישי למילתו היה. רש״י ע״פ בבא מציעא פו:], התורה מודדת בעין פקוחה כל פעולה שלו באותה עת.

על הפסוק ״יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם״ (בראשית יח, ד) כותב רש״י: יקח נא. על ידי שליח, והקב״ה שלם לבניו על ידי שליח, שנאמר וירם משה את ידו ויך את הסלע (במדבר כ, יא).

מקורו טהור בדברי הגמרא (בבא מציעא פו:): אמר רב יהודה אמר רב, כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו עשה הקב״ה לבניו בעצמו וכל [מה] שעשה אברהם ע״י שליח עשה הקב״ה לבניו ע״י שליח, (בראשית יח, ז) ואל הבקר רץ אברהם (במדבר יא, לא) ורוח נסע מאת ה׳. ויקח חמאה וחלב (שמות טז, ד) הנני ממטיר לכם לחם מן

השמים. (בראשית יח, ח) והוא עומד עליהם תחת העץ (שמות יז, ו) הנני עומד לפניך שם על הצור. (בראשית יח, טז) ואברהם הולך עמם לשלחם (שמות יג, כא) וה' הולך לפניהם יומם. (בראשית יח, ד) יוקח נא מעט מים (שמות יז, ו) והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם. ופליגא דר' חמא בר' חנינא, דאמר ר' חמא בר' חנינא וכן תנא דבי רבי ישמעאל, בשכר שלשה זכו לשלשה, בשכר חמאה וחלב זכו למן, בשכר והוא עומד עליהם זכו לעמוד הענן, בשכר יוקח נא מעט מים זכו לבארה של מרים.

כבר תמה בית הלוי בספרו על התורה, שלמרות שאמרו בגמרא 'מצוה בו יותר מבשלוחו' (קדושין מא.), מכל מקום כאן אצל אברהם אבינו הבאת המים היתה כדי שירחצו רגליהם מאבק של עבודה זרה, ומה משמעות יש לכך אם יביא אברהם את המים בעצמו או שיצווה לשלוחו להביאם?

הרי לפנינו שוב אותה הבנה. הגם שפעולה זו של מניעת הכנסת אבק של עבודה זרה לבית אברהם אבינו אינה בכלל מצות הכנסת אורחים, ואף שממילא תיעשה על ידי אחרים, מכל מקום היה מן הראוי שתיעשה שלא על ידי שליח, משום שכאשר מביטים רק על פעולה זו, ומבודדים אותה מכל שאר הדברים שנעשו באותו זמן, יש בה משהו שיסייע לאורחים, ואין אומרים הלא ממילא היא תיעשה ומה אכפת לנו אם יעשנה אברהם בעצמו או שלוחו. אדרבה יש ענין להשתתף בכל פעולה ואפילו הקלה והפחותה ביותר, ואף שאינה נכללת במצות הכנסת אורחים. משום כך היתה מעין קפידא על אברהם אבינו, ולכן גם בניו קבלו מים רק על ידי שליח, מעשה שבעטיו נגרמו דברים לא טובים כידוע.

המשנה (סנהדרין פא.) אומרת: מי שנתחייב בשתי מיתות בית דין נידון בחמורה. שואלת על כך הגמרא: פשיטא, אלא איתגורי איתגור?! וכי יעלה על הדעת שנקל עליו בגלל שהתחייב שתי מיתות?! ומתרצת, אמר רבא הכא במאי עסקינן, מדובר כגון שעבר עבירה קלה ונגמר דינו על עבירה קלה, וחזר ועבר עבירה חמורה, סלקא דעתא אמינא כיון דנגמר דינו לעבירה קלה האי גברא קטילא הוא, וממילא אין מקום לחייבו מיתה אחרת אף שהיא חמורה יותר, קמ"ל שכן יומת בחמורה.

כאן כתוב שאין לומר הרי בכל מקרה הוא יומת, ומה אכפת לי באיזו מיתה... וכפי שרגילים אנשים לומר הרי בכל מקרה יהיה כך וכך... הרי ממילא אעשה מעשה שאינו הגון בעוד זמן מה, ומה אכפת לך אם אקדים את העשייה. כאן מבואר שאין מקום לצורת חשיבה זו! אין זו השקפת התורה! לכל מעשה יש ערך וחשיבות במקומו ובזמנו, ואין לזלזל באף מעשה יהיה אשר יהיה!

לכן אף שכבר נגמר דינו למיתה קלה, אם חזר ועשה מעשה המחייבו מיתה חמורה יותר, משיבים אותו לבית הדין, ויושבים ומעיינים בדינו כדין רגיל, ונושאים ונותנים ושוקלים את הדבר במאזני צדק ומשפט, חוקרים את העדים בשבע חקירות ובדיקות ויורדים לעומק הענין בכל הרצינות ובמלוא האחריות, מתוך יראת ואימת חריצת הדין,

וכדברי הרמב״ם (הלכות סנהדרין פרק יב הלכה ג): נמצאו דברי כל הָעֵדִים מְכֻוָּנִים פּוֹתְחִין לִזְכוּת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאוֹמְרִים אִם לֹא חָטָאתָ אַל תִּירָא מִדִּבְרֵיהֶם וְדָנִין אוֹתוֹ. אִם מָצְאוּ לוֹ זְכוּת פְּטָרוּהוּ וְאִם לֹא מָצְאוּ לוֹ זְכוּת אוֹסְרִין אוֹתוֹ עַד לְמָחָר. וּבוֹ בַּיּוֹם מְזַדַּוְּגִין הַסַּנְהֶדְרִין זוּגוֹת זוּגוֹת לְעַיֵּן בְּדִינוֹ. וּמְמַעֲטִין בְּמַאֲכָל וְאֵין שׁוֹתִין יַיִן כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם. וְנוֹשְׁאִין בַּדָּבָר כָּל הַלַּיְלָה כָּל אֶחָד וְאֶחָד עִם זוּג שֶׁלּוֹ אוֹ עִם עַצְמוֹ בְּבֵיתוֹ. וְלַמָּחָרָת מַשְׁכִּימִין לְבֵית דִּין. הַמְזַכֶּה אוֹמֵר אֲנִי הוּא הַמְזַכֶּה וּמְזַכֶּה אֲנִי בְּמָקוֹמִי וְהַמְחַיֵּב אוֹמֵר אֲנִי הוּא הַמְחַיֵּב וּמְחַיֵּב אֲנִי בְּמָקוֹמִי וכו׳.

מעשה בבן ישיבה שלא מצא טעם בלימודו, ומשעברו עליו כך מספר חודשים ללא עזר וללא מוצא, גמר אומר לעזוב את כתלי הישיבה, על כל המשתמע מכך. באותה שעה היה זמן תפילת מנחה בישיבה. הוא נכנס להיכל הישיבה כדי להתפלל, אך חפציו כבר היו ארוזים, ותכניתו היתה לעזוב את הישיבה מיד אחר התפילה, לבלתי שוב אליה עוד לעולם.

כשהסתיימה התפילה, יצא עם כל הבחורים מהיכל הישיבה. תוך כדי התקדמות לכיוון היציאה, ניגש אליו אחד הבחורים הוותיקים ויישר את צווארונו שהיה מקופל. הלה חש בכך, והחליט, אם יש מישהו שרואה אותי וחושב עלי, אני נשאר.

הוא חזר להיכל הישיבה והמשיך להתמיד בלימודיו עד שזכה ונהיה אדם גדול. מעשה קטן – אך אין לשער את ערכו הרב...

אשת הגר״א וחברתה היו אוספות צדקה לנזקקים. פעם סכמו ביניהן שמי שתיפטר ראשונה מן העולם תבא בחלום לחברתה ותספר לה מה נעשה בדינה. לאחר זמן נפטרה אחת מהן לבית עולמה, וכעבור זמן הופיעה בחלום לחברתה. כששאלה החברה מה קורה בבית דין של מעלה, ענתה, איני רשאית לספר מאומה, אך דבר אחד אני יכולה לומר לך. פעם הלכנו יחד לאסוף כסף לאלמנה. כשהלכנו ברחוב הגיעה מהעבר השני אשה עשירה. סברנו לגשת אליה, ואת נופפת לה בידך כדי שתראה אותנו.

על תנועת יד זו יש לך שכר רב בפני עצמו מלבד על עצם המצוה של איסוף כספי הצדקה.

הבה נשכיל להעריך כל מעשה שלנו!

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

הסוד של עשרים ושתים שנה

איתא בגמ' ברכות (נה:) "אמר רבי לוי לעולם יצפה אדם לחלום טוב **עד עשרים ושתים שנה**, מנלן, מיוסף דכתיב אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' וכתיב ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה וגו' מן שבסרי עד תלתין כמה הוי תלת סרי ושב דשבעא ותרתי דכפנא **הא עשרים ושתים**".

וביאר שם השפתי חכמים שכוונת הגמרא היא שעד עשרים ושתים שנה יש להמתין שיתקיים החלום שהרי יעקב אבינו המתין עשירם ושתים שנה שחלומו של יוסף יתקיים וכמו שנאמר (בראשית לז, יא) "ואביו שמר את הדבר" שהיה ממתין ומצפה מתי יתקיים החלום.

ובספר נזר הקודש (ב"ר פד, יא, נדפס שנת תע"ט) מהגה"ק ר' יחיאל מיכל מגלונא זצ"ל ביאר עוד **שהנהגת מערכת העולם נשפעת מכח העשרים ושתים אותיות הא"ב שבתורה**, ובכל שנה ושנה יש השפעה מיוחדת על פי אות אחת מאותיות הא"ב ושאר אותיות טפלים אליה, **וחוזר חלילה בכל עשרים ושתים שנה**, והחלום יוצא מהכח אל הפועל באותה שנה שבה ההנהגה היא כפי ההנהגה שהיתה בשנה שחלם בה את החלום, ולכן אמרו שיש לאדם להמתין עד עשרים ושתים שנה עכ"ד.

ובזה יש להבין המובא בהקדמה לספר הקדוש מנחם ציון וכן בספר מבשר טוב אודות הרה"ק ר' מנדל מרימנוב זי"ע: "גלוי וידוע שהרב הקדוש והנורא מוהרמ"מ זלל"ה מרימנוב דרוש דרש מידי שבת בשבתו על פרשת המן **עשרים ושתים שנה והמשיך בזה שפע רבה לעולם**".

הרי שכדי להשפיע שפע רבה לכל העולם הוצרך לדרוש במשך **עשרים ושתים** שנה. וכזה מצינו באבות דרבי נתן (פרק ששי) שכלבא שבוע נקרא כן שכל הנכנס לביתו רעב ככלב היה יוצא מביתו שבע. ואיתא שם: "היה לו מזון **עשרים ושתים שנה** סעודה לכל אחד ואחד מירושלים".

וכן יש להבין בזה מה דאיתא בגמרא כתובות (מב:) "אמר רבא האי מילתא קשאי בה רבה ורב יוסף **עשרין ותרתין שנין** ולא איפרק עד דיתיב רב יוסף ברישא ופירקה", הרי שהזכיר שכבר עברו כ"ב שנים ולא היו יכולים לתרץ הקושיא, שחיכו כ"ב שנים אולי יזכו למצוא ולהבין תירוץ לקושיתם, ולא זכו. והיינו שכל שנה היא תחת השפעת אחת מאותיות הא"ב, ואין דומה השפעת שנה לחברתה ולכן חיכו כ"ב שנים אולי יזכו למצוא תירוץ לקושיתם, ואחר כ"ב שנים הבינו שקושיא אלימתא היא.

וכזה מצינו בספר מלכים (א, יד, כ) "והימים אשר מלך ירבעם **עשרים ושתים שנה** וישכב

עם אבותיו", וכתב רמ"ד וואלי זצ"ל בפירושו "אולי שהם כנגד **כ"ב אותיות התורה** שהיה לומד ועוסק בה ירבעם קודם שסרח, ואכל עולמו בחייו בכ"ב שני מלכותו".

וכנראה שיסוד דבריו מובאים בגמ' סנהדרין (קב:) "אמר רבי יוחנן **מפני מה זכה אחאב למלכות עשרים ושתים שנה**, מפני שכיבד את התורה שניתנה בעשרים ושתים אותיות".

ובמדרש תדשא (פר' ו) איתא "**עשרים ושנים מינים נבראו בעולם בשבעה ימים**, ביום ראשון שבעה השמים והארץ והמים והחושך והרוח והתהומות והאור. בשני הרקיע בלבד, בשלישי ארבעה הכניס המים אל מקום אחד והעלה מים מתוקים מן הארץ והעשבים והעצים. ברביעי שלשב השמש והירח והכוכבים, בחמישי שלשה השרצים והעופות והתנינים. בששי ארבעה החיה והבהמה והרמש והאדם, **כנגד עשרים ושתים אותיות שבא"ב** וכנגד עשרים ושנים דורות מאדם עד שבא יעקב

ועוד מקור לענין כ"ב שנים מצינו במדרש (ילקוט שמעוני בראשית פרק יח רמז פג) "עיקר שלותה של סדום לא היה אלא נ"ב שנה **ומהם כ"ב שנה היה הקב"ה מרעיש עליהם הרים ומביא עליהם זועות כדי שיעשו תשובה** ולא עשו הדא הוא דכתיב המעתיק הרים ולא ידעו אשר הפכם באפו".

וכן מצינו לגבי תשובתו של דוד המלך במעשה של בת שבע (ילק"ש שמואל ב פר' כג רמז קס"ה) "אמר לפניו, רבש"ע כשם שמחלת לי עונותי הראשונים כך מחול לי עונותי האחרונים. **בכ"ב שנה** שנסתלקה רוח הקדש מדוד מלך ישראל בכל יום ויום היה מוריד כוס של דמעות ואכל פתו באפר שנאמר (תהלים קב) 'כי אפר כלחם אכלתי".

וכזה מצינו בספר תפלה למשה (פר' בראשית) מהרה"ק ר' משה מסאמבור זי"ע וז"ל: "שמעתי ממורי ורבי איש אלקים קדוש מורינו אלעזר בן הרב בעל נועם אלימלך נבג"מ, שסיפר ששאלו אותו על אביו הקדוש בעל נועם אלימלך מה צוה לפני מותו, והשיב אם תרצו לידע צוואת אבא דרשו מעל ספרו נועם אלימלך **שעשרים ושתים שנה לפני מותו** אמר הדברים אלו שבספרו וידעתי שבכל יום ויום היה מצוה מחמת מותו". הרי שכ"ב שנים נחשב כזמן תשובה והכנה ליום הדין והיינו שבמשך זמן זה עבר עליו כל המצבים וכל מיני מזל ששייך עד שתיקן כולם.

ועוד מצינו בגמ' (סנהדרין לא.) "הולך רכיל מגלה סוד ההוא תלמידא דנפיק עליה קלא דגלי מילתא דאיתמר בי מדרשא **בתר עשרין ותרתין שנין**, אפקיה רב אמי מבי מדרשא אמר דין גלי רזיא": וכנראה שאותו תלמיד דימה בנפשו שאחרי עשרים ושתים שנים כבר הותר לו לגלות הסוד.

ועוד אמרו חז"ל (מדרש תהלים פרק א) "אמר רבי **עשרים ושנים אשרי כתיב בתהלים ולמה, כנגד עשרים ושתים אותיות**. ועליהם הוא אומר, (תהלים יט, טו) יהיו לרצון אמרי פי. יעשו לדורות ויכתבו לדורות אמרי פי ויחוקקו לדורות. ולא יהיו קורין בהם כקורין בספרים אלא יהיו קורין בהן ונוטלין שכר עליהם כנגעים ואהלות".

וי"ל דעבודתינו בעוה"ז היא לחקוק בנפשינו ולקיים כל העשרים ושנים אשרי המנויים

בספר תהלים, ואז האדם זוכה למאי דאמרו בגמ' יומא (פו.) "תניא ואהבת את ה' אלקיך שיהא שם שמים מתאהב על ידך שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו **אשרי** לו לפלוני שלמד תורה, **אשרי** אביו שלמדו תורה **אשרי** רבו שלמדו תורה". ובתוס' עירובין (יג:) כתב דאע"פ שמסקינן בגמרא "נוח לו לאדם שלא נברא". זהו דוקא בסתם בני אדם "אבל צדיק **אשריו, ואשרי** דורו".

ובאבות דר' נתן (פרק ו) איתא "מה היה תחלתו של רבי אליעזר בן הורקנוס **בן עשרים ושתים שנה היה ולא למד תורה**. פעם אחת אמר אלך ואלמוד תורה לפני רבן יוחנן בן זכאי אמר לו אביו הורקנוס אי אתה טועם עד שתחרוש מלא מענה השכים וחרש מלא מענה.

ובפרקי דר"א מובא מעשה זו ביתר הרחבה "אמר לו אביו מפני מה אתה בוכה שמא מצטער וכו' על גבי המענה אמר לו לאו אמר לו ולמה אתה בוכה אמר לו איני בוכה אלא שאני מבקש ללמוד תורה. עשה שתי שבתות שלא טעם כלום עד שנגלה עליו אליהו זכור לטוב אמר לו בן הורקנוס מפני מה אתה בוכה, אמר לו מפני שאני מבקש ללמוד תורה, אמר לו אם אתה מבקש ללמוד תורה עלה לך לירושלם אצל רבן יוחנן בן זכאי. עמד ועלה לו אל ירושלם אצל רבן יוחנן בן זכאי ישב לפניו והיה בוכה, אמר לו מפני מה אתה בוכה, אמר לו מפני שאני מבקש ללמוד תורה, אמר לו בן מי אתה לא רצה להגיד לו. אמר לו מימיך לא למדת לא קריית שמע ולא תפלה ולא ברכת המזון אמר לו לאו עמד ולמדו שלשתן":

וצריכים להבין למה התעורר רבי אליעזר דייקא כשהיה בן כ"ב שנה שהיה דואג ובוכה מה יהא גורלו והיה מצטער על אי ידעיתו בתורה ולמה לא התעורר על זה לפני כן. ובחי' הרד"ל שם ציין לדברי הגמ' קידושין (ל.) "א"ל רבא לר' נתן בר אמי אדידך על צואריי דבריך משיתסר ועד **עשרים ותרתי** ואמרי לה מתמני סרי עד עשרים וארבעה, כתנאי, 'חנוך לנער על פי דרכו' ר' יהודה ורבי נחמיה חד אמר משיתסר ועד **עשרים ותרתין** וחד אמר מתמני סרי ועד עשרים וארבעה".

וביאר שם רש"י "בשעה שעוד ידך תקיפה עליו הוי זהיר ללמדו תוכחות, **ואיזה זמנו משיתסר ועד עשרים ותרתין**, בציר משיתסר אין בו דעת לקבל תוכחות כל כך ואל תכביד יסורין ותוכחות, **ויותר מעשרים ותרתין יש לחוש שלא יבעט**".

הרי שעד שהאדם מגיע לעשרים ושתים שנה יש עוד תקוה שיכולים לחנכו, אבל אחר שכבר עבר גיל עשרים ושתים קשה מאוד להשפיע עליו. ולפי דברי נזר הקודש הנ"ל מבינים, שאחר שעבר האדם כ"ב שנים מזמן לידתו כבר עבר עליו כל מיני תקופות שונות ומצבים שונים, ולכן אינו נחשב עוד כנער צעיר אלא כאדם מבוגר ומעתה כבר הורגל בכל מצב ולכן קשה לשנותו. ובזה יש לומר דכאשר רבי אליעזר הגיע לשנת עשרים ושתים בכה על מר גורלו מה יהא ממנו ואז נתעורר ביותר מתי אעשה גם אנכי לביתי.

והנה בגמ' ב"ב (יא.) מובא "אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה פעם אחת באתה אשה לפניו בשני בצורת אמרה לו רבי פרנסני אמר לה העבודה שאין בקופה של צדקה כלום אמרה לו רבי אם אין אתה מפרנסני הרי אשה ושבעה בניה מתים עמד ופרנסה משלו, לימים חלה ונטה למות אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות הללו מיד קרעו לו גזר דינו, **תנא הוסיפו לו עשרים ושתים שנה על שנותיו**".

ובמהרש"א (ב"ב שם) ביאר הטעם שנתוסף לבנימין הצדיק דוקא כ"ב שנים וז"ל "והוסיפו לו כ"ב שנים דמצינו שהן נקראות שנים מועטות ברבקה שאמרה ליעקב (בראשית כז, מד) 'וישבת עמו ימים אחדים' וגו' דהיינו מועטים כפרש"י, והוא נתעכב שם עד בואו לאביו כ"ב שנים".

ולפי דבריו י"ל דכל פעם שמוסיפים לאדם שנים הכוונה לכ"ב שנים דוקא, אבל החפץ חיים בספרו אהבת חסד (ח"ב סוף פר' כא) כתב דדוקא כאן אצל בנימין הצדיק היה סיבה להוסיף לו כ"ב שנים דייקא וז"ל "מה שהוסיפו לו עשרים ושתים שנה, כי בפרשת (ויקרא כ"ה ל"ה): "וכי ימוך אחיך וגו' והחזקת בו" עד סוף הפסוק השני, שמיירי גם כן מענין זה, יש עשרים ושתים תבות. דוגמא מה שאמרו בסנהדרין (ק"ב:) מפני מה זכה אחאב למלכות עשרים ושתים שנה מפני שכבד את התורה, שנתנה בעשרים ושתים אותיות".

אבל בספר מגדים חדשים (פר' וישב עמ' תצ"ט) העיר דהסבר זה לא יועיל לבאר מה דמצינו דבר פלא בעוד כמה מקומות שמי שהוסיפו לו שנות חיים לאחר שכלו ימי חייו הקצובים לו, הוסיפו לו כ"ב שנה דוקא. בזוהר הק' (בלק רה. והובא בקב הישר פרק לא) מובא שאמרו לר' יוסי "**עשרין ותרין שנין אוסיפו לך**", והקב הישר (פר' צג) והאור צדיקים (פר' י"ז) למהר"ם פאפירש ז"ל הביאו מעשה מרבינו האר"י ז"ל שהודיע לרבי אברהם הלוי ברוכים כי שלמו ימי חייו אם לא שיעשה תקנה אחת שילמדו "**אזי תחיה לעוד עשרים ושתים שנים**", ומסיים שעשה כמו שאמר לו האר"י ז"ל ואח"כ אמר לו האר"י ז"ל "**ומעתה תהיה בטוח שתחיה עוד עשרים ושתים שנה**, וכן היה שהחסיד היה חי אחר זה המעשה עשרים ושתים שנים".

וענין זה של הוספת כ"ב שנה מצינו עוד בשלהי ברכות (סד.) "כל הנדחה מפני השעה, שעה עומדת לו. מדרבה ורב יוסף, דרב יוסף לא קבל עליו להיות ראש ישיבה דאמרי ליה כלדאי מלכת תרתין שנין, **מלך רבה עשרן ותרתין שנין** ואח"כ מלך רב יוסף. פירש"י דא"ל כלדאי לרב יוסף מלכת תרתין שנין, אמר אם אמלוך מתחילה אמות לסוף שנתים ונדחה מפני השעה ולא אבה למלוך והשעה עמדה לו שלא הפסיד שנותיו בכך ע"ש. נמצא דרב יוסף חי כ"ב שנים יותר ממה שהיה קצוב לו והוא משום שנדחה מפני השעה ולא מת אז מפני שעדיין לא מלך שתי שנים, ומת רק כעבור כ"ב שנין באותו הזמן וכמ"ש המהרש"א שם דנדחה מפני השעה היינו דמזל שעה גורם.

וביאר על דבי דברי הנזר הקודש הנ"ל דכיון שנגזר עליו למות ביום פלוני ובמזל פלוני ואח"כ משום איזה סיבה הוספיו לו שנים, יכול לחיות עוד כ"ב שנים ורק כעבור כ"ב שנים יחזור הגלגל חמצבו שהיה באותו יום ובאותו מזל שנגזר עליו למות.

וציין לעוד דבר פלא המובא בספר שבחי הבעש"ט (ע' פח) באחד שנתברך ע"י הבעש"ט זי"ע בעושר רב ושאל להבעש"ט עד מתי יאריכו ימי המזל, ולאחר שהפציר בו **אמר לו שיאריכו כ"ב שנים**, ואכן כעבור כ"ב שנה בדיוק נהפך עליו הגלגל ע"ש העובדא באריכות, ויובן ג"כ עפ"י הנ"ל שאחרי שעבר כ"ב שנים חזר מזלו למצבו שהיה בתחילה והענין נפלא ביותר ע"כ מדברי הספר מגדים חדשים.

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח״ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק

כח הפועל בנפעל

וַיִּקָּחֻהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם (לז, כד)

ובגמ׳ [שבת כ״ב ע״א] ואמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום מאי דכתיב (בראשית לז, כד) והבור רק אין בו מים ממשמע שנא׳ והבור רק איני יודע שאין בו מים אלא מה ת״ל אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו.

מימרא הנ״ל מובא בגמ׳ שם באמצע סוגיא דחנוכה, וצ״ב מה הקשר מימרא הנ״ל לחנוכה.

וי״ל , דהנה בפסוקים מבואר דנחלקו ראובן ויהודה על השלכת יוסף בבור, ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו [לז, כב], ופירש הרמב״ן דכוונת ראובן להשליכו בבור הוא דס״ל דאין עונש הגורם כעונש השופך דם בידיו, ועד״ז בפירוש הרשב״ם השליכו אל הבור וימות מאליו, והבור ריק אין בו מים, שאם היו בו מים לא היו משליכין אותו שם שאם כן היו מטביעין אותו וממיתין אותו בידים והם אמרו ויד אל תשלחו בו, ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו [לז, כו].

גרמת מיתת יוסף בהשלכתו לבור יכול להיות או ע״י נשיכת הנחשים ועקרבים שבבור או ע״י שימות ברעב ובצמא, לגבי נשיכת נחשים ועקרבים מבואר בגמ׳ [סנהדרין ע״ו ע״ב] שיסה בו את הנחש פטור, ואף בהשיך בו את הנחש נחלקו ר׳ יהודה וחכמים, ולהלכה קיי״ל כחכמים דפטור, כמבואר ברמב״ם [פ״ג מהל׳ רוצח ה״י] דאינו הורג בידים אלא גרמא בלבד.

לגבי מיתת רעב וצמא מבואר [שם ע״ז ע״א] אמר רבא כפתו ומת ברעב פטור, וביאר רש״י דהטעם הוא משום דהוי גרמא בשעת כפיתה.

וא״כ לכאורה צדק ראובן בדבריו דאין בזה דיו רציחה, וצ״ב דברי יהודה.

ובמנחת אשר [סימן ע״ו אות ב׳] כתב לבאר דנחלקו ראובן ויהודה בספיקת התוס׳ אם כפתו והביאו למקום שסוף חמה לבוא האם חייב.

דמתחילה כתבו התוס׳ דהא דמבואר בגמ׳ דכפתו במקום שסוף חמה לבוא פטור לא מיירי אלא בכפתו במקומו, אך אם כפתו והביאו למקום שסוף חמה לבוא חייב משום אשו דקיי״ל כר׳ יוחנן [ב״ק כ״ב ע״א] דאשו משום חציו, וכמו דחייב מיתה על חציו כמו כן נמי על אשו, ואין חילוק בין מקרב דבר אצל האש ובין מקרב האש אצל הדבר, ומשום כך חייב אם הביאו למקום שסוף חמה לבא דהוי כאשו דחייב משום חציו, אך בתירוצם השני נקט תוס׳ דרק במדליק אש או מקרבו הוי כחציו, דעושה מעשה בעצם המזיק והוי

ככחו, משא״כ במקרב הדבר אצל האש, ואפשר דהמניח אדם בתוך בור שיש בו הבל וגורם בכך לצמאון רב הוי כמניחו במקום שסוף חמה לבוא.

וכתב שם במנח״א דבזה נחלקו, דראובן נקט כתירוץ השני של תוס׳ ולכך נקט דאף אם יוסף ימות בחמה או בצנה אין הם חייבים עליו, אך יהודה נקט כתירוץ הראשון של התוס׳ דאם הביא את חבירו למקום שסוף חמה לבוא חייב משום אשו, ואם ימות בחמה או בצונן יתחייב עליו עכ״ד.

הרי מבואר דיסוד החיוב בהשלכת יוסף בבור הוא משום ״אשו משום חציו״.

מצוות נר חנוכה כבר כתבנו באריכות האם סוגיא דכבתה זקוק לה האם היא תליא באשו משום חציו, עכ״פ בהדלקת נרות חנוכה מתגלה כח הפועל בנפעל דהוא העניין של אשו משום חציו כאילו שבכל רגע הוא זורק את החץ, דכוחו ממשיך בכל רגע.

ובזה כתבתי ליישב קושיית הבית יוסף למה חנוכה היא שמונה ימים, הרי ליום הראשון היה מספיק שמן, א״כ הנס היה רק לשבעה ימים.

אלא דגזרת היוונים [ב״ר פ״ב] היה לכתוב על קרן השור אין לכם חלק באלקי ישראל, שכפרו בעניין ההשגחה, וטענו שהעולם מניע את עצמו בלי מניע חיצוני.

ובתחילת ספר הכוזרי פירש הפסוק [תהלים קי״ג] רם על כל גויים ה׳ על השמים כבודו, דהיינו שאינם מאמינים בעניין ידיעת ה׳ מעשי בני אדם ועניין ההשגחה, וטוענים דמפאת רוממתו יתברך ״על השמים כבודו״, אינו מתאים שיתעסק בעולם השפל שלנו, על זה אומר הכתוב מי כה׳ אלקינו המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ, היינו אף שהקב״ה רם ונישא, ״המגביה לשבת״, בכל זאת ״משפילי לראות וגו׳״, היינו עניין הידיעה במעשי בני אדם וההשגחה, ועי׳ הרמ״ע מפאנו זצ״ל [פלח רימון, שער י״ז פ״ד] ד״אלקים״ בגימטריא ״הטבע״, והרמח״ל כתב דעניין זה ד״הטבע״ גימטריא ״אלקים״ הוא דבר שנעלם מעיני הפילוסופים, וידיעה זאת לא ניתנה אלא לחכמי ישראל.

וזהו הא דאיתא בזהר דלולי שהעיר הקב״ה רוח הכהנים שהיו מדליקים נרות בשמן זית, אזי אבדה פליטת יהודה מן העולם, דבחנוכה נתגלה תוקף העניין דכח הפועל בנפעל דהשם יתברך מנהיג ומשגיח את הטבע, היפך כוונת היוונים וכנ״ל, ורבים ביד מעטים, ומצאו פח השמן דמכוחו דלק ז׳ ימים, ואשו משום חציו דבכל רגע שדולק האש נמצא בו כח הפועל, ועי׳ מהר״ל [דרוש נר מצוה] דלכך מדליקין שמונה נרות כי הנהגת עולם הטבע הוא תחת מספר ז׳, כי בז׳ ימים נברא העולם הזה הטבעי, ולפיכך מה שאחר הטבע הוא תחת מספר שמונה, הוא אחר ז׳ ימי הטבע עיי״ש.

וזהו עניין דפרסומי ניסא דחנוכה ע״י הדלקת הנרות מבחוץ לפרסם לכל באי עולם ע״י הנרות דהוא העניין דכח הפועל בנפעל והשם יתברך מנהיג את הטבע.

ובזה מיושב קושיית הבית יוסף, למה מדליקים ח׳ ימים, הרי היה מספיק שמן ליום הראשון, וא״כ היה צריך להדליק רק שבעה ימים, אלא דלהנ״ל א״ש דמעבר העניין

דנעשה נס בשמן שהספיק והדליק כל השמונה ימים [דהוא עצמו מורה על עניין דכח הפועל בנפעל], תקנו חז"ל ביום הראשון של חנוכה להדליק נר על עצם תוקף התגלות עניין דכח הפועל בנפעל, דהתגלה לכל באי העולם ד"הטבע" הוא "אלקים" ויש מנהיג לבירה.

וממילא א"ש המימרא והבור ריק אין בו מים באמצע סוגיא דחנוכה, דיסוד שניהם אחד הוא ד"אשו משום חציו" וכח הפועל בנפעל.

*

להצלחת נישואי בתי עב"ג הרב המופלג יצחק אהרן ברנשטיין ני"ו שהזיווג יעלה יפה ובניין עדי עד, דורות ישרים מבורכים.

לע"נ אבי ר' משה בן הר"ר מנחם מנדל ז"ל : לע"נ ר' אברהם בן הר"ר בן ציון ז"ל

לע"נ מנחם מנדל בן הר"ר חיים דוד ז"ל : לע"נ שרה זיסל בת הר"ר יוסף ז"ל

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה

מורד במלכות מיתתו בסייף

וַיְהִי כְּמִשְׁלֹשׁ חֳדָשִׁים וַיֻּגַּד לִיהוּדָה לֵאמֹר זָנְתָה תָּמָר כַּלָּתֶךָ וְגַם הִנֵּה הָרָה לִזְנוּנִים וַיֹּאמֶר יְהוּדָה הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף (לח, כד)

כתב הרמב"ן וז"ל, **ונראה לי שהיה יהודה קצין שוטר ומושל בארץ, והכלה אשר תזנה עליו איננה נדונת כמשפט שאר האנשים, אך כמבזה את המלכות, ועל כן כתוב ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף, כי באו לפניו לעשות בה ככל אשר יצוה, והוא חייב אותה מיתה למעלת המלכות, ושפט אותה כמחללת את אביה לכבוד כהונתו, לא שיהיה דין הדיוטות כן**, עכ"ד.

מורד במלכות מיתתו בסייף ולא בשריפה

ויש להקשות, שהרי מורד במלכות מיתתו בסייף דווקא כמו שכתב הרמב"ם (פ"ג ממלכים ה"ח) 'ואין רשות למלך להרוג אלא בסייף בלבד', ואם יהודה דן את תמר למיתה משום כבוד המלכות, היה צריך להרגה בסייף ולא בשריפה.

ומקור הדבר שנהרג בסייף דוקא כתב רעק"א (שם) בשם הגר"ז מוואלאזין זצ"ל, דנלמד ממה שאמר דוד לשמעי בן גרא 'אם אמיתך בחרב' (מ"א ב, ח) שמע מינה שמיתת מורד במלכות הוא בחרב דווקא, ולכן לא הוצרך להזכיר שאר מיתות רק חרב בלבד. וראה רדב"ז (פט"ו מסנהדרין ה"ד) שהערה מקורו מדברי הגמ' בסנהדרין (נב:) דדרך המלכות להרוג בסייף 'ומכאן יש ללמוד שאין הרוגי מלכות נהרגין אלא בסייף'.

שלמה הרג לשמעי בשם המפורש

אלא דיש לתמוה דבזוה"ק (ח"ב קח.) מבואר ששלמה הרג לשמעי בן גרא בשם המפורש ולא בחרב, והלא כל מיתתו היתה מדין מורד במלכות דבעי חרב דווקא.

והנה בפרשת דרכים (דרוש י) ביאר שנחלקו שלמה ושמעי אי היה לדוד באותו זמן דין מלך או לאו, דשמעי טען דכיון שבאותן הימים היה דוד מתכפר כהדיוט אין לו דין מלך ושמעי אינו מורד במלכות, ושלמה חלק עליו דשפיר הוו מורד במלכות עיי"ש.

מורד במלכות בית דוד אין המלך יכול למחול

וכתב בבני יששכר (מאמרי כסלו טבת מאמר ג אות ד' בהג"ה), דלעולם לא היה לדוד דין מלך באותה זמן, והא דנחשב שמעי למורד במלכות הוא מפני שכפר בעצם מלכות בית דוד כשאמר (ש"ב טז, ח) 'השיב עליך ד' כל דמי בית שאול אשר מלכת תחתיו' ולא קיבל עליו מלכות אבשלום כמו כל ישראל, הרי שמרד במלוכה של דוד וזרעו, ולכן היה חייב מיתה. וכתב הבני יששכר דלכן לא מחל דוד לשמעי אף דבכל מורד במלכות יכול המלך למחול על כבודו וכמו שכתב הרמב"ם 'יש למלך רשות להרגו', הרי שאם אין

המלך רוצה להרגו אין על המורד חיוב מיתה, מכל מקום במורד במלכות בית דוד, אין המלך יכול למחול.

ועד״ז מבואר בחידושי הגרי״ז עה״ת (אות קיב) בשם הגר״ח מבריסק, דהמורד במלכות בית דוד שאני מכל מורד במלכות, דבמורד במלכות רק המלך יכול להרגו דבידו תלוי הדבר, משא״כ המורד במלכות בית דוד מוטלת החובה על כל אחד להרגו, עיי״ש באורך[לה].

ולפי זה אף שדוד אמר לשמעי ׳אם אמיתך בחרב׳ דהיינו לפי דעתו של שמעי שאין כאן רק מורד במלכות גרידא, ולזה קאמר שלא יהרגנו כדין מורד במלכות כיון שעתה אין דינו כמלך, אבל שלמה סבר דמכל מקום יש לו דין חולק על מלכות בית דוד, ובזה לא נאמר דין סייף דווקא, שאין דינו כהרוגי מלכות דהיינו דווקא אותם שביד המלכות להרגו, אלא בזה חובה על כל אחד להרגו ואין כאן גדר הרוגי מלכות, על כן יכול שלמה להרגו בשם.

׳הרה לזנונים׳ הוא פגם בזרע בית דוד, ולא בעי סייף דווקא

ומעתה יש ליישב לגבי יהודא, שהרי כתב רש״י בפסוק (לח, א) ׳וירד יהודה׳, שהורידוהו מגדולתו, ואם כן לא היה לו דין מלך באותה שעה ולא נאמר אז לגביו דין מורד במלכות, אלא דווקא במה שזנתה תמר שהוא פגם בזרע בית דוד, שהרי התורה אמרה ׳לא יסור שבט מיהודה׳ והיא הרה לזנונים ועלולים להתערב בזרעו של יהודה, וזה נחשב מרידה בעצם מלכות בית דוד ולכן חייבת מיתה, ובזה שוב לא נאמר מיתה בסייף דווקא, ולכן שפיר אמר יהודה ׳הוציאוה ותשרף׳.

איברא כאשר נודע לו שהיא ממנו, שוב לא היתה חייבת מיתה, אף דמצד בזיון כבוד המלכות הלא גם בזה שייך ׳פן נהיה לבוז׳ (פסוק כג), ואמאי לא תהא לה אכתי דין מורד במלכות, ונצטרך ליישב שמחל לה כדין המלך שיחל למחול על כבודו. אך להאמור ניחא טפי, שהרי הבנים הם שלו אין כאן פגם בזרע בית דוד, על כן אין עליה דין מורד במלכות בית דוד ואינה חייבת מיתה.

[לה] עיי״ש שכתב לגבי שמעי בן גרא באופן אחר, ויש להאריך עוד.

תבונות שורש – הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

השלוה והבטחון ומעט מן האור... | ביאור שורשי: שלה, שקט, נוח, רגע, רגז

"...ועוד נדרש בו: וישב - ביקש יעקב לישב **בשלוה**, קפץ עליו **רוגזו** של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלוה אומר הקדוש ברוך הוא לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה (רש"י לז, ב)".

"...**לא שָׁלַוְתִּי וְלֹא שָׁקַטְתִּי וְלֹא נָחְתִּי וַיָּבֹא רֹגֶז** (איוב ג, כו) - לא **שלותי** מעשו ולא **שקטתי** מלבן ולא **נחתי** מדינה, ויבא **רוגז**, בא עלי רגזו של יוסף, (בראשית רבה פד, ג)".

במאמר שלפנינו ננסה לברר ולבאר מהו הענין של 'שלוה, שקט, מנוחה', ומהו ה'רוגז' המפריע להם, והאם צריך יהודי לחפש לעצמו תמיד איזה 'רוגז' אשר ימנע ממנו את השלוה בעולם הזה.

שלה

ונתחיל בענין 'שלוה' – שורש 'שלה', השורש הזה משמש הן לענין המצב הרגוע ובטוח המכונה '**שַׁלְוָה**', והן לענין של **שגגה** וטעות ואכזבה, וככתוב (מלכים ב' ד, כח – הפטורת וירא) 'לא תַּשְׁלֶה אותי', וגם בארמית שגגה מתורגם 'שָׁלוּתָא', וכן משמש השורש הזה בחז"ל ל'**שִׁלְיָה**' שהיא שקית המזון שממנה נזון העובר, ובתורה בפסוק 'ובשליתה היוצאת' הכוונה ל**תינוק** קטן.

והקשר בין כל הנושאים הוא שהשורש מדבר ממצב של אדם המצוי בהרגשה ש**הכל בסדר עמו**, עד שאינו זקוק לחיזוק של בטחון. כי זוהי אכן ההרגשה של **תינוק** קטן הנסמך על שדי אמו, ובפרט כשהוא עוּבָּר מקבל את ההרגשה הזו דרך ה'**שִׁלְיָה**' המספקת לו את מזונו. אך הנה לפעמים סבור אדם שהוא במצב הזה של 'שלוה' והנה אירע לו נזק המאכזב את רוגע שלוותו, ומתברר שטעה בשלוותו, וזהו הענין של '**שגגה**' כי השוגג סבור שעסוק בפעולה בטוחה, ודוקא השלוה הזו היא המביאה לו את המכשול והטעות, אילו לא היו שָׁלֵו, היה נזהר, וזהו 'לא תשלה אותי' – לא תכניס אותי לרוגע שעוד יהיה לו בן, וממילא אני יפסיק את ההשתדלות שלי, ולמעשה הבן לא יגיע... ובקיצור, שלוה הגורמת טעות, היה המכונה 'הַשְׁלָיָה', וגם היא שייכת לשורש זה.

'רוגז' לעומת 'שקט מנוחה הרגעה'

ולעומת זה על השורש 'רגז' כתב הרד"ק שהוא ענין התנועה והרעדה מהכעס או הפחד, והנה התנועה הזו היא תנועה פנימית מתקוממת ומתלוננת, רגשו של אדם לא מוכן להשלים עם זה שרצונו ותכניתו לא התנהלו או לא מתנהלים כפי שרצה.

וזהו השוני הקיצוני בין 'שלוה' ל'רוגז', כי ב**שלוה** מרגיש שהמציאות ורצונו שווים ומשתווים, הכל מתנהל כפי רצונו, אולם ב'**רוגז**' הענינים החיצונים לא מתנהלים כפי רצונו הפנימי, וזה מקומם את הרצון הפנימי, מבקש למחות על ההתערבות בגבולו.

והנה אחרי מצב של 'רוגז' יתכן מצב של '**שקט**', כאשר התנועה המטרידה 'שוקטת', הרוגז נעלם. [ובשפת העברית 'שקט' הוא ההיפך ממה שהם מכנים 'רעש', אלא שבתנ"ך גם רעש אינו סתם קול גדול, אלא תנועה המייצרת קול, וביטול התנועה מכונה 'שקט'].

והנה ה'שקט' הינו כלפי הרוגז הפנימי היכול לגרום גם תנועות חיצוניות, ולעומתו '**מנוחה**' היא הרגיעה של התנועה החיצונית בלבד [ושבת שהוא יום מנוחה – זהו דין רק במנוחה חיצונית, ומעיקר הדין מותר להיות טרוד מחמת הרהור בחפצי חול].

ויש גם ענין של '**הרגעה**' השייך לשורש 'רגע' וזהו מחשבה או פעולה הגורמים ל'שקט' מתמשך למרות שהם נעשים ב'רגע אחד'.

ביאור דברי המדרש

ולאור הקדמות אלו מתפרש המדרש הנזכר כך: שהנה יעקב קיבל ברכה של 'יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים הוה גביר לאחיך וגו'', והברכות הללו אמורים להביא לאדם 'שלוה', שירגיש מסודר ומבוטח, ועד כדי שגם אחיו עשו ישתחוה לו כפי הברכה 'וישתחוו לך בני אמך', אבל אומר יעקב: '**לא שָׁלַוְתִּי** מעשו', כי בברכה לעשו נאמר 'והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך' שכאשר יעקב יחטא יוכל עשו להסיר את עולו, וזה גרם ל'פחד שמא יגרום החטא', וממילא לא השיג יעקב את השלוה של ברכתו.

והנה יתכן שאדם לא יהא שָׁלֵו, אבל גם לא יסבול מתלונה של רוגז פנימי, אבל לבן ברמאות ורדיפתו עורר ביעקב 'רוגז' המבוטא במה שנאמר 'וירב בלבן ויאמר זה לי עשרים שנה בביתך... ותחלף את משכורתי עשרת מונים... הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה ותידד שנתי בעיני... ואומר יעקב '**ולא שקטתי** מלבן' כי הרוגז הזה לא שקט, לא הופיע הרגע שירגיע אותו.

ואחר המעשה עם דינה היה ליעקב חשש של 'ונאספו עלי והִכּוּנִי', וזהו מצב שתמיד מוכן לבריחה, וזהו חוסר מנוחה, ולכן אומר '**ולא נַחְתִּי** מדינה'.

ובנוסף לכל זה '**ויבא רוגז**' – זהו רוגזו של יוסף, שזהו רוגז תקיף יותר מהרוגז שהיה לו כלפי לבן, כי אותו רוגז שייך בו השקטה, שהרי המצב כבר חלף, והולך ונשכח, וגם הסיבה לרוגז מגיעה ממישהו אחר... אבל הרוגז של יוסף, היה 'כעת', כי יוסף איננו, וגם התלונה על העדרו הינה על עצמו, כי הוא זה ששלח אותו לאחיו השונאים אותו, והוא

אשר עשה לו כתונת פסים שגרמה לקנאות בו, והחסרון שלו אינו כמו הפסד כספים שהיה לו אצל לבן, אלא הפסד של שלמות י"ב שבטים.

טיפולים רגשיים?

והנה בזמנינו אדם **שאין לו 'שלוה'** אין זה אסון, זה לא משהו כל כך נחוץ או מצוי, מי שמחפש 'שלוה' – ממליצים לו ללמוד 'שער הבטחון' וכיוצא בזה, אולם לא בטוח שיש מישהו שמשיג את שלמות השלוה, זה כנראה משהו השייך לביאת המשיח שנאמר עליו 'עד כי יבוא שילה', ואשר אפשר לפרש שהכונה היא לזה שיביא את השלוה לעולם...

אולם **מי שעבר רוגז, וזקוק לשקט** – שולחים אותו לטיפול רגשי אשר ירגיע אותו...

ומי שיש לו רודפים **וסובל מחוסר מנוחה**, הדרך הוא שאם המצב מאד מאיים – בורחים, ואם הוא נסבל – סובלים אותו ומקווים שהמצב לא ישתנה ליותר גרוע...

ומי ש**סובל מרוגז** על בעיה שעדיין קיימת, מנחמים אותו, שישלים עם הבעיה הזו...

כך פותרים את הבעיות הללו –

אך יעקב אבינו לא מבקש פתרונות, לא עשה לעצמו טיפול רגשי שיבטל את הרוגז הישן על לבן.

ולמרות שהיה חתת אלקים על ההרים אשר סביבותיו – לא לקח לעצמו תקוה טובה ומנוחה.

ולא ביקש אלא את השלוה שברכו ה', השלוה מעשו המבקש להרגו, וה' לא הסכים לזה – קפץ עליו רוגזו של יוסף – כלומר, שאם המציאות של יוסף מסוגלת לקרב השלוה הזו, מחמת שהוא שטנו של עשו ועל ידו 'בית יוסף להבה ובית עשו לקש', הנה כעת גם יוסף איננו, אין את הלהבה הזו השולטת למרחוק, ועתה, חוץ ממה שאין לו את השלוה, יש לו גם 'רוגז' חדש, והנה יש לזה פתרון של נחמה והשלמה, אולם שוב יעקב אבינו לא מבקש פתרונות 'וימאן להתנחם'.

מה פשר הדבר? למה יעקב מתנגד לטיפולים רגשיים, וכי יש מצוה לסבול צער ועגמת נפש ולאכול את הלב, ומה יהא עם 'עבדו את ה' בשמחה'?

הטיפול העקבי!

ונראה שהתשובה לכך מתבארת מתוך מה שביארנו בפרשת תולדות בענין השמיעה לקול ה'עקב'.

ביארנו שם שכאשר אדם נמהר כלפי איזה יעד או השגה שהציב לעצמו, הריהו מתעלם מכל מיני תחושות זהירות קלושים המאותתים לו שהוא עושה משהו לא טוב או מסוכן או מוגזם... אולם כאשר אדם יודע שכל כולו הוא כאילו עקב של ה', ה' הכין לו את מצעדיו הראויים לו והנדרשים ממנו – הריהו כמו סוס המובל במתג ורסן של אדונו, כל דפיקה ומשיכה קלה שמרגיש, מבין שעליו להפסיק את מרוצתו, לשנות כיוון', ויהודי

שכזה יש לו כח שמיעה פנימי, שבו שומע קולות קלושים, קולות הנשמעים לפני מי שמקיים 'שויתי ה' לנגדי תמיד'.

ויהודי שכזה יודע ומבין גם שכל השינויים במצבי רוחו וכל התחושות הרגשיים החולפות עליו ותוצאותיהם – הם קולות מהשמים, ה' לא רוצה שיהודי יתכחש להם או יצליח להתעלם מהם, אלא להיפך ה' רוצה שהם יקבלו ביטוי, ואשר על ידו יתקשר יהודי יותר עם ה', כי אם תחסר לו שלוה - **יתחזק בבטחון**, יבקש רחמים. אם ירגיש מנוצל ונפסד ונאלץ להשתדלויות וטורח רב, ורגש התלונה רועש ולא שוקט – **יתחזק במחשבות של אמונה**, שהכל מכוון מהשמים לתיקון נשמתו ולהשיג את זיכוך ההכנעה לפני רצון קונו, לקיים בטל רצונך מפני רצונו. אם מצוי במצב של חוסר מנוחה מפחד אויב – **יזכיר לעצמו שהארץ הזו אינה דירת קבע**, צריך להסכים להיות 'גר' בארץ, מוכן לזוז להיכן שאדונו רוצה שיפנה...

ההכנעה ומיעוט אורה

ההסכמה הזו להתייחס כראוי לתחושות הנפשיים ומצבי-הרוח המשתנים, היא אמנם לא זורחת כמו ההצעה לבטל את התחושה על ידי טיפול רגשי, אבל בכל זאת יש לה אור –

כי כאשר אדם רוצה לברוח מהתחושה, השנאה שלו כלפיה מתגברת, והיות והוא מתעסק עמה, היא יותר מורגשת ואף מתחזקת, וגם היות שהוא עצמו עסוק עמה ומרכז את מחשבותיו ורגשותיו כלפיה – כל התסבוך הנפשי וההטרדה רק מתגברים ומורגשים הרבה יותר, אינם כתחושה בלתי נוחה ב'עקב', אלא משהו הממלא את כל הלב – עקוב הלב, [וכמבואר בפרשת תולדות,וכן בפרשה הקודמת בשינוי בין 'כאב' ל'צער'].

אך כאשר יהודי מסכים לקבל את ההרגשה עצמה עם העבודה והזיכוך שלה, ההסכמה הזו עצמה משקיטה את ההתפתחות המגזימה המגדילה את הצער, ולעומת זאת, עצם האמונה וההכנעה לרצון ה' – נותן לו להרגיש קירבת ה' מיוחדת, וזהו מעט מן האור הדוחה הרבה מן החושך, יכול כבר לעבוד את ה' בשמחה.

אור הבהיר

אולם, הענין של עבודת ה' בשמחה, אינו מוגבל רק להארה המועטת הזו, כי יש ליהודי יכולת להתנתק ולהתרומם מכל העולם הזה ומצבי רוחו, כאילו חזר לגן עדן מקדם, שכח מכל הנעשה בעולם הזה... המצב הזה שייך לבחינה של 'ישראל', כלומר, המהלך הקודם שייך לבחינת הקטנות של 'יעקב', והמצב הנעלה האחר שייך לבחינת הגדלות, האור הגדול הזה מאיר בשבתות וימים טובים ובזמני תפילה שונים, או בזמנים של קיום מצוות מסוימים, וה' יכול להאיר את האור הזה ליהודי בכל עת, וכאשר מאיר האור הזה, העבודה היא להידחף לתוכו, להיכלל בו, לא לתת לשרו של עשו להתאבק עמך ולהעכיר את האור באבקתו, לא לומר אני קטן וחלש וקשור לארציות ומצבי רוחה, אלא לזכור

ולהאמין כי 'לי-ראש', אני שייך לעליונים, כל ההסתובבות שלי בארץ הזו היא כמלאך עליון היורד לרגעים לעשות שליחותו...

אך כמו שהיצר יכול לבלבל יהודי ולהורידו מהמצב הנעלה, כך יכול לבלבל אותו לדחוק עצמו למצב הנעלה בשקר, וכדי שיתעלם מההקשבה למצבי רוח, עבודתה ותועלתה –

וכאשר יהודי עושה איזה טעות, ונגרם מכשול ונזק, רוצים מן השמים להאיר לו שהנה התהלך בשאננות באוירה של ישראל, היה נראה לו שכבר מצוי בעולם התיקון, כבר הגיע לשלוה של עולם הבא, וממילא שכח להקשיב לעקב... ואז, מזמין לו ה' שגגה ומכשול, שיתפוס שעדיין צריך להקשיב ל'עקב'!

ואולי אפשר לומר שזה מה שאירע ליעקב אבינו שביקש לישב בשלוה, היה נראה לו שמצוי כבר בעולם הבא, אין שם לא קנאה ולא תחרות ולא שנאה, ולכן קפץ עליו רוגזו של יוסף, עם הכאב המצפוני הנגרר אליו, וכדי שיזכור שעדיין מצוי הוא בעולם הזה, עדיין יש לו מה לתקן כאן, ועל כן התאבל על בנו ימים רבים וימאן להתנחם, לא קיבל נחמה אשר תחזיר אותו בכח לאוירה של 'ישראל', אבל פשוט שלא הגזים בתחושת הצער, אלא הרגיש את הכאב שה' רצה שירגיש, והאמונה בה' האירה לו את מצבו, ומסתבר שגם בשבתות וכיוצא בהם, היה בדרגה של ישראל, ואז לא התעניין בענין של יוסף, כאילו לא היה לו בן כזה.

להדליק נר חנוכה

כל היסוד הזה הוא מהאורות של חנוכה, וכידוע מהספרים הקדושים שבחנוכה האור יורד למטה מעשרה טפחים, ולעומת זאת בשבת וימים טובים הוא להיפך כי העולם מתעלה אל בחינה של למעלה מעשרה טפחים.

והרמז בזה הוא, ששבת וימים טובים הם בחינה של 'ישראל', מעין עולם הבא, כל החושך הארצי נעלם, האמונה והבטחון מאירים, וקירבת ה' מזמינה את עַמּוֹ לדבקות עִמּוֹ בהיכל קדשו.

אבל האור של חנוכה, הוא האור של יעקב אבינו, האור הבא להאיר את מצבי החושך המופיעים בתוך העולם הזה, להביא מעט מן האור הדוחה הרבה מן החושך, שבמקום להגביר את החושך על ידי התעסקות והתמודדות עמו – יביט על הנקודה של האמונה והתמימות, לראות את ה' המסתתר תחת החושך הזה... להרגיש את מדות רחמיו וחסדיו... להאמין שכל מה שעושה הוא לטובה ולתיקון... להידחק לתוך סתר עליון... **לא לחפש את השלוה המבטלת את הצורך בבטחון, אלא להשיג את השלוה דרך עסק הבטחון...** לראות את ה'פחד לילה' וה'חץ יעוף' ובכל זאת לומר 'כי אתה ה' מחסי', והנה הנה תיתפס השלהבת, תאיר את הלב, תדחה את החושך, ירגיש את הבטחון של 'לא תאונה אליך רעה...' ירגיש את הדבקות והתקוה של 'כי בי חשק ואפלטהו...'

תובנות / הרב נחמן דרקסלר

חותם האמת

וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֻלְּמִים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֻלֻּמָתִי וְגַם נִצָּבָה וְהִנֵּה תְסֻבֶּינָה אֻלְּמֹתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוֶיןָ לַאֻלֻּמָתִי (לז, ז)

הנה כל פרשת החלומות ואמירתם לאחיו הק׳ – שבטי י-ה הוא עניין סתום וחתום, וכבר אמרו צדיקים שכל הפרשיות הללו מכוסות בפעלץ (מעיל) ואין אנו יודעים עד מה, וכלשון חז״ל ״תורה חתומה ניתנה״. (גיטין ס.)

אבל אולי אפשר ללמוד ממעשה החלומות ואמירתם חזור ושנו, אפילו שהאחים הוסיפו לשונאו כלשון התורה. משום שיוסף הוא השליט הוא המשביר והוא צדיק ׳יסוד׳, וכל העולם עומד עליו, והוא ידע זאת, והלך עם האמת שלו ולא הביט ימינה ושמאלה. זאת רצה לשדר לאחיו, שהוא המשפיע והם המקבלים, וכמו שאדם אומר לרעהו דבר מה, או מבשר לו שנולד לו בן וכדו׳ הוא לא חושב האם תגרום הידיעה קנאה, אלא הוא מבשר על דבר השמחה לחברו כי זו המציאות ואין בלתה, כך יוסף, הלך עם האמת שלו ללא כל נטיה מצידו של התנשאות, אלא העביר להם את הדברים כפי שהם ללא כחל ושרק.

הנה בדברי השפת אמת (וישב תרנ״ג) מוצאים אנו דברים מאירים ובוהקים על מידתו של יוסף ועל מעמדו כמשפיע שכל העולם עומד עליו וכל תוצאות חיי תבל ומלואה - בזכותו ובעבורו, וכך הוא לשונו של השפ״א זי״ע:

״בענין הפרשה המלוך תמלוך עלינו כו׳ ויוסיפו כו׳ שנוא אותו כו׳. כי מדריגת יוסף היא למעלה משאר השבטים כידוע. ולכן לא עמדו על דעתו. ובחי׳ יוסף הוא כמו בחי׳ השבת דאיתא בזוה״ק כיון דלא אשתכח בי׳ מנא מה ברכתא אשתכח בי׳ והשיב דכולהו ברכאין בי׳ תליין. כמו כן לא הי׳ ניכר כח יוסף בעוה״ז **אבל כל הנהגת העולם בו תלוי**. ולכן הראה להם בחלום השני שמש וירח וכוכבים משתחוים לו. פי׳ הנהגת סדר העולם הכל תליא במזל העליון. שמש ירח כוכבים רומז לג׳ תפלות שחרית מנחה ערבית. וכל שורש התפלות לבטל שינוי הזמנים אל השורש. ולכן יש ח״י ברכאין למשוך חיות מחי עולמים. וזהו משתחוים לי שכל הסדר תלוי בכח שלמעלה מהטבע. וכל הכריעות והשתחויות בתפלה לחבר עוה״ז בחי עולמים. בכח ח״י חוליות שבשדרה. **והכל כח יוסף הצדיק**. ולכן אחר שהגיד להם זה החלום לא כתיב תוספות שנאה. רק ויקנאו בו אחיו **כי ראו שכחו למעלה מהם**. כי השבטים הם קיום העולם וי״ב מזלות. ויוסף למעלה מזה הסדר **והכל תלוי בו** כנ״ל. והנה בחול יש ג׳ תפלות הנ״ל שהוא חיבור ב׳ העולמות. **ובשבת יש מוסף. והוא בחי׳ יוסף הצדיק** שבשבת מתגלה הנהגה עליונה למעלה מהטבע. וזה הרמז שהוא למעלה מג׳ בחי׳ שבימי המעשה. גם הג׳ תפלות בכל יום הוא לתקן הנפש רוח נשמה שבאדם לדבקם בשורשם. ובשבת תפלת מוסף על נשמה יתירה. לכן נק׳ מוסף. וכמו כן

הקרבנות במקדש שהיו מעלין הכל להשורש. ובשבת קרבן מוסף שהיא למעלה מעולת התמיד בחי׳ יוסף למעלה מסדר הטבע כנ״ל״.

שמעתי מהרב משה ממלוק שליט״א ששימש ברבנות באמסטרדם, סיפור יפה על מידת האמת, בעבר פרסמתי מעשה זה באחד מכתבי העת היוצאים לאור כאן ארה״ק, וכך הוי מעשה:

״ערכנו מסיבה לבני הקהילה במוצש״ק חנוכה. עלתה שאלה מאוד מעניינת, היות והציבו חנוכיה במקום התלבטנו האם אפשר לברך על הנרות משום שלא כולם הדליקו בבית, וגם פרסום הנס ישנו. יצרתי קשר עם אחד מפוסקי ההלכה הידועים וקיבלתי פסק שאומר שאין לברך על ההדלקה משום שהדין שמברכים בבי״כ בחנוכה מידי לילה הוא חידוש וכל זה רק בזמן התפילות אבל שלא בזמן התפילה לא מברכים ואין לך בו אלא חידושו. באותה מסיבה השתתף שגריר ישראל בהולנד, הוא הגיע מצויד עם סידור ורצה לברך על הדלקת נרות החנוכה, למותר לציין את חוסר הנעימות לבטל את תכניותיו ולומר לו שלא לברך, הוא נדרש לבטל את התכנית החגיגית שלו, אמרתי לו בלי להתבלבל שכך הדין ואין לשנות. דבר זה היה אצלנו כלל ברזל, שאסור להתפשר בהלכה, וכפי שאמרתי - אפילו שבשעת מעשה, אנשים שאינם יודעים את ההלכה מפריע להם הנהגות מסוימות, בכל אופן לטווח רחוק ראינו שאם עומדים אנו על שלנו ללא פשרות, ההצלחה מאירה לנו פנים בכל הפעילות וזוכים לסיעתא דשמיא, שהרי טבע האדם הינו לקבל ולהיכנע יותר ממי שהוא יציב ועקרוני ועומד על האמת שלו״.

העמידה על האמת היא הנכון ולא מפסידים מכך. וזו הייתה דרכם של החשמונאים, הם עמדו על האמת שלהם, לא התפשרו, התחבאו במערות, והמשיכו לקיים בסתר את מצוות הבורא ית׳. גם כשהם יצאו למלחמה שהייתה נראית כאי אפשרית, כפי שאומר רש״י על הפסוק ״בָּרֵךְ ה׳ חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִן יְקוּמוּן״ (דברים לג, יא) וזה לשונו: ״דבר אחר ראה שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם היונים והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים י״ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות, לכך נאמר ברך ה׳ חילו ופועל ידיו תרצה״. הם הלכו עם האמת שלהם, הם ידעו שעתה הזמן להילחם ולא נרתעו, וכשהולכים עם האמת האמתית רואים את יד ה׳, ופועל ידיו ירצה, ורוצה ה׳ בעמו.

לתגובות: N0527620488@gmail.com

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

למה ברא ה' 'שכל עקום'?

שח לי מרצה עמית: נשאתי הרצאה חינוכית בפני אבות בת"ת גדול וחשוב. הנושא היה מעשי וחשוב, והקהל האזין ברוב קשב, בדממה. הפריע לי לראות שבקצה האולם ישבו שני אברכים ופטפטו לאורך ההרצאה. הרי אינם ילדים! לא רוצים להקשיב - שיצאו! וכך נמשך הדבר, למגינת ליבי. בתום ההרצאה הקיפו אותי שומעים רבים, להודות, להעיר ולאיר. גם האברך 'הפטפטן' ניגש ואמר "היה מיוחד! הצלחתי להקשיב ואף לתרגם ל'עולה חדש' תוך-כדי...".

חשוב לסגל לנו הרגל חינוכי חשוב: לא למהר לשפוט מעשי הזולת לפי מראה עיניים, יש לברר היטב לפני שנוקטים עמדה לגבי מעשי האחר, וכן להיות מוכנים לראותו באור חדש, לסלק דעה מוטעית, ולהשתחרר מקיבעון מחשבתי.

החיים שלנו רצופים בסטיגמות כלפי הסובבים אותנו. מתחילת שנת לימודים קובע מלמד 'דעות' לגבי תלמידיו והוריהם. הוא מתייג אותם ומתנהל איתם לפי תגיות אלו. אנו חיים בעולם של 'סטריאוטיפים', הכללות ודעות קדומות על אנשים, לפי השתייכות חברתית, כלכלית, מוצא ומראה, ועוד דברים חיצוניים שרחוקים מן המציאות.

יסוד זה עובר כחוט השני בפרשתנו. הבה נתבונן ונלמד משלשה אירועים בפרשה: יוסף ואחיו, יהודה ותמר, ואשת פוטיפר. סיפורים אלה ממחישים כי "דברים אינם כפי שהם נראים"! בפתח הפרשה - אחי יוסף פיתחו נגדו שנאה עזה עד שלא יכלו דברו לשלום. הם **ידעו בברור** שהוא, היתום, פוגע בהם בהבאת דיבתם רעה אל אביהם, ומערער על יציבות ושלימות המשפחה. גם **ראוהו** אוכל אבר מן החי. בעיניהם הענין הוא 'שחור לבן' ואחת דתו להמית!

בהמשך, יהודה דן את תמר כלתו, 'הקטלנית', למיתה בייסורים על שזינתה. ברור כשמש! הרי גם הרה לזנונים! אין ספק כי כל באי שער בית דינו של יהודה הסכימו אתו פה אחד, עליה להמתין לייבום והיא לא מילאה אחר ההלכה! ואשת פוטיפר המאשימה את יוסף. היא היתה כה משכנעת! היא תיארה בפני בעלה את 'מעשיו' של 'העבד העברי' שהביא אל ביתו. חז"ל נאמר שהיא גם הציגה חומרי ראיות מפלילות בנוסף לבגד שהוא הותיר בידה. ברור כשמש!

אך לכל סיפור יש צד אחר. יהודה היה גיבור כשהודה! הוא רואה את הסימנים שתמר שלחה, הוא יכול היה לצאת 'גיבור', להתעלם מרמזיה ולבצע גזר הדין. בעיני הציבור הוא יצא 'קטן', טועה, אך בהיסטוריה הוא יצא 'גדול', מלך! התורה אף מקדישה פרק על מעלת 'כהני מצרים' ואדמותיהם, וזאת בזכות שהם לא נסחפו להאמין לאשת פוטיפר.

סיפורי 'כף זכות' שסיפר לנו הרבי בחיידר פועלים בקרבי עד היום. ההרגל לראות את ה'שונה' באור חיובי סיגלתי לי בהיותי 'עולה' מחו"ל, והכרתי 'עוד יהודים טובים'. חשוב לנו, הורים ומחנכים לטפח יסוד יהודי זה. תלמיד אינו מביא חתימות הורים. חוץ מ'הורים מזלזלים' - יש אולי עוד סיבות? ילד עייף, עצבני וקופצני, שיקלו עוד סיבות לפני הפנייה לטיפול בריטלין... מישהו לא השיב לך 'גוט שבת' ברחוב, זה לא אישי, יתכן וזה סוג של 'קוצר ראייה'!

יש רעיון חריף **מרבינו הקדוש מקאצק זי"ע** "הרי הקב"ה ברא כל מה שבעולמו לתועלת רצויה. ומדוע ברא לאדם 'שכל עקום', תכונת ה'איפכא מסתברא'? כדי שנוכל לדון את חברנו לכף זכות! לעתים נדרש לכך 'שכל עקום'...!

דברים אינם תמיד כפי שהם נראים. תפיסה זו מרגיעה, מונעת מדון ומרגיע כעסים. היא גם תפיסה **אמונית**, לחשוב בצורה חיובית. גם את הקב"ה נדון 'לכף זכות'! זו אמונה. הנה, ימי החנוכה, יו"ט שבוקע ומבליח באורו מתוך החשכה, נתונים בין שתי פרשות: וישב ומקץ. **שתי פרשות הללו מסתיימים ברגע רע!** 'נעצרים' כביכול בעומק האפלה! פר' וישב מסתיימת ביאוש, 'וַיִּשְׁכָּחֵהוּ'! יוסף שכוח במאסר. גם פר' מקץ חותמת בנקודת שפל, האחים מושבים עם בנימין 'הגנב', מושפלים וכנועים... **אך מתוך שיא החושך בקע אור!** כך סידר הקב"ה בעולמו. ונשים לב: לא תמיד רואים **מיד** את ניצוץ הישועה, לומדים להמתין 'שבוע שלם' עד למהפך... נחיה עם מחשבה זו, '**נחיה**'!

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות בפרשת וישב

א. איזה דבר נאמר ברש"י על פרשת העקידה והן על פרשת אשת פוטיפר?

ב. איזה לשון דרשו חז"ל במכירת יוסף, וכעי"ז דרשו באבשלום בן דוד (סוטה יא)?

ג. היכן מצאנו לשון "מקובל"? ולשון "דבר שמראין באצבע" (עי' רש"י שמואל~א יד, א)? לשון "ממון"? ולשון "גידנם"?

ד. איזו לשון נאמרה על סריסי פרעה, וסריסו של מלך אחר אמר אותה על ילדים מבני ישראל?

ה. איזה ביטוי שאמרו אחי יוסף דומה לביטוי שנאמר ע"י לבן בפרשת ויצא, ולהבדיל ע"י אהרן הכהן בפרשת בהעלותך?

חדוותא דאפטרתא וישב (עמוס ב).

ו. היכן מצאנו לשון "פרישה"? ולשון "מציק"?

ז. באיזה אריה עוסק הכתוב "אריה שאג מי לא ייראַ" (חולין נט:)?

תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

תשובות לפרשת וישלח

א. מנין ש"האבות הן המרכבה" (עי' רש"י לעיל יז, כב)?

{לה, יג} וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ:

ולהלן על הכתוב {יז, כב} וַיְכַל לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם: רש"י מעל אברהם. לשון נקיה הוא כלפי שכינה, ולמדנו **שהצדיקים מרכבתו של מקום** (ב"ר מז, ו):

ומדרש זה שהזכיר רש"י שם מביא גם את הכתוב מפרשתינו[לו].

[לו] וזה לשונו "אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם, (בראשית לה, יג): **וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים**, (**בראשית כח, יג**): וְהִנֵּה ה' נִצָּב עָלָיו".

ב. מאיזו הנהגה בפרשה למד עובדיה הנביא (סנהדרין לט:)?

שחילק יעקב אבינו בפרשתינו את נשיו ילדיו ורכושו לשני מחנות, וכן עשה עובדיה בנביאים שהחביא.

שאמרו חז"ל (סנהדרין לט:) "א"ר יצחק מפני מה זכה עובדיהו לנביאות מפני שהחביא מאה נביאים במערה שנאמר {מלכים א יח-ד} ויהי בהכרית איזבל את נביאי ה' ויקח עובדיהו מאה נביאים ויחביאם חמשים איש במערה וגו' מאי שנא חמשים איש א"ר אלעזר מיעקב למד שנאמר {בראשית לב-ט} והיה המחנה הנשאר לפליטה".

ג. היכן מצאנו לשון "ממון" (2, עי' רמב"ן שמות לו, ו)?

1. {לג, יד} יַעֲבָר נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל **הַמְּלָאכָה** אֲשֶׁר לְפָנַי וכו'.

וביאר הרמב"ן {שמות לו, ו ד"ה איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה) "**הממון** יקרא **מלאכה**, וכן אם לא שלח ידו במלאכת רעהו (לעיל כב, ז), **לרגל המלאכה אשר לפני (בראשית לג, יד)**, וכל המלאכה נמבזה ונמס (ש"א טו ט). והענין, שלא יביאו עוד שום דבר למלאכת הקדש".

2. {לד, כט} וְאֶת כָּל **חֵילָם** וְאֶת כָּל טַפָּם וְאֶת נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר בַּבָּיִת: רש"י חילם. **ממונם**, וכן עשה לי את החיל הזה (דברים ח, יז.), וישראל עושה חיל (במדבר כד, יח.), ועזבו לאחרים חילם (תהלים מט, יא.):

ולשון "הקדמה" (פסחים קיט:)?

"דא"ר יהודה אמר שמואל כל המצות מברך עליהן **עובר לעשייתן** מאי משמע דהאי עובר לישנא **דאקדומי** הוא וכו', אביי אמר מהכא {**בראשית לג-ג} והוא עבר לפניהם**".

לשון "רוגז"?

{לב, כא} וַאֲמַרְתֶּם גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי אָמַר אֲכַפְּרָה **פָנָיו** בַּמִּנְחָה הַהֹלֶכֶת לְפָנָי וְאַחֲרֵי כֵן אֶרְאֶה פָנָיו אוּלַי יִשָּׂא פָנָי: רש"י אכפרה **פניו**. אבטל **רוגזו**, וכו'.

ולשון "הנהגה" (עי' רש"י להלן מז, יז)?

{לג, יד} יַעֲבָר נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וַאֲנִי **אֶתְנַהֲלָה** לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לְפָנַי וכו'

אמנם ברש"י כאן כתב (ד"ה במקום אשר דבר אתו) "איני יודע מה מלמדנו", ולכאורה היה לו לבאר כפי שביאר לעיל שהאבות הן המרכבה. ועי' בשפתי חכמים שהקשה כן, ותי' שכוונת רש"י לסוף הכתוב "במקום אשר דבר אתו" שלא נאמר כן באברהם.
ועי' רמב"ן (כאן) "ועל דרך האמת עלה מעליו אלהים במקום המדבר עמו **כענין שנאמר ברוך כבוד ה' ממקומו** (שם ג יב) ויאמר מה שהזכירו החכמים האבות הן הן המרכבה (ב"ר פב ו)".
ומשמע שבא ליישב מדוע הוזכר עניין המקום, והיינו שה"מקום" הוזכר כאן לרמוז על עניין "ברוך כבוד ד' ממקומו".

וכתב רש"י (להלן מז, יז) **וינהלם**. כמו **וינהגם**, ודומה לו אין מנהל לה (ישעיה נא, יח.), על מי מנוחות ינהלני (תהלים כג, ג.):

ד. היכן מצאנו ה' תיבות רצופות המסתיימות ביו"ד?

(לד, ל) ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אתי להבאישני בישב הארץ בכנעני ובפרזי ואני מתי מספר ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי:

ובנו"ן סופית?

(לו, כו) ואלה בני דישן חמדן ואשבן ויתרן וכרן::

והיכן מצאנו ט' תיבות רצופות המסתיימות במ"ם סופית?

(לב, טו-טז) עזים מאתים ותישים עשרים רחלים מאתים ואילים עשרים: גמלים מיניקות[לז]:

ה. איזו ברכה נאמרה הן לישראל בפרשה, והן לישמעאל?

"לא יספר מרוב"

בישראל נאמר {לב, יג} וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם **אֲשֶׁר לֹא יִסָּפֵר מֵרֹב**:

ובישמעאל נאמר {טז, י} וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ ה' הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֵךְ **וְלֹא יִסָּפֵר מֵרֹב**[לח]:

ומנין שאסור למנות את ישראל (עי' רש"י שמואל~א טו, ד)?

"ויפקדם בטלאים. אמר לכל אחד ואחד, שיקח טלה מצאנו של מלך, ואחר כך מנה את הטלאים, לפי שאסור למנות את ישראל, שנאמר בם (**בראשית לב, יב**) **לא יספר מרוב**"[לט].

[לז] וע"ע בבעה"ט שמצאנו רק במקום אחד נוסף פסוק שלם שמסתיים כולו במ"ם סופית והוא (במדבר כט, לג): ומנחתם ונסכהם לפרים לאילם ולכבשים במספרם כמשפטם:
ופי' שם "עזים מאתים. כל הפסוק מסיים במ"ם וכן פסוק ומנחתם ונסכיהם שבשביל הבהמות ששלח לעשו הם תק"ן קרבנות בשנה וחוץ התמידים כדמפרש בפרשת פנחס והם ח' ממי"ן וכנגדם מלכו שמונה מלכים באדום לפני מלך מלך בישראל ד"א לכך מסיים הכל במ"ם לפי שכל הבהמות ששלח לו היו בעלי מומים שלא יקריב מהם קרבן".

[לח] וקצת צ"ב שישמעאל נתברך באותה ברכה שנתברכו בה ישראל בניו חביביו של מקום.

[לט] אמנם בחז"ל למדו דין זה מכתוב אחר, (יומא כב:) "אמר רבי אלעזר כל המונה את ישראל עובר בלאו שנאמר {הושע ב-א} והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד רב נחמן בר יצחק אמר עובר בשני לאוין שנאמר לא ימד ולא יספר".
ובמהרש"א (שם) כתב וז"ל "ויש לדקדק אמאי לא מייתי בכה"ג מקרא דבדאורייתא, דכתיב (בראשית לב, יג): "ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב". וי"ל דההוא קרא לאו משום איסורא נגעו בו, אלא דקאמר שלא יספר מרוב, דהיינו מחמת ריבוי כל כך שילאה הסופר למנותם. אבל בהאי קרא דהושע, לא מסיים ביה "מרוב", דמשמע דאיסורא קאמר שלא ימד ולא יספר וק"ל".
ולכאורה המהרש"א הוא דלא כרש"י בשמואל.
ונראה לבאר, שבאמת גם לדברי המהרש"א כוונת הכתוב "לא יספר מרוב" באמת היא שאסור לספור אותם, כדמוכח מדברי הנביא, אלא שמהם לא מוכח מילתא, שאפשר לבארו שילאה הסופר למנותם, אבל לאחר דברי הנביא שמהן מוכח שהוא איסור גמור, שוב יתבארו גם דברי הכתוב "ולא יספר מרוב" על זו הדרך.

חדוותא דאפטרתא וישלח (עובדיה א)

ו. איזה דבר האמור על המלאכים נאמר בהפטרה על ישראל (עי׳ שמות רבה טו, ו)?

״לְכָךְ נֶאֱמַר: אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת, שֶׁהַמָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל לַמַּלְאָכִים וכו׳ **הַמַּלְאָכִים נִקְרְאוּ אֵשׁ, דִּכְתִיב (תהלים קד, ד): מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לֹהֵט, וְיִשְׂרָאֵל כְּמוֹ כֵן, דִּכְתִיב (עובדיה א, יח): וְהָיָה בֵית יַעֲקֹב אֵשׁ וכו׳״.**

ז. שמו של איזה מאבות הנזיקין נלמד (לדעה אחת) מפסוק בהפטרה?

מבעה, שנאמר {ו} אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו **נִבְעוּ** מַצְפֻּנָיו:

ואמרו חז״ל (בבא קמא ג:) ״ושמואל אמר מבעה זה השן דכתיב {עובדיה א-ו} איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו מאי משמע כדמתרגם רב יוסף איכדין איתבליש עשו אתגלין מטמרוהי״

על פי דבריו אפשר ליישב מה שתמהנו בהערה הקודמת, כיצד יתכן שישראל וישמעאל נתברכו באותה ברכה, שבאמת ברכתם של ישראל מהות אחרת לה, שיש איסור גמור למנותם מחמת חשיבותם, ואילו הברכה האמורה בישמעאל היא רק כפי ההו״א שפי׳ המהרש״א, והיינו שילאה הסופר למנותם.

כתב חידה / הרב אשר קופולוביץ

כתב חידה לפרשת וישב

הַשָּׁבוּעַ קָרָא אֶת הַשּׁוּרוֹת הַבְּתוּבוֹת,

בְּמִקְרָא וְתַרְגּוּם שִׁפְתוֹתֶיךָ דּוֹבְבוֹת.

אַךְ לְדִמּוּי חֲנֻכָּה אֵין לְקַוּוֹת,

עַל אַף שֶׁיֵּשׁ לִבּוּב לְבִיבוֹת,

וְכִמְעַט שֶׁעָלְתָה בְּלֶהָבוֹת,

וְאַף עָשָׁן יַעֲלֶה בֵּין נְצָבוֹת.

לֹא תִּמְצָא בְּרִבּוּי לְבָבוֹת,

עַל כֵּן בְּהַגִּיעַ הַשְּׁבִיעִי, חֲבֹט!

הַכַּפּוֹת לֹא לַאֲכִילָה הֵן טוֹבוֹת,

אַךְ צָרַף עוֹד יַחַד עִם עָבוֹת.

עַל רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן יִבְּפוּ אָבוֹת.

כְּשֶׁיִּפָּעֲלוּ לִבְנוֹתָהּ מֵחוּרְבוֹת.

בְּמַאֲכָל לֹא תּוּכַל לְהוֹרוֹת וּלְצַוּוֹת,

וּבָאָרֶץ נִמְצֵאת בְּמֵתֶק תְּנוּבוֹת.

*

פיתרון כתב החידה לפרשת וישלח: 'סוכה'

הָקִימוּ בֵּין עֲשָׂרָה לְעֶשְׂרִים, גובה הסוכה בין עשרה טפחים לעשרים אמה (סוכה א,א)

וְתוֹךְ שָׁלוֹשׁ, לְשִׁבְעָה עָקוּרִים. יושבים בתוך שלוש דפנות, בסכות תשבו שבעת ימים (ויקרא כג, מב)

זְהִירוּת מֵאוֹצָר אִם לֹא מֻתָּרִים, חבילות עצים אסורים משום גזירת אוצר ואם התירן כשר (סוכה א, ה)

וְתַחַת עֶלְיוֹן הַשְׁאִירוּ צִיּוּרִים. סדין תחת הסכך פסול אלא אם כן היה לנאותה (סוכה י.)

הִזָּהֲרוּ כְּשֶׁעַל גַּב סְדוּרִים, סוכה על גבי סוכה פסולה (סוכה ט:)

וּבְרִוּוּחַ שְׁלוֹשָׁה, וְאַרְבַּע קְמוּרִים. עד שלושה טפחים ללבוד ועד ארבע אמות לדופן עקומה (סוכה יז.)

וְכָל זֹאת לְמַעַן דָּעַת דָּרִים. למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל (ויקרא כג, מג)

אַךְ כְּשֶׁיִּבְחֲנוּ לְעָתִיד אֲחֵרִים, לעתיד לבוא ה' בוחן את הגויים עם מצוות סוכה

עַל קַל, בְּרַגְלָם יִהְיוּ שׁוֹבְרִים, שהיא מצווה קלה ומחמת החמה הם יוצאים ובועטים בסוכה (ע"ז ג.)

וְיִרְאֵי שְׁמוֹ יִשְׁכְּנוּ בֵּין סְנַפִּירִים. ולעתיד לבוא ה' עושה לצדיקים סוכה מעורו של לוויתן (ב"ב עה.)

נָח בּוֹרֵחַ מוּל עִיר מֵזְהָרִים, יונה ישב בסוכה מול נינוה לראות מה יקרה (יונה ד, ה)

וְרִבּוּי בַּהֲרָךְ לְמַעֲשֶׂה שְׁעִירִים. היו עושים לכהן, שלוקח את השעיר לעזאזל, סוכות בדרך שלא יעבור את התחום (יומא ו, ה)

קוֹצִים וּבַרְקָנִים דָּשׁוּ שָׂרִים, גדעון דש בקוצים את שרי סוכות שלא עזרו לו במלחמה (שופטים ח, טז)

בְּמָקוֹם עֲשׂוֹת לְמִקְנֶה מְגוּרִים. יעקב קרא סוכות, למקום שבנה שם סוכות לצאנו (לג, יז)

יְזַכֵּנוּ ה' אֱלוֹקֵי הָעִבְרִים,

וְשִׂמְחָה גְּדוֹלָה מְאוֹד לָנוּ יָרִים, הייתה שמחה גדולה מאוד בחג הסוכות

כְּשֵׁם שֶׁעָשָׂה בְּהִקָּבֵץ הַפְּזוּרִים. בזמן עזרא כשחזרו העם מן השבי (נחמיה ח, יז)

מלה צפונה / הרב יוסף שפר

חידה לפרשת וישב

לזו תצפה בכל משלח ידיים
ואנא תזעק עת יהללו שפתיים
לזו חינן עבד בבואו נהריים
ושליח למוסף יקדים בפיק ברכיים

*

ואיש אשר כזה יורד למצרים
אמשילהו לעץ שתול על פלגי מים
ודבר ה׳, לא דוקא מירושלים
לגשם ושלג אשר ירדו מן השמים

*

לא יזכו מעפילים שלא היטו אזניים
ואף אשר יכסה על רוע מעלליים
ותמה מדוע באורח רשע יוטבו נעליים
אך אל תתחר רק המתן רגעיים

*

בברכי למארחי יבורכו נכסיים
וכצאתך אברכך בכינון שעליים
וכלים שיוצרו יוסטו לשוליים
ואחתום בזו עת תפענח צפוניים.

*

פתרון חידת 'מלה צפונה'

הפתרון: הצלחה

לזו תצפה בכל משלח ידיים – והוא ישלח במעשי ידינו ברכה והצלחה

ואנא תזעק עת יהללו שפתיים – אנא ה' הצליחה נא

לזו חינן עבד בבואו נהריים – באליעזר: אם ישך נא מצליח דרכי

ושליח למוסף יקדים בפיק ברכיים – בהנני העני: היה נא מצליח דרכי

ואיש אשר כזה יורד למצרים – יוסף, ויהי איש מצליח

אמשילהו לעץ שתול על פלגי מים – וכל אשר יעשה יצליח

ודבר ה', לא דוקא מירושלים – כן יהיה דברי אשר יצא מפי... והצליח אשר שלחתיו

לגשם ושלג אשר ירדו מן השמים – בהנ"ל: כי כאשר ירד כו'

לא יזכו מעפילים שלא היטו אזניים – והיא לא תצלח

ואף אשר יכסה על רוע מעלליים – מכסה פשעיו לא יצליח

ותמה מדוע באורח רשע יוטבו נעליים – מדוע דרך רשעים צלחה

אך אל תתחר רק המתן רגעיים – אל תתחר במרעים באיש מצליח דרכו

בברכי למארחי יבורכו נכסיים – בברכת האורח: ויהיו נכסיו ונכסינו מוצלחים

וכצאתך אברכך בכינון שעליים – דרך צלחה

וכלים שיוצרו יוסטו לשוליים – כל כלי יוצר עלייך לא יצלח

ואחתום בזו עת תפענח צפוניים – בהצלחה...

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת הנלמדת

הרב אריה גלינסקי מח"ס בירורים וביאורים – הארות בשלהי מסכת ראש השנה

דף לה.

בגמ' 'והא רב יהודה מסדר צלותיה ומצלי שאני רב יהודה כיון דמתלתין יומין לתלתין יומין הוה מצלי כפרקים דמי', יל"ע מה היה טעמו של ר"י שהיה מתפלל מל' לל' יום, דאם היה בגדר תורתו אומנותו, א"כ הרי היה פטור לגמרי מתפילה ולא היה לו להתפלל כלל, ואם לא היה בגדר זה, למה לא התפלל במשך החודש, ואולי באמת היה בגדר תורתו אומנותו, אלא שאעפ"כ גם למי שתורתו אומנותו, "מותר" לבטל תורה בשביל להתפלל, אלא שלא חייבוהו בכך, ומל' יום לל' יום רצה ר"י מעצמו להתפלל, שהרגיש שזה נצרך לדבקותו וכדו', ואכתי צ"ע.

*

בגמ' 'אמר רב אחא בר עוירא אמר רבי שמעון חסידא פוטר היה רבן גמליאל אפילו עם שבשדות ולא מיבעיא הני דקיימי הכא אדרבא הני אניסי הני לא אניסי דתני אבא בריה דרב בנימין בר חייא עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה אלא כי אתא רבין אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי שמעון חסידא לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות מאי טעמא משום דאניסי במלאכה אבל בעיר לא', לכאו' צ"ב הדמיון לברכת כהנים דשם אי"צ לשומע כעונה אלא הברכה חלה על כל ישראל כל מי שאינו מזלזח בברכה, אבל כאן הרי לכאו' צריך לבוא לדין שומע כעונה, וא"כ איך יצא מי שאינו שומע, ומשמע לכאו' מסוגיא זו שבאמת מה שהש"ץ מוציא את שאינו בקי הוא אף בלי דין שומע כעונה, אלא היה בזה תקנה מיוחדת שהש"ץ הוא שליחם של הציבור ומוציאם י"ח כשהם אנוסים, ואכתי צ"ע [ויעוי' בחזו"א סי' קלז שכתב עד"ז].

בריך רחמנא דסייעין

*

הרב אריה גלינסקי מח"ס בירורים וביאורים – הדרן למסכת ראש השנה

בגמ' 'אמר רב אחא בר עוירא אמר רבי שמעון חסידא פוטר היה רבן גמליאל אפילו עם שבשדות ולא מיבעיא הני דקיימי הכא אדרבא הני אניסי הני לא אניסי דתני אבא בריה דרב בנימין בר חייא עם שאחורי כהנים אינן בכלל ברכה אלא כי אתא רבין אמר רבי

יעקב בר אידי אמר רבי שמעון חסידא לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות מאי טעמא משום דאניסי במלאכה אבל בעיר לא׳,

הנה העניין הזה שמתבאר בסיום מסכת ר״ה הוא פלא והפלא שמתבאר עניין הש״ץ שפוטר עם שבשדות, ולהרבה דעות אף אם אינם בביהכנ״ס כלל, [ויותר מזה יעוי׳ בחזו״א סי׳ קלז באריכות שמשמע שאף הבקי זהו רק דין לכתחילה שיעשה מה שביכלתו, אבל ביסודו תפילת הש״ץ מתייחסת גם אליו, וי״ל אם תפילת כל הש״ץ שבכל מקום מתייחס לכולם, או בכל עיר לבני העיר או בכל ביהכנ״ס למי שרגיל באותו ביהכנ״ס, וי״ל היטב בכ״ז], ועכ״פ מבואר שיש מושג שהש״ץ מתפלל וזה מתייחס לכולם.

ולכאו׳ הכוונה בזה על דרך המבואר בגמ׳ במסכת מנחות [דף כז ע״א] לעניין ארבעה מינים, שהצדיקים מרצים במעשיהם על שאר העם, וז״ל הגמ׳ שם ׳ד׳ מינין שבלולב ב׳ מהן עושין פירות וב׳ מהם אין עושין פירות העושין פירות יהיו זקוקין לשאין עושין ושאין עושין פירות יהיו זקוקין לעושין פירות ואין אדם יוצא ידי חובתו בהן עד שיהו כולן באגודה אחת וכן ישראל בהרצאה עד שיהו כולן באגודה אחת׳, וכפי שמבוארים הדברים בלשון המסילת ישרים [פרק יג] ׳כי יש בעם מדרגות מדרגות איש לפי שכלו, הנה לפחות, יחידי סגולה ימצאו אשר יכינו את עצמם הכנה גמורה, ועל ידי המוכנים יזכו גם הבלתי מוכנים אל אהבתו יתברך והשראת שכינתו. וכענין שדרשו ז״ל בארבעה מינים שבלולב (ויקרא רבה פ׳ ל): יבואו אלה ויכפרו על אלה׳.

ועניין זה שיש כח בצדיקים להשפיע על כל ישראל, בולט ביותר במצוות קידוש החודש, שבית דין, שהם בחינת צדיקי הדור, קובעים את קביעות הימים טובים והכל תלוי בהם, וכפי שמבואר במסכת זו בכמה מקומות, ובפרט במעשה של רבן גמליאל ורבי יהושע [בדף כה ע״א] שהכל תלוי בקביעות הבית דין, כי כח התורה נמסר לצדיקים בזה העולם.

וביותר הדבר בולט בעניין ראש השנה עצמו כמובא בגמ׳ [דף ח ע״ב] ׳כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב מלמד שאין בית דין של מעלה נכנסין לדין אלא אם כן קידשו בית דין של מטה את החדש׳, וביתר הרחבה מבואר עניין זה בירושלמי [פ״א ה״ג], וז״ל ׳אי זו אומה כאומה הזאת בנוהג שבעולם השלטון אומר הדין היום והליסטים אומר למחר הדין למי שומעין לא לשלטון אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן אמרו ב״ד היום ראש השנה הקדוש ברוך הוא אומר למלאכי השרת העמידו בימה יעמדו סניגורין יעמדו קטיגורין שאמרו בני היום ראש השנה. נמלכו ב״ד לעברה למחר הקדוש ברוך הוא אומר למלאכי השרת העבירו בימה יעברו סניגורין יעברו קטיגורין שנמלכו בני לעברה למחר מ״ט [תהילים פא ה] כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב אם אינו חוק לישראל כביכול אינו משפט לאלהי יעקב. ר׳ קריספא בשם ר׳ יוחנן לשעבר [ויקרא כג ד] אלה מועדי ה׳ מיכן ואילך אשר תקראו אותם. א״ר אילא אם קריתם אותם הם מועדי ואם לאו אינן מועדי. אמר ר׳ סימון כתיב [תהילים מ ו] רבות עשית אתה ה׳ אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו לשעבר רבות עשית מיכן והילך נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. א״ר לוי למלך שהיה לו אירלוגין כיון שעמד בנו מסרה לו. אמר רבי יוסה בר חנינה למלך שהיה

לו שומרה כיון שעמד בנו מסרה לו אמר רבי אחא למלך שהיה לו טבעת כיון שעמד בנו מסרה לו אמר רבי חייה בר בא לנגר שהיו לו כלי נגרות כיון שעמד בנו מסרה לו אמר ר׳ יצחק למלך שהיו לו אוצרות כיון שעמד בנו מסרם לו ורבנן אמרי לרופא שהיה לו נרתיק של רפואות כיון שעמד בנו מסרה לו׳, ובמפרשים פירשו בכמה אופנים את ששת המשלים שהביאו בעניין זה, אבל עכ"פ שוב רואים שהדבר בולט במיוחד בעניין ראש השנה, ועל כן מובן מאוד מה שסיום המסכת הוא דייקא בעניין זה.

וזהו שנסמך לזה מסכת תענית שבזה ג"כ בולט עניין זה של כוחם של ישראל לבטל גזירות ולהמתיק דינים, שלכן בכל צרה ודוחק קובעים תענית ותפילה ועי"ז קורעים את הגזירות, ושורש העניין מתגלה בראש השנה שאז הוא יום הדין, וכשישראל תוקעין בשופר עומד הקב"ה מכסא דין לכסא רחמים כמובא בחז"ל, ועל כן נפלא מאו סמיכות מסכת תענית לצסכת ראש השנה.

*

הרב אריה גלינסקי מח"ס בירורים וביאורים – במסכת תענית

דף ב.

במשנה ׳אמר לו רבי יהושע הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג למה הוא מזכיר, אמר לו רבי אליעזר אף אני לא אמרתי לשאול אלא להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו אמר לו אם כן לעולם יהא מזכיר, לכאו׳ אינו מובן כ"כ טענת ר"י לר"א שא"כ לעולם יהא מזכיר, דהלא כמו שמבואר בגמ׳ ובשיטת רוב התנאים בברייתא טעם ההזכרה הוא לריצוי על המים, א"כ וודאי שזמן ההזכרה הכי מתאים הוא בזמן הדין אף אם עדיין אינו זמן גשמים, משא"כ בשאר ימות השנה, ולמה לא ענה לו ר"א כך וצ"ע.

*

תוספות ד"ה מיום טוב האחרון של חג ׳שמיני דלא יתבון בסוכה ואפילו האידנא אינו אלא מדרבנן משום ספיקא׳, לכאו׳ תמוה מאוד למה אם זה רק מדרבנן אין בזה סימן קללה, סוף סוף אין אנו יכולים לקיים המצוה, ולכאו׳ אדרבא אם זה דרבנן שזה ענין של תוספת משלנו [יעוי׳ עירובין כא ע"ב] הוי יותר קיתון על פניו וצ"ע.

*

דף ג.

רש"י ד"ה לפי שאינן נעצרין ׳שאלמלא הן אין העולם מתקיים, והאי דאמרינן בתפלה משיב הרוח ומוריד הגשם, לאו משום חיוב, אלא חוק גשם הוא מזכיר, דטל ורוחות מועילות לארץ לתקנה ולנגבה, כדבסמוך, זיקא דבתר מיטרא כמיטרא׳ צ"ע כוונתו במה שכתב לבאר מה שמזכירים משיב הרוח, דאם הכונה לחיוב הרי לא מצינו חיוב להזכיר

משיב הרוח, ואם בא לבאר שלכן מותר לומר זאת, הרי לכאו' אף בלא"ה אין בזה איסור, ואולי הכונה שלכן ראוי להזכיר וצע"ק.

*

בגמ' 'תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מאי טעמא אמר רבי חנינא לפי שאין נעצרין, וכו', וכי מאחר דלא מיעצר אליהו אשתבועי למה ליה הכי קא"ל אפילו טל דברכה נמי לא אתי וליהדריה לטל דברכה משום דלא מינכרא מילתא, יל"ע א"כ מה טעם לא תקנו לומר "מוריד הטל לברכה" שבזה יש כן צורך שזה לא תמיד נמצא, [וכמו שבבקשה אומרים ותן טל ומטר לברכה, כן גם בהזכרה], וצ"ע.

*

דף ד.

בגמ' 'אליעזר עבד אברהם דכתיב והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך וגו' יכול אפילו חיגרת אפילו סומא השיבו כהוגן ונזדמנה לו רבקה', צ"ב קצת למה נחשב ששאל שלא כהוגן, הלא הדבר היחיד שביקש ממנו אברהם הוא שתהיה ממשפחתו, וא"כ מובן שע"ז עיקר תפילתו, ואטו צריך הוא להתפלל עכשיו על כל הפרטים, שתהיה צדקת וחכמה וצנועה וכו', הרי לא על זה נשלח, ואולי היה פשוט לגמ' שהדברים שאין שייך בלעדיהם, היה מוטל עליו להתפלל, ואכתי צע"ק.

*

בגמ' 'רבה אמר מאי עד שיעבור הפסח עד שיעבור זמן שחיטת הפסח וכתחילתו כן סופו מה תחילתו מזכיר אף על פי שאינו שואל אף סופו מזכיר אף על פי שאינו שואל אמר ליה אביי בשלמא תחילתו מזכיר הזכרה נמי ריצוי שאלה היא אלא סופו מאי ריצוי שאלה איכא', צ"ע למה צריך לומר שגם בסופו מזכיר אע"פ שאינו שואל שע"ז שייך קו' אביי, ולמה לא אמרו בפשיטות שבאמת ההזכרה והשאלה שניהם מסתיימים ביו"ט של פסח במוסף, אלא שבתפילות היו"ט לא שייך שאלה וע"כ אין שאלה, אבל אילו היה ברכת השנים היו מפסיקים בתפילת מוסף, ושאלה היא באמת כהזכרה, [ובפרט שהרי לכאו' באמת היה כן שאם היה ברכת שאלה ביו"ט היו מפסיקים במוסף וכמו שאת ההזכרה מפסיקים במוסף], וצ"ע.

*

דף ה.

בגמ' 'ואמר ליה רב נחמן לרבי יצחק מאי דכתיב ויהי כאשר זקן שמואל ומי סיב שמואל כולי האי והא בר חמישים ושתים הוה דאמר מר מת בחמישים ושתים שנה זהו מיתתו של שמואל הרמתי, אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן זקנה קפצה עליו, דכתיב נחמתי כי המלכתי את שאול אמר לפניו רבונו של עולם שקלתני כמשה ואהרן דכתיב משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו מה משה ואהרן לא בטלו מעשה ידיהם בחייהם אף אני לא

יתבטל מעשה ידי בחיי, אמר הקדוש ברוך הוא היכי אעביד לימות שאול, לא קא שביק שמואל לימות שמואל אדזוטר מרנני אבתריה, לא לימות שאול ולא לימות שמואל כבר הגיעה מלכות דוד ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא, אמר הקדוש ברוך הוא אקפיץ עליו זקנה', יל"ע אם שמואל ידע שהוא מת מחמת זה קודם זמנו והסכים לזה או לא, ולכאו' חידוש לומר שהסכים למות מחמת זה קודם זמנו, ומאידך אם נאמר שלא ידע מזה, פלא קצת שלא הודיע לו הקב"ה ואז היה מוותר על בקשתו, שהרי וודאי שאינו בגדר עונש, וי"ל קצת ואכתי צ"ע.

*

בגמ' 'רב נחמן ורבי יצחק הוו יתבי בסעודתא אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק לימא מר מילתא אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה בתר דסעוד אמר ליה', לכאו' משמע שרב נחמן לא סבר עניין זה של אין מסיחין בשעת הסעודה, שהרי אמר לר"י שיאמר דבר תורה, ואולי קיבל המימרא של ר' יוחנן, וצ"ע [ולולי דמספינא אולי זה טעמו של הרמב"ם שהשמיט דבר זה, ואכתי צ"ע].

*

תוספות ד"ה ביודעה ומכירה קאמינא 'פי' ביודעה שבא עליה ומכירה שראה אותה', צ"ע מה הכריח לתו' לפרש כך, ובפרט שלפי"ז תמוה קצת הלשון "כל האומר" שהוא מוגבל מאוד, משא"כ אם הכוונה לכל מי שמכירה ניחא קצת שהכוונה כל האומר אמירה כזו שיש לה משמעות, וצ"ע.

*

דף ו.

בגמ' 'אמר רב חסדא גשמים שירדו כדי לגוף בהן פי חבית אין בהן משום ועצר ואמר רב חסדא גשמים שירדו קודם ועצר אין בהן משום ועצר אמר אביי לא אמרן אלא קודם ועצר דאורתא אבל קודם ועצר דצפרא יש בהן משום ועצר', יל"ע ממתי נחשבים "קודם ועצר", ועד מתי זה עדיין המשך של הבוקר הקודם [או הערב הקודם], שהרי כל זמן ביום או בלילה הוא אחר הועצר הקודם וקודם הועצר הבא, וצ"ע.

*

דף ז.

בגמ' 'רבא רמי כתיב יערף כמטר לקחי וכתיב תזל כטל אמרתי אם תלמיד חכם הגון הוא כטל ואם לאו עורפהו כמטר, ופירש רש"י 'ערפיהו כמטר - הרגהו', וצ"ב על מה נתחייב מיתה, [ובעיקר דברי הגמ' האלו יל"ע אם הכוונה כלפי רב לתלמידו או תלמיד לרבו, אבל איך שיהיה הן אם הכוונה על רב והן אנם על התלמיד, צ"ב מהו ביטוי זה, ואף אם הוא רק משל צ"ב הכוונה בזה].

*

הרב חיים נתן הייליפרין – בירור השיטות בענין תורה לשמה

הקדמה

הנה נחלקו הנפש החיים ותלמידי הבעש"ט בביאור "תורה לשמה". האם "לשמה" היינו לשם התורה, או דביקות בהשי"ת. והנה מכיון אשר מצות תלמוד תורה כנגד כולם, ונפסק בשו"ע (יו"ד רמ"ו, כ') לעולם יעסוק אדם תורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, לכן יש לעיין בהך סוגיא ולהשתדל בס"ד לברר השיטות.

שיטות הראשונים אודות שלא לשמה

הנה בענין תורה שלא לשמה מקשים הראשונים סתירות בין סוגיות הגמרא. מצד אחד מצינו בש"ס (פסחים נ: ועוד כמה דוכתי) "לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה", ומאידך גיסא חז"ל מפליגים אודות גודל רעת הלומד שלא לשמה. בברכות (יז.) "וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא". ובתענית (ז.) "וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות".

החיי אדם (בסוף ההקדמה האחרונה) מעתיק תירוצי התוס' (במקומות שונות בש"ס[מ]) כי ההיתר ללמוד שלא לשמה מיירי כאשר לומד מחמת יראת יסורים או לאהבת קיבול שכר או כאשר לומד להתכבד וליהנות ממנו, משא"כ אם ח"ו לומד "בכדי להוסיף על חטאתו פשע שעתה שגגות נעשו לו זדונות שאע"פ שיודע שעובר לא ימנע מכל תאות לבו" או אם לומד "להתייהר ולפקח ולקנטר או כאשר "לומדו רק כלומד איזה חכמה", לכל אלו התורה הוא סם המות.

ויש לציין גם לדברי האגלי טל (בהקדמה) שאם לומד רק מחמת שיש לו תענוג בלימודו ולא לשם מצות הלימוד הרי זה נקרא לימוד שלא לשמה. אמנם הלומד לשם מצוה ומתענג בלימודו הרי זה לימוד לשמה וכולו קודש כי גם התענוג מצוה, ואדרבא כי זה היא עיקר מצות לימוד התורה, ע"ש. (וכן הוא ברבינו אברהם מן ההר בנדרים דף מ"ח.)

השיטות אודות תורה לשמה

בביאור "תורה לשמה" נסדר כאן ארבע ביאורים שמצינו בהראשונים ובקדמונים:-

(א) רש"י (תענית ז.) כותב וז"ל "לשמה - משום **כאשר צוני ה' אלקי** ולא כדי להקרות רבי". וכ"כ החפץ חיים בספרו שם עולם (ח"ב פ"ה) וז"ל "וצריך ללמוד לשמה דהיינו למלא רצון ה' שרצונו שנדע תורתו". וכנראה היינו על דרך הכוונה הפשוטה המבואר בשו"ע (או"ח ס', ד') שמצות צריכות כוונה. וע"ש במ"ב ס"ק ז' דהיינו לכוון לקיים המצוה "כאשר צוה השם". (וע"ע במשנה ברורה ס"ק י').

[מ] ברכות יז. פסחים נ. תענית ז. נזיר כג: סוטה כב:

(ב) לדעת הרמב"ם (פ"י מהלכ' תשובה) תורה לשמה היינו ללמוד מפני אהבת אדון כל הארץ שצוה בה. ומבואר בדבריו שהיא מדריגה עליונה ללמוד בלי שום פניות ולא כל אדם זוכה לה, ולא הכוונה הפשוטה בלבד של מצות צריכות כוונה.

(ג) לדעת התוס' (פסחים נ:) הכוונה **שלומד על מנת לעשות**[מא]. וכ"כ הרד"ק (ירמי' ב', ח'). וכן מבואר בשל"ה הק' (מסכת שבועות - פרק נר מצוה, אות ל"ה) וז"ל "וענין לשמה, הכוונה שיעסוק בתורה לקיים מה שצונו הש"י ולמדתם אותם. ויחשוב שהתורה היא כמו כתב המלך שכותב לעבדיו מה יעשו ומה ימנעו שלא לעשות, כן נתן הקב"ה התורה לעמו ישראל עבדיו הנאמנים". וממשיך שם לבאר כי ענין זו שייך אף כשאינו לומד לעסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וז"ל "על כן כשקורא בתורה נביאים כתובים או במשנה ותלמוד ופוסקים, יעשה מוסכם, כל מה שאמצא שם מה לעשות ומה שלא לעשות, הנני אקיים כעבד נאמן. ומה שלא יהיה סיפק בידי לקיים מאיזה מניעה ואוכל לגרום שיקיימו אחרים, כן אעשה בזריזות. אם ילמוד איזה דרכי מוסר והנהגת מדות ישרות, ילמדם על מנת לקיים. ודברי תורה שהם מענייני חקירות וידיעות והשגות, ילמדם בשביל שידע שמו יתברך וגדולתו ומסתרי מצותיו, ואז יתלהב לבבו ליראה אותו ולאהבה אותו. והיינו לימוד לשמה. (וע"ע ביסוד ושורש העבודה שער ניצוץ פ"ה בארוכה).[מב]

(ד) בתניא (סוף פרק ה') בשם האריז"ל וז"ל "ולשמה היינו כדי **לקשר נפשו לה' ע"י השגת התורה** איש כפי שכלו", וכן הוא בב"ח או"ח ריש סי' מ"ז וז"ל ונראה דכונתו יתברך מעולם היתה שנהיה עוסקים בתורה כדי שתתעצם נשמתינו בעצמות ורוחניות וקדושת מקור מוצא התורה (-היינו בו יתברך שהוא המקור ונותן התורה). והיינו שלמוד בכוונה זו וכהמשך דבריו שם "ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת..". ומבואר בהמשך דבריו אשר היינו הכוונה בברכת התורה "ולומדי תורתך לשמה". וע' בהערה העתקת המשך דבריו הנוראים[מג].

היוצא לנו כי לפי דרכם של רש"י והרמב"ם ודעימייהו "לשמה" היינו הסיבה **למה הוא לומד** (כאשר צוה ד', מאהבה אליו). אולם לפי דרכם של התוס' והאריז"ל ודעימייהו "לשמה" היינו הכוונה **כוונתו כתוצאה מלימודו** (ע"מ לעשות, לקשר נפשו להשם).

[מא] וע' באורחות צדיקים (שער התורה) חידוש גדול אשר מה שאמרו "תלמוד תורה כנגד כולם" נאמר רק במי שלומד באופן זה.

[מב] וע"ע בקונטרס "אש דת" הנדפס בסוף הנפש חיים עם ביאור "יראת חיים" מאת הגה"צ הר"ר ישראל אליהו וינטרויב ז"ל, באריכות על דרך זה שהכוונה בלשמה היינו ע"מ לעשות.

[מג] ואם היו עוסקים בתורה על הכוונה הזאת.. היו המה מרכבה והיכל לשכינתו יתברך שהיתה השכינה ממש בקרבם כי היכל ה' המה ובקרבם ממש היתה השכינה קובעת דירתה והארץ כולה היתה מאירה מכבודו ובזה יהיה קישור לפמליא של מעלה עם פמליא של מטה והיה המשכן אחד. וממשיך לבאר כי מכיון שלא למדו בכוונה זה נתסלק השכינה מישראל וממילא לא היה מקום להביהמ"ק, באופן שהיה תוצאה ממילא ולא עונש, ע"ש. ויש לציין כי בספר שפתי צדיק (ריש פ' וילך) כותב ששמע מזקנו החידושי הרי"ם אשר הר"ר מענדלי מרימינאוו זי"ע למד דברי הב"ח אלו בכל יום.

ויל״ע האם דברי החת״ס (נדרים פא.)[מד] והבית הלוי (ס״פ משפטים)[מה] שמבארים אשר חוץ מללמוד תורה בכדי בכדי לידע המעשה אשר יעשון, יש גם מצות תלמוד תורה בפני עצמה, יעלה יפה עם דרכו של התוס׳ ודעימייהו אשר הדרגה הגבוה של ״תורה לשמה״ היינו ע״מ לעשות, ואולי עולים טפי לפי אחד משאר המהלכים בתורה לשמה. והעירוני שיתכן שלדעת התוס׳ ״תורה לשמה״ בא רק באופן שלילי מה לא נחשב ״תורה שלא לשמה״, ועדיין יתכן שיש מצוה בפני עצמה ללמוד, ועדיין שייך עוד כוונות קדושות הראויות לכוון בלימודו, ודו״ק.

דברי הנפש החיים

ומעתה נעמיק בס״ד בדבריו הקדושים של הנפש החיים. הנה בפרק ב׳ הוכיח בשלש ראיות כי ״לשמה, אין פירושו דביקות כמו שסוברים עתה רוב העולם״: (א) אמרו חז״ל במדרש שבקש דוד המלך ע״ה מלפניו יתברך שהעוסק בתהלים יחשב אצלו יתברך כאלו היה עוסק בנגעים ואהלות. הרי שהעסק בהלכות הש״ס בעיון ויגיעה הוא ענין יותר נעלה ואהוב לפניו יתברך מאמירת תהלים, ואם נאמר שלשמה פירושו דביקות דוקא ורק בזה תלוי כל עיקר ענין עסק התורה, הלא אין דביקות יותר נפלא מאמירת תהלים כראוי כל היום[מו]. (ב) כי מבואר בחז״ל גודל מעלת ר׳ יוחנן בן זכאי (סופ״ב דסוכה) שלא הניח מקרא משנה הלכות ואגדות כו׳, וכמו כן במדרש משלי רבתא (פרק י׳) מתארים אנו חז״ל אודות יום הדין של לעתיד לבוא שנהיה נתבעים האם למדנו כל חלקי התורה, והרי לענין הדביקות, היה די במסכת אחת או פרק או משנה אחת שיעסוק בה כל ימיו בדביקות. (ג) ומסתברא נמי הכי, שהרי כמה הלכות מרובות יש בש״ס שבעת אשר האדם עוסק בהם, הוא צריך לעיין ולהעמיק מחשבתו ושכלו בעניני הגשמיות שבהם, כגון קינין ופתחי נדה שהן הן גופי הלכות, או המשא ומתן בש״ס וכללי דיני מיגו של רמאות שהיה הרמאי יכול לטעון, וכמעט בלתי אפשר שיהא אצלו אז גם הדביקות בשלימות כראוי. עכ״ד הקדושים.

והנה מה שמביא הנפש החיים בשם ״רוב העולם״ מבואר יותר בליקוטי אור תורה הנספח לספר מעלות התורה מבית מדרשו של הגר״א אחד המיוחד מדורו של הנפש החיים הגאון המקובל ר׳ יצחק אייזיק חבר זלה״ה, וז״ל ״באר בזה הגאון הנזכר לעיל בספרו (״נפש החיים״) דבר נפלא בכונת דבריהם, להוציא מלב.. שחשבו שענין למוד התורה לשמה, הוא **בדביקות לעשות יחודים למעלה**, וכל שאי אפשר לו לבא לידי מדה

[מד] שמבאר שלכן לא ברכו בתורה התחלה כי חשבוהו רק כמו הכשר מצוה לקיום המצוות.

[מה] שמבאר שלכן הקדימו נעשה לנשמע להראות כי אף אחרי ה״נעשה״ צריכים להיות ״נשמע״.

[מו] ומש״כ שם הנפש החיים - ״וגם מי יודע אם הסכים הקב״ה ע״י בזה, כי לא מצינו בדבריהם ז״ל מה תשובה השיבו הוא יתברך על שאלתו״, יש להעיר כי בפירוש ר״י בן יקר בפירושו על תפלה (בהקדמה לפסוקי דזמרה, ובברוך שאמר, בסוף אשרי, ובישתבח) מפורש שהסכים הקב״ה על ידו. וע״ע בליקוטי שושנים פ׳ וזאת הברכה. ובמעדני יוסף מערכת ״תהלים״.

זו הרי הוא בכלל למוד שלא לשמה, שנוח לו שלא יצא לאויר העולם, וכמה נשתבשו בזה, והוא בעוונותינו הרבים בעצת הסטרא אחרא אשר רוצה להדיחו מחיי עולם..״ עכ״ד. זאת אומרת אשר הנפש החיים בא לאפוקי ״רוב העולם״ שחשבו בשעתו אשר הלימוד לשמה היינו לעשות יחודים[מז] באופן אשר כל מי שלא יכול לבוא למדריגה זו עדיף לו שלא ילמוד, ובא להוכיח כנגד שיטתם וכנ״ל. אמנם כאשר מעיינים בספרי הבעש״ט ותלמידיו רואים אשר יש להם שיטה אחרת בזה מהבנת ״רוב העולם״ המובא בנפש החיים. והיינו כנ״ל באות ב׳ מהאריז״ל והב״ח שיכוון לקשר נפשו להשם ע״י לימוד תורתו, וכפי שיתבאר בס״ד.

ביאור הכוונה דקוב״ה ואורייתא חד הוא

הנפש החיים מאריך אודות גודל מעלת התורה״ק אשר קוב״ה ואורייתא חד הוא, ובאותו העת שהאדם עוסק בתורה, כל תיבה שמוציא מפיו הן הן הדברים יוצאים כביכול גם מפיו יתברך באותו העת ממש (שער ד׳ פרק ו׳ ואילך), ושהוא יתברך ורצונו חד הוא וכמבואר במדרש ר״פ תרומה ״כביכול לי אתם לוקחים..״ (פרק י׳), ו״בכל עת ממש שהאדם עוסק והוגה בה, הוא דבוק על ידה בדבורו יתברך ממש״ (פרק י״ד).

וביתר בירור מבאר התניא (פ״ב פ״ד פ״ה) עפמש״כ הרמב״ם (הלכות יסודי התורה ב׳, י׳) ״נמצאת אתה אומר הוא היודע והוא הידוע והוא הדעה עצמה, הכל אחד, ודבר זה אין כח בפה לאומרו ולא באוזן לשמעו ולא בלב האדם להכירו על בוריו״ - זאת אומרת אשר כאשר האדם חושב ויודע איזה ידיעה יש כאן שלש דברים נפרדים, האדם היודע, הכח להבין ולידע, והענין שמבין ויודע. לא כן אצלו יתברך, כי הכל אחד, דהיינו התורה הקדושה הוא אחד עם עצמותו יתברך. ״ודבר זה אין כח בפה לאמרו..״ וכהמשך דברי הרמב״ם.[מח]

וממשיך שם (פרק ה׳) לבאר גדול היחוד והדביקות בו יתברך בלימוד התורה״ק, אשר ״מלבד שהשכל מלובש בחכמת ה׳, הנה גם חכמת ה׳ בקרבו, מה שהשכל משיג ותופס ומקיף בשכלו מה שאפשר לו לתפוס ולהשיג מידיעת התורה״ - ״והוא יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו ולא כערכו נמצא כלל בגשמיות להיות לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופנה״ ומוסיף ״וזאת מעלה יתרה גדולה ונפלאה לאין קץ אשר במצות ידיעת התורה והשגתה על כל המצות מעשיות ואפי׳ על מצות התלויות בדבור״.

[מז] ע״ע בזה במאמרו הנפלא של המקובל הגה״צ הרב יעקב הלל שליט״א (פתיחה לקונטרס ״אמת ליעקב״ על מסכת חולין) באריכות.

[מח] ויש לציין בזה לביאורו הנורא של הבאר מים חיים (פ׳ צו) למה עכו״ם העוסק בתורה חייב מיתה כדאיתא בסנהדרין נט. כי הרי כפי המבואר ״אדם ההוגה בתורה, הנה הוא מדבק הבל פיהו שהוא נפשו ונשמתו ממש (כמו שאמר הכתוב (שיר השירים ה׳, ו׳) נפשי יצאה בדברו) אליו ברוך הוא הנעלם בתורתו, והיא בחינת נשיקין, ואתדבקות רוחא ברוחא, והרי נעתרות נשיקות שונא, וכביכול אינו יכול לסבול הבל פה הנכרי ונשיקותו, כדמיון הכפרי שיבוא וינשק את המלך ודאי שחייב ארבע מיתות בית דין בעד זה. ע״ש עוד דברים המעוררים מאד.

הרי מבואר שאף האומר תהלים בהתעוררות רב, עוד לא הגיע לידי דביקות זו בהבורא יתעלה כבשעת הלימוד, שהוא "יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו.." ומובן היטב בקשת דוד המלך[מט].

ההוכחה ממעלת וחובת ידיעת התורה

אודות ההוכחה השניה של הנפש החיים. הנה מבואר היטב בהלכות תלמוד תורה (פ"ד ה"ו) להגר"ז [ובארוכה בספר אור ישראל לרבי ישראל סאלאנט (סי' כ"ז)] שיש שתי מצות נפרדות בתלמוד תורה. הראשונה, מצות לימוד תורה, מקרא ד"והגית בו יומם ולילה" וזאת מקיים אפילו אם יקרא כל היום פסוק אחד אלפי פעמים. ויש עוד מצוה של ידיעת התורה מקרא "ושננתם" שיהיו ד"ת מחודדין בפיך שאם ישאלך אדם אל תגמגם בו. ובגר"ז (שם) מבאר בבירור אשר מעלת הדביקות (שהתעסקו בו החסידים הראשונים שהקדישו מזמנם ט' שעות ביום לעבודת התפלה) אינה דוחה מצות ידיעת התורה. ולכן אף אם כוונת "לשמה" היינו בכווה לדבקה בו יתברך, מ"מ עדיין מוטל עליו ללמוד כ חלקי התורה.

האם צריך לכוון כוונות אלו באמצע לימודו

ההוכחה השלישית של הנפש החיים (הנ"ל) היא מסברא, שהרי כמה הלכות מרובות יש שבעת אשר האדם עוסק בהם, עליו לעיין ולהעמיק מחשבתו ושכלו בעניני הגשמיות שבהם, וכמעט בלתי אפשר שיהא אצלו אז גם הדביקות בשלימות כראוי.

והנה מצינו בזה דברים מפורשים בתניא (לסוף פרק מ"א) שמסכימים לטענת הנפש החיים בזה וז"ל "עיקר ההכנה לשמה לעכב הוא בתחלת הלימוד בבינונים, וכמו בגט וס"ת שצריכים לשמה לעכב, ודיו שיאמר בתחלת הכתיבה הריני כותב לשם קדושת ס"ת או לשמו ולשמה כו', עכ"ד. וכ"כ החפץ חיים בספר שם עולם שער התחזקות בתורה חלק ב' פרק ה' וז"ל ודי לחשוב זה רק בתחלת לימודו וכמו בסופר שצריך לחשוב לשמה בתחלת כתיבתו.

וכמו כן מצינו להדיא בתורת הבעש"ט זי"ע[נ] לבאר הגמ' "לא יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זוכרהו" וביאר "מחבירו" לשון "מחיבורו", ורצ"ל הדביקות בהשי"ת, שאין לאדם רשות להיפטר מדביקות התדירי בו יתברך, אלא בעת שעוסק בדבר הלכה, **הגם שעל ידי עומק העיון בלימודו הוא נפרד מדביקותו**, אבל כיון שמתוך כך

[מט] ואף שמבואר בשל"ה הק' (מסכ' יומא, תשובה אות ג') וכמו כן בספר חדרים (סוף פרק ס"ה) בביאור החסידים הראשונים שהכינו והתפללו במשך ט' שעות ביום עפמש"כ האריז"ל שמעלת הדביקות מועיל לפנש שבעתיים מעל הלימוד, מ"מ הרי מבואר להדיא שם דענין זה שייך רק כאשר מגיעים למדריגת התפשטות הגשמיות מתוף התבודדות של מדרגיה גבוה, ולאו כל חומא סביל דא, ומובן היטב בקשת דוד המלך שכל מי שיאמר תהלים יחשב כלימוד התורה שמעלתה יותר גבוה. וע"ע להלן.

[נ] המובא בספר תולדות יצחק (מהרה"ק ר' יצחק מנעשכניז זי"ע בליקוטים עירובין ס"ד) וכמו כן בספר זכרון טוב עניני דביקות אות ב' בהג"ה.

זוכרו, רצה לומר על ידי ההלכה נמי זוכרו להשם יתברך כי בתורה הק׳ מלובש רצון הבורא יתברך וקובייה ואורייתא כולהו חד ואין זה פירוד אלא דביקות גמורה.

ומ״מ כנראה אשר זהו הוראה לרבים, אבל בכל זאת היו מגדולי הצדיקים שדרגתם ב״שויתי ד׳ לנגדי תמיד״ היה בחוש ממש, באופן שלימוד תורתם היה ממש בבחינת ״מפיו דעת ותבונה״ והרגישו האיך שהוא יתברך ״מלמד תורה לעמו ישראל״. וכמו שהאדם יכול לשמוע שיעור מרבו, ולהבין עומק דבריו, ובכל זאת אינו שוכח שעומד רבו לפניו, כי אף אם לא יסתכל על פניו בעיניו, ידע נאמנה המציאות שרבו מלמדו תורה, כמו כן היו צדיקים גדולים שלא הסיחו דעתם ממנו יתברך כלל וכלל אף בעת עמלם בתורה״ק. ע׳ בספר זכרון טוב (דף ה׳) אודות הר״ר שמעלקא מניקולשבורג (אחי ההפלאה) זי״ע שלא הסיח דעת כלל אף בעת עמלו בתורה״ק.

והנה אף שמספיק לכוון זאת בתחלת הלימוד, מצינו בנפש החיים (ד׳ שער ד׳ פרקים ז׳ עד ט׳) שהרשות נתונה לעורר גם באמצע הלימוד ליראת שמים, ע״ש, וע״ע בתניא לסוף פרק מ״א[נא].

ביאור שיטת הנפש החיים - ״לשם התורה״

ומעתה נבוא לדבריו הק׳ של הנפש החיים בביאורו של תורה לשמה. וז״ל (שער ד׳, פ״ג) ״אבל האמת, כי ענין **לשמה פירוש לשם התורה**, והענין כמו שפירש הרא״ש ז״ל על הגמרא נדרים (דף סב.) ״ר״א בן ב״ר צדוק אומר עשה דברים לשם פעלן ודבר בהן לשמן״.. עשה דברים לשם פעלן - לשמו של הקב״ה שפעל הכל למענהו. **ודבר בהן לשמן - כל דבורך ומשאך בדברי תורה יהיה לשם התורה, כגון לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול ולא לקנטר ולהתגאות** עכ״ל. דקדק לבאר שינוי לשונו, שבעשיה אמר ״לשם פעלן״, ובדבור אמר ״לשמן״, לכן בענין העשיה פירש לשמו של הקב״ה שפעל הכל למענהו, ובענין הלמוד פירש לשם התורה. וכוונתו מבואר, כי עשיית המצוה ודאי שצריכה להיות למצוה מן המובחר בדביקות ומחשבה טהורה שבטהורות כפי שכלו והשגתו, אבל על הנהגת האדם בשעת עסק התורה בדיני המצות והלכותיהן אמר ״ודבר בהן״ רצה לומר, הדבור בעניני המצות והלכותיהן, יהיה לשמן, פי׳ לשם הדברי תורה, היינו לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול, עכ״ד.

והנה ראיתי ביאורים שונים בהבנת דברי הנפש החיים. ונביא בזה דברי הגאון המקובל ר׳ יצחק אייזיק חבר ז״ל הנ״ל וז״ל הורה לנו (בגמ׳ נדרים סב.) דרך למוד התורה בשלמותה על ידי תקון מדותיו, **שעיקר יהיו מאהבתו יתברך ולדבק הכל בו יתברך**, שיהיה כל המציאות כאין נגדו יתברך, שזהו עיקר שפלות הרוח לידע כי אין עוד מלבדו, וכל המציאות מצדו יתברך הוא אין ואפס, ואז ממילא הוא מתדבק בו יתברך, ואין לשום

[נא] מש״כ בתניא שאם לומד ברציפות במשך כמה שעות שיתעורר בכל שעה מחדש, וצריך לי עיון האם הכוונה כפי התחלת זמן לימודו או כפי שעות הזמניות של היום, ע׳ בדבריו, ודו״ק, וצ״ב.

נברא שליטה עליו, **וכמו שהאריך בזה הגאון מוהר"ח בספרו הנכבד נפש החיים**. אבל כל שנוטל לעצמו עטרה מן התורה להתגדל בה, אז נעקר משרשו העליון, כי נופל למדרגה התחתונה, מאחר שאין לו קשר בשורש העליון של התורה שהיא דבוקה בו יתברך, שעל ידי שהאדם לומד תורה לשמה ואינו מבקש גדולה על ידה, אז התורה קשורה עמו בכל אבריו ונעשה אחד עם התורה, ואז הוא מקשר באמצעות התורה בו יתברך, כמו שנאמר, ולדבקה בו, והוא נהנה מנועם זיו העליון מזיו השכינה, והוא מה שנאמר, דרכיה דרכי נועם כו', והוא עץ חיים היא למחזיקים בה, רצה לומר שהם קשורים ומיוחדים בה כמבואר. ומה שכתוב "עשה דברים לשם פעלם", **"ודבר בהם לשמם", באר בזה הגאון הנזכר לעיל בספרו דבר נפלא בכונת דבריהם**, שבאמת עיקר לשמה רצה לומר **לשם התורה**, ולא אמר לשמו, רצה לומר **כפי הוראות שמה תור"ה, שהוא מורה דרך לאדם לידע פרטי המצות וחקותיהם היאך לקימם, וזהו עיקר כונתם במה שאמר לשמה**, ולכן דקדק באמרו עשה דברים לשם פעלם, רצה לומר שבקיום המצות במעשה צריך עיקר הכונה לשם בוראו שפעל אותם וצוה עליהם, אבל למוד התורה הוא לשם תורה עצמה וזה שכתוב, ודבר בהם לשמם, והוא ביאור אמיתי בכוונת דבריהם. (וממשיך אודות ההכרח למידת ענוה לקניית התורה"ק). עכ"ד המאירים. הרי מבואר כשיטת התוס' ודעימייהו הנ"ל באות ג' אשר "לשמה" הכוונה ע"מ לקיים.

ועל דרך זה מצינו בפירושו על אבות (רוח חיים פ"ו מ"א) וז"ל לפי שעיקר הלימוד לא לעסוק רק בדביקות כי אם להשיג על ידי התורה המצות והדינים ולידע כל דבר על בוריה כלליה ופרטיה, עכ"ל. וכ"כ בנפש החיים (ש"א פכ"א) "שבעת עסקו בתורה לשמה לשמור ולקיים ככל הכתוב בה וכו'" עכ"ל.

גם לדעת הנפש החיים יש עוד כוונות הראיות בלימוד התורה

נמצינו למדים כי לפי דרכו של הנפש החיים הכוונה בתורה לשמה היינו כפירוש התוס' ודעימייהו שילמוד בבירור ע"מ לקיים. ומ"מ הרי מצינו להדיא בדבריו הקדושים שיש לכוון ג"כ לידבק בו יתברך ע"י הלימוד. ולדוגמא בנפש החיים (ש"ד פ"ו) וז"ל "ראוי לו להתיישב קודם שיתחיל עכ"פ זמן מועט.. **ויכוין להתדבק בלימודו בו בתורה בו בהקב"ה** היינו להתרפק בכל כחותיו לדבר ה' זו הלכה ובזה הוא דבוק בו ית' ממש כביכול כי הוא ית' ורצונו חד כמ"ש בזוהר וכל דין והלכה מתוה"ק הוא רצונו ית' עכ"ל.

והנה בחוברת ע"ח של קול התורה (ניסן תשע"ד) כבר מעורר רבות מרן המשגיח הרה"צ רבי מתתיהו סולומן שליט"א אודות ההתרשלות בהאי ענינא, וגודל החיוב ליזהר שלא ללמוד באופן של מנהג אבותינו בידינו, אלא בהתבוננות קדומה וכוונה טובה לדבקה בו יתברך ע"י התורה"ק, ע"ש.

תורה שלא לשמה

אחת מהסיבות אשר הנפש החיים ראה להאריך ולחזק הלימוד אף באופן שהוא שלא לשמה הוא כפי שכותב בריש שער ד' כי ראה אלו שסברו שעסק בתורה בלי המדריגה

שחשבו לדעתם שצריכים, לא התחילו ללמוד, וע״כ תפוג התורה ח״ו. ולכן אף שכאשר מעיינים באבן שלמה פרק ח׳ מתורתו של הגר״א ובתניא פרקים ל״ט עד פרק מ״א, ורוב ספר יושר דברי אמת והספר יסוד העבודה ורואים את גודל פחדם ללמוד תורה שלא לשמה[נב], צריכים לידע הנפש החיים (שער ג׳ פ״ב ופ״ג) המחזק מאד הלימוד אף כשהוא עדיין בדרגת שלא לשמה.

ומ״מ חייב לכו״ע חייב לשאוף לבוא לידי ה״לשמה״ כמפורש ברוח חיים (אבות א׳, י״ג), וז״ל ״מתחלה ההכרח ללמוד אף שלא לשמה, כי לא יוכל האדם לעלות במעלה העליונה מהסולם אם לא יציג רגלו מקודם על המדריגה התחתונה. ואין זה עוול מעבד, אם אדוניו יצוה לו לעלות על הסולם, אם יפסיע מקודם על השליבה התחתונה. אך אם לא ימיש העבד ממקומו ולא יהין לעלות, וירד ויעלה אך על השליבה התחתונה, הלא מורד באדונו הוא״. וע״ע ברוח חיים פ״ג מ״ט.

ומן הראוי לציין לחיזוק גדול שמצינו בנפש החיים (שער ג׳ סוף פ״ג) אשר הלומד בקביעות זמן כמה שעות רצופים אף שדרך כלל היתה כוונתו שלא לשמה, עם כל זה בלתי **אפשר כלל שלא יכנס בלבו באמצע הלימוד על כל פנים זמן מועט כונה רצויה לשמה, ומעתה כל מה שלמד עד הנה שלא לשמה נתקדש ונטהר על ידי אותו העת קטן שכיון בו לשמה.** וע״ע בתניא ס״פ ל״ט שיש בכח הלימוד לשמה להעלות ולקדש התורה שלמד בלי כוונה לשמה. וע״ע שם בפרק מ׳ בזה. וע״ע בספר בניהו שבת דף לב. ולביאור הענין האיך יתקדש כל לימודו בכוונתו באמצע לשמה, ע׳ בקונטרס ״אש דת״ הנדפס בסוף הנפש חיים עם ביאור ״יראת חיים״ מאת הגה״צ הר״ר ישראל אליהו וינטרויב ז״ל ענף י״א, וע״ע בבית הלוי (שמות י״ט, ה׳).

עוד כוונות בתורה לשמה

לשלימות הענין יש לציין מה שמצאתי דבר חידוש בספר תפארת שלמה (פ׳ דברים) אשר חוץ מהכוונות הכלליות שיש בכל מצוה לכוון **ליחדא שמא דקב״ה ושכינתיה** לאוקמי שכינתא מעפרא. וגם ״**בשם כל ישראל**״ דהיינו להתפלל ולצפות שיזכו כל ישראל לעסוק בתורה ומצות לשמה שיהיה נחת רוח להבורא ב״ה מכל העבדות ותורה ומצות שלהם (ע״ש מה שמאריך בזה) - הוא מוסיף עוד ד׳ כוונות שנכללות ב״תורה לשמה״. (א) שיהיה עסק לימודנו **לזכות בכל יום למדריגה יותר באהבה וביראה.** (ב) **להמשיך חסדים ורחמים בעולם.** ומוסיף שם עוד שתי כוונת, ע״ש. ויש לציין עוד לספר ״באר אליהו״ שכל כולו מוקדש לתוספת כוונות ב״תורה לשמה״.

[נב] כמובן הלימוד בספריהם מעוררים למאוס בהבלי עוה״ז ותיקון המידות לזכות ללמוד בלי פניות של שלא לשמה. ולדוגמא נציין נקודה אחת מתוך דברי היושר דבר אמת. והוא, כי כאשר האדם יתבונן כי כאשר רוצה להתכבד ולהתגדל עצמו ע״י ידיעתו בתורה״ק, הרי נמצא כי האדם הוא הפנימי ומשתמש בתורתו הקדושה כלבוש עבורו להתכבד, הרי אין לך בושה גדולה מזו.

סיום וסיכום

וזאת תורת העולה, אשר לפני שהאדם ניגש ללמוד בתורה"ק, ראוי לו להתיישב קודם שיתחיל לכוון לקיים המצות עשה של תלמוד תורה, ללמוד ע"מ לקיים, ולכוין להתדבק בלימודו בו בתורה בו בהקב"ה.

עוד יש לציין בהאי ענינא בקצרה למש"כ הגר"א (אבן שלמה (ו', ו') - "וצריך לחנכם בילדותם ללמוד לשם שמים, ואל ישגיח על האומרים כי הנער אינו צריך לזה, ח"ו, אדרבא חנוך לנער ע"פ דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה, **ועיקר הכל הוא**"[נג].

ונסיים בדברי החיד"א (בספרו מראית העין) בפירושו להמשנה המפליג בגודל שכרו של הלומד לשמה (אבות ו' א') "ר' מאיר אומר כל העוסק[נד] בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא וכו'" וז"ל החיד"א - "כל" דייקא, להורות כי כמה מדרגות יש בענין עסק התורה לשמה והבטיחנו "כל העוסק", (כלומר "כל" לרבות) דהגם דאין עסקו לשמה כפי המדרגות הראויות, עם כל זה כיון דנכנס מיהא בסוג עוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה. אכי"ר.

*

הרב גמליאל הכהן רבינוביץ מח"ס גם אני אודך

ב"ה

לדף היומי תענית י' ע"ב

בפרשת ויגש כתוב, וישלח את אחיו וילכו ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך. (בראשית מ"ה, כ"ד), ופירש רש"י: "אל תרגזו בדרך - אל תתעסקו בדבר הלכה".

והנה הגמרא במסכת תענית (דף י' ע"ב): הקשתה, והרי שנינו "שני תלמידי חכמים שהולכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה - ראויים להישרף"?

ומתרצת הגמרא (שם) שיש חילוק בין מיגרס לעיוני. וכוונתה שההלכה של "ובלכתך בדרך" ששני תלמידי חכמים ההולכים בדרך חייבים לעסוק בדברי תורה, היא לחזור על דברים ברורים ומסוכמים. אך אין ללמוד בעיון בדרך, שמתוך העיון יכולים לבוא לריתחא דאוריתא, ולטעות בדרך. וזה מה שיוסף ביקש מאחיו: לא ללמוד הלכה בעיון בדרך.

[נג] ולכאו' אין זה סתירה להרמב"ם הידוע בפירוש המשניות סנהדרין ריש פ"י שאפשר לחנך ב"שלא לשמה" דמ"מ ביחד עם זה יש צורך לחנך וללמדם ללמוד לשם שמים, והמתן שכרה בצדה מעורר ולא סיבת הלימוד, ואכמ"ל. ופעם שמעתי ממחנך מומחה עצה טובה לבחור יום מן הימים שילמדו "לשם שמים" באופן שיכירו וידעו שכל ה"שלא לשמה" רק לעזר ולעורר, והכל לפי הגיל והמצב כמובן.

[נד] הגר"א גורוויץ שליט"א (בהספידו על הרה"ג ר' בנימין זאב קויפמאן זצוק"ל, י"ח כסלו תשע"ח) דייק אשר ר' מאיר אומר שני תנאים. הראשון שיהיה עוסק בתורה וכמש"כ הט"ז או"ח סי' מ"ז שיהיה עוסק ויגע בתורה"ק, והתנאי השני הוא שיהיה לשמה.

ב) בעלי התוספות ב"דעת זקנים" מתרצים, שהוראתו של יוסף לא היתה על לימוד התורה וההלכה. אלא ציוה אותם שלא יחמירו בדבר הלכה בדרך, בעניני המאכל שלא לאכול דמאי - וכוונתו היתה שלא יחמירו על עצמם, שמא ירגז עליהם אושפיזין הדרך. וזאת על פי ההלכה שבמשנה (דמאי פרק ג' משנה א'): "מאכילין את העניים דמאי, ואת האכסנאי דמאי", ואין להקפיד על הלכות דמאי בדרכים.

ג) ה"חת"ם סופר" בפרשת ויגש, מפרש, שאכן יוסף ביקש מאחיו שלא להתעסק בדבר הלכה, אך לא היתה כוונתו שלא ללמוד ולהתעסק בשום הלכה, אלא ביקשם שלא יתעסקו בהלכות עגלה ערופה שמסר להם לסימן לאביו שפירש ממנו בהלכה זו.

וטעמו היה: כיון שכשהוא עצמו התעסק בהלכה זו עם אביו, נכשל אחר כך בדרכו בדבר לא טוב, וכידוע: "סימנא מילתא היא", לכן לא כדאי להתעסק בהלכה זו בדרכים.

והנה לפני כמה שנים זכיתי לשמוע תירוץ זה מכ"ק האדמו"ר משומרי אמונים, בעל "חוקי חיים", זיע"א, שזכה לחדש תירוץ זה בעצמו, ואף הוסיף רמז נאה, שהנה "אל תעסקו בדבר הלכה", בגימטריא "בהלכות עגלה ערופה", (עם התיבות). עכד"ק. ונפלא. [וכשהראתי לו דברי החתם סופר זיע"א, שמח מאד שזכה לכוון לדבריו הקדושים].

ד) לענ"ד י"ל בס"ד שיתכן שדוקא כשתלמידי חכמים הולכים בדרך רשות, אם אין הם עוסקים בדברי תורה, ראויים הם להישרף. אבל בדרך מצוה - אין לעסוק בדברי תורה, כיון שזה מעכב את הדרך, ומתעכבים מעשיית המצוה.

ולכך אחיי יוסף, שהיו בשליחות מצוה לבשר לאביהם שעוד יוסף חי ולשמחו בזה, אמר להם יוסף שלא יתעכבו על ידי התעסקות בהלכה, "ושלוחי מצוה אינם ניזוקים".

בברכת כהנים באהבה כעתירת

גמליאל הכהן רבינוביץ

סיפור

"מתוך ההפיכה" – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה"ב בשנת תשנ"ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידית ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן]

פרק פ"ט "הטראומה מכה שנית"

העלילה מסתבכת

מרגע שנודע למשטרה הצבאית כי מולי פלד (חיים שלום) נמצא בבני ברק אצל משפחת דיסנצ'יק היא פושטת על הבית ומפעילה כוח, אבל אם המשפחה טוענת כנגדם בחוזקה, היא מצליחה להביך את החוקרים המנוסים, הם יוצאים עם הרגשה חמוצה, לאחר מיכן נערך סיעור מוחות אם להמשיך במעקב, דעת הרוב נוטה למשוך את הידיים, ראש הקבוצה מאור לוי מחליט על דעת עצמו לא להרפות. הוא מגייס חבר נוסף אריק שגיא לערוך מעקב שקט ליד הבית.

בלילה של מחרת יוצאים מהבית עידו ומולי כשהן שומרים מרחק הגון כדי שלא יעלו עליהם, אבל הייתה שגיאה חמורה שנעשתה, עידו מלביש את מולי בבגדי ירושלמי שאינם מתאימים לסביבה, מאור לוי ירושלמי שהתקלקל זוכר היטב את המלבוש ומבין שהוא לא בני ברקי מקומי אלא העריק שלהם, הם יוצאים למעקב שמוכיח להם כי עלו על החשוד, אלא שבדרך הוא מתעה אותם, הוא מצליח לברוח למושב בית מאיר. הוא מחביא את הרכב בין העצים בצורה מאד מוצלחת.

בינתיים הוא מתלבש בתחפושת של עני מרוד שמקבץ נדבות, הוא נכנס להתפלל ותיקין, לאחר מיכן הוא יוצא עם אוטובוס של אגד לירושלים, החוקרים נופלים בפח שטמן להם מולי, הם מגלים את הרכב המוצפן וממתינים לא הרחק משם משך שעות ארוכות בתקוה שיחזור לרכב, לבסוף הם מבינים שהוא חמק בדרך אחרת מהמקום, הם לא מעיזים לסרוק את הישוב כדי לא לעורר מדי בלגנים, הם מחרימים את הרכב ועורכים בדיקה בבית הבעלים משה סויסה שאינו יודע מאומה, מאור מנסה לחקור את עידו בכולל שלו אבל יוצא בבושת פנים, עידו מודיע לו כי הוא מקורב למשה סנה מראשי הישוב, אישיות חזקה ביותר שיכולה לסבך אותו עד כדי שיעזוב את משרתו.

חיים שלום מחליט להתערות בישיבת מיר, זה המקום הכי מוצלח להסתתר, הרבה אנשים שאינם תלמידי הישיבה קובעים שם עיתים לתורה, הישיבה רגילה לכל מיני דמויות ולא עורכים חקירות סביבם, כך מצליח הוא להתערות בתוך קבוצה של אמריקאים, הוא נעשה ראש חבורה בהצלחה מרובה.

*

חיים שלום התערה בישיבת מיר בצורה מיוחדת במינה, הקבוצה האמריקאית התאגדה סביבו, הם אהבו לשמוע ממנו שיעורים וחבורות, תוך תקופה קצרה היו לו יותר מעשרים בחורים ושני אברכים שהיו דבוקים בו בלב ונפש כאדמו"ר, הם כרכרו אחריו והפיצו כל דבר תורה שאמר, הגיע המצב שהם סידרו לו מקום ב"עזרת נשים" בו יוכל לתת מדי שבוע חבורה על אחת הסוגיות.

במוצאי שבת היו עורכים החסידים בחדר האוכל טיש עם כל טוב, הבחורים היו מאד חסידיים ואהבו שירים בעלי רגש, הם נהנו לבלות יחד עם הרבה המיוחד ר' פסח הירשוביץ (חיים שלום) שגם יודע פרק בניגונים, הוא גילה להם אוצר ענק של שירי אמשינוב, חלקם הגדול ניגונים עתיקים ביותר. זה הפתיע את החברותא שלו אליעזר שייטנבאק שסיפר לו שאביו במקור היה חסיד אמשינוב אלא שבארה"ב לא מצא לעצמו מסגרת ונעשה חסיד מודז'יץ, הוא ידע הרבה ניגונים מהאוצר של אמשינוב.

אבל ר' פסח הפתיעו מאד כששלף מאוצרו מספר ניגונים מיוחדים שרק הוא ידע אותם, הם ריתקו את כל החבורה אליו, כטוב לבו ביין התחיל להשמיע להם שיחות חסידיות מתורת חב"ד עם ניחוח מיוחד משלו, הוא גילה להם קורטוב מהאוצרות הישנים שלו במחשבת ישראל, הוא הצליח לדלות מתהום הנשיה מאגרי ענק שצפו מחדש, חיים שלום השלים חסרים של שנים.

אם היה בא אי מי ומספר להם שלפני כמה חודשים הסתובב המשפיע שלהם, גלוי ראש לבוש במדי קצין, וחלומותיו הגדולים להיות ראש המטה הכללי של הציונים, היו נדים בראש להוזה המדומיין. כה שונה היה מדמותו הקודמת, עד שהוא עצמו כמעט ששכח שאי פעם היה קצין בשם מולי פלד שהיה מעורה בעולם החילוני ראשו ורובו, ה' ירחם.

אבל החיים זורמים להם ומציאות החיים שלו השתנתה לחלוטין, הוא התאים את עצמו למצב הנוכחי והתערה בה מחדש זה כבר לא היה משחק, הוא נכנס לכך כמקלט חיים ועם הזמן השפיעה המציאות חשקת התורה דבקה בו, הוא נהנה לחדש סברא טובה, כל שיעור שהשמיע הגביה אותו טפח מעל הקרקע.

כך המשיך את חייו בשלווה מספר שבועות. נראה ש"ישיבת מיר" היא מקום טוב, בה יכול לחיות שנים טובות בלא לפחד מהמשטרה הצבאית. נראה שזה המקום האחרון עליו יתבייתו אנשי המשטרה הצבאית, לחפש אותו שם משול כלמצוא מחט דקיקה בערמה של שחת.

שלוות נפשו חזרה אליו חלקית, אך בתוך לבו ידע שמצב זה אינו בריא בכלל, זו לא תכלית לחיות כל החיים בתחפושת, הוא מתקרב לשנת השלושים ועדיין לא הקים משפחה בישראל, האם נגזר עליו ח"ו "חיי כריתות" הרי לא יוכל להקים בית עם זהות בדויה ואת הזהות האמיתית הוא חייב להסתיר, מי ירצה אם כן להתקרב אליו? אבל הוא משתדל לגבור על הדכדוך ולהתמקד עם שמחת התורה, הוא האריך בתפילתו

לצאת מהחשיכה לאורה, שבצבא ישכחו ממנו לגמרי, והעיקר שתהיה לו האפשרות להקים בית כשר ושלא יצטרך להתפשר.

*

זיכרונות העבר ניעורים

בסוף חנוכה פנה אליעזר שטיינבאק אל ר' פסח (חיים שלום) החברותא.

"כפי שאני מבין יש לך שורשים עמוקים באדמת החסידות, לא סתם חסידות אלא חסידות אמשינוב שאף משפחתי נמנתה עליה, האם לא טבעי הדבר שנחפש לעצמנו טיש חסידי שיתן לנפשנו עומק בחג, מה דעתך ללכת לטיש של "תולדות אהרן" זוהי חצר חסידית למופת, היא תתן גוון חסידי ל"זאת חנוכה" אני כמה לטיש חסידי, אשמח מאד שתצטרף אלי.

חיים שלום החוויר כסיד, אם היה יכול לברוח מהמקום, היה נס כמו מפני דליקה. ללכת לטיש בו השוער שלו לשעבר יהיה נוכח, הרתיע אותו מאד, הוא לא ידע איך לחמוק מהבקשה העדינה של החברותא שלו, מה יאמר לו שיש לו במקום איזה שוער לשעבר?

"הייתי מעדיף לעשות את "זאת חנוכה" במסגרת הישיבה, מה רע שנקבץ את כל החבורה שלנו ונערוך בחדרי את הזיץ אני מבטיח שיהיו ניגונים מיוחדים".

"מיט דעם גרעסטן רעספעקט צו דיר -עם כל ההערכה העצומה אליך, איני חושב שאתה משמש תחלופה ל"תולדות אהרן", אתה יכול "לעשות מצב" כמו הרבי הקדוש יחד עם חסידיו הרבים? ככל שיש יותר עולם כן השמחה גדלה, אם היה לנו את חצר אמשינוב לא הייתי מחפש טיש אחר, אבל כשאין זה הטוב ביותר, הלא כן?

"אל תזכיר לי את אמשינוב" הזדעק חיים שלום בחרדה איומה, הוא אפילו לא יכול היה לשלוט בעצמו.

אליעזר ראה אותו נבוך ומפוחד כולו, הוא לא הצליח לרדת לסוף דעת החברותא שלו, למה הוא מפחד מטיש חסידי? למה הוא לפתע מתחלחל מהשם אמשינוב זו הרי החסידות שלו? הוא ממש א"משונידגער בחור" בחור משונה, הוא יושב איתם בזיצים כמו משפיע חסידי גדול וכשמבקשים אותו ללכת לטיש רציני הוא מצטנף בפחד כמו שפן.

*

מה אכן כל כך הפחיד לפתע את חיים שלום? המילים התמימות של אליעזר הזכירו לו מראה נורא מימי אמשינוב בשנת תרצ"ז בעת היותו בחור בר מצוה, כאשר אביו נהרג לנגד עיניו, המחזה זה נצרב בתוכו לעד, מאז הוא לא יכול היה לחבר את המילים "זאת חנוכה אמשינוב" בתצרף אחד. הוא חש רתיעה מטיש זאת חנוכה מאד והקישור של אליעזר עם אמשינוב הצית את הטראומה, אבל אליעזר לא הצליח להבין איך חסיד

אמשינוב שורשי אינו רוצה לשמוע כעת את המילה אמשינוב, הוא לא רוצה ללכת לטיש חסידי ב"זאת חנוכה" שהוא חשוב מאד לחסיד, צ"ע רב לבאר תופעה זאת.

"תעשה את זה בשבילי ולא בשבילך, ביקש אליעזר, אני לא רוצה ללכת לטיש של תולדות אהרן לבד, אני תמיד רגיל ללכת עם חברים, אבל לא הצלחתי לעניין את החברה, אולי אם אתה תלך יבואו עוד כמה".

"טוב, אבוא איתך" נאות לבסוף, התגובה שהייתה פושרת למדי, הותירה את אליעזר פגוע מאד.

כל אותו יום הסתובב חיים שלום דאוג, מה יהיה אם ייפגש עם השוער שלו, הוא עצמו לא הבין ממה הוא חושש, הרי אין סיכוי שיזהה אותו, כי הוא הרי מחופש להפליא כאמריקאי, למה שיחשוד בו? אבל טבעו החששן הציק לו כל אותו יום.

הוא לא ידע לתרגם את התחושות שלו, הוא לא ידע שטראומה של העבר ניעורה אצלו מחדש, חוקרי טראומות יושבים שנים רבות כדי לפצח את החידה הנפשית הזו שחבויה עמוק בנפשו של הפגוע, הוא לא מודע לכך עד לרגע ההתפרצות. מה קרה בעבר שהצית בו את הטראומה מטיש של זאת חנוכה? המפתח לזה טמון בשנת תרצ"ז בעת היותו בחור בן 13 שנים.

*

ליל ההדלקה של "זאת חנוכה תרצ"ז".

בלילה זה חגגו כמעט עד לאור הבוקר, כשטובי החסידים רוקדים במעגלים עד כלות הכוחות. בלילה זה השתתפו מאות רבות של בני העיר ומהעיירות הסמוכות, הקלויז לא היה יכול להכיל את כל מאסת האנשים, לצורך זה חייבים היו לעשות במת הגבהה, המוכרת בעגה החסידית בשם פארענצע, אלא שבאותם ימים לא היו "פארענצעס" מקצועיות כפי שמצויות כיום בכל חסידות שמכבדת את עצמה, הגבאים עמלו שעות רבות לסדר את השולחנות והספסלים שעל גביהם שיעמדו היטב בכובד, שחלילה וחס לא יצא שכרם בהפסדם. הם לא סמכו על עצמם, אלא היו מביאים תמורת תשלום מכובד ביותר, את האינג'ינר הגדול קרול מייבסקי מהנדס גרמני דקדקן שהתגורר לא הרחק מהקלויז, הוא היה בודק את כל נקודות הסמיכה שלא תהיה חריגה כל שהיא, ליתר ביטחון יצרו אזיקונים מאולתרים שמנעו את תנודת הספסלים ממקומם, גם הגבאים עצמם נזהרו שלא להעלות על בימת ההגבהה מעבר למותר, כך עברו חגיגות רבות של זאת חנוכה בלי כל פגע.

אותו 'זאת חנוכה' דומה היה לקודמיו בכל, הגבאים עשו את כל ההכנות הדרושות כיאות, גם קרול מייבסקי המהנדס ערך את הבדיקות השגרתיות ואישר את ההתקן. בהגיע רגע ההדלקה התאספו מאות האנשים וגדשו את אולם הקלויז. הרבי נעמד להכין את ההדלקה האחרונה של חנוכה, אוירה מחשמלת שררה באולם, כולם מחכים לרגע שהרבי יברך, הרבי עומד שקוע "שעה אמשינובאית" ארוכה בשרעפי קודש, איש אינו

מבין למה לפתע הרבי משהה את ההדלקה, אמנם תמיד רגילים באמשינוב שכל דבר לוקח זמן מכובד, אלא שהפעם חרג מכל הפעמים.

הרבי עומד מול המנורה בכובד ראש ופניו אדומות מרוב מאמץ, לעומד מהצד נראה שרוצה הוא כבר להדליקה, אבל לפתע נרתע הוא לאחוריו, כאילו משמים מרמזים שעוד לא הגיע העת. ושוב חוזר הדבר על עצמו מספר פעמים, העולם אינו יודע את עצמו, למה הרבי אינו מדליק? השעה מתאחרת לה מאד, הלילה נחצה זה זמן, עוד מעט יגיעו ל"אשמורת השלישית" ומה יוותר להמשך השמחה?

מי יודע אולי חש הרבי הקדוש באיזה קטרוג גדול מהשמים שמאיים על אנשי שלומנו שיחי', תהו החסידים באימה, אם כל אנשי החצר שרויים במתח עצום, רב שלמה זלמן [אביו של חיים שלום] על אחת כמה וכמה. לבו כבד עליו ביותר, הוא חש ברצון עז לברוח מהאולם, לבו מנבא לו רעות, תחושתו אומרת כי אסור לו להישאר במקום אפילו רגע אחד נוסף, סכנה איומה מרחפת עליו כאן, ברם רגליו מסומרות למקומן ואינן נשמעות לו.

רגשות שונות מתרוצצות בקרבו, מצד אחד כחסיד מובהק מעולם לא חיסר "טיש" אחד של הרבי, לא כ"ש בכאלו מאורעות. מאידך רגשות הפחד שמלווים אותו חודשים לא מעטים מתעצמים והולכים, אין יום שאינו מדמה כי חלילה וחס יום פורענות הוא בשבילו. כל יום שעובר בשלום, מודה הוא מחד, כי ב"ה עבר את היום בחסד וברחמים, מאידך מתגבר הפחד מהלא נודע, מה לא היה נותן כדי שיגלו את עיניו, כי שנה זו תעבור עליו בשלום, כעת רגש הפחד מתעצם בלבו עד לנקודת הקריסה, הנה הרבי הקדוש עצמו חש באיזה קטרוג נורא שתולה על הקלויז ומבקש לקרוע את רוע הגזירה, מי יודע על מי מתוחה מידת הדין... ואולי הסער כולו בשבילו, פארוואזשע נישט?? (למה לא) הלא מזמן יש לו רמזים שהמצב לא טוב.

"רגלוהי דאינשי אינהו ערבין ליה לאתר דמיתבעי תמן מובילין יתיה" (רגלי האדם ערבות עבורו הן מביאות אותו למקום בו הוא מתבקש) אומרת הגמ' בסוכה (דף נ"ג ע"א) מנצנצת מימרת הגמ' במוחו הקודח, אלא שעדיין מי אומר לו, איפה המקום ממנו עליו לחשוש, אולי להיפך, הגנתו של הרבי חשובה לו ברגע זה.

כעבור שעה ארוכה ניגש הרבי הקדוש אל המנורה הגדולה והדליק את שמונת קניה עם נר הדונג הגדול שבידו. הקהל שכבר המתין זמן רב להדלקה ענה אמן בקול אדיר לברכות, עד שנשמע ההד בקצה העיר. לאחר מיכן החלה המקהלה לזמר את שירי השמחה שפוגגו את המתח האדיר ששרר באולם. הרבי הקדוש החל לרקוד תחילה עם הגבאי המסור ר' יום טוב ברוכשטאט ועם זקן החסידים רבי שמעלקע שמייע בן ה-90 לאחר מיכן נהרו אליו בזה אחר זה בכירי החצר. למעלה משעה נמשכו הריקודים והשמחה גבהה עד לרקיע השביעי, השמחה מתמשכת עד שעה לפני הנץ החמה.

את הריקוד האחרון, שמר הרבי הקדוש לחסידו הנאמן רבי שלמה זלמן פינקלשטיין. הוא הוזמן לא על ידי הגבאי בעל קול "קונטרה טנור" [שאת קולו ניתן היה לשמוע עד קצה העיר] כפי שנהוג אצל כל האחרים, אלא הרבי בכבודו ובעצמו נהג היה להזמינו, רמז דקיק נשלח אליו שיבוא לרקוד עמו, ברם הפעם היסס רב שלמה זלמן, או שמא לא שמע. רק לאחר שהגבאי הכריז בקולו הרם: מ'בעטין פון רב שלמה זלמן פינקלשטיין זאלל לאנג לעבין זאלל קומען טאנצין מיטן הייליגען רבי שליט"א (מבקשים מר' שלמה זלמן שיחיה שיבוא לרקוד עם רבינו הקדוש) התנער ממקומו, אך כשניגש היו רגליו רועדות ורותתות כזקן מופלג, הציבור לא הבין מפני מה נמנע לבוא וגם למה הוא רועד מאד? ניכר עליו כי הוא בהתרגשות רבה מאד, אך מה יום מיומיים?! לא הצליחו לרדת לחקר הדבר. הלא תמיד רץ הוא כאיילה שלוחה כדי לקיים את מצוות הרקידה, ואילו עתה הוא נראה כשור שמובל לשחיטה.

כשהגיע אל הרבי בראש מורכן כנער נבוך שיוצא לריקוד עם הרבי בפעם הראשונה, אחז הרבי את ידיו באמיצות ורקד עמו כשכל הקהל מוחא כפיים בקצב ספונטני מאד, כולם ידעו כי רב שלמה זלמן הוא פאר החסידות ה"פנינה שבכתר" אותו שומרים רק לרגע האחרון.

אלא שבכל השנים היה רב שלמה זלמן מרחף באויר, כשרגליו כמעט ולא נוגעות בקרקע, באותו ריקוד היה חש את שמחת בית השואבה שהייתה מתקיימת בבית המקדש, הוא היה מדמה את עצמו רוקד עם התנאים הקדושים ושר עמם "אשרי מי שלא חטא, אוי אוי אוי, אשרי מי שלא חטא, ומי שרח"ל חטא יחזור בתשובה במהרה" בס"ד יכול הוא לחוש טוב עם עצמו, מאז עומדו על דעתו, לא הסיח דעתו אפילו לרגע קט מהתורה הקדושה ומכל ספרי החסידות והיראה שחינכו אותו ועצבו את אישיותו המיוחדת, מעולם לא נכשל במחשבות אסורות, לא כ"ש בראיה אסורה, את מצוות התורה קיים בלהט של קדושה לפרטים ולפרטי פרטים, אחת מהן לא נעדרה "כולו קודש קודשים לאין עוד מלבדו" אבל הפעם רקד כזקן מופלג ביותר שמובל על ידי אחרים, כמו חש שעומד הוא בקרוב לפנות את מקומו לטובת הצעירים יותר.

ברם הרבי לא מרפה, הוא אוחז בידו באמיצות וכביכול מניע אותו, הוא מרגיש שרב שלמה זלמן אינו במיטבו ומנסה להוציא אותו מאוירת הדיכאון שלופתת אותו, העצבות אומרים חסידי מעלה אינה עבירה (מצד מהותה) אבל היא מטמטמת את הלב יותר מהעבירה החמורה ביותר שיש, הוא לוחש בשקט לאוזני רב שלמה זלמן: אנ'איד וואס לערענט ש"ס און פוסקים א'גאנצען טאג דארף זיין שטענדיג בשמחה" (יהודי שלומד כל היום ש"ס ופוסקים חייב להיות בשמחה תמיד).

*

משה פרעסער (עם פ' דגושה -המגהץ- אלא שבעירו העדיפו לקרותו עם פ' לא דגושה -הזללן-) לא היה בר דעת גדול, אם היו מתאימים את מנת המשכל למידות גופו, אין ספק

שהיה הגאון הגדול ביותר בדורו, אלא שמעולם לא נקבע מודד כזה ואכן היה הדבר בעוכריו, ומידות גופו הגמלוני נאלצו לשאת את מירב טיפשותו. אנשי אמשינוב דאגו תמיד שלא יהיה בקרבת הרבי והרוקדים כדי שגופו המסורבל לא יפגע חלילה באיש. באותו יום נדחף כמעט החוצה בשל גודש ההמונים שמנע ממנו לראות את הריקודים, חרון אפו עלה בו, אני משה החסיד הכי מושבע נדחה לחוץ ה' ירחם כאילו הייתי איזה שרץ מזוהם?! "עס קעהן נישט זיין אזוי" (לא יוכל להיות כדבר הזה).

הוא החליט לעשות מעשה, ויהי מה, הוא החל לטפס במרומי הפארענצע שהחלה לחרוק בכבדות, הוא כמעט פירק את האיזון המיוחד שבנה המהנדס בדי עמל, כל המבנה התנועע כעצי היער ברוח סערה, הפארענצע לא הייתה ערוכה לקבל את מכובדנו פפא בר אבא (כרסתן שבכרסתנים) זעקות נואשות של פחד החלו להישמע בקרב עומדי הפארענצע: מעשוגינער און פרעסער, געה אראפ אצינד פון דאה (משוגע וזללן תרד עתה מהמקום)

ברם משה לא נשמע להם, מי הם שיאמרו לו מה לעשות? הוא חסיד נאמן כל השנה כולה ודבוק ברבי יותר מכולם, אין כוח בעולם שימנע ממנו לראות את הריקודים המיוחדים, הוא מחכה לזה שנה שלימה ועתה שהגיע הרגע ימנעו זאת ממנו?! לא ולא. ועם החלטה אמיצה זאת המשיך לטפס למרומי הפארענצע כדי שיוכל להיטיב לראות.

כשראו הקהל כי הוא עלול לסכן את כולם החלו לדחוף אותו כלפי מטה, אלא שמשה מלבד משקלו הרב גברתן אדיר היה, אוי למי שנופל לזוג אגרופיו שיכולים לכתוש אותו עד עפר, אבל הוא אינו רשע, הוא לא ילך להרוס את השמחה הקדושה, בכוחות עצומים כבש את כעסו ולא השיב מלחמה שערה. אך הציבור אינו מוותר, זעקות אימים נשמעות: אתה לא מתאים לכאן, עוד כמה שניות וכל האנשים נופלים מהמקום ונחבלים, על ראשך תחול האשמה לכל הנזקים שיתרחשו.

כיון שראה שאין מניחים לו לעמוד על הפארענצע זינק כאקרובט לולייני וירטואוזי ממרומי הפארענצע אל נברשת הנחושת הגדולה שתלתה במרכז התקרה, שם אין איש שירדפנו, כאן יוכל לראות את הכל בלי שידחפו אותו כל הרשעים הארורים.

אלא שהמנורה לא נועדה להכיל כובד זה, המנורה נתלשה ממקומה ברגע אחד וצנחה מטה יחד עם משה פרעסער וצווחת אימים נשמעה מגרונו: "וועה איז צו מיינע געבראכנע פארדארטע ביינער" (אבוי ואומללות עצמותי הצנומות והשבורות).

אם בזה היה נגמר העניין, הייתה חצי צרה, אלא שהיה מי שקלט את כל המשא הכבד אל גופו האומלל, היה זה רב שלמה זלמן פינקלשטיין שרקד עם הרבי וכפסע הפריד בינו לרבי הקדוש שיהיה הוא הקורבן.

צווחה אדירה נשמעה באולם: צדיק הוא ה' כי את פיו מריתי.. שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד, לאחר מיכן אמר בקול חלש יחסית ז' פעמים, ה' הוא האלוקים, הגוף האומלל פרכס פרכוסי גסיסה משך כחצי דקה, למרות המשא הכבד שעטף אותו ניכרת הייתה

תנועת הפרכוסים של הגוף המעונה, לפתע הכל דמם, נשמתו הקדושה והטהורה עלתה מעלה בסערה, למראה עיני מאות אנשים כשבנו יקירו חיים שלום רואה את כל הטרגדיה בלי לחסר פרט אחד.

צווחת אימים ניסרה את חלל האולם שעדיין לא קלט מה מתרחש מול עיניו. מוחו העילויי עיבד את הנתונים בצורה הכי מוחשית והניב במקום תגובה נוראה: "אוי וועה, טייערער טאטע מיינער איך קעהן נישט גלויבען אז אין איין סעקונדע ביסטו נישטא מיט אונז, איך בעהן ייעצט א'פארלארענער וער וועט זיך האבגעבען מיט מיר אזוי וויא סיא געווזין ביז ייעצט" (אבוי אבא יקיר שלי אני לא יכול להאמין שברגע אחד אינך עוד אתנו, עתה אבוד אני לחלוטין, מי יתמסר אלי כפי שהיה עד עתה)

לאחר האסון הכבד.

התדהמה העצומה שאחזה במאות המשתתפים מהאסון הנורא שאירע בפומבי ברגע אחד, הביאה ברגעים הראשונים את כולם לשיתוק מוחלט, מלבד הרבי הקדוש שהיה תוארו שחור משחור, מוחו הענק קלט בשבריר שניה את גודל האסון שאירע בחצר, עתה הבין את הדכדוך הנורא שתקף את רבי שלמה זלמן וצ"ל שצפה מראש כי סופו קרב ומשום מה משמים העלימו זאת ממנו כדי שלא יהפוך עולמות לקרוע את הגזירה, אמנם היו לו עתה איתותים רבים שנגזרה גזירה קשה על הקהילה אך הוא לא עמד על משמעותם במדויק, היה לו אמנם חשש שאחד מהחשובים בסכנה, אך לא כרגע, הוא קיווה בכל מאודו שבשמחה של ההדלקה הקדושה ימתיק את הדינים, אך האסון שכה יגור ממנו הגיע במהירות כה רבה עד שלא ניתן לקלוט את עוצמתה.

רבי שלמה זלמן פינקלשטיין היה פאר חסידיו, אף בפולין נחשב ל"א'שטיקל חידוש" ועתה נגדע עודו באיבו (בן 45 שנים) כשהוא מותיר חלל עצום שלא ניתן למלאותו, איך אפשר להכיל אבדה כזו שאירעה בעיצומה של שמחה כה חשובה, עתה הבין מה היו המניעות שגרמו לו לאחר את ההדלקה, משמים רצו לרמז לו על אסון כבד שעומד לקרות כעת בחצר, כדי שיעורר שערי רחמים ברגע האחרון לדחות או לנסות להמתיק אותה ולהפחית מהעוצמה, אך את הנעשה אי אפשר היה להשיב.

הכאב בלבו היה נורא, אך בכוחות על אנושיים עצר מבעד דמעותיו לפרוץ כאשד, שלא להרוס את השמחה הקדושה של "זאת חנוכה" בכל מצב הוא עת שמחה וחדווה, דומה הדבר למי שמת לו מת באמצע חתונתו קודם לחופה, שהגמ' בריש כתובות אומרת, מכניסים את המת לחדר ואת החתן והכלה לחופה, מ'טאהר נישט צושטערן א'שמחה-אסור לקלקל עת שמחה של הכלל באבל פרטי.

אך הקהל הגדול שניצב במקום שרוי במצב שונה, לא הייתה אצלם "שליטת המוח על הלב" אי אפשר להביע את התחושה הקשה שנקלעו אליה, מעבר כה חד, משמחה עצומה לאבל איום ונורא, הוא מידי קשה לכולם, המוח האנושי אינו מסוגל לעכל שינויים כה דראסטיים, עד שהוא נעשה מאובן לחלוטין.

לאחר דקות ספורות כשהמציאות חדרה אל המוח האנושי שעיכל זאת לאיטו, הפך המקום לאבל ומספד לחצר כולה, השמחה העצומה נעלמה כליל, אנשים עמדו על גבי ה"פארענצעס" ובכו בכי תמרורים, זעקות "געוואלד" נשמעו מכל כיוון, שנים מבכירי החצר שהיו בעלי תושייה ניגשו אל המקום, הם הצליחו בקושי לחלץ בין הדבקים, משה פרעסער על משקלו האישי (130 ק"ג) יחד עם הנברשת הענקית עטפו את הנפטר האומלל, עד שכמעט ולא ניתן היה לחלצו מטבעת החנק, אין ספור פעולות נעשו עד שהצליחו לשחרר את הגופה המחוצה, לא היה צריך להיות מומחה גדול לרפואה כדי לקבוע כי רב שלמה זלמן אינו בחיי עלמא, זעם אדיר תקף את העסקנים, אלמלי אותו משה היה חסר הכרה לחלוטין ומצבו לא פשוט כלל, היו עושים ממנו גל של עצמות, אך איש אינו יכול לפגוע לרעה בחולה אנוש, גם אם הוא אשם בהריגה כה נוראה.

חיים שלום היה שטוח על גבי הרצפה ליד גופתו הדוממת של אביו ז"ל, כולו ממרר בבכי, המכה שספג הייתה נוראה ואיומה, לא היה מי שקשור אל אביו כמוהו, בשבילו הוא היה חזות הכל, השעות הרבות שעשו יחד, הביאו לקשר אמיץ ביותר שלא ניתן לשער ולהעריך אותו. נראה היה שיגונו עומד ממש לכלות אותו, באותם רגעים חשק להצטרף אל אביו, מה יש לו לחפש עוד בעולם, בשביל מה בכלל כדאי לחיות? הלא שקעה השמש לעולם. הוא הטיח את ראשו ברצפה הקרה פעם אחר פעם עד ששטפי דם פרצו ממצחו הפצוע. כמה מטובי החסידים שראו את ההתקף ההיסטרי של הנער, אחזו בו באמיצות שלא יחבול בעצמו עוד.

חיים שלום מירר בבכי נסער שיכול היה לשבור את לבו של האדם האכזר ביותר, הוא נשא קינה ונהי על אביו טוב יותר מהספדן המקצועי ביותר, הוא תיאר בקול כשהוא מדבר לעצמו:

"אבא'לה יקר הכ"מ, איך התמסרת אלי ביום ובלילה, טיפחת אותי מהמסד עד לטפחות, אין אדם בעולם שכל כך הרבה השקיע בבנו, כפי שעשית אתה אבא קדוש, הריני כפרת משכבך, אוי אבא'לה כמה שנים חיכית לתפקיד הזה, שלוש עשרה שנים ומחצה של עקרות חצצו בינך לביני, מה שהביאו שלהבת אהבה עצומה לי חיים שלום שהגעתי לעולם לאחר כל כך הרבה שנות צפייה, מיום שנולדתי היית מחנכני, גם כשלא הבנתי מאומה מה אתה רוצה ממני, גם כשלא ידעתי כלל פשר המושג 'אבא' מרגע שידעתי לזהות עצמים ודמויות ראיתי את דמותך לידי, כשלא פסקת מלנגן ניגוני אהבה לבורא יתברך ולתורתו האין סופית כדי שאת זה יקלטו אוזני וכך אהיה יר"ש.

כל בוקר נטלת לי את הידיים שמונה פעמים, ועטית כפה גדולה של קטיפה לראשי והידקת אותי היטב לקודקודי שחלילה וחס לא יהיה ראשי גלוי לרגע, מרגע שידעתי להגות הבהרות כבר לימדת אותי לומר, שמע ישראל, תורה ציוה וכו', ועוד ניגוני ערגה לבורא. אין ספור שירים למדתי כפעוט עוד לפני שידעתי כלל ששמי הוא חיים שלום.

מרגע שידעתי ללכת, היית איתי בקלויז. מעולם לא שלחת אותי ל"גן ילדים" עם רעבע, אמנם לא מנעת ממני משחקי ילדים, אבל אתה זה ששיחק איתי, אם הרשת לי לשחק עם ילדים נוספים היו אלו שנבררו, ברירה אחר ברירה, עד שבטוח היית כי הם ילדים ראויים.

מי יכול להבין אלו שלחנות שבת ראיתי אצל אבי הכ"מ, אבא בשעות אלו היה שרוי בהיכלות גבוהים ביותר, הוא ניגן בדביקות את כל זמירות השבת תוך שמבאר אותם לעומק לי ילדו הקט, הוא גם למד אותי משחר ילדות את כל תיקוני הזוהר שנוגעים לשבתות וימים טובים, כך מילא אותי מזן אל זן, איפה אמצא ממלא מקום כזה בעולם, אין עוד אדם שיוכל למלא את מקומו. לכן אני מעדיף להצטרף אל אבא בזה הרגע, מבחינתי העולם מיותר לחלוטין".

כל מי ששמע את ההספד הפרטי שנשא חיים שלום בקול סוער נפחד מאד, מי יודע אם הבחור הזה לא התערער לחלוטין, מי יודע אם חלילה וחס לא יעשה מעשה שטות.

שני גברתנים אחזו בחיים שלום בחוזקה שלא יעשה שטויות, הוא הניח להם אבל זעק זעקות שבר איומות כעגל המובל לשחיטה שיכולות היו להמיס את כל הלבבות.

הרבי הקדוש ניגש בזריזות אל חיים שלום ולחש באוזניו דבר ולפתע השתתק חיים שלום לחלוטין, אמנם נראה היה שהוא מטושטש וסהרורי לחלוטין, אבל שוב לא הוציא הגה מפיו.

הנפטר ז"ל הוצא מבית המדרש כשהוא מכוסה בטלית אל הפוליש (חדר צדדי) השמחה פסקה, לאיש לא היה טעם להמשיך אותה. מאות האנשים יצאו את בית המדרש מזועזעים ודוויים, נראה שאמשינוב ירדה פלאים, נסיך התורה שהיה בקרבה עלה בסערה השמימה בטרגדיה כה איומה, איש אינו מבין על מה ולמה נקנסה מיתה כה משונה לעולה תמימה.

*

כל המראות הללו קמו וניצבו מחדש בפני חיים שלום, כל אותו יום נדמה היה לו שהוא רואה את הכל מחדש. אבל הוא כבר לא ילד קטן הוא לא חזר מההבטחה שנתן לאליעזר, בלילה הלכו שניהם לטיש המרומם של זאת חנוכה, חיים שלום התפלל שלא יארע דבר.

הוא לא שיער לעצמו לאיזו סיטואציה הוא מזמין את עצמו, ולקורא הנכבד לא נותר רק לחכות עוד מעט בסבלנות.

סיפור / נמסר לזיכוי הרבים ע"י ידיד אספקלריא

עין תחת עין – יש דין לכבוד הבריות

בספר "נפשי תידום" מובא מעשה נפלא הממחיש עד כמה צריכים אנו זהירות יתירה בכבוד הבריות: אולם חתונות מפואר, השעה רבע לתשע בערב, הכלה ישובה באולם, מסביבה בנות משפחתה וידידותיה, גם עזרת הגברים מלאה, אולם החתן עדיין לא הגיע לאולם.

בשעה תשע כבר נצצו דמעות בעיני הכלה ובעיני הוריה המודאגים והדרוכים.

גיסו של החתן נסע במהירות לבית החתן.

החתן, שלא התייעץ בדעת תורה טרם קיבל את החלטתו הפזיזה, ולא הבין את חומרת מעשיו, הכריז בפניו: "אינני רוצה את כלתי! אי אפשר לסבול את המשקפיים האלו!" הגיס גער בו נמרצות וניסה להניאו מהחלטתו הנוראה, אך ללא הועיל.

הגיס חזר לאולם, ומתוך מבוכה ובושה בישר את הבשורה המרה לאבי הכלה - "לא תהיה חתונה - החתן חזר בו..." לא ניתן לתאר את הצער, הבושה, והבזיון של הכלה ובני משפחתה.

אולם מלא אורחים, ידידים ושכנים. הון תועפות הושקע בשמחת החתונה. ההשקעה, יחד עם שעות עבודה, המון תקווה וציפיות לטוב, ירדו לטמיון.

הכלה פרצה בבכי מר; איזו בושה - - איזו חרפה! הרב שאמור היה לסדר את הקידושין, ניסה לעודד ולשכך את הכאב במקצת: "היא עוד תמצא חתן טוב ממנו, גם זו לטובה!" והם צדקו.

כעבור שמונה חודשים קיבלה הכלה הצעת שידוך שעלתה על החתן הקודם מכל הבחינות, גם רוחניות וגם גשמיות.

בעת כתיבת שורות אלו, הכלה המדוברת הינה סבתא מאושרת שמאחוריה למעלה מארבעים שנות נישואין מתוקות מדבש עם בעלה, איש מכובד ומצליח.

עד כאן סיפורה של הכלה. סוף טוב הכל טוב.

החתן, שמעולם התחתן לא פייס את הכלה הראשונה ואת משפחתה, מצא אף הוא כלה אחרת, כביכול טובה מהראשונה וללא משקפיים...

והנה, מספר חודשים לאחר החתונה חלה הרעה במצב הראייה של אשתו, והיא נזקקה למשקפיים.

כעבור שנה נולד להם במזל טוב בנם הבכור.

הילד נולד עם פזילה חמורה בשתי עיניו, ונזקק לטיפולים יקרים ולניתוחים במשך שנים, ואף הרכיב משקפיים עבות.

עשרים וחמש שנה לאחר שהשאיר אותו חתן כלה בזויה ואומללה וחזר בו מהאירוסין, נפגע הוא קשות בתאונת דרכים, ושכב מחוסר הכרה במחלקת טיפול נמרץ.

הרופאים הודיעו לבני משפחתו, שאף אם יישאר בחיים - קרוב לוודאי כי יהיה ״צמח״.

בחסדי שמיים יצא הוא מכלל סכנה, אך נגרם נזק בלתי הפיך למרכז המוח, בחלק השולט על הראייה.

כשהתעורר, ראייתו הייתה מטושטשת ביותר.

במשך עשר שנים הבאות ראה דמויות כפולות.

עיניו היו חשוכות מרפא ושום משקפיים לא יכולות היו לעזור לו...

הוא סבל מראייה לקויה ומציקה עד יומו האחרון.

כך נידון המבזה בחרב חדה של מידת הדין, והמתבזה יצאה לחיים טובים ומאושרים (ברכת דוד).